X
11-B
22
2.IX.35.
P. VIII.35.
BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
7
9 K
28
0. VII 5
M
7-11-B-22
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

IOSEPHI RIPAMONTII
CANONICI SCALENSIS
CHRONISTAE VRBIS MEDIOLANI
DE PESTE
QVAE FVIT ANNO CIↃIↃCXXX.
LIBRI V.
DESVMPTI
EX ANNALIBVS
VRBIS
QVOS LX.
DECVRIONVM
AVTORITATE
SCRIBEBAT
Pbr Oct. Saluionus Med inuent.
Cæſar Baſſianus excudit 1641

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Domus S.ae Mariae Magdalenae de Urbe Cl. Reg. Min. Inf.

Die prima Octobris 1640.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

IMPRIMATVR

Fr. Baſilius S. Officij Mediolani Commiſſarius.

Io. Petrus Puricellus pro Eminentiſs. D. Cardinali Montio.

V. Arias pro Excellentiſs. Senatu.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMIS VIRIS VICARIO ET LX. DECVRIONIBVS CONSILIO GENERALI VRBIS MEDIOLANI.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

TERTIVS hic annus eſt, ex quo, Generalis Conſilij autoritate, ac decreto Ill.mi Ordinis, ad componenda Patriae monumenta electus ego admotuſque fui, cùm iam omne id aeuum à primordio Vrbis ad vſque Philippi II. Catholici Regis initia, & D. Caroli Pontificis exitum continuata narratione perduxiſſem. Idque noſtrum Opus, quia ſub Eccleſiaſtico titulo miſta omnia profana ſacris habebat: iudicatum ita decretumque eſt: pertinere ad magnitudinem, famamq; Ciuitatis, vt omnis rerum memoria deinceps etiam per nos conſignata

extaret,

Digitized by Google

extaret, lingua ſcilicet ea, quae ſemper eſt habita propria Artis, quaeue ſola rerum memoriam facere ſempiternam poteſt. Sic de ea re cenſuere duo Sapientiſsimi Decuriones, Marchio Ioannes Maria Vicecomes, & Hieronymus Legnanus, quibus huius Hiſtoricae Prouinciae regimen ac tutela demandata erat. Namque, adiuncta ſic ad prioris Hiſtoriae volumina, pari noſtra induſtria & continuatione ſcribendi, effici poſſe crediderunt, vt haberetur iuſtum atque completum, & vno tenore conſtans, ac ſibi conſentiens Patriae Hiſtoriae corpus: quod vnum inter haec Inſubriae monumenta deſiderari ac deeſſe animaduertebant. Nam omnis memoria Inſubrum Vrbiſque huius, ab condita Metropoli ad hanc ferè diem ſanè multis clariſq; Authoribus perſcripta extat. Sed,

nec

Digitized by Google

nec arte, nec diligentia pari, neq; etiam eodem ſermone omnes haec monumenta condiderunt. Obſtrepunt enimuerò ſibi inuicem interdum: confuſio quaedam ex multitudine oritur: ac ſicuti de magnis Imperijs aliquando dictum fuit, etiam Hiſtorica res Vrbis huius copia moleq; ſua laborat, & quodammodo fatiſcit: nec tanta varietas, & turba ſcriptorum facilè alibi reperietur. Adeò, in Vrbe hac, quae Roma altera ab Auſonio Vate praeceptore Caeſarum nuncupata eſt, quantò plus caſuum & rerum ſubinde oriebatur, tantò magis ad ſcribendum ingenia excitabantur. Idq; Reip. ſanè temporibus etiam euenit, tunc ſcilicet, cùm liberi Mediolanenſes, Romano penè ritu Inſubriae Imperium hoc tenerent: ſed multò magis, poſteaquam Ducum hereditas Reſp. facta eſt: ac feli-

cius

Digitized by Google

cius etiam, atque copioſus, poſtea-
quam, finita Ducum ſtirpe, ſub Catholicae Maieſtatis Imperium atq; tutelam Reſp. haec venit. Atq; inde turba extitit hominum hiſtoricorum, quos ſua voluntas, quoſue nutus imperitantium in id ferebat. Neq; laude tantùm, & facultate, verumetiam inclinatione quadam, & genio quiſque ſuo diſpares fuere. Inclinat Galuanus ad fabuloſa libenter, repetens ab Heroicis fere temporibus nomina familiarum illuſtrium, miſcenſque miracula ſemper aliqua rebus, & incredibilia multa conquirens, etiam vbi veritas ipſa ſibi ad legentium oblectamenta ſufficere poſsit. Alius, narrator tantummodo ſincerus eruit ex profundo antiquitatem, & nihil niſi ex tabulario depromptum afferre mauult. Fuere, qui ſtuderent rem ornare modicè verbis: fuit qui immodicè ornando,

&

& congerendo portenta verborum Arlunus, corrumperet ornatum & artem quodammodo ipſam, qualia ex declamatore Alcidamante princeps humanae ſapientiae refert in vaniloquentiae exemplum. Scripſere ephemerides & Vrbis diaria nonnulli. Collegit inſcriptiones, & marmora Bonauentura Caſtilleonaeus Canonicus olim huius Eccleſiae Scalenſis, & Collega noſter: eoque nec paruo, nec illiberali, ſed apud multos forſitan arido & ieiuno labore, per nominum, ac locorum, temporumq; notationem, atq; per aequalem lapidum aeternitati memoriam, effecit, vt Patria quodammodo narraret ipſa ſuos caſus, atque fieret ipſa ſibi Scriptoris inſtar. Calchuſq; & Simoneta, qui ferè duo de noſtris, veteris Romanae hiſtoriae genium indolemue quandam, aut aſſecuti fuere, aut viderunt certè, & aſſequi

Digitized by Google

aſſequi concupiuerunt, Sfortiade, ſua hic, ille Henrici III. Caeſaris fine contentus, inchoatam hiſtoriam, imperfectamque reliquerunt. Ob eam rem, cenſuere Hiſtorici Duumuiri, nihil fieri poſſe commodius atq; expeditius, quàm ſi filum Hiſtoriae Mediolanenſis, quae ſcripta à me olim, & edita eſt, exciperem ipſemet, ſcriberemque reliqua ad eandem formam: & agendae rei mandata mihi ab hinc fere triennium dare coeperunt. Cùmque mortuo interim Vicecomite, ſuperſtes huic Collega Legnanus, non modò adhortator operis, ſed etiam qui opus ipſe magnum ſuo Marte facilè potuerat exhibere, inſtaret, haud vltra cunctandum eſſe putaui. Atque orſus ab Philippi II. fine, & alterius Borromaei initijs, ſub Vicario Sormano primùm, deinde ſub Vicario Archinto inſtitui ſcribere tempora

caſuſque

Digitized by Google

caſuſque, & actiones inſecutas, bellumq; hoc, quod geritur inter duos Reges, implacabile, atrox, Regibus, etiam aetatibuſque venturis exemplo ac documento futurum. Huiuſque etiam Hiſtoriae volumen tradidi Decurioni Legnano, vt is pro iniuncta ſibi poteſtate arbitrioque negotij totius recognoſceret ſcripta haec, atque de editione ſtatim adornanda, ſiue differenda ſtatueret arbitratu ſuo, prout probaſſet improbaſſetue opus. Interea, cùm de peſte, quae Mediolani fuit Anno CIƆ IƆC XXX. notata perſcriptaq; multa haberem: motus ſum & autoritate eiuſdem, & efflagitatione Vicarij Caſtilleonaei, dein Alferij Succeſſoris, vt redigerem ea in treis libros, & eos tempore antecapto in lucem emittere maturarem ab reliquo hiſtoriarum corpore ſeparatim, haud aliter, quàm ſicut Hiſtorici nobiles

biles etiam olim partes ſeparauere nonnullas, quoties, vel rei alicuius magnitudo res caeteras ſupergreſſa erat: vel eam admirati ipſi vehementius illuſtrare cupiuerunt. Et talium imitari mores, ac ſequi veſtigia licitum eſt, etiamſi vim aſſequi non poſsimus. Operi autem paruo, & funeſto huic, decus illud quaeſiui ingens, vt in magno Conſilij Generalis nomine appareret, vobiſq; dicaretur, ſicuti etiam ius faſque erat. Nam, & vobis nata domi res ad vos redire debuit: & fuiſtis verè vos in illo triſtiſsimo tempore Patres Patriae Vrbiſque huius: atque erogauit Ordo veſter in illa clade pecunias, quantas confici potuiſſe non fieret credibile Gentibus nationibuſue alijs, niſi ſi aduerſaria ſummarum etiam, rationumq; volumina inſpicere poſſent. Pretiaq; profectò Vrbium aliarum pecuniae iſtae aequauerunt. I. R.

Digitized by Google

ORIGINES & primordia Vrbis Mediolani, quaeue ibi poſtea, magnis ciuium virtutibus, magniſque vitijs, & rerum humanarum ſorte memorabilia euenerunt, prodidere ſcriptores indigenae vel externi: noſque etiam omne id aeuum triginta libris nouiſſime amplexi eramus, noua, & admiranda multa, famae communi, memoriaeque mortalium hiſtorico opere exhibentes. Neque ſanè poſt Romana ſecula, poſtue Senatum illum Principem Orbis terrarum, Reſpublica, populuſue fuit vllus, bonis, maliſue exemplis ditior, nec vbi pace, belloque, & ſtudijs ciuilibus magis tumultuatum eſſe credam: nec rurſus, vbi haec ipſa ſtudia floruerint magis, magiſue ſpectatum ſit, quicquid in humani generis diſciplinam vertere ſcribentium ingenia conſueuerunt: taliaque documenta vitae mortalium narratione illa edita eſſe plurima arbitror.

At nunc peſtilentiae tantummodo tela, horrendaſque mortes, exhauſtam funeribus Vrbem, populumque diminutum, vel potius, ſublata hinc etiam funerum, & Vrbis, & Populi nomina, ſimul & iura naturae ſublata

narra-

Digitized by Google

narraturus, venia opus habebo, apud eos, qui politica grauitate, dira haec, & moeſta, & deſertis ſimillima legentes, meque, & tam horribile carmen fortaſſe aſpernabuntur. Non tamen abſque vſu fuerit, etiam in haec ipſa animum intendiſſe: pectoraque prudentum ſatiata alibi fraudibus, & contemplatione malarum artium, hîc demum pretia fallendi agnoſcent, atque incipient veris momentis aeſtimare ea, per quae tantopere inquietantur, vbi ſcilicet videbunt, tot millia cecidiſſe venenato inter ſe halitu; tot relictas, abſque haeredibus domos: & acta per Metropolim ſolitudine, gloriae, famaeque nominis inſultatum. Caeterùm, quò funeſtior adhuc fiat haec, quae in rerum humanarum contumeliam pompa adornatur, atque, vt melius, certiuſque agnoſcant homines, non ſolùm, ex comparatione, magnitudinem, atrocitatemq; mali, ſed etiam, per quos veluti gradus, & à quibus initijs in tanta mala deuentum ſit, pauca ſupra repetam, de forma, & ſtatu Ciuitatis, qua ſcilicet forma, & ſtatu fuit antequam penè eſſe deſineret.

Digitized by Google

DE FORMA RERVM ET STATV VRBIS ANTE PESTEM

VRBS Mediolanum in plano ſita circumſpatiantibus latè campis excipit puriſſimi Solis radios: quodque rarum alibi: nec ab riguo ſolo contaminatur illic inficiturque vaporibus, amoenum, & ſalubre coelum: nec coeli ſalubritas ea eſt, quae munera telluris negata compenſet, fraudetue neceſſarij humoris alimento. Ita, coelo, caeteriſque ſyderibus apprime fauentibus, & reſpondente vbere agri, neque in alimenta, neque in delicias vitae mortalium quicquam deeſt, nec longior alibi feliciorue durat vita, ſi intemperantia aduerſus haec ipſa naturae munera abſit. Euehitur large frumentum in Heluetios, & Rhaetos, aliaſue cinctas patrij ſoli anguſtijs gentes, &, aut vinculo hoc in foedera trahuntur, obliganturque fidei pignoribus, ne fauces, in quibus ipſos natura collocauit, hoſti prodant: aut facultates, & compendia euectionum, pro magnis erga ſe meritis, diuidere, & dare praemiorum loco Rex conſueuit. Prouinciae Gubernatores etiam, inter conficiendae pecuniae vias, hanc maxime compendiariam ſemper expeditiſſimamque cenſuere. Tanta foecunditas

Digitized by Google

cunditas agro Mediolanenſi : exuberantque illic adeò feliciter fruges.

Euehendi porrò inuehendique facilitatem praeſtant, Ticinus, & Abdua, amnes inclyti: ille Verbani vndas trahens : hic Lario lacu effuſus. Hi totam agri Mediolanenſis latitudinem amplexi confluunt diuerſo itinere in Padum, qui mare Adriaticum intrans admouet quodammodo Oceanum Vrbi, & Vrbem ipſam Gades vſque defert, quà terrarum Orbem antiquitas finiuit. Nam quidquid petendum ab mari eſt, pelagoue tradendum, infert, atque exportat nauigabilis foſſa, amni ab vtroque circumducta moenibus, atque, hinc Abduae, hinc Ticini vlnis amplexa Metropolim.

Ipſa in medio ſita, viris, armis, ingenijſq. potens, non finitimorum tantummodo populorum domina, ſed alienorum quoque nutrix, hoc ipſo magnitudinem ſui nominis auget, quòd Catholico Regi ſubiecta, pars haud vltima curarum Imperijque eius ſemper habita eſt: clauſtraque, & munimenta verè haec, & fores, & rerum Italicarum ſumma tanto Regi habetur, ſicut Italia verè ipſa, flos, & decus, & robur Imperij, cuius fines Orientem, Occidentemque ſolem includunt.

Colligit Vrbs in circuitu millia paſſuum

ſeptem

Digitized by Google

ſeptem haud amplius: ſed adeò frequenter habitata fuit, vt partes ſingulae ſingulas verè Vrbes videantur efficere poſſe, ſi ab ſuo auellerentur corpore, ſeparatimque collocarentur. Trecenta millia capitum aliquando cenſa fuerunt. Ducenta habitauere ante cladem, ob quam, referri ſic ordine iſta attinere arbitramur. Tecta, cultuſque ciuium hoc inter ſe ordine, gradibuſque fuerunt, vt Principum fortunam, & habitum nobilitas pleraque referret: Principes verò ipſi Maieſtatem ſplendoremque Regum imitarentur: rurſus, negotiatores, & nummularij quaeſtuoſum maximè genus, compendijs, emolumentiſque ſuis, eò fere proceſſerant, vt omiſſa negotiatione, quaeſtuque contempto attollerent ad Imperia animos; & coronata iam ſtemmata multi praeferebant, quorum maiores, ſtemma, ſiuè inſigne gentis aliquando nullum habuere. Relicta ab his loca paulatim occupare proxeneta, ſiuè ſellularius audebat. Plebs infima ſordes exuerat: ſordebatque marito vxor niſi ſuper ſerica indumenta, etiam onerata torquibus, & auro conſpiceretur. Serica ſimplex, & pura veſtis coeperat eſſe mendicorum. Circumferre gemmas, digitique vnius pretio, vel auricularum pondere opes, coeperat ignobilis

bilis iam, & obſcura eſſe oſtentatio: taedioque talium, & veluti ſuſcepta aduerſus plebeias aemulatione, matronae nobiles in altitudinem conditae ſimpliciore veſtitu ſatietatem ſuperbiae teſtabantur. Par taedium apud viros: paulatimq; deſcenſum ad oſtentationem, & pompam, & imitamenta virtutum, ſigna, & tabulas pictas, & miracula alia artium antiquarum, quibus haud magis exornatas fuiſſe Syracuſas, terramue Atticam putem, tunc cùm Marcellus illas, hanc Philippus Macedo iure belli diripuerunt.

Sed & Attica verè ingenia, ſtudiaq; Genti, non modò circa leuiores illas artes, inuenta Graecorum, oblectamenta oculis, oculos & ora mortalium exprimentes, pediſſequas, ancillaſque ſcientiarum: verùm etiam circa ſcientias ipſas, vitae magiſtras, dicendi artifices lumina animi humani: patriamque verè Philoſophorum hunc dici potuiſſe monumenta teſtantur, Oratores, & Poetae, quàm multi numero, & hoc nomine digni fuerint, item generis vtriuſq; ſcripta argumento ſunt. Ac ſicuti bonis temporibus olim, cùm foderent, ararentque Imperatores, gaudebat tellus bipalio, vomereque laureato, & manibus felicius ingenuis cuncta proueniebant: ita Mediolani

diolani, nobilium ingeniјs exercita ſtudia litterarum, dedere meſſem hanc; cui nocere peſtilentia non potuit, cùm caetera omnia depopularetur, faciemq; rerum ſicuti poſtea demonſtrabo verteret totam, planeque immutaret.

Certauere pauperes etiam cum proceribus fama & claritudine ſtudiorum: quantumque hos ingenita nobilitas & gloria, tantum illos accendebat creſcendi amor, ſpeſque praemiorum, & gratiae in Vrbe, in qua, vel Philoſophi dominarentur, vel dominantium ingenia, litteraque anteſtarent. Et ſpem eam res ipſa inſecuta eſt, tanta per omne tempus liberalitate Principum, fauoreq;, & animo effuſo erga bonas artes, vt in earum cultu, facultateque diſcendi, pauperum liberos à principali fortuna diſcernere non poſſis, totaque Ciuitas Muſarum vna ferè domus dici queat, ſi Collegia, ſi ſcholæ, ſi plena voluminum conclauia facta publici iuris inſpiciantur.

Magna, & opulenta, & florentiſſima olim, ac beata, eademque miſera, & factioſa, & ſemper inquieta certamine partium Ciuitas, Vrbes, populoſque alios, acta pariter, & ventura ſaecula, ſapientiae ſtudiјs, atque diſciplinarum omnium affectatione ſuperauit. Et

ſtudium

Digitized by Google

ſtudium ante omnia, curaq; Religionis eminebat: miraque diuerſitate, mores, & inſtituta populi Mediolanenſis, hoc ipſo famam, & nomen addidere Metropoli, quòd res adeo diuerſae, & contrariae coaleſcere hîc inter ſe potuerunt, conſiſtereque in vna ſede: publicae opes, publica modeſtia: tumultus, & diſciplina Ciuium: publica pietas, & luxuria, faſtuſque communis: quaeue alia naturali bello vitia cum virtutibus pugnant.

QVOMODO RES MEDIOLANENSIVM AFFLICTARI COEPTAE BELLORVM APPARATV DEIN FAME.

INDVXERAT, alueratque mores iſtos habitumque rerum, & ſiniſtri rumoris cum magna fama pugnam, inueterata pax, otiumque diuturnum ab externis armis, quo Ciuitatum omnium bona pariter, & mala nutriuntur. Namque, poſt illa arma, quibus, Gallos inter, & Hiſpanos, ſub Carolo Quinto, & Franciſco Rege de re Mediolanenſi magna gentis vtriuſque clade decretum eſt, nulli laceſſiuere Metropolim hoſtes: & cùm nullos etiam ipſa laceſſeret, quantum ad motus, & pericula externa, per centum fere annos, veluti mare tranquillum

quillum, Vrbs, e Prouincia haec fuerat, ne minima quidem aura fluctus mouente.

At, poſteaquam atrox ex Gallia Rex Henricus, ex Regnis, Prouincijſque ceteris coniurata cum eo capita flare coeperunt: coepit ſimul iſtud, quod dico mare noſtrae Vrbis, externo pariter, & interiore motu cieri, vt tempeſtas paulatim ea concitaretur, quae malorum vltima nobis inuexit, bellum, famem, ac tertium denique hoc, quo penè deleti ſumus, quodque etiam condere annalibus iuuat. Et initia quidem illa molemque coniurationis, quae parabat vertere ab imo terrarum Orbem, quaeue in tanta vaſtitate conſiliorum imminebat Vrbi praecipuè huic, vnius hominis dextera furorue repente oppreſſit, niſi ſi potius fuit Numinis ea verè manus, & coeleſte vere Numen. Caeterùm, iactis in longum ab eo principio ſeminibus, longa cauſarum exorta ſeries eſt, quae Regum animos, ac Regibus interiecta capita dominationum, Principumq; minorum inquietaret odijs, ſuſpicione, metu, prout atrociſſima quaeq; inuicem moliti erant, ſiue fuerant ſtimulatores, aut miniſtri talia molientibus, ſiue etiam ſtimulatores, miniſtroſque ipſos, re, conſilio, nutu, palam, ſiuè ex occulto adiuuiſſent. Ex eo tempore, Pro-

uincia

Digitized by Google

uincia nuſquam ſine apparatu, nunquam ſine expectatione belli fuit, haud aliter, quàm ſi ſecreta coniurationis vnam hanc petiſſent, vnaue diſcrimen illud horribile euitaſſet.

DE ACEVEDIO ET VELASCHIO ET MENDOTIO GVBERNATORIBVS VRBIS ADHVCQVE NONNVLLA DE CAVSIS ET ORIGINE BELLORVM.

ET inciderat is forte Gubernator Vrbi, qui inter pacata etiam, ac ſecura, & quieta omnia quieſcere tamen ipſe nequiret. Azeuedius erat cognomento Fontium Comes innutritus ab ineunte aetate armis, per arma nomen, famamque adeptus, & præcipiti iam ſenecta, quietum vitae exitum, haud minus profectò, quàm mortem penè ipſam timens. Is, ingenio, totaque vita bellator, impatiens otij, profundus, inquietuſque, gloria ſua accenſus; anxius inueterata erga Regem fide, ſuſpectans omnia, cunctiſque ſuſpectus, ſui obtegens, alienorum explorator, alendo id genus hominum, atque per eos obſidendo modis inenarrabilibus non limina magis, quàm pectora Principum inimicorum, ſimulque augendo munimenta, & vires, atque iuſtru-

Digitized by Google

inſtrumenta omnia belli, eò rem adduxerat, vt ſi demerſi, ac ſopiti alta quiete animi hoſtium tenerentur, ipſis Fontani motibus ad circumſpicienda pericula ſua, nouandumque aliquid excitari poſſent. Sed infidi amici occulti hoſtes ſua ſponte concitati erant, & ea moliebantur, quae, incertum fuit, abſumpſerintne deprehenſa, moerore, atque aegritudine ſenem, an potius ſenex ille Gubernator conflaſſet ea ſuis modis, neceſſitatemque moliendi impoſuiſſet. Vtcunque fuit: mirifico ſane caſu, miraque in praeſens opportunitate ad quietem reium, in tempus fere idem congruerant, Galliae Regis cedes, & Fontani huius mors: ſiuè moeror hunc, detecta repente coniuratione diſcrimineque ſummae rerum, ſiue abſque cura etiam illa, ſenectus ipſa diſſoluiſſet. Mutua dein, ac ſera diſſimulatione partium quieta omnia aliquandiu inter Imperium vtrumque erant: & magis ſine bello, quàm in pace Prouincia habebatur.

Infidam eam, minimeq; duraturam pacem, & magnis odijs, atq; neceſſitatibus ſuſpēſa omnia, Fontano, ſicuti dictum eſt, extincto, regebant Velaſchius, & Mendotius, poſt alterum alter, magna nomina Hiſpaniae Procerum, ſed nec perinde formidata hoſtibus, nec ſanè ipſi vlla

hoſtium

Digitized by Google

hoſtium meditamenta laceſſentes. Ille delicijs, & ſtudijs, & amoenitate vitae, hic ad rem ſuam paulo attentior, & contentus vterque maiorum ſuorum gloria, quamquam ſermonibus fortaſſe multorum inceſſerentur, hanc tamen ex diuerſo, approbatione conſenſuque prudentum, laudem ferebant, quòd quies illa animorum, aptiſſima temporibus, pacique habendae videretur.

Interpellauere poſtea ſecuritatem, otiumque Mendotio, Sabaudiae Ducis arma, cùm ſocer inuiſus inimici generi, facta in Mantuanum irruptione, licentia, motuque illo turbaret Italiae Statum, modeſtiaeque fines egrediendo, pernicioſi exempli initium id feciſſet. His armis Catholica interponi arma, partemque defendi eam, quae infirmior eſſe videretur, pars Regiae magnitudinis fuit: atq; exordia calamitatum haec fuere, admiſſo in terram hanc externo milite, gentibuſque ſubinde receptis, quibus peſtilentia populare malum eſt, morbuſque quotidianus, vt inſueti nos luem ab ea contagione, perniciemque contraheremus. Sed pranuntia mali fames anteceſſit, cuius etiam dirae aduentum, & faciem exſequi pergam, tamquam ſcilicet hiſtoriam ancillari peſtilentiae oporteat, quod fieri pene

videtur

Digitized by Google

videtur dum velut itinera furiae eius ſingulique inceſſus ordine deſcribuntur.

DE TOLETANO ET FICEROA ET CONSALVO CORDVBENSE GVBERNATORIBVS. VRBIS AC DE ORIGINE FAMIS.

INchoata, ſicuti demonſtratum eſt, ſerie bellorum, receptaque ſemel peregrinitate, porta ſimul ingens patefacta peſti erat, vt ſtructo hoc aditu, & gradu, per alterum deinde illud eſuriale malum, ad contaminanda, & peruaſtanda cuncta lues ingrederetur: fierique ita naturae ipſius ritu, & conſecutione cauſarum oportebat. Nam, ſicut artes, & nequitiæ dominantium, & humani animi peruerſa meditamenta illa, rem ad arma deduxerant, conflauerantque bellum: ita ex bello fames, ex fame contagia oriri debuerunt.

Sanè ſufficiebant alimenta Vrbi, populoq; vrbano, & agreſtibus, & noſtratibus, & externis, & praeſidijs, & caſtris, & populabundo interdum etiam hoſti, cùm per quindecim ferè annos, nunc gererentur bella, nunc omitterentur, & in pace, plus penè frumenti exportaretur ad foederatos alienis egentes, quàm quantum vſibus, neceſſitatibuſque belli conſumebatur.

Idque

Idque ſingulare temperamentum , & in rei frumentariae diſpenſatione, miraculo ſimile quiddam , vt & ſufficeret largiſſime nobis ea res, & externis, gratiae, vel compendij cauſa impertiretur aliquando,negareturue , attulere homines duo ad obtinendam , regendamque Proninciam ex Hiſpania miſſi , Toletanus , & Ficeroa,inter ſe comparati ſermonibus hominum ad laudem, & gloriam, haud aliter, quàm quomodo priores duos anceps etiam fama diſtraxerat.

Toletanus venerat prior ex veterum Hiſpaniae Regum ſtirpe ſicuti ferebatur, toruus tetricuſue quidam, auidus gloriae, impatiens æmuli, cunctos infra ſe deſpectans , exercitus bellis, in pace aſper, totius vitae forma compoſitus ad imaginem antiquitatis : & ſeculi noſtri prudentes, virtuti huic , innocentiaeque, & ſeueritati, diuerſum finitimumq; nomen aliquando imponere audebant . Comprimendo hic, & laxando opportunè annonam , prout etiam anni ſpes, & munera agrorum, reſtrictè, ſiuè large prouenifſent, ac veluti patris familiae ritu, impendia ſumptibus attemperando, & nihil niſi quod redundaret euehi ſinendo, aluerat opiparè plebem, cùm & gereret neceſſariò bellum, & iniuriae coeli terram interim

gra-

grauiſſime affligarent. Non mala modo famis aberant, ſed nomen quoque illud ex communis ſermonis conſuetudine exciderat.

Par ſub Duce, & ſucceſſore Ficeroa ſecuritas, obliuioque mali eius inſecuta, & continuata eſt. Venerat ſucceſſor Ficeroa iuuenis Toletano ſeni, ſed conſilio, atque rerum vſu pene ſenex, quemue Toletanus ipſe in extrema ſua aetate, annis, & expectatione gloriae florentem comparari ſibi, vel etiam anteponi haud aegrè ferret. Vna certè re ſuperior, potiorque erat, aſtu, & artibus, elegantiaque ſæculi ad eos quoque eludendos, qui, Toletani antiquum, horridumue illud callidiſſimi, & politi ipſi irridebant.

Mox interregnum, & reliquiae belli prioris, bellumque recrudeſcens, & poſtea magnis natalibus, magna virtute, ſed infeſta ſibi rerum Italicarum ſorte Conſaluus: atque poſt eum, implicitus propinquante circa Caſalis moenia fato Spinula: ante hunc, adducta in Inſubriam tot millia Germanorum: preſſa oneribus haec patria: incubantes horreis frumentarij diuites: irata quodammodo culpis tellus: iratumque coelum: dum euehitur frumentum: dum fruſtra abſumitur: dum malignè occultatur: haec, & alia famem inuexere populo,

pulo, qui aliarum circa gentium altor, & nutritor, poterat omnia vendere, & nihil inuicem redimere eorum, quibus vita indiget.

DE FAME QVAE PESTILENTIAM ANTECESSIT.

MVlta triſtia, multa horrenda exempla famis retulere, qui veteris memoriae monumenta condiderunt, paſſimque narratur, quemadmodum, ſtrictis rubis, aut ſutrinae corijs foediſue animalibus nutrita ſint corpora obſeſſorum ab hoſte fameue publica. Praecipitaſſe de muris vltro ſe ſe multos deſiderio alimentorum, lateraue nuda praebuiſſe telis, vt ferro potius caderent, quàm tabe ſic lenta abſumerentur, aliaque deſperationis vltimae facinora eſurientium leguntur. Ego nihil compoſitum ad oſtentationem ſcenae gaudentis incredibilibus, ſed ſpectata cuncta hiſce oculis, & ſaepe defleta narraturus ſum.

Inceſſit, incubuitque populo malum hoc, & publica clades, non impetu ſtatim, moleque tota, ſed ipſa quoque gradatim, & ſenſim, tamquam ordine quodam regeretùr etiam haec vitae mortalium tantopere inimica res. Eſuriere in mortem vſque pauperes primò agreſtes, deinde maiores diuiteſque ruſtici

velut

velut punientibus eos glebis ijſdem quas labore immodico fatigarant. Mox vrbanus luxus, vrbana vitia, poena, maloque eodem plectuntur. Ac niſi faceta in malis alienis, & procacia quamuis ingenia hominum obſtupefaceret propria calamitas: negotium plane comicum, ſcenicaſque perſonas, & vera ludibria ſuperbiae mortalium diceret, atque rideret, quiſquis praepotentes iſtos tremenda capita olim, & tantopere formidata populo intueretur, ſiue quiſquis, comitatus inſanos, & ſanguinarijs illis nutibus, atque miniſterijs attonita nuper omnia meminiſſet. Solitarij nunc fere proceres incedebant, manſueti, demiſſis auribus, quaſi pacem vultu expoſcentes, & obſoleta veſte nonnulli mutationem rerum haud obſcure fatebantur. Par ex diuerſo ſpectaculum eodem tempore praebuerunt olentes nuper vnguenta famuli gladiatores, miniſtri mandatis, ſupplice nunc ad ſtipem manu ſeminudi vagi per Vrbem. Tanta, vel poena, vel diſciplina vitijs, nequitijſue mortalium, vindice, ſiue magiſtra fame adhibita eſt. Sed qui innocentiores erant, acrius puniti ſunt, a aratores, artifices, fabrique, & mendicitati iam proxima plebes, mendicique ipſi, & quibus ad aliena limina ſpes, & vita in vagando tantùm,

peten-

petendoque, & quiritando occupatis.

Opificia primò omnia, atque ad Reipublicae vſum, ſiue ſplendorem, ſiue ad nequitias, & humanae vitæ vitia, tot hominum ingenijs, tot ſaeculorum experimentis repertae, tantis quaeſtibus exercitae artes exoleuere paulatim. Tabernaeque illae, ſedes, & alimenta familiarum, & haud dubiè praeſidia vrbanae multitudinis claudi coeperunt: vel ſi apertae manerent, erant ſimillimè agro, qui ſterilitate, & incultu ſquallet, horretque imago egeſtatis, & famis. Hoc deſtituta ſubſidio plebs ac ne ad opera quidem laboremque admiſſa, in triſte reſoluta otium, eſurire, languere, perire fame coepit, inſueta malo, & opulentia, magnitudineque Vrbis, particeps antea ſemper etiam ipſa deliciarum, & veſtem, menſaſque diuitum imitari, aemulari ſumptus auſa. Nunc fruſtra ſupplex ijſdem, fruſtra requirebat famam, nidoremq; menſarum, quarum reliquiae pauperes aluerant: pauperumque etiam ipſa altrix promiſcua multitudo, tota pauper, & mendica. Neque iam differebant à prioribus mendicis nouitij iſti, niſi quod, & numerum eorum aggrauabant, & illorum viciſſim vrgente numero, deſiderium atq; repulſas impatientius ferebant.

Corpora conſumpta egeſtate cibi procumbebant

Digitized by Google

bebant paſſim, ſiue errabant per compita, per templa, errabantque facie cadauerum, & cadauera mox fiebant. Neque gregem numerumque infelicem ideo minuebat mors, quae prouincias etiam, & regna exhaurit. Nam quantò plures abſumebantur, peribantq; fame, tantò numeroſior noua turba prodibat delabentibus ad egeſtatem quotidie familijs, quae trahebant ſecum alias, ſubtractiſque ſubſidijs, vel facta fruſtratione, & fraude, neceſſitatibus ijſdem inuoluebantur. Creſcebatque maximè numerus, eo quod, non ex agris tantùm, collibuſque noſtris, ſed ex vrbibus etiam, populiſque alienis, decepta vrbis nomine, ac magnitudine, & adhuc ignara miſeriarum, in quas tenderet multitudo, Mediolanum, tamquam, ad certam opem, & parata ſcilicet hic alimenta confugiebat: ac res plane miſeranda, ſpectaculumque id flebile erat. Ciues, agreſteſque alieni Metropolim fame ſtimulante petebant. Metropolitani in agros, Vrbeſq; finitimas, ab ijſdem ſtimulis, ab eodem errore ferebantur. Et ſpes vtroſque deluſa in itineris fine angebat, vel etiam, ſpei huic, itineriq; & labori vano immorientes, nihil aliud lucri fecerant, quàm, vt in ſolo, terraque aliena expirarent.

Vidi ego circum Vrbis moenia fortè ambulabundus,

labundus, & vidêre qui mecum vnà ibant, mortuam in militari via feminam, pendente ab humeris ſarcinula, circa pectus ſuſpenſo faſcijs infante, vt appareret, iratam negantibus alimenta coelo ſoloque, ſublatis, quae minus inuiſa habebat, abire aliquò voluiſſe, morteque retentam, quae concepta praecordijs exturbaſſet abalienatum illud vitae iure corpus, atque exire Vrbe coegiſſet. Sed & graminis herba ſemimanducata prominebat ab ore, fauceſque, & labia contaminata notabantur, inditium efferatae famis, pabulique ab rabie, & deſperatione quæſiti. Atque enecta ſic matre, infans quærebat vbera vagitu, qui, famem pariter, deſperationemque fateretur, quantamcumque capere ſimplicitas illa poſſet. Ea comitatui noſtro ſpecies obiecta confuderat moerore animos, & ſuperuenere, qui miſerati caſum atrocem, ſublato inter manus infante, materna munera exſequebantur.

Pleraque ſimilia iſtis, & atrociora nonnulla quotidie referebantur ab ijs, qui ipſi viderant, quiue ab alijs viſa audierant vltima exempla mortalium ſortis, mortaleſque ita ab ſumptos, vt mors leuiſſima poenarum fieret. Ritu naturae, legeque humanitatis inſtitutum eſt, vt pane alatur animal rationi natum, virtutique,

&

& coelo: atque propria nutrimenta haec hominis habentur, ex quo ſemel à glande, ſyluiſque diſceſſere priores, domiciliaque, & menſas illas relinqui belluis famae humani generis interfuit. Interciderat hoc tempote ritus hic honoſque, & clementia naturae apud agreſtes: nec ad vetera modò redierant alimenta; ſed infra beſtias etiam, pabuli foeditate deſcenderunt. Victitauere corticibus arborum, ipſiſque epulis excruciati, pretium hoc talia manducandi ferebant, vt tam infeſtae vitae poenis feſtinata morte eximerentur. Optime meritis agricolis, quorum ſtrenuae manus etiam otioſos aluerant, moriendum ita erat, & moriebantur in veſtigijs, glebiſque ijſdem, quae ipſorum ſaepe ſudore rigatae meſſem vberem dediſſent. Plures fuere, qui fugiendo procul ab talibus exemplis in Vrbem, caſuum ſuorum horrore, aſpectuque miſerabili, fugere ex Vrbe pleroſque coegerunt. Cum tenera prole deſerta mater, ſiue cum vxore maritus, onuſti liberis vterque tergum, ac totae domus agricolarum, trahendo feſſa, & defecta corpora, ſi in Vrbem vſque peruenire potuerant, quà deprehenderat itineris finis virium quoque finem, pro cubili humum, & ſuggrundia aliqua pro tectis occupabant, atque quotidianis ho-

rum

[library stamp]

rum aduentibus, & hoſpitijs, permixta mendicorum vrbanorum turbâ viae complebantur. Odor inſolitus inde, & aſpectus odore tetrior, ac ruſus adſpectu ipſo triſtior etiam animis obiecta imago ſortis miſeriæque mortalium, ac veluti per mediam haud dubiè peſtem iretur, oſque, nareſque viator ſibi occludebat. Per diem viſu, per noctem vlulatu, ac quiritatione, infelix haec turba miſerias Vrbis augebat: eratque inter calamitates, videre, & adſpici, & audire, cùm exprobratio quaedam illa eſſe videretur, & veluti reum vnuſquiſque tantae deformitatis fieri ſe ſe exiſtimaret.

Sed in tanta colluuione rerum, ac deformitate, nihil magis vtique turbabat animos hominum, qui liberali aliquo ſenſu mouerentur, quàm ſquallor, & horror, & ad maciem extremam, tabemque deducta ſimplicitas, & innocentia, ſtrenuitaſque agricolarum. Sicuti bos arator, totum diem ſub ſole, ſub iugo pondus immane trahendo, terramque findendo durauiſſet, indignaretur, atque praeferret naribus, & ceruice, roſtroque iras, ſi pabulo ad extremum, ſtipeque debita fraudaretur: ita cernere erat, bouinis oculis homines aratores in ipſa calamitate, & luctu toruum quiddam, & ſimile furori tuentes, quia nullis ſuis laboribus

redimere

Digitized by Google

redimere illa famis tormenta potuiſſent, quodque ipſa etiam laborandi facultate prohiberentur. Cernebantur aduſti, retorridi vultus, abditi introrſum oculi, pectora toroſa, corpora vix hærentia oſſibus, toris lacertiſque conſumptis, pudorque, interim, & verecundia ſubibat: veteres etiam Romanos Imperatores araſſe, fodiſſe, & laureatam triumphalem artem nunc fame ita emori, cunctaque iſta, in parte publici dedecoris, dedecus imò publicum accipiebantur.

DE PVBLICO CONSILIO SIVE DE LX DECVRIONIBVS VRBIS PER QVOS FAMI EGESTATIQVE PVBLICAE SVBVENTVM.

INter alia Mediolanenſium conſilia, & Magiſtratus, LX Decuriones ſunt. Hi ſtatum Vrbis annonamque, quodq; patrimonij nomine publice poſſidetur, regunt, flos haud dubie nobilitatis, ſummaque inter nobiles poteſtas. Indigenae patritijque omnes à Gubernatore Prouinciae leguntur. Nulli peregrino aditus in id Conciliumeſt: parque ibi, & peritia patriae rerum, & cura: par concordia inter ipſos curandis Reipublicae vtilitatibus, certamenque, cui Reſpublica plurimum debeat.

Inte-

Interimque praecipua ſolicitudo cunctis, vt nomen Vrbis, & fama ingens, quam veterum bona facta pepererunt, ſarta tecta conſeruetur, porròque maior etiam in dies fiat. Cùmque ſexaginta numero ſint, (nongenti olim fuere) apparet totidem eſſe inſtitutos, vt in eo numero, eoque delectu reperiretur quicquid publica dignitas optare poſſet.

Sunt pacis artibus innutriti: ſunt qui magis nouere artes, viaſque bellorum: ſunt manſueta ibi, ſunt turbida etiam ingenia: alium miſericordia, & lenitas, religioque in conſilia ducit: alium nequitiae, vitiaque mortalium aſperant, ſiue ipſe nequitijs pariter, vitijſque miſcetur. Hic pareè, & reſtrictè agit: illius ſententia ad larga, & effuſa cuncta inclinat: tantaque diuerſitas, & mixtura ingeniorum ad Patriae commoda mirifice congruit, qualem nempe mixturam, atque diuerſitatem veteres ſapientes in deſcribenda perfectae Reipublicae forma optauere: ſcilicet, vt acria lenibus temperarentur quod in ciuili adminiſtratione ſaluberrimum eſſe crediderunt. Sed nihil in hoc publico conſilio ſalubrius, atque ſapientius inſtitutum eſſe arbitror, quàm quod regendis, adminiſtrandiſque rebus appoſiti ſunt, quorum maxime intererat, Rempublicam eſſe ſaluam,

quiue

quiue opibus etiam ipſi ſuis adiuuare ſalutem poſſent. Videntes igitur iſti cladem, exitiumque,&foediorem exitio faciem deformitatemq; rerum,atque indignum Metropoli caſum,ſi tamquam in pauperrima domo, negatis alimentis, fame populus periret ad ſubueniendum erexere animos; atque Lazaretum veluti publicam vniuerſæ plebi domum aperuerere.

DE LAZARETO RECEPTAQVE ILLVC MVLTITVDINE PAVPERVM.

COndidere Mediolani Duces id opus, quo tempore Imperium hoc Sfortia adeptus, ſuae ſtirpis hereditatem Prouinciam facere voluerat: poſterique eius Vrbem ceu domum verè aliquam ornandam operibus, excolendamque ſibi ſuſceperunt: in quibus hoc Lazareti opus teſtatur regales nouorum Principum animos, ſpiritusque, non fortunae, lociue eius vnde profecti erant. Vergit ad ſeptentrionem porta Vrbis, quae deſteriore in ſolem orientem flexu, Orientalis ex eo nuncupata eſt: coeliq. vel ſaluberrima plaga haec habetur, oppoſita collibus, vnde ſpirant aurae molles: nec ſunt humentia circa, ſordidaeue paludes, que purum, & liquidum aera, ſicuti alibi, corrumpant, atq;

inficiant

Digitized by Google

inficiant. Ibi Lazaretum poſuere Principes ſedem, atque receptaculum affectis peſtilentia corporibus, ſi quando calamitas incideret, vt ſeparari morboſa ſiue ſuſpecta corpora ab integris, ſalutis publicae intereſſet. Nomenque loco illud ex vetere Lazaro inditum eſſe reor, quem vlceribus, & tabe ſcatentem ad exemplum iuſtitiae ſimul, & clementiae diuinae ſacrae litterae inducunt.

Forma, & deſcriptio aedificij totius quadrata eſt: campos late patentes includit: cingitur foſſa, quam ab ſuis venis emicantes aquae implent: cubicula numerantur paria totius anni diebus, quae octonos ſiue denos capere ſingula poſſint, appoſitis inſuper, atque excurrentibus in ſingula latera porticibus, quae cubiculorum vice praebeant tecta multitudini. Et rurſus, ſtructis ordine tugurijs, in campos, tamquam in atrium impluuiumue exonerari haec poteſt, ſicuti patrum, & auorum memoria factum fuerat, cùm depopularetur peſtilentia Vrbem. Medio in campo ſtat ara conſpecta vndique, imminente deſuper tecto, quod porticus in gyrum columnata ſuſtinet, ne proſpectus impediatur, neue myſteria venti atque imbres turbent.

Haec, quae fuerant aduerſus peſtilentiae malum

Digitized by Google

malum olim parata tecta, ſubſidia aduerſus famem hoc tempore fiebant, vt paulò poſt ad priſtinos vſus redirent, turbaeque ibi peſtilentes alerentur. Quicquid pauperum in Vrbe erat, quicumque ex agris ad vrbana ſubſidia fruſtra contenderant, omnes, qui vagabantur, aut iacebant per compita deſtituti, famelici, nudi, propoſito edicto in hanc publici hoſpitij ſedem euocantur. Imò potius Ciuitas ipſa, publicaq; maieſtas oblita egeſtatis, inopiaeque ſuae, materno in populum regali munere perſunctura, commigrat in anguſtias illas, ibique munificentiae ſolium locat. Moram publico edicto, domuique aperiendae parumper attulerat ab alterius mali imminentis metu profecta res, & oblatum fortè impedimentum. Namque, dum pedem, & veſtigia famis antecedentis terit calce ſuo peſtilentia propinquans, & populorum, gentiumq; finitimarum ſatiata funeribus, Vrbi etiam huic ex longinquo minitatur: mercimonia omnia, quae interim veniebant ab gentibus, populiſque ſuſpectis, haud aliter, quàm peſtifera capita & funeſta, periculi atque experimenti cauſa, in haec ſepta cōdebantur: atque iam tota occupata domus erat.

Digitized by Google

DE HOSPITALI DOMO STELLAE AC DE INSTITVTA ILLIC ATQVE INTRA LAZARETVM DISCIPLINA.

SVbſidio fuit alia mendicantium domus, & ſatis in praeſentia capax, & eo ſitu, ac vicinitate hortorum, vt porrigi in vlteriora, facileque amplificari poſſet. Stellae cognomentum Xenodochio eſt, receptaculumque id extremae mendicitati puellas ferè pueroſque alit terrae plane filios, imò, quos terra ipſa proiecit, capita ignara ſuae originis, abſque parentibus, ſine lare, & foco. Ea ſubitaria publicae hoſpitalitati ſedes, atque temporarium eſurienti populo domicilium fuit. Multi exangues iam penè ſenes, & debilitate macieque ſenum iuuenes vtriuſque ſexus, aetaſque tenerior, vrbani pariter, & agreſtes, qui pridem, quiue nuper eſurire coeperant, queis mali eius ingenua verecundia, & pudor inutilis, queis procacitas, & impudentia irrita, omneis impliciti fame, & neceſſitate eadem, congregantur illuc: & quantum numerus quotidie creſcebat, tantum conclauia illa, hoſpitaleſque termini proferebantur. Creſcebat ſimul munificentia ciuium erga coeptum opus: atque in domeſticis anguſtijs fraudantes nonnulli ſe ſuo victu, tributa eò, ſtipeſque mit-

tebant

Digitized by Google

tebant.Fuere, qui in vitae termino, ſpe atque cupiditate proximorum exheredata, quicquid ſuperfuerat, legarent hoſpitio huic, quà ſeparata menſis,diſcreta cubilibus multitudo tanta degebat. Ad tria millia contubernalium pauperum intra paucos dies fuere, pluresque quotidie fiebant. Sed notatum interea eſt,manifeſtoque experimento compertum illud, quod prouerbio ludicro irridetur: dulcedinem nempe quandam eſſe mendicandi. Viri feminaeque, quibus, ſine tecto, ſine cubili noctes, ſine vllo certo nutritu dies agebantur, qui expoſiti ventis & imbribus procumbebant, ſub operta vocabantur, vbi cibum, vbi lodicem, & quietem acciperent: & ſatellite tamen opus erat, per quem comprehenſi vinculis iniectis ducerentur: iſque magiſtratus hoc tempore in Vrbe fuit, denis aſſibus in ſingula capita conſtitutis, vt lictori pretium id eſſet, quotieſcumque captiuum pauperem ille ſtiterat. Apparebat, malle mendicos noſtros petere per compita pabulum, quàm alibi accipere, & eiulare libere ſubdio, quam pernoctare clauſos. Iam ſarcinae externae multiplices, & mercimonia omnium generum ſuſpecta peſtilenti contactu, quae primis diebus fuerant impedimenta Lazareto, ſuffimentis experimentiſque properatis, tentata

purgata,

purgata, in locum vnum congeſta, ſedem eam, atque domicilium, pauperibus accipiendis, & diſponendae per cubicula plebi liberarant: neque Stellae hoſpitiū illud, de quo narraui, ſufficiebat. Igitur, aperto hoc etiam altero hoſpitio, bifariam hominum turba collocatur: hinc vbi fuerant antiqua receptacula deſertis, hinc vbi contagia pridem habitauere, & rurſus habitare debebant. In ſedem vtramque dum confluunt vltro quotidie voluntarij multi, & inuiti plures à lictore ducuntur, completur vtraque breui tempore ſedes, & pari vtrobique cura multitudo tanta ſuſtentabatur.

Non ſumus profectò grati erga noſtrorū temporum decora, & virtutes: atq; recentium incurioſi priſca tantūmodo admiramur. Si quid haec aetas praeclari atque admirandi tulit, in vili habetur. Non ego, ſi redeant ſaecula celebrata Laconum, & diſciplina illa vetus, cenſeam exhiberi poſſe inſtituta praeſtantiora regendae intra parietes aliquos multitudini, quàm quae Proceres noſtri hoc tēpore exhibuerunt. Sed aberat rigor, & toruitas inhumana, & rurſus peccare docens indulgentia, quae antiqua illa, & praeclara Græcorum haud dubiè deformabat, dum vnius prouinciae ciues intra eadem conclauia iuncti virtutibus vitijſque permiſcerentur. Non hic

ſicuti

ſicuti apud profana illa contubernia veterum, callidae libidines, callidaq; furta pro virtutibus habebantur. Sed in tanta colluuione mortalium, honeſtatis in primis habita cura, ſedulòque effectum, vt efferata malis ea multitudo, atque per licentiã exſolutae, & alienatae mentes ad Chriſtianae diſciplinae cultum, & iam oblita illis inſtituta traducerentur. Specimen illuſtre, ingens catholicae pietatis ediderant hoc tempore praeſides nobileſque noſtri, dum alerent ſimul, excolerentque ita plebem: ac mihi etiam apud ſuperba politica ingenia impunè fuerit, quendam eius rei, diſciplinaeq; ordinem hoc loco expoſuiſſe, prout ſpectare talia non ſemel gratiſſima voluptas fuit.

Res diuina quotidie fiebat ad Aram, quae, ſicuti dictum eſt, media regione campi, ſubdialis eadem, & operta tecto aſpicitur praetentis in quadrum campo vniuerſo porticibus: & porticus viciſſim ipſas, atque oſtia cubiculorum adſpicit, vt ab limine, & ſtatione quiſque ſua poſſit myſteriorũ eſſe ſpectator, quibus humani generis cauſa, Dei filius immolatur. Peracto ſacro, ad opera ibant, prout artem quiſque aliquam, & vmbratile genus opificij intulerat. Ita, quaeſtu ſimul nonnullo iuuabantur, & otiũ vitabant, rem adeò miſerabilibus quoque turbis

inuiſiem

Digitized by Google

inutilem atque pernicioſam. Deſides tamen, otioſiq; multi vagabantur per ludum, atq; laſciuiam extrahentes tempus, donec dimenſa venirent. Hi tugurijs, & operibus alienis importunè oberrando moleſti erant, nec potuit adeò conſtans eſſe diſciplina, vt non, et turbarum infelicium vitia aliqua in ſolo illo germinarent.

IMPROBATVR DISPLICETQVE LAZARETVM.

SEd et corpora magis adeò, quam animi corrumpebantur: ſuntque tam crebrae mortes inſecutae, vt parua quaedam peſtilentia illa dici poſſet. Cauſam morbi ad fraudem mancipũ retulere nonnulli. Eos corrupiſſe frumenta ſabulo admixto, paneſq; adulteraſſe. Ego ad calores illius anni maximos, haud minus referri potuiſſe exiſtimo: ſimul ad corporum ipſorum illuuiem, & pedorem, qui comitatur ferè mendicos, & confertam illic ſub tecto multitudinem turpius affecerat. Inſuper, adempta libertate, ac iure vagandi per Vrbem, gratiſſimum id ſibi pabulum, atque laxamenta, frementes gementeſque mendici requirebant. Deſperatio, & moeror, taediumque, & odia domicilij illius in ſingulorum vultu eminebant, neque lamentis, & querelis abſtinebatur. Ideo nimirum, in

clauſtra

clauſtra ſe fuiſſe coniectos, vt,ne in patriae quidem conſpectu morerentur, neq; patriam nouiſſima luce adſpicerent. Fremebant talia, fremendoque moriebantur. Etiam Proceres Vrbis pudor & dolor, & indignatio ceperat, quòd ſumptibus, & alimentis illis, tantaque inter publicas anguſtias liberalitate nihil aliud profeciſſent, quàm vt viderentur vltro necaſſe, quos alere ac ſuſtentare voluerant. Itaque re communicata, rurſus, conſilij viam hanc in malis aptiſſimam eſſe cenſuerunt, vt dimitterent quamprimum inde homines vniuerſos, & iure, ac licentia priſtinae mendicitatis redonarent. Poſtquam ea ſententia ſtetit, aperitur effundendae multitudini Lazaretum, gratia, plauſuque maiore, quàm cùm extorris, egena, ſine tecto, ſine lare, multitudo nuper eadem, ad menſas, tectaque illa congregaretur. Ad breue tempus liberata Ciuitas odioſo funeſtoque adſpectu, ſpectacula nunc rurſus eadem ſtomacho taedioque pari repetebat, niſi quòd miſeratio etiam augebatur reputantibus quae cauſa numerum imminuiſſet. Ipſis ſubſidijs, ipſiſque alimentis, & publica ope abſumptos fuiſſe pauperes videbant, pluſque pudoris inde etiam, quàm cùm abſumi fame olim viderent.

DE

DE TVMVLTV POPVLARI OB FAMEM.

Anno, quem fames hactenus repraeſentata ſequebatur ad III. Nonas Nouembris, quæ D. Martino ſacra dies fuit, ob rei frumentariae caritatem Mediolani tumultuatum erat; cùm raro aliàs eiuſmodi tumultus incidiſſet in Vrbe ſcilicet, quae, ſicut initio retuli, finitimis, longinquiſue etiam, propter agri vbertatem, frumenti copiam antea facere ſolita fuiſſet. Eius negotij initia, & finem expediam: quomodo ſcilicet, & cōmota licentia plebis, & repreſſa fuerit: quaeue publica conſilia, & remedia adhibita ei malo ſint, tum vt in praeſentia ſedaretur, tum verò ne exiſteret inpoſterum, neue multorum capitum beſtia illa Regibus etiam Ciuitatibuſque potentiſſimis, ſemper formidata plebes, aut ferret impunè quicquid illud nunc auſa eſſet, aut auderet iterum.

Fererius, hoc tempore Magnus Cancellarius, abſente Conſaluo Gubernatore, ſtatum rerum, Vrbemque regebat. Is, ingraueſcente quotidie magis annona, cùm, neque laxamenti quicquam inueniretur, & fremitus iam, ac lamenta populi audirentur, adieceratremedio animum, quo dilata magis, quàm ſublata cauſa ſeditionis, malique imminentis erat, quo-

ue remedio, pars hoc tempore non vltima rerũ, frumentarij, piſtoreſque exacerbati minitabantur extremum malorum: nempe ſe ſe negociationem eam, & artem, & mercimonium omne deſerturos. Tritici modius vendebatur, vt minimum, quadraginta quinque, ſeu quinquaginta libris: pretiumque hoc veluti iuſtum, & vulgare erat, quod neque venditor poſcere erubeſceret, neq; emptores cum indignatione audirent. Sed praeualidi mancipes, impudentiſſimi foeneratores, praediatoresque locupletes, pretia priuatim in occulto ſtatuerant, dixerant, pronuntiauerantque, & aſſerebant, polluto, efferato, viliſſimo ore, enormia, & immodica, tamquam aut facti ipſi potentes, arbitrique vitae Ciuium, aut ſpiritus, & vita tantummodo ipſis. Scio ego fuiſſe nonnullos, ipſoſque noui homines, qui centena aeris in ſingulos modios poſcerent, neque eo contenti, ſpe in poſterum maiore, clauſa horrea tenerẽt, velut neceſſitati, famiq; publicæ minitantes. Neque aduerſus auiditatem hanc, ſeu potius rabiem hominum auarorum ſolita edicta profuerant, queis profiteri ſinguli cogebantur, quantum quiſque frumenti numerum domi haberet. In ea caritate annonae ſimul, fraudeque, & auaritia hominum, ſiue etiam, in ea penuria, & publica egeſtate, coelique, & temporum

porum iniurijs, excogitauerat Magnus Cancellarius, tentaueratque mediam hanc remedij viam, vt luerent piſtrina quicquid illud iniquitas hominum temporumue deliquiſſet. Fieri vendique panes iuſſit praeſcripto pondere ad eam aeſtimationem & metam quaſi tritici modius triginta tribus libris, nec vltra venderetur, emereturue: idque fortaſſe detrimentum ſarciri poſſe crediderat caetero mercaturae eius emolumento, quod habuiſſent antea piſtores, quodue inpoſterum habituri eſſent: ſiue etiam, vbi tempeſtas illa tranſiſſet, è publico poſſe compenſari, ſpem eis fecerat. Sed incerta quidem haec, damnum verò praeſens, & onus intolerabile erat: vociferabanturque piſtores, & aſſidue denuntiabant, ſe ſe clauſuros eſſe tabernas, deſituroſque artem. Non interim à Magno Cancellario poterat impetrari, vt ſemel placita mutaret. Ac Populus, velut oblatum ſorte quadam eo pretio panem, quaſi celeritatis & diligentiae munus rapere feſtinans, obſidebat aſſiduè furnos, & cum labore, ac feſtinatione coquentium certabat importunitate ſua. Tanto magis expoſtulare cum Rep. piſtores, nec poterant iam eorum querelae, denuntiationeſque ſuſtineri. Sanè Decuriones, datis ad Gubernatorem in caſtra litteris, egêre

cum

Digitized by Google

cum eo, vt temperamenti aliquid inueniretur: iſque Praeſidē Senatus, & Magiſtratus vtriuſq; Praeſides, & duos è Quaeſtorum numero nominarat, quorū conſilio, atq; arbitratu, ſtatueretur tritico pretium in ſextarios, ad eam ſummam, vt durare, atq; exerceri piſtrina poſſent: & congregati iſti adiecere denos aſſes, quo ne minoris ſextarij panis e piſtrino peterentur. Sed quantū eo additamento recreati, & deliniti piſtores erant, tantum accenditur ira furorque plebi. Expectauerant, vt minueretur potius pretium, quam vt augeretur. Vbi vident conditionem ſibi deteriorem eſſe factam, nihil vltra decretis, pretijſue opus fuit. Domini ipſi alimentorum ſuorum, & rei frumentariae diſpenſatores fiunt, atque in Vrbe, quae obſequio & modeſtia plebis erga Rempub. & erga dominatores gloriari iam inde antiquitus poteſt, cognoſci hoc tempore potuit, quid Populus iratus, imò quid plebis ipſae quiſquiliae, immiſtique pueri feminis, & inops, & imbellis illa multitudo, quid etiam ſecures, & faſces, & ipſa pene Maieſtas imperij aduerſus numerum infelicem, eſurialeſque turbas valeret. Aderat Sancti Martini dies laeta ſemper, & ferè genialis, ob vindemiarum eo anni tempore finem, comportataque vina in cellas, & velut migrantia rura cum mu-

neribus

Digitized by Google

neribus ſuis in diuitum ciuium domos. Eius diluculo lucis, atque etiam procedente mox die, ſicuti aſſolet, plenos pane ſaccos corbeſue geruli ad loca deſtinata portabant, prout, vel Monaſterijs domibuſue amplis coempta, & prouiſa cibaria, vel in diem alicubi venditanda erant. Copiam hanc panis intercipere omnem, imò veluti ſuam excipere populus coepit, haud aliter, quàm ſi ex antecondicto mitteretur ad ſe domum. Obuij facti, feminarum, adoleſcentũ, puerorum, ſenumque globi, ne fuſtibus, quidem teliſue vllis, ſed armati multitudine tantũ, & neceſſitate ſua, tyrannidem ita, imperiumque exercentes, vt in quoſque inciderant, ſiſtere, & deponere, & abire iubebant. Nec mora. Circumuenti repente ita, & attoniti, qui panem humeris ferebant, ne depoſitis quidem, ſed abiectis oneribus trepidabant aufugiebantque. Laniaretur vnguibus, pedibuſq; proculcaretur quiſquis ſtare contra, & repugnare vellet. Id audendi principium plebi fuit: ineſcatique paſſim dulcedine praedae, quae incruenta ſic, & ſine ſanguine obtigerat, vires ſuas reputare coeperunt, in eo poſitas, ſi tantummodo audere poſſent. Antea miſeros famelicoſque fuiſſe quia in perniciem ſuam modeſti & manſueti eſſe voluiſſent. Iam magnum illud ediderant

audaciae

Digitized by Google

audaciae, ſiue potius Imperij potentiaeque popularis opus, quòd, & gratuita cibaria corripuerant impetu, nutuque vno, & coegerant ad breue tempus eſurire potentiores, illuſerantq; domibus, & familijs, ad quas illa portabantur. Nec dum ira tamen, & indignatio Magiſtratuum in talia auſos, ſed tantummodo miſeratio erat. Et ludibria illa ridebant iidem, ad quos iniuria pertinebat, quiue diei eius panem fruſtra domi expectarant. Mox praedator in ſua patria populus ad infeſtiora prorupit. Piſtrina diripere ipſa ſtatuerunt: eòque ferebantur. Non author, caputue vllum: ipſa ſibi dux erat propemodum iam infinita multitudo: & multa ſeditionis ora, voceſquè. Clamant: irent, excinderent piſtrina caſtella famis & fraudum, miſeriae calamitatiſque publicae ſedem. Ad Portae Orientalis piſtrinum ita vociferantes impetus fortè tulit. Et iam erant arma furentium exercitui, quae fors dederat in manus, machinaeque tamquam ad bellum irent. Moliuntur, incenduntque fores: clauſtra perfringunt: conuelluntque cancellos: ac nihil deinde hoſtile omiſſum. Quicquid farinae ibi accumulatum erat: quicquid tritici in horreo aſſeruabatur, ſpargitur etiam humi, proijciturque foras in contumeliam. Fuere qui implerent

aufe-

auferrentque farinaé ſaccos: fuere, qui carris exportarent, redirentque ſaepius per otium nemine contradicente ad eaſdem vices: & itinera Vrbis quà ierant redierantque iſti, cernebantur albicantia tamquam ninxiſſet. Haec praeda pauperum viliumq; plebeiorum erat. Sed qui in ea turba veluti primores, & anteſignani fuerunt, reperto etiam piſtorum aerario, quicquid ibi nummorum fuit (& erat pecunia multorum fortè dierum) abſtulere. Cùmque rabies, & auiditas Populi debacchata in hunc modũ eſſet in omnia, quae tumultum ipſum conciuerant, nec reliqui iam ibi quicquam feciſſent tot praedantium manus, ad extremum vertêre furorem etiam in ea, in quibus nihil materiae ad praedam erat, ligna, & tabulas, & corbes, & inſtrumentum omne piſtrini, atque congeſta cuncta in cumulum vnum cremauere, veluti ſacrum Cereri, & Fami, & Diuo, cuius feſta dies occaſionem hanc dediſſet. Codices quin etiam ipſos, & aduerſaria rationesque mercimonij totius cremauere rogo eodem, & quominus ad hominum etiam corpora furor perueniret, nulla magis res ſaluti fuit, quàm fuga latebræue ipſorum. Seruauere latebrae eaedem, tectũ inter, & laquearia, praefectum quoque rerum capitalium, qui cum ſariſſophoris & ſatellitio ſuo ad

vim

vim, ſeditionemque prohibendam excitus in vltima ſpe, remedioque vnico, accurrerat, lapidiſque tamen ictu petitus inter fugiendum aegrè euaſit, manſitque abditus in angulo obſcuro, donec prodire, & abire tutum fuit.

Exacto inter haec portenta matutino tempore vltimum flagitiorum fuit ſaeuitia, qua Vicarium Prouiſionum optimum nobiliſſimumque Virum (eſt Mediolani Magiſtratus hic Praefectus ferè Vrbis, & publici conſilij caput, creaturque annuus) ad necem implacabiliter, & efferate conquirebant. Id ab vno fortè exclamatum tota paſſim Vrbe perſonabat: atque ipſe, ſiue ſtrepitu audito, ſiue ab aliquo monitus, clauſus, abdituſque domi morabatur. Sicuti atro nubium globo, effuſa procella, ſordibus, & eluuie, ac terrore cuncta compleuit: Ita plebeiorum agmina aedes repente illas circumuenere, cladem, interitum, ignominiam, ſi ſucceſſiſſent deſtinata, portantes. Attulerant ſcalas, & ferramenta ſecum, vt fores effringerent, ſiue per feneſtras eniterentur; ſiue demum etiam, vt euaderent in tecti culmen. Inualida parietum ipſorum munimenta futura erant aduerſus vim tanti populi circumfrementis, ac volentis vtique ingredi: nec de euentu dubitabant. Conſpectuſque

tuſque ſenex eſt, malleum ſecum, & funem, & clauos ferens, atque dictitans, velle ſe foribus affigere Vicarium vbi laniatus à populo exanimatuſque foret.

His animis, atque hac deſtinatione cùm veniſſent, oppugnabant, & quaſſabant iam ictibus crebris pertinaciſſime Domum innoxiam, & aſcenſum vndique tentabant. Accitur à Magiſtratibus ex vicina Iouis Arce cohors Hiſpanorum, mittiturque illuc, vt praeſidio eſſet. Haec ipſa cohors, timuerat magis, quàm terruerat, vbi circumfuſum domui populum, quaſi exercitum vidit. Quid ageret illic inſtructus fiſtula miles, poſteaquam in permixtas viris feminas pueroſque diſploſiſſet, ſtrinxiſſet etiam deinde ferrum? Neque mandatum huiuſmodi habebant: & efferaſſent ira maiora multitudinem hanc, quàm quanto impetu ſaeuiebat iam, atque domitis veluti frenis in praecipitia, & dirupta abibat. Itaque trepidare milites: ſtare procul: irriſui eſſe ipſi, & tela eorum, quae propter miſſile plumbum formidata ſemper aliàs, nunc vana, & irrita erant: ac ne auerſi quidem, ad huiuſce cohortis adſpectum oppugnatores in coepta aedium verberatione perſtabant.

Inhibuit paulіſper impetum Magnus Cancellarius

çellarius praecipiti iam ſenecta venerabilis quidam, & miſerandus ſimul, atque validus apud plebis animos, hoc ipſó, quòd obijcere ſe ſe furori non dubitarat, adieratque tale diſcrimen. Is curru deuectus in medias turbas, nunc poſcens manu ſilentium, atque populi ſuppliciter aures, nunc interrogans humeris, & ſexo capite quidnam agere vellent: interimque, vbi conticuerat ſtrepitus, & audiri aliquid poterat, panis quantum vellent, tacto pectore promittens, ſedabat quidem hac ſua lenitate tumultum: ſed compreſſit, ac ſedauit magis arte, quae inter veterum quoque ſeditiones, ſaluti fuit hominibus, quos populus ad exitium necemque depoſcebat. Namque affirmabat velle ſe curru ſecum eodem deportare Vicarium in Arcem, vt ibi, ſi qua ipſius in tam benemeritam plebem iniuria teneretur, daret poenas, & puniretur more maiorum. Id plebi placamen: ſublatuſque Vicarius in currum, haud aliter, quàm ſimulatione ſupplicij, mortem in eo diſcrimine euitauit. Iam ſerum diei erat, & remedij pars nox, tenebraeque inſequutae, ſatietaſque, & fatigatio, cùm in ſua quique tecta paulatim, praeda & punito vtcumque dolore contenti dilaberentur, ac fruerentur ibi inter ſuos parte quietis, vel

actae

actae rei ſermonibus. Magiſtratus tamen, Decurioneſque Vrbis, veluti minacem eam noctem, & in noua ſcelera fortaſſe erupturam timuere: Vicarijque aedes, traiectis per viam tignis, & appoſita militari ſtatione firmauerunt: ac de remedijs inde conſultabant.

Egêre primùm omnium, vt copia panis in poſterum diem, quae Dominica dies erat, affatim, largeque ſuppeteret: ac tota nocte apud piſtrina feruebat opus: ſimul mandata opportuna dedere, vt frumentum vndiq; conquireretur, ne deeſſe poſſet. Viroſque primores elegerunt, qui ſummo mane digreſſi in ſuam quique ſtationem piſtrina cuſtodirent authoritate nominis, & fama, gratiaque, & fauore quodam in vulgus prohibituri tumultum, ſi recrudeſceret rurſus, vti accidit. Orto die, quies populo erat. Prodibant ad coemenda cibaria ſemiſopiti: tendebant itinere quiſque ſuo: vix inter ſe colloquebantur: crederes verecundia pridianae ſeditionis eſſe confuſos.

Aliquantum id ſpatij fuit. Mox exarſere truculentiore impetu, non tam vti ſpoliarent, diriperentque piſtrina, quàm vt euerterent etiam à fundamentis atque demolirentur, ſiue vt ſubderent faces, atque inflammarent. In piſtrinum Curiae Ducis ea noua rabies praecipuè

cipuè incubuerat: iamque egeſto inde quicquid ibi farinae, & frumenti, quicquid etiam vtenſilium erat, parabant inijcere ignem, & inuoluere cuncta flammis, ſiue nihil vltra cogitantes, ſiue vltro meditati hoc, vt traijceret in vicina tecta incendium, & continua, dein longinqua corriperet. Id flagitij parabatur. Verùm ab vno pio homine vicinitatis eius fortè excogitata res, quamuis non illico deterruerat ab tanta ſaeuitia plebem, dederat tamen ſpatij nonnihil, vt miſtum illud damno dedecus inexpiabile vitaretur. Namque vexilla Crucis, accenſis hinc inde funalibus, ante piſtrinum repente collocata conſpiciebantur, & pendens altè Saluator, per tormenta illa, quae ſeruauere genus humanum, expoſcebat ſcelerum inſaniaeque finem. Ita mitigati pauliſper erant, prout ſcilicet, numquam tantae fuere miſeriae populi huius, vt pietatis inſitae obliuiſcerentur: & Chriſti necis horrore, atque imagine obiecta animis attoniti conſtiterunt.

Aderat interim ex Aede Metropolitana Clerus vniuerſus: velati Canonici inſignibus ſuis compoſito agmine procedentes immiſcuerant ſe ſe turbis: reliquerant in Templo ſolennia ſacrorum ob huius nuntiati periculi terrorem

rem, & Crux maxima praeferebatur: flammiſque ita temperatum eſt. Ad piſtrina deinde minora plebs auertitur, quà nempe panes atri venduntur: nec finis, antequam, & plebeio huic, & triticeo pani pretium à Magno Cancellario ſtatueretur, quo ne vilius quidem optare potuiſſent. Statutum eſt: plebeij panis octonae vnciae darentur in aſſem: Nobilior alter trinis libris in ſextarios ſingulos vendi iuſſus. Tunc enim verò haec deſperata plebes inſoleſcere laetitia: ridere amarùm: in angulis, taberniſque iactare, quòd annonae vilitatem ipſa ſibi feciſſet: ſimul cauillari, atq; incuſare breui duraturum id munus: infectum veneno cibum dicere: non capere vtique tanti boni fidem, & interea tamen frui velle praeſentibus: accurrere: emptitare, vel è ſuperuacuo: implere arcas, & dolioia, & lebetes: abſcondere modis omnibus, quaſi rapturi mox ab ore panem forent ijdem illi, qui vendiderant.

Haec omnia cùm ita agerentur, interfui ego: incideramque fortè ita in principia ſeditionis, vt cura humani ingenij ad finem vſque ſpectator eſſe vellem, nihil ſanè minus eo tempore cogitans, quàm futurum eſſe me aliquando narratorem etiam huiuſmodi rerum. Sed & reperi nunc inter acta Ciuitatis adnotata conſignata

Digitized by Google

ſignata ſic ordine cuncta, prout moueri primò, deinde gliſcere, poſtremò fatiſcere, & placari, ac reprimi ſua ſponte tumultum videram.

Totum autem hoc, cùm, ita ſicuti retuli accidiſſet, non dolor, & moeſtitia ſolùm, ſed verecundia quaedam etiam in publico Conſilio erat, haud aliter, quàm vbi paterfamilias, lapſa fortè domi pudicitia, dehoneſtatam ſibi prolem, famamque eſſe maculatam videt. Acciderat ſanè etiam aliàs noſtra memoria caritas, & penuria annonae Vrbi, vt frumenti ſextarius ſeptenis libris ſtaret: Interdumque pretium id augeretur. Sed non ideo ruperat obſequium, modeſtiamue populus, cui gratia ſemper, & honos fuerat apud nobilitatem hanc, ideo quia reuerentia, & fide, erga nomen, maieſtatemque Regis, fuit multitudo ſemper altera quodammodo nobilitas: neque vmquam ab huius publici Conſilij authoritate diſceſſerunt. Nunc omnia violaſſe videbantur: nomen authoritatemq; publicam: Imperium, Regemq; ipſum, & Patriam, Vrbemque hanc, ideò charam, dilectamque Regi, quia robora virûm hîc, & modeſtia animis ſemper fuit.

Angebat Proceres illa cura inſuper, ne ferens miſta falſa veris in Regiam ſiniſtra fama

perue-

perueniret, tamquam aliqua publici Conſilij culpa deuentum eſſet in rei frumentariae anguſtias, quae cauſam ſeditioni praebuere. Miſerant ob alia Ciuitatis negotia legatum ad Regem: iſque Madriti hoc tempore erat, aliarum quidem rerum inchoata ſpe, alia verò penè deſperans, prout natura negotijs, & non vnius formae poſtulata, quae attuliſſet. Ad hunc ſuum hominem per tabellarium expeditum miſerê litteras, & mandata inhunc modum.

Infimae ſortis homines fuiſſe paucos, qui, ſpe, ac deſtinatione furandi, primò pueros, feminaſque concitaſſent: his deinde aggregaſſe ſe ſe alios: deinde plures, ac denique tumultum ortum populari ſeditioni ſimilem ob annonae difficultates: dilapidata piſtrina, Vicariumque Prouiſionum fruſtra petitum ad necem; Accidiſſe haec, & alia, quae fuſius ordine cuncta perſcripta fuerunt. Proinde accederet ipſe primò quoque tempore ad pedes Regis; exponeret Maieſtati caſum hunc; atque ita ſubijceret. Neque populi mentem eam, ſed inſaniam fuiſſe, impetumque repentinum: & nobilitatem vniuerſam viuere animo, ac fide, quam à maioribus acceperint, quamue tantae Maieſtati debeant. Neminem vnum eſſe Mediolani nobilem virum, qui non paratus

fuerit

fuerit in ea populari conſternatione effundere vitam ſi pertinacior ea fuiſſet: & poſteaquam deſederit, quieueritque haec, cuncta iam etiam apud plebem eſſe qualia ſemper fuiſſent.

Inerant hiſce publici Conſilij litteris etiam alia, quae locis temporibuſue opportunis, dicere, & exponere deberet Ciuitatis ille legatus, ſi arrepta motus huius occaſione nonnulli fortaſſe aliquid praeter vetera Vrbis inſtituta, & iura nouare in Regia ſtuderent, ipſamue Ciuitatem criminarentur apud Regis aures. Repraeſentaret publici Conſilij ſolicitudinem, & impenſas, & nihil vmquam ab vlla parte curae remiſſum, vt ſuppeterent alimenta Populo. Nouiſſimè xv millia tritici modiorum, Duodecim millia ſeliginis in publicum comparata eſſe, negotiationemque inſtitutam, vt copia, numeruſque maior ſubinde comportetur in Vrbem. Neque frumentum vmquam Vrbi defuturum fuiſſe, ſi ea, quae decuriones facienda cenſuerant, facta eſſent. Cenſuiſſe enim imprimis hoc, atque etiam de ea re ſupplicaſſe poteſtati maiori, ne qua exportandi frumenti facultas cuiquam fieret. Cenſuiſſe, atque ſupplicaſſe, vt edictis, poeniſque grauiſſimis ſanciretur, ne frumenti coemptio eſſet inſtitoribus, qui ab vltimis Verbani lacus

oris,

Digitized by Google

oris, ad Vrbis, vſque portas venire cum iumentis, & mercari, traijcereque poſtea ab domo in Heluetios facili confinio poſſent. Etiam ex agro Laumellino, hoc eſt ex ipſo horreo Vrbis, traiectum in terras alienas, eneƈtumque eſſe frumentum, cuius emendi, & in horrea ſua comportandi, piſtoribus, atque farinarijs Vrbis petita, & negata facultas fuerit.

PESTILENTIA VRBEM INVADIT

PONS Vetus, & vicus Portae Orientalis ſunt nomina partium Vrbis, ipſaeque paruarum Vrbium inſtar. Inde primi inceſſus, & prima indicia prodiere peſtilentiae incipientis, quae, ſicuti per continentia tecta flamma traijcit, ita per ſingulas domos, & per ſingula fere Ciuium capita itura erat, vt ſerpendo paulatim in agros etiam latè porrigeretur: nec finis, antequam, veluti coeleſtis prouidentiae miniſtra lues cuncta purgauiſſet. Haud alienum fuerit, diem etiam, & locum, perſonaſque notauiſſe, quo die, quoue loco, & quaenam in capita primum tela haec inciderunt, vt facto ita leniter initio, procella deinde telorum Vrbi ingrueret, atq; tot mortalium agmina ſternerentur. Gregarius fuit

vnus

Digitized by Google

vnus miles ex eorum numero, qui commotis Rhaetiae rebus apud Clauēnam in ſtatione poſiti fuerunt. Nomen viro Petrus Paulus Locatus. Is ad x Cal. Decembris, ab Tribuno Italicae Legionis, vnde erat, impetrato commeatu cùm veniſſet fortè in Vrbem, diuertit apud auiam ſuam Eliſabetam nomine, ibique per triduì ſpatium ſecurus pariter, incuſtoditusque manebat. Mox aegrotare coepit: & quia longior fiebat morbus, quàm, vt in tenui domo ſuſtentari poſſet, in Valetudinarium Vrbis maximum ad ſolita egentium ſubſidia deportatur. Intra biduum mortuus ibi eſt: & corpore inſpecto, reperti bubones, inditia manifeſta peſtilentiae, quae nuſquam hactenus alibi deprehenſa per Vrbem, in ſermonibus tantummodo rumoreque hominum erat. Secutae deinde mortes omnium, quotquot ſub eodem tectomanſitauerant, haud dubium fecere, quin contagium in Vrbe eſſet, ac delato protinus ad Magiſtratum caſu, domus illa prima omnium clauſa eſt. Columnaeq;domus ex poſſeſſore Columna appellatur, qui ipſe cum vxore, & liberis, peſtilentiae manifeſtus cecidit.

Hoc facto initio, per eas etiam, quas dixi partes, lentè ſerpebat id malum, tamquam ſcilicet clementia Numinis per interualla illa

&

& ſpiramenta, remedio locum daret. Nobileſque noſtri tamen, in quorum manu Reſpublica erat, parum intellecta ea diuina benignitate, ſegniter obuiam iere cladi: quod accidere ſolet, vbi vim ſuam imminentem infringi ſeu euitari Maieſtas eadem abnuit. Lentae aures, lenta remedia fuerunt: atque interim ab ipſis exordijs primoque ſuo inceſſu peſtilentia per aliquot dies minitabatur Vrbi ſimul, & quodammodo pauens ipſa latitabat.

Quia deſcendiſſet ab Rhaetiae vallibus, & quia ſteterat pauliſper intra illam tantummodo Columnae domum, fiebat ſic, vel longinquitate locorum, vel tarditate progrediendi, vt quaſi malum alienum, alienaque cura acciperetur. Sed & ante caſus, quos memoraui illos circa Februarij menſis initium anno 1627. percrebuerat incertus primo rumor peſtilentiae imminentis: certior deinde fama, nuntijque quotidie funeſtiores anteceſſerant aduentantem eam cladem. Ipſa demum aderat, obſcurè interdum, & furtim in capita ciuium latrocinans, alios ſternens vi aperta, ſubſidens, exorienſque rurſus, & ſicuti ſunt hominum ingenia, ſecuritatem apud animos, & metum, varioſque motus alternans, tamquam, aut ſibi finxiſſent inani ſuſpicione periculum, aut ad-

verſus

verſus pericula diſſoluti, negligenteſque fuiſſent. Sic appoſitae, dein remotae cuſtodiae, munimenta cancelli, teſſerae, inſpectiones ad portas Vrbis, morae, & experimenta quadraginta dierum, & quicquid aliud in tali diſcrimine cauetur, atque prouidetur, cautum aliquandiu, dein remiſſum, atque neglectum, varietate, & inconſtantia, quae ipſa portentum videri cladis poſſet.

Inter haec ſolicitudinum anxiarum, & fatalis negligentiae portenta triennium ferè exactum. Poſt primos illos deinde caſus, vulneratamque Columnae domum, centum, haud amplius, intra quatuor menſes periere vi eadem: numerus exiguus, ſi, vel genus, & natura morbi, vel magnitudo Vrbis, vel tot milia ſpatio deinde breuiore abſumpta inſpicerentur. Mox, velut irritata vinculis, & ruptis, per quae cohibebatur fera erupit, & ſine diſcrimine vllo corpora obuia laniauit. Laniamenta namque verè iſta corporum fuere, licet ſine telo, ſine hoſtili vulnere res ageretur. Saeuitumque atrociore ſpectaculo in hominum vitam, per contactus, & halitum, occultamque tabem, quam vbi patentia viſcera, ceruiceſque deſectas, & brachia abſciſa, foeditatemque aliam vulnerum inter duas contrarias acies furor humanus oſtendit. DE

DE FVRORE ET INSANIA PLEBIS CIRCA PESTILENTIÆ FIDEM

INTER alimenta peſtis autem, quae plurima, & perniciosiſſima fuerunt, vt creſceret ita, confirmareturque malum, nullum ego, neque maius, neque perniciosius fuiſſe crediderim hoc ipſo, quòd credere nolebat plebs, peſtem eſſe hanc, ſibilisque, & conuitijs, & cachinnis inſectabatur loquentes id verbum. Neque verò plebis haec inſania tantùm, ſed medici quoque nonnulli, ambage definitionum, atque non inuenientibus exitum diſputationibus eleuabant rem, carbunculoſque, & furunculos, & luxuriem inguinum, intemperantiamque libidinis irridebant, ſi quis conſuetos illos in peſtilentiae morbo tumores nudaſſet, remediumque popoſciſſet. Febrium etiam eſſe contagia, & naturae deliquijs, ſiue ob cauſas occultas, & arcana viſcerum, ſubitò extingui nonnullos: haec, & alia prompta fallaciſſimae arti, ſiue diuinae artis malè periti homines in circulis differendo, remedia, quae fuerant antecapienda diſtulerunt.

Profeceruntque iſti ſubtilitate fauorabili apud vulgus in tantum, vt contraria his, aut diuerſa cenſentes alij, qui perniciem, & exitium

tium intra portas, qui vim tabificam ineſſe corporibus, & circumſpecte agendum praecauendumque monebant, non pro medicis iam, ſed pro impoſtoribus, atque ſycophantis, imò pro patriae hoſtibus eadem importunitate plebis acciperentur. Quaeritare opus eos, & emolumenti ſui cauſa, peſtem, vbi nulla eſſet, inducere velle aiebant.

DE LVDOVICO SEPTALIO PRINCIPE MEDICORVM AC DE DISCRIMINE EIVS CIRCA PESTILENTIAE PRINCIPIA

MEmorabo caſum vnius, cui, ad eiuſmodi conuitijs, & ſecuta dein publica calamitate, creſcere gloria potuerat, niſi claritudine ſtudiorum, & magnitudine ingenij iam ad ſummum ea perueniſſet. Ludouicus Septalius erat Medicorum facilè princeps, philoſophantium idem, & interioris litteraturae ſummus: addideratque etiam Arti dignitatem, tum caetera honeſtate vitae, tum pecuniae contemptu, quotieſcunque ad pauperes, ad litteratos, amicoſque vocaretur, & minima pars laudum, gloriaeque eius haec. Longa aetas ei: & veritate praedictionum authoritatem nactus, noſtri

Digitized by Google

noſtri ſaeculi Hippocrates apud prudentiſſimum quemque habebatur: magnaque reuerentia Viri etiam apud plebem, antequam vecordia temporis huius animos infatuaret. Is, die quodam cum ad aegrotos fortè ſuos, ſolito propter aetatem ſellae geſtamine circumferretur, adeò proturbatus eſt infeſto clamore baiulorum, atque mulierum, vt, qui ſuccollabant, hero metuentes, intra notam, & amicam domum, quae proxima fortè fuit, ingredi, ſiſtereque illic, pretium duxerint, donec tumultus ille reſideret, ac foediſſima turba dilaberetur.

Vociferabantur conſono clamore omnes: hunc eſſe caput aſſerentium, confirmantiumque peſtem: huius barba, ſupercilioque Ciuitatem in terrores agi vniuerſam, ne cateruae medicorum otioſe manerent eſſetque nonnihil, ad quod illi adhiberentur. Ita grauiſſimus, optimuſque ſenex, & antiſtes ſapientiae Septalius, qui innumeris penè mortalibus vitam excellentia artis, quiue multis etiam liberalitate ſua ſubſidia vitae dederat, ob petulantiam ſtoliditatemque multitudinis periculum adijt. Neque principi tantummodo medicorum huic, temeritate plebis inſultatum eſt: ſed Tribunalia ipſa, ſanctumque Iuſtitiae nomen,

nomen, & latas pro publica valetudine leges, illudere audebant, tamquam eſſent inania cuncta, & eos ſibi timores authoritas publica finxiſſet.

PROCERES AD REMEDIA ACRIORA ANIMVM ERIGVNT

POSTEAQVAM, non credita primò aliquandiù, deinde contumaciſſimis etiam manifeſta ſimul, & confeſſa peſtilentia fidem ſui fecerat, & tamquam in bello, per ſtragem, cumuloſque corporum, eò proceſſerat, vt traheret in ſe cuncta, & Vrbem occuparet ipſa, atque haberet, rurſuſque tamen à multis haec furia, imperiumque eius ſpernebatur: Conſtitui tribunalia, circumdari lictores, quaeri iudices, apponi magiſtratus, leges, & iura deſcribi neceſſe fuit, fierique, & curari omnia velut ad Regni ſpeciem attentius atque prouidentius, quàm ſicuti facta & curata vmquam fuiſſent. Grauiſſimi Patrum electi qui praeſiderent. Ioannes Baptiſta Archonatus, & M. Antonius Montius fuere. Hic illi ſucceſſerat, & vterque vitam vere Senatorijs animis in eo munere poſuerunt. Namque, pulcherrimam, & maximam Catholico Regi Prouinciam, & Reip.

Digitized by Google

Reip. ſtatum, & quicquid reliquum miſerae Ciuitatis, patriamque ipſi ſuam, prudentia,& fide, & vigilantia, & contemptu periculorum tuebantur.

Hi Praeſides, id regimen ſummae rerum: conſiliaque, & adiutores è magiſtratibus alijs, primaque nobilitate, prout cuique, vel promptus in pericula animus, vel plurimum prudentiae inter ipſa pericula erat. In ſingulas portas, regioneſque Vrbis deſcripta munera, & vices, & dies, quos quique nobilium obire deberent. Edictum in primis, nequa mercimonia, quaeue iumenta, quoſue mortales, & ne rem omnino vllam intra moenia recipi admittique ſinerent, niſi explorata prius, chirographiſque teſtata incolumitate loci, vnde mercimonia, iumenta, hominesue illi venirent. Ac ne temerè pateret acceſſus, vtque milites ad cuſtodiam perpetuò excubarent, cancelli ante portas, tuguria poſt cancellos erant. Regionatim, atque vicatim, & per ſingulas in Vrbe Paroecias, nobiles alij, quibuſue curam illi delegaſſent, circumibant quotidie domos, neceſſitatibuſque multorum, publica impenſa, vel etiam priuato aere ſubueniebant.

Morbum ipſum, ſuſpicioneſue morbi, caſuſque quotidianos ita regebant. Qui inciderant,

Digitized by Google

derant, hi conſeſtim, aut Lazareto tradebantur, ipſi familiaeque eorum, & omnes, qui ſub eodem tecto manſitauerant: aut ſi remanere praeoptaſſent, appoſito ſatellite cuſtodiebantur. De quibus autem coniectura tantummodo aliqua, & anceps exiſtimatio eſſet: hos quoque ſeorſim à caeteris haberi cautio fuit: ſed aliquanto minus arcta cuſtodia erat: ac ſi egeſtas manifeſta eſſet, alimenta de publico accipiebant. Cadauera plauſtris euehebantur, antecedente apparitore, qui ſubmouebat clamore homines, & obuium quemque elata voce monebat, faceſſere procul, abſtinere contactu, vitare Monattos, adeſſe mortuos, adeſſe peſtem. Mortuis accipiendis, excauatae ingentes & vſque ad aquam depreſſae foſſae erant. Congerebantur cadauera huc, ſuperiniecta in ſingulos ordines viua calce, vt cauſtica vis citius abſumeret ſaniem illam etiam ſub terra formidoloſam vitae ſalutique communi, ſi qua iam eſſet publica ſalus, & vita. Nam, quò plus mortuorum quotidie egerebatur, tantò plus egerendum in ſingula penè momenta, euehendumque erat: oppletiſque decumanis, & maximis hiſce voraginibus, aliae deinceps, atque aliae aperiebantur, quae tamen ipſae non ſufficiebant.

D

D. CAROLI CORPVS AD PESTEM AVERTENDAM SOLENNI SVPPLICATIONE EFFERTVR

In tanto malo, tantiſque terroribus, cùm nihil humanae opis vltra occurreret, efflagitauere Proceres, atque impetrauere à Cardinale, & Archiepiſcopo Federico, vt Corpus, quod D. Caroli fuerat, aperto monumento redderetur luci, portareturque per Vrbem. Spem videlicet in eo ſummam habuerant, ſi mortales exuuiae diuini hominis reuiſerent adita ſibi compita haec olim, coelumque, & auras eaſdem, poſſe depelli inde tabem, & venenum, & quidquid illud ab omni parte, corporibus, ac vitae inimicum ſpiraret.

Poſteaquam petierant ab Eminentiſſimo Borromaeo Ciuitatis nomine Decuriones, annueratque ille, vt Sancti Caroli Reliquiae depromerentur ducerenturque per Vrbem: illicò trepidari coeptum eſt ad apparanda diſponenda, ornandaque omnia in eum modum, vt tecta ipſa, parieteſque, & viae, & facies Populi ſupplicantis, & quaſi ſuperfuſus ipſe aer, & cuncta ſimul faterentur pietatem inſitam erga Diuum, atque eſſent etiam hae quodammodò preces. Id publicae ſimul, & priuatae munificentiae opus fuit, cùm & effudiſſet ſeſe

Ciuitas

Ciuitas in omnes ſumptus, queis opes anguſtae mortalium poſſunt adorare superûm Maieſtatem: & ſinguli Ciuium, non inter ſe modò, ſed etiam cum Rep. penè ipſa certarent, ac ſuperare Decurionum edicta conarentur. Edixerat namque Vicarius, vt quacunque pompa ducenda eſſet, exquiſitiſſime ornatam, & excultam pro ſe quiſque frontem aedium ſuarum exhibere ſtuderet. Si reſtrictè nunc ſegniterque agerent, fortaſſe non vltrà dari tempus exercendae pietatis, opumque promendarum. Quà ſine domino domus eſſet, ſiue quà pauper inquilinus habitaret, ibi, vel ditior accola fortunis & ſplendore ſuo rem gerebat: vel publica res eadem vice defungebatur. Atque, vt ſpatia, & viae omnes, quacunque praeterueheretur agmen eo die eſſent totae Corporis, reliquiarumque Sacrarum, & Diui eius, vnde petebatur ſalus, ſublata rhedarum importunitas, impedimentaque alia edicto eodem. Sua item mandata Clero ſuaſque caerimonias edidit Cardinalis: vt die, & hora deſtinatis tempeſtiue congregarentur in Templum: vt ritè expiati, purique conuenirent, vt pio, modeſto agmine deiectis in terram oculis, abſque tumultu, ſiue etiam abſque euagatione animi incederent. Ordo

agminis

Digitized by Google

agminis itineraque, & poſitiones, quà efferretur, quàue conſiſteret, quàue rediret Arca, deſcriptus ita, ſeruatuſque fuit.

Ab Templo maximo,rectà,per viam quae via Decumana antiquitus dicta eſt,& flexu inde per viam trium Regum ad Pontis Nudi Crucem.

Ab Nudo Ponte,per Viam Latam; inde per Aream, quae Baſilicae D. Stephani praeiacet: hinc noto flexu,per totum Portae Tonſae ſpatium, ad Crucem vſque ſitam ibi poſt vlmos. Ab vlmis, & Cruce, per viam, quà ad eiuſdem Portae cloacam itur: atque hinc ad Orientalis Portae Crucem. Ab Orientali Cruce rectà praeter S. Andreae Templum ad viae caput, quà Portae Nouae Crucem ipſa in capite altero Porta adſpicit. A Portae Nouae Cruce, capto diuerticulo per S. Auguſtini viam ad minorem Vlmum atque inde ad Pontis Veteris Crucem. Ab Cruce Pontis Veteris ad D. Thomae Templum, & flectendo per D. Proſperi viam, ad Crucem Portae Vercellenſis. Ab ea Cruce ad Corriuium: ab Corriuio ad S. Sepulchri Aedem: ab Aede iſta ad Curiam Ducis. Inde per forum Mercatorum ad templum maximum.

His ita diſpoſitis adque conſtitutis, age ſanè: ſtruitur adornaturque pompa, non tam-

quam

Digitized by Google

quam in peſte, cladeque media, & in funeſtiſſimo, ac moeſtiſſimo tempore patriae huius, ſed tamquam in publica gratulatione, natalique die Vrbis. Tunc lugubre ſpectaculum potuit eſſe laetitia ipſa Mediolanenſium, feſtuſque apparatus in funere ſuo. Neque luctus, & miſericordia minor, ſi quis indigena, ſiue externus, in apparatu pompaque illa, alia quidem contemplaretur, alia verò diuinare poſſet. Contemplaretur inquam tabidae Ciuitatis, populique paulò poſt morituri alacritatem, & magnificentiam, opeſque profuſas, ſimulque amoenitatem, & certamen ingeniorum, ad excipiendum compoſito plauſu cadauer, & oſſa Pontificis, qui viuus etiam olim depuliſſe ab Vrbe peſtilentiam crederetur: diuinaret autem id quod poſtea ſecuturum erat, ſtragem nempe tantam, & velut irritato ſupplicationibus Numine, congerenda paulò poſt in cumulos exanima corpora eorum, qui prodituro in lucem cadaueri excoluerant ita adornauerantque Vrbem.

Tridui ſpatium non amplius ad comparandum habuere, ex quo, tranſuehendis reliquijs, ducendaeque pompae dicta dies erat. Intra id tam breue tempus, compita viaeque omnes ſteterunt in triumphi faciem: neque veterum

modo

Digitized by Google

modò Romanorum munificentia ſtructos apparatus eos triumphales, ſed Romana quoque lingua loquentem eum triumphum exhibuere Ciues, quos concepta viſceribus peſtilentia ſimul, & elegantia ingeniorum agitabat. Emblemmata, & carmina paſſim, titulique, & mille inſcriptiones amplexae laudes, & decora Paſtoris antiqui cubitalibus ſanè litteris inauratis, ſed & ſententiae continebantur altae illuſtres, ſpecimina veteris Latij, tamquam, non in Longobardica Vrbe res ageretur. Arcus, & Arae, & alternantes per pulpita chori, quà ducebatur ibatque pompa, per totum iter, totoque flexu, & anfractu viarum viſebantur atque audiebantur. Textilia, tabulae pictae, & ſtragulae veſtis omne genus, vaſa, & quicquid pretioſi, vel antiqui domus vnaquaeque haberet, expoſitum, obuiumque Cadaueri Sancto venienti ſtabat. Parietes, & tecta pauperum regali ſumptu ornata erant. Inumbrabatur iter continuo deſuper textili, excluſoque per id tegumen aeſtiuo ſole, & ſtructis hinc inde ramalibus, ſyluarum horror, atque pars tenebrarum in parte pompae. Profectò, ſi non alta aeterna mente repoſitum, fixumque maneret, vel purgare, vel admonere Gentem, potuiſſe arbitror per huiuſmodi

obſequia,

obſequia, & placamina leniri coeleſtes iras, Ciuitatemque exitio eripi.

Placamen namque longè maximum aderat ipſum D. Caroli corpus, ſiue potius quicquid illud, ex corpore, ac mortalitate ipſius reliquum fecerat iniuria, tabeſque aeui, quae, cùm marmora etiam, & aera exedat, truculentius, infeſtiuſque corpora hominum abſumit. Arca erat inſuta periſtromate ſerico albo, cryſtallinis ad latera feneſtris, per quas corrupta Diui facies translucebat iucundiore apud piorum animos, oculoſque ſpecie, quàm ſi integra, & nitidiſſima foret. Canonici portabant: pars populi, Clerique praecedebat: pars ſequebatur: velati ſuis inſignibus ibant Sacerdotes, Magiſtratus, primores: facibus cuncta collucebant, & nudo plerique pede, ac ſyrmate oblongo alij, conſternationem animorum, poenitentiamque teſtabantur. Interea tamen, omnium, & ab moerore, ac ſolicitudine animos, & oculos ab contemplatione rerum aliarum in ſe auerterat, mitrata illa calua D. Caroli, ſqualiduſque rictus oris, abdicato munere vitae, dentiumque horrida deſtituta ſeges, & inanes caui ſinus oculorum, quam humani capitis compagem in Sancto Pontifice corruperat quidem, atque diſſoluerat

mors

Digitized by Google

mors, poteſtatis, & licentiae ſuae ritu. Sed & veſtigia, notaſque nonnullas reliquerat, per quas vultus antiquus, & paſtorali honore grata facies agnoſceretur, qualem eam fuiſſe ſimulacra teſtantur.

Huc intenta erant tot millium ora, preceſque, atque audebant ſuo iure expoſcere, vt conſeruatum ſemel ab ſe populum, iterum tueretur dextera, vique eadem. Spectabant ita, & precabantur, ſimulque ab arido illo, & corrupto ſurdoque iam capite, ad praeſens aliud, ſpiranſque caput, preces, & ſpei partem vertebant ſublatis alte vocibus petentes ab Cardinale Archiepiſcopoque Borromaeo, qui ponè ſequebatur Arcam, vt offerret ipſe vota Patrueli, cui, & meritis, & ſanguine, & munere, corporeque etiam proximus iret.

SVPPLICATIONE HABITA PESTIS AVGETVR

INCASSVM miſſae preces, & velut excitata peſtilentia vocibus illis, amplius, infeſtiuſque ſaeuire coepit. Cuius tanti arcani cauſas exquirere, anceps, illicitum, nec ideò aſſequi poſſis, cauſaſue aſſignare, cur peſtilentia lentum aliquandiù, dein terribile negotium, eadem ab motis D. Caroli Reliquijs, & ſolicitato

tato

Digitized by Google

tato veluti Coelo terribilior multò violentiorque facta fuerit, adeò ſcilicet, vt pij, ſanique diuinitus immiſſum eſſe malum, ſtolidi, atque vaecordes, ne vi quidem, & poteſtate diuina depelli poſſe autumarent. Quàm lentè, quàm timidè, quàm cunctanter, ac propè diffidenter egerat furia per aliquot menſes: tanto iam impetu graſſabatur: Ad III. Nonas Iunias, qui dies erat D. Barnabae ſacer, apertae ſunt, & deportatae Reliquiae, gratulatione, quanta dici ſatis, explicarique non potuit. Ex eo die, peſtilentia vim, & nomen, & regnum verè ſuum obtinuit. Antea, ſpecies, & vmbra tantummodo mali eius fuerat: ſemperque contagia, & mala generis huius, quae nobis, quaeue gentibus, vrbibuſue alijs aliquando inciderunt incidentue inpoſterum, improprium id, ac veluti translatum ex alieno peſtilentiae nomen habebunt, ſi quis aliena cum noſtris comparare volet. Continens Arca Reliquias, & in corporis humani figuram, compoſita, trabeata, mitrata oſſa Pontificis antiqui per octidui ſpatium, totidemque noctes in Ara maxima ſtetit adfluente illuc populo ad petendam cum precibus & lacrymis opem, quae iam coeleſtis arcani occulta lege, ac decreto, non quidem negata, & abſciſa, ſed dilata

Digitized by Google

lata erat: Eo temporis ſpatio tam multi perierunt, vt id ipſum pro reſponſo eſſe poſſet. Eiuſque reſponſi, ne ambigua interpretatio haberetur, augebatur, quotidie ſic perentium numerus, donec ad mille octingentos quotidiana ſumma peruenit. Egeruntur tectis, plauſtris euehuntur corpora exanima, omnis aetas, omnis ordo, ſexus vterque, nec fortunam, animoſue Libitina diſcernit. Non ſcrobes vllae, voragineſque extra Vrbem deſtinatae cadaueribus accipiendis, non cubicula Lazareti ſufficiebant multitudini alteri cadauerum, quae ſpirantia adhuc, & viua mortem optabant: Erantque miſerabiliores iſti, quàm quos mors tam repentina, & foeda abſtuliſſet.

FOEDISSIMA RERVM FACIES OB CADAVERVM ACERVOS INSOLENTIAMQVE MONATTORVM

Mvlta ſanè, & bellorum caſibus, & ſcribentium ingenijs repraeſentata leguntur ludibria rerum humanarum, qualia miſcens ſumma imis mors exhibere conſueuit. Sed quale ludibrium omnibus horis, hoc tempore Mediolani ſpectabatur nunquam alibi ſpectatum eſſe arbitror. Monatti deſperata

minisſteria

Digitized by Google

miniſteria peſtis, atque contemptu exitij praeceps in pericula veſpillonum genus, quinam fuerint, haud cuiquam ignotum eſſe arbitror. Origo nominis, ex eo, quod relinqui ſolitarios oporteat, nec debeat ſe quiſquam immiſcuiſſe illis. Mortuos, ſiuè moribundos, cadauera, bubones, ſaniemque bubonum, & purulentos artus abſque diſcrimine vllo contrectant, atque in ipſis epulari cadauerum aceruis gratiſſima voluptas huic hominum generi eſt: turpiuſque etiam, ſiue portentoſius, quod proloqui pudeat, incubuere Monatti cadaueribus, vltima exempla libidinis, inſaniaeque humanae exhibentes, niſi ſi tamen ſupra, vel potius infra belluas etiam ea portenta fuerunt. Vt quaeque maxime ſuſpecta domus, vel etiam vbi nulla ſuſpicio, tantùm quia ſuſpicari de vniuerſis iam licebat: ingreſſi iſti, corripiebant pueros, puellas, maritos, vxores, tamquam ad Lazareta ducturi niſi pretio placarentur. Horum effingere perſonas procaciſſimi iuuenes, annectere tintinnabula plantis, ingredi domos, tentare cubilia, quaerere, vel inſpicere plagas, eoque aditu tamquam auctoritate publica, quiduis aliud, ex diſciplina facere, atque experiri non dubitauerunt. Acciditque aliquando, vt tempore eodem intra domum

vnam,

Digitized by Google

vnam, & laruae iſtac debaccarentur, & iuſti veſpillones ingredi vellent. Inde rixa, mox pugna pſeudomonattorum cum veris, legitimiſque Monattis; verberaque, & mutui ictus, nec ſine ſanguine abſceſſum. Atque huiuſmodi rerum etiam iudicia tractari apud Magiſtratus, pars publicae calamitatis fuit. Sed & miniſtri infimi magiſtratuum ipſorum, lictores nempe, & ſatellites, irruptiones in aedium penetralia, furta, raptus, iniurias ſemper quidem ſolita ſibi, tunc licentia temporis petulantius, & impunitate maiore exercebant.

Neque finis extorquendi ita, & rapiendi, donec accuſati comprehenſique nonnulli eorum, poena ſimul, & exemplum è furca pependere. Cùm tres vno die ſuſpenſi ſatellites eſſent, & carnifex iam fortè deeſſet, remiſſa vni poena eſt, ſi defungi munere vellet, quam conditionem laetus ille accepit, ſtrangulauitque Collegas. Sed Monatti velut ſuo iure petulantiae genus omne in viuos mortuoſque exercebant, trahebantque cadauera, veluti cùm macellarius homo, vitulos, haedorumque gregem vno omnes vinculo implexos in lanienam ducit. Viri ſimul, foeminaeq; erant, & cum pueris innuptae puellae, & affixum vberi infantem adhuc amplexu tenens mater, iuue-

neſque

Digitized by Google

neſque, & ſenes, & incubans domino ſeruus, aut faciem illius, temere protenſo, vel in ora coniecto pede pulſans: diuites, pauperesque nudi: rara ad pudorem velamenta corporibus, &, ſi cui iniectum fortè linteum fuerat, diripuerant, abſtulerantque veſpillones. Huius brachia, & crura, caput illius pendebat è carro, inuoluebaturque rotis, & corpora tota paſſim humi prouoluebantur.

Digitized by Google

Digitized by Google

IOSEPHI RIPAMONTII

DE PESTILENTIA QVAE MEDIOLANI FVIT ANNO CIↃ DC XXX

LIB. II.

INERAT perſuaſio multorum animis, fieri, ſpargique peſtem, fraudemq; eſſe hanc coniuratorum, inter ſe Principum, ad Prouinciam, Vrbemque faciliore ſucceſſu inuadendam: cui ſpei haud vmquam feliciter tentatae, infeſtius nunc, certiuſque imminerent. Scilicet, acta per hunc modum vbique ſolitudine, ac vaſtitate, ſublatiſque cultoribus, defuturos, qui arma contra ferrent, nudumque & inerme ſolum habituros, quicunque occupare vellent.

Magni Reges, & proximi eis; iunctique ſiue interiecti deſtinabantur tam deſperati conſilij auctores: ac publica deſperatione, iniuria fiebat haec illis etiam, qui maxime omnium res noſtras afflictas fortaſſe miſerabantur. Nec mirum, ſi Ciues noſtri inceſſebant

bant

bant ita, criminabanturque longinquos, & alienos, cùm eodem genere ſuſpicionum inter ſe etiam ſaeuirent, mutuòque infamarentur. Atque ad Diuinae Prouidentiae arcana referri hoc etiam potuit, ceu morbus quidam, & poena animis, calamitati illi, exitioque corporum haud diſpar: reſque, in tantum, ſiue calamitatis, & miſeriae, ſiue vanitatis, & inſaniae proceſſit, vt eodem tempore, & vnctores in Vrbe quotidie, ſicuti poſtea demonſtrabo, punirentur: & intra Lazaretum, hoc eſt in publico pene ſepulchro, ſuſpiciones, & indicia ſceleris manarent, euaneſcerentque ſimul. Ac mirum ſanè dictù: reperti ibi quidam ſunt inſtructi arculis, & ampullis, & omni apparatu flagitij: confeſſique iſti flagitium, & tormentis omnibus excruciati perſeuerauere confitentes, donec in patibulum agerentur. Ibi demum, iuxta laqueum, inter carnificis manus, de ſua innocentia ad populum ita dixêre. Mori ſe libenter ob ſcelera alia, quae admiſiſſent: caeterùm, vngendi artem ſe factitauiſſe numquam: nulla ſibi veneficia aut incantamenta nota fuiſſe. Ea, ſiue inſania mortalium, ſiue peruerſitas, & liuor, aſtuſque Daemonis erat. Sic indicia rerum, & iudicum animi, magis, magiſque confundebantur.

Digitized by Google

Prima, & certiſſima lethalium, vnguentorum, & humanae fraudis in creanda vel alenda peſte ſuſpicio ſedit animis, poſteaqnam frontes, parieteſque aedium, per totam Vrbis longitudinem, dextra, laeuaque, grandioribus per interualla maculis contaminati apparuere. Id accidit ad x Cal. Maij ſummo mane, puro, ac ſereno coelo, vt cuncta, ſicuti erant, clariſſime oculis notari poſſent. Notauere prima luce labes eas ad ſua quique negotia vagi matutini nonnulli: deinde hi alios, & alij caeteros ad inſpiciendum excitauere: & mox properè vniuerſi ad ſpectaculum effundebantur. Funeſta res, facta paulatim erat quaſi populi ludicrum: & nos quoque imus viſere. Maculae erant, ſparſim, inaequaliterque manantes, veluti, ſi quis hauſtam ſpongia ſaniem adſperſiſſet, impreſſiſſetue parieti: & ianuae paſſim, oſtiaque aedium eadem adſpergine contaminata cernebantur. Inhorruerant animi: ſtatimque ſuo more obliuiſcebantur: & rurſus imago eadem, tantò praeſentior erat, quantò magis creſcebat morbus, & quò maior quotidie ſtrages corporum fiebat. Quotidie referebatur, vncta pervncta reperta eſſe nonnulla, protinuſque lethiferam tabem concepiſſe, qui adhaeſiſſent.

Qua ſemel recepta fama, homines deinde

etiam

etiam vngi ipſos, adeò percrebuit, vt in tanta morientium multitudine, pauci eſſent, qui non traxiſſe ita venenum crederentur: ſiue vncti videlicet ipſi: ſiue polluti, atque infecti contactu aliorum, quos polluiſſet id virus: ſiue demum, quia polluta infecta attigiſſent, ligna, parietes, & quaecumq; alia quotidiano mortalium vſu teruntur, atque contrectantur. Paulatim inde, à ferramentis, & lignis corporibuſq: ipſis, eò tranſgreſſa fama eſt, vt itinera etiam viaſque Vrbis, & auras, aeremque circumfuſum, ceu manibus ijſdem venenata cuncta timeremus. Et quia aderat iam id anni tempus, vt frumenta in areis, & agris, ſicuti fit, in cumulos metaſue congeſta agricolae haberent, haec pariter alimenta vitae venenari perſuaſerat timor. Adijciebat fama eadem, carmina, & deuotiones, & in parte operis Orcum, atque coniuratos cum hominum ſcelere Daemonas ad Prouinciam & Vrbem ita peruaſtandam.

Digitized by Google

DE QVODAM TETERRIMO ET FALSO RVMORE VVLGATO PER VRBEM ATQVE APVD EXTEROS

PLERAQVE eorum, quae retuli quaeue referam, in maius aucta videri poſſe nonnullis, haud neſcius ſum. Illud verò etiam fabuloſum ego fuiſſe arbitror, quod, inter haec, ſiue ludibria mentium humanarum, ſiue calamitatum exempla, vulgatum, creditumque eſt. Creberrima, namque fama in vrbe fuit apud prudentum etiam pleroſque non ſicuti debuerat irriſa; Conductas Mediolani Daemonem habuiſſe liberas aedes, in quibus, ſedem, & Aulam, & omne miniſterij ſui domicilium, ad regenda, & exercenda, atque diſpenſanda vnguenta collocauiſſet. Audebant plerique dicere regionem Vrbis, in qua aedes illae ſitae: aediumque dominum adeò nominabant: & nominabatur denique, monſtrabatur, agnoſcebaturque vnus, qui ita referebat. In area, quae templo maximo obiecta eſt, ſe fortè conſtitiſſe die quodam: vidiſſe aduenientem ſeiuge curru, albentibus equis, numeroſo comitatu ſpecieque principali virum quendam, ſed fuſca eundem torridaque fronte flammantem oculis, vibrato crine, & labro ſuperiore minacem,

quale

Digitized by Google

quale os faciemque humanam nunquam antea vidiſſe meminiſſet. In peregrinum id caput, dum obuerſo penitus ore ſtaret, inhibuiſſe fraenos, & ſuſtinuiſſe currum, eum, qui regebat equos, & dictum eſſe ſibi: conſcenderet, ſeque daret vnà tranſuehendum. Quod cum protinus ipſe vrbanitatis etiam cauſa feciſſet, aliquandiu eſſe circumductum, donec ad ianuam aedium quarumdam deſcenſione facta, vnà cum ſocijs ingrederetur.

Aedes ſibi viſas eſſe ſimillimas ei, à quo ſublatus in currum, eòque perductus fuiſſet, & cuius heriles nutus in ea domo ab omnibus attendi, obſeruarique animaduertiſſet. Summa deſcriptionis aedium illarum erat ad eam penè formam, qua forma, & facie, Vates Homerus antra Circes imaginatus, carmine ſuo deſcripſit. Socios maieſtati horrores: amoenum ſimul, ac terribile quiddam: alibi fulgores, & lucem: alibi tenebras imaginemque noctis: hic diſpoſitas per ſubſellia Laruas, & imitamenta Senatus: illic vaſta deſerta, conclauia, nemora, & hortos, & ab obſcurae petrae ſupercilio, magno ſtrepitu cadentes paſſim in ſubiectum craterem aquas noſter etiam iſte referebat, adnectebatque alia portentoſa admiranda: ſi ſeriò acciperes, ridicula, & vana.

Digitized by Google

vana. Finis in eo: theſauros ingentes, atque plenas denariorum arcas illa in domo ſibi eſſe oſtentatas, latamque conditionem: ſi in Principis verba iurare vellet, ac miniſter adeſſe rei, quae foret agenda, participem ipſum fore tantarum opum, & habiturum inſuper alia omnia, quae optare poſſet. Si annueret, acciperetque conditionem? daret ſigna conſentientis: attolleret digitum, circumageretue corpus, flecteretue poplitem.

Quod cum ipſe recuſauiſſet, repente inde adſportatum conſtitiſſe loco eodem, vnde abductus paulò antea fuiſſet. Author fabulae, quam multi velut depromptum ex vetere hiſtoria caſum accepêre, ita referebat. Credidere noſtri: credidere exteri: Germanique bibliopolae quaeſtum ex ea vanitate ſibi inſtituerunt, compoſitum rei ſimulacrum publicae curioſitati latè venditantes. Vidimus ipſi chartae ſegmenta Germanico inuento praeferentia ſublimem curru Daemonem, adiectis litteris, quae patrio Gentis eius ſermone narrarent quemadmodum ea ſpecies Mediolanenſibus illuſiſſet. Sed & vidi ego Electoris, Archiepiſcopique Maguntini litteras, quas ad Cardinalem Archiepiſcopumque noſtrum ille miſerat petens, vt, quoniam de Mediolanenſis

nenſis populi caſibus tam multa incredibilia, atque admiranda vulgarentur, particeps ipſe veritatis fieret. Reſcriptumque eſt: nullos tartareos currus, nulla ſpectra Mediolani viſa eſſe. Et apud exteros quidem, atq; alienos, falſa, ſiue vera haec minore cura accipiebantur, quoniam, & longinqua ipſis, atq; aliena erant. Nobis aſſidue creſcens ante oculos, & intra viſcera malum, tantò magis credibilia cuncta faciebat, quantò magis atrocia & inopina eſſent.

Poſtquam igitur, ſuper fraudes, & flagitia mortalium, etiam Daemonas adeſſe operi, peſtilentiaeque faciendae officinam in Vrbe poſitam eſſe perſuaſit animis promptus in quamlibet inſanam opinionem timor: negligentia inceſſit ea, quae deſperationis eſſe comes ſolet. Ab exquirendis remedijs, & purganda Ciuitate auerſi Principes ad tanti mali contemplationem, ſubtiliter tractando ſermonibus arcana imperitantium, inter ſe exequebantur, quiſnam ille Principum, Regumue externorum, in conſilia ſua excire Inferos, & ſocias conatibus aſſumere Diras potuiſſet. Ea coeca quaeſtio erat: neque arbitror ipſos potuiſſe caput reperire flagitij, quod nullum fortaſſe fuit. Cum aceruis, &

tabe

Digitized by Google

tabe cadauerum omnia complerentur, corporaque exanima iacentia paſſim, afficerent traherentque viuos, & mixti mortui viuis, hanc Vrbem, ſepulcrum vnum, buſtumue feciſſent: maior tamen interim erat publica deformitas ob infenſos inter ſe animos, exaſperataſque inuicem mentes, & monſtra ſuſpicionum, tamquam acceptis à Daemone pecunijs, corrupti, & empti nonnulli, negotium id inferendae tabis, ac proſeminandae peſtilentiae ſuſtinerent. Intimi etiam & proximi quique vitabantur. Non ab vicino ſolum, & amico, & hoſpite metus, periculumque erat: ſed humanae caritatis nomina, & vincula illa, maritus, & vxor, & parens, & filius, & fratres timebantur: foedumque, & horribile dictu, lectulus, & menſa genialis, & quicquid aliud gentium & naturae iure ſanctum habetur, terrori erat, tamquam tegeretur ibi, propinareturue peſtis. Nec minus trepidi pedeq; ſuſpenſo per vias ibant, quibus peſtifera haec vnguenta timebantur.

DE PLATEA ET MORA ET BARVELO VNCTORIBVSQVE ALIIS

NIHIL abſurdi factum eſſe me arbitror ſi vnguentorum etiam, veneficiorumque reos

reos induxero in tragicam ſcenam hanc, vt, quemadmodum, in vinculis, iudicijſque & tormentis ſpectacula tetra ſimul, & curioſa praebuere: ita ſpectaculo hodie legentibus ſint ipſi, reſponſaque eorum, & quicquid illud, ſeu patrarant, ſeu patraſſe conuincebantur. Ductus eſt in vincula primus omnium Vnctor Platea quidam. Hunc, mulieres interrogatae dixerant è feneſtris aedium ſuarum viſum eſſe ſibi illinentem vnguenta parietibus: habitumque viri, & veſtem, congruentibus inter ſe reſponſis ita notauerant, vti deprehenderetur, atq; agnoſceretur. Erat ex eo miniſtrorum genere iſte, qui ad circumeundas quotidie domos, nominaq; aegrotantium in album referenda adhibiti fuerunt: curamque hanc, acceperat in regionem Vrbis, quae Ticinenſis Porta appellatur. Ab vico, ſeu, Vedra Cittadinorum (id nomen particulae regionis eius) orſus, viciniam illam vniuerſam, angulos, angiportus, directaſq; vias, templa, & nobilium aedes vnxiſſe arguebatur, & mandato Senatus à Praefecto rerum capitalium die Sabbato ad x Cal. Quinctil. ducitur in carcerem, corpore procerus, turpi macie, barba ſubrufa, crine ſubflauo, foemoralibus, tibialibuſque laceratis, pro thorace ſubuculam atro panno ſimilem

gerens:

gerens : & faciem haud minus, quàm caput, demiſſis alis pileus ipſe contegebat. Comprehenderant, duxerantq; hoc habitu nebulonem.

Poſt conſueta illa Iudicum, formulaſque fori ſolennes, interrogatus, ecquid dici audiuiſſet, parietes ad Portam Ticinenſem repertos fuiſſe quodam vnguine delibutos, negauit ſe de ea re omnino audiuiſſe, ac ſcire quicquam. Id arguendi, conuincendique principium. Nàm, cùm, & res eſſet nota iam, atque diuulgata per Vrbem, & in ea praeſertim ipſe regione curaret, circumiretque domos, haud veriſimile fieri, quod nihil ipſe audiret, ac ſciret, atque vnus omnium in tam manifeſto negotio, in tanto communi diſcrimine peregrinaretur. Variae hinc interrogationum reſponſionumque ambages, & veluti conflictus malitiae tergiuerſantis cum prudentia & arte Iudicum.

Imponitur deinde in equuleum, & fune ſuſpenſus omnibus carnificinae ingenijs torquetur vltra ſolitum etiam, ob contraria, & pugnantia multa, per quae, flagitium, dum vult negare, ſignificabat. Ibi quoque in tormentis abnuere, atque inficiari perſeuerabat, reſponſis ſemper implicans tortuoſis, & cogentibus maiora ſuſpicari: vnde, & equulei

vices

vices repetitae ſaepius.

Quarto tormentorum die, cùm in eadem ludificatione perſtaret, poſt vexata diù nequicquam membra, fatigatione magis, quam clementia Iudicum, è ſublimi ad ima demiſſus, vinclis, quibus implexa erant brachia exoluebatur, vt in priſtini carceris cuſtodiam, locumque ſuum ita ſicuti erat fractus exoſſatuſque reportaretur. In eo ipſo temporis articulo, ac momento, praeter omnium expectationem: dedit (inquit) vnguenta mihi tonſor: verbumque hoc ſicuti poſui vltro eſt effatus.

Tunc enimuerò Iudices, auidè arrepta voluntaria ea confeſſione, quae, ſimul, magni ſceleris, ſimul publicae ſalutis aperuiſſe fores videretur, caetera ſtrenuè exſequi, percunctarique pergunt: nec finis, antequam, & de Tonſore, quiſnam ille eſſet, & quo die, quoue loco, quibuſue pactis dediſſet iſte vnguentum, ordine cuncta elicuerunt. Aiebat inprimis: datam ſibi à Tonſore, vna cum vnguento lagenulam aquae, qua epota, confitendi quoq; arbitrium inenarrabiliter vi occulta inhiberetur: potione nimirum ea eſſe effectum, ne poſſet fateri quicquam, donec ſtetiſſet, pependiſſetque ſublimis: poſteaquam laxatus, redditusſque ſolo fuerit, mentem ſimul redditam

eſſe

eſſe ſibi liberam, & ſui iuris, quae prius illigata medicaminis imperio, non ſolùm abhorruiſſet à confeſſione culpae, ſed rei quoq; notitiam, memoriamue amiſiſſet.

Aiebat omnia haec: ſubnectebatq; deinde, & ordinem vngendi ſuum, & quam pecuniae ſummam, quemue fortunae locum pronuntiauiſſet, oſtendiſſetque ſibi Tonſor, ſi ſtrenuè, fideliterque nauaſſet operam: ſperata ſibi cuncta: ſed nummorum adhuc nihil eſſe datum. Iacobus Mora fuit Tonſori nomen, quem Platea ediderat vngendi ſibi participem, & authorem. Habitabat in vico, qui Vedra Cittadinorum, vt antea dixi nuncupatur. Ibi ad viae principium, aedes, tonſtrinamque habebat, quà columna infamis hodie cernitur, patrati ſceleris, aediumque dirutarum, appoſita etiam inſcriptione, monumentum.

Audito, & perſcripto quicquid Platea iuratus reſponderat, expoſueratque, & ſemel, iterumque affirmarat, properat illuc cum ſua cohorte, miniſterioque Iudex, tamquam ad cubilia ipſa flagitij, quod & deprehendi ſtatim, & opprimi poſſe crediderunt. Nec dubia inde publica iam ſalus. Ingreſſi, hominem reperere ampullis, operi, fornacibuſque intentum, ardebatque caminus: & ſtillabant

aquae

Digitized by Google

aquae multifariam, referta tota foculis, & cortinis domo: officinamque venenorum eſſe hanc, muſſitantes inter ſe pronuntiauere quotquot aderant, ſcribae, ſatellitesque; & ductor agminis Iudex.

Tonſor principio compoſitus in ſecuritatem, dicere coeperat: ſalutares illas, & medicas eſſe aquas, atque edifferebat, in quemquaeque vſum ea miſcerentur, ſiue eliquarentur. Praecipuèq; monſtrabat praeſentiſſimum vnum aduerſus contagia medicamen: quod tamen ipſum ſi abſque authoritate publica non componi debuiſſet, vt ſibi ignoſceretur petebat. Nam ſe ſpecie recti fortaſſe lapſum, vt Vrbis commune malum pro ſua virili prohiberet ab amicis ſaltem, & propinquis, in quos diuidere pharmaca inſtituiſſet. Obſtrepente ſuſpicionum irarumque tumultu contemptim audiebatur publici exitij reus.

Auerſi inde magiſtratus ad perſcrutandum, inſpiciendumque. Et momento penè vno, tota colluſtrata, ſiue potius euerſa domus erat: rurſuſque à principio orſi, ſenſim, ac lentè colluſtrabant, donec exſcripta ordine, & exſignata cuncta haberent, vaſa, vrceos, ampullas, tripodas, lebetes, & quaecumque alia ſub infelici illo tecto ad capiendum coquendumue

dumue aliquid, inſtrumenta habebantur. Praecipuè commouerat, accenderatque animos, innoxia fortaſſe quidem, & caſu oblata res, caeterùm foeda in faciem, & ſpurca, valdeque congruente adſpectu ad id, de quo anquirebatur.

Ahena ſiuè cortinae duae repertae ſunt plenae lixiuij marcidi atque inueterati, ſordibus admixtis in imo ſubſidentibus, quae, tenacitate viſcum, colore cineres, odore, reliquias cibi referrent, quales eae nimirum ab humano corpore excernuntur. Inſpectaque, & contrectata huiuſmodi mixtura per medicos, aſſuetudine, & vſu, nihil tale faſtidientes, haud fere addubitatum, quin ad venena componenda materies illa adſeruaretur. Rapitur deinde in latumias Tonſor, ipſe familiaque eius, & omne tonſtrinae miniſterium, pueri omnes, alumnique artis, vxor, liberique, & ſi qui conſanguinei erant.

Pater familias, & miſer, & imprudens, ſibi, ſuiſque, infamiam, & excidium infauſto illo capite portans, quamdiu par ipſe tormentis erat, ſolito reorum more negabat ſcelus. Vbi tormenta praeualebant, poſcebat laxamenti aliquid, ac pro eo ſpem veritatis aperiendae faciebat, loquebaturque nonnihil, quod veri

ſpeciem

ſpeciem praeferret: atque ſtatim id reuocabat, vim doloris incuſans, quae ſibi verbum inuito extorſiſſet. Ideo torquebatur etiam acrius: & rurſus, vt tormenta placaret, reſpondebat grata Iudicibus, & mox in contrarium eadem illa vertebat.

Producitur Platea index, & particeps idem, & miniſter, atque inter ſe ipſi componuntur, & committuntur aduerſa fronte inuicem, diuerſitate notabili inter vtrumq; reum, & pugna. Compellauerât productus Platea familiariter ſimul, & amarè Tonſorem hunc Moram. Mora negauit quicquam ſibi cum iſto eſſe familiaritatis, & notitiae: ſtatimque ad conuitia progrediebantur. Exprobrare Platea Tonſori ſuſceptum immane ſcelus, & ſpes inſanas, & hunc denique finem. Contra, vociferari Tonſor, & inuocare vindicem Deum aduerſus fraudem, inuentumq; malignum, aduerſus, inſidias, quae parari cuilibet innoxio poſſent. Mox redditum ad tormenta: perſeuerabatque Tonſor in priſtina illa confitendi, & negandi viciſſitudine, donec, velut alienato ab ſenſibus animo, confeſſionis ſimul, & exitij ſui gloriam, veluti amplexus, fanda, tacenda effudit. Ordinem, & initia, ſeriemque negotij, & ſocios, & vngendi artem, & conſilia delendae

delendae Vrbis, & quot, in quoſque vaſa diuiſiſſet, quaeue iam contaminatae partes, & vnctae eſſent, expoſuit omnia cum fide.

Sed dum ferueret ita iudicium, & quaeſtio exerceretur, manauere etiam aliunde inditia, vnctoreſque noui reperti ſunt, ex ganea, & popina homines, ſed & ex officina ſcholaque eadem, nomina deuota furcis, & igni, Meliauaca, & Baruelus, & Berton. Ac miſſo confeſtim lictore hi pariter in compedibus iudicioque ſtetere: nec magna mole ſubacti, rem, ſceluſque confitentur, prout in contubernium illud infame veniſſent egiſſentue aliquid. Ac lapſa vni fortè vox eſt, ob quam iudicia ipſa intremiſcere coeperunt, ac trepidare magni ſecreti horrore, veluti cùm ſua mala ne proloqui quidem homines poſſunt. Namque vnctor, & verbero Baruelus, cùm caetera exponeret, dixit hoc etiam: vnum grande Caput fuiſſe, ſub cuius vmbra, & tutela laterent omnes artis eiuſdem, neque mali, ſiue periculi quicquam timerent.

Id ſtatim velut maioris mali inditium accipitur: & vrgendo, atque ſciſcitando, quodnam id grande caput, quiſnam ille tam fortis praeualiduſue auctor, eò peruenere, vt elicerent, Ioannem Caietanum Padillam eſſe, qui, &

pecuniae

Digitized by Google

pecuniae ſummas dediſſet, & mutationem rerum, atque honorum inde titulos promiſiſſet, ſi ſublata forma Ciuitatis & Imperij, dominus ipſe rerum omnium foret. Detulere illicò Magiſtratus totum hoc ad Prouinciae Gubernatorem, antequam vlterius, altiuſque ſcrutarentur: atque interim, ſumma ope, ſilentioque alto premebatur res. Ab colloquio dein, mandatoque Principis repetita queſtió: & orſi à principio nebulones, nunc leniter, amabiliterque interrogati, nunc excruciati omnibus patientiae humanae exemplis ita exponebant. Crebra ſibi colloquia primò fuiſſe cum Padilla, de quo memoraui. Multa dicta, pactaque inuicem, & nuntios aliquoties vltro, citroque commeaſſe: denique conuentum in planitiem Iouis Arci ſubiectam obſcuro noctis: atque ibi parte in ea, quà regimen & diſciplina equorum exercetur, electam incantamento ſedem, vt ea, quae pacta conuenta inter ſe haberent, firmarentur etiam tartareo quodam Inferno ritu: excitos ibi Daemonas in veneficij partem: fidemque vngendi, cum eis ritè ſancitam. In eo incantamento comparuiſſe togatum Pantaleonem vnum cum galericulo, & brachis, ipſumque Padillam, inuoluentem palliolo roſtrum: & presbyterum

vnum

vnum, qui tenens manu virgam, lineas, circulosque deſcriberet. Haec, & alia, quae dixerant, ad vanum, irritumque reciderunt. Comprehenſusque Padilla, perſonas, & loca, & tempora confutauit ipſa locorum & temporum fide, cùm ſe tunc abfuiſſe procul, neq; homines vnquam cognouiſſe, aut vidiſſe illos, probaſſet, atque conuiciſſet. Vnctores puniti tamen: inhorrueratque Ciuitas foeditate ſuppliciorum, niſi atrocitate flagitij leuiora omnia viderentur.

DE ALIIS QVI FALSO HABITI SIVE COMPREHENSI PRO VNCTORIBVS FVERE.

SED & innoxij multi, quos, aut triſtior vultus, aut obſoleta veſtis, aut mora alicubi nonnulla ſuſpectos fecerat, circumuenti ſunt populi clamoribus, impetuque tanto, & verberum, ac lapidum tanta repentè procella, vt carcerem, & vincula, quo ducebantur, ceu requiem, portumue tutiſſimum ſpectarent. Rura pagique, & agreſtes, inter damna saeuum maxime genus, irritati cladibus etiam ipſi ſuis, & ſterilitate frugum, ſi quis fortè viator lentus iret militari via, vel itinere

deceſſiſſet.

Digitized by Google

deceſſiſſet, vel feſſa humi membra ſtrauiſſet, facto repente agmine circumſiſtebant, injiciebantque vincula, vinctoſque trahebant in Vrbem, & armatae illae cateruae ferramentis ſuis quotidie cernebantur captiuos eiuſmodi adducentes.

In Vrbe ſenex fuit octogenario maior, quem ego vidi curua proceritate, non vultu, non pallio; caeteroque veſtitu vltimum plebis, & nobilem eſſe plebeium compertum eſt, poſteaquam caſus incidit ille, quem memorabo. Intrauerat ſenex D. Antonij Aedem, quà ſodales, Clericiue Theatini, vitae, ac litteraturae ſanctioris Vrbi ſpecimen praebent: & Abbatis antiqui dura inſtituta is Ordo refert. Ibi fundendo quotidianas quaſdas ſuas ad Deum flexo poplite preces valdè fatigatus, cum reſidere pauliſper voluiſſet, tergeretque prius palliolo locum, exclamant ſtatim vna voce mulieres: vngere ſubſellia ſenem. Idipſum alius, ac deinde alius, & mox plura ſimul ora vociferantur.

Dies erat, haud equidem memini, qua religione ſacer, ſed frequentia tanta populi, quanta maxima per illud triſtiſſimum peſtilentiae tempus, perque ſolitudinem eam eſſe poſſet: ſtatim vbi ſenem vnctorem clamor ille

populo

populo monſtrauit: accurrunt vniuerſi, concioque tota in eum iuit. Corripitur miſer ab ijs, qui proximi ſteterant: vellunt crinem: tundunt os & latera pugnis: calcibus alij pulſant: crura diuellunt: emortuum illum iam penè ventrem, & capulare caput, quominus ferro lacerarent, vna res tenuit, quia ducere in vincula reum, reſeruare quaeſtioni, ſiſtere Iudicibus volebant. Vidi ego cùm ita duceretur, neque de exitu fineque eius vltra comperi. Mortuum ſtatim eſſe arbitror. Probumque & honeſtum fuiſſe hominem retulere illi, qui miſerati caſum, indignitatemque tantam, cognoſcere cuncta de conditione eius, ac ſtatu, facta percunctatione voluerunt.

Poſtridiè quàm, in celeberrima Antoniana Aede acciderat, ſpectaueramuſque hoc, ſpectauimus conſimilem alium caſum, ſed nequaquam luctu, & miſeratione pari, quia Gallorum erant corpora, quae furor, & inſania plebis laniabat. Facto grege iuuenes venerant videndae Italiae, cognoſcendae antiquitatis: & ſicuti poſtea compertum eſt, venerant artibus inſtructi nonnullis ad vitam procul ab domo ſuſtentandam, litterator, pictor, & machinarum quarumdam artifex, haud leuia ſecum ferentes in Vrbem ſubſidia peregrini,

grini, ſi temporibus alijs veniſſent.

Mouerunt hi quoque populo ſuſpicionem, dum Templi marmora contemplantur, nec oculos ſatiaſſe contenti, geſtiunt pauliſper eadem contrectare manu, eaque dulcedo magno iuuenibus ſtetit. Sunt hi quoq; conſpecti ab vno primùm, deinde ab altero: mox vnus, & alter innuêre duobus alijs: hi deinde pluribus: & momento penè vno, ora, oculique multorum tacitè ſpeculabantur innoxium id nefas. Circumfunditur paulatim turba ſimpliciter incautis, perguntque illi, vt quidque proximum, atque pulcherrimum hauſerant oculis, etiam altero hoc delibare ſenſu, & manum ſubinde admouebant.

Enimuerò id ſatis fuit ad flagitij fidem, nec vltra ſuſtineri impetus potuit: deſaeuijtque, tantò magis ira in eos, quia brachae, comaeq; & genae, & ſuſpenſae ſarcinulae collo tergoque patriam arguebant, fatebanturque ipſi Gallicum quiddam inter verbera eiulantes. Saeuitiae, verberumque finis carceres fuere. Ibi interrogati à Magiſtratibus, pronuntiatiq; inſontes, & dimiſſi ſunt. Hiſce duobus exemplis notaſſe volui populi ſuſpicionum in tali tempore, leuitatem, atque ſaeuitiam: retulique potiſſimum iſta, non quia ſaeuiſſima fuerint.

Digitized by Google

ſuerint eorum, quae quotidie fiebant, ſed quia caſus vtriuſq; ſpectator ipſe fui : ſumque illacrymatus, haud magis profectò innocentibus illis, quàm plebi noſtrae ob mala ſic tantopere inſanienti.

Et miſeranda quidem haec, planèq; digna lacrymis erant apud omnes, qui ſenſu quodam humanitatis talia intuerentur. Nonnulla verò interim etiam faceta, & penè ridicula euenerunt. Quae,ſicut in media calamitate, tantoque communi luctu potuerunt triſte ludicrum eſſe animis, vt, qui viderant, audierantque talia, ridere cogerentur vultu inuito: ita, poſt calamitatem ipſam, in hoc continuae moeſtitiae campo, velut interualla quaedam, & ſpiramenta doloris apud legentium animos praebebunt.

Dum peſtilentia ſimul, & atrocia ſuſpicionum, ita, quemadmodum demonſtraui in Vrbe ſaeuirent, dumque periclitaremur omnes, aut imagine periclitantium attoniti moeſtiq; iaceremus, voluerat Cardinalis Archiepiſcopuſque noſter eximere diſcrimini, caſibuſque Clericos, familiareſq; duos, quorum fideli in primis opera vtebatur, nec facile pares induſtria vel fide, alios reperiret, ſi acerbitate temporum etiam iſti intercepti fuiſſent. Statuit

Statuit vtrumque mittere in Senecianum ſuum, quà ſeptimo ab Vrbe lapide villam, atque arcem, & modeſta amoenitate hortos ſubſidia & receptacula Muſis nuper fortè coemptos habebat. Eò Clericos mittit, fecitq; elegantia, & humanitate ingenij ſui Princeps, vt, dum ipſe inter funera morteſque quotidianas, & afflictamenta caetera temporis illius parcè, ac duriter cum reliqua familia viueret, mandaret lautè omnia, & copiosè parari Clericis iſtis, qui ad villam interim litteraria quaedam negotia tractaturi erant. Non attigerat peſtilentia locum eum, neq; verò poſtea attigit. Eò acrior cuſtodia, & cura paganorum illorum excubabat, accenſis etiam gloria, atque aemulatione animis, ſi in communi velut incendio intacti ipſi ad finem vſque permanerent. Munito clauſtris atque cancellis pago neminem admittebant. Sed domus extra pagum impoſita eſt leniter edito colli, qui & pago imminet: Clericique, die, & comitatu deſtinatis, vitata pagi eius porta, quà duxit via in collem, capto ambitu peruenerant in arcem, &, aut non ſenſere cuſtodiae, aut ſentire ſe diſſimulauerunt.

Primo die non extulere Clerici ex arce pedem, ſtuporq;, ac ſilentium, & metus manebat animis,

animis, quem ex Vrbe attuliſſent. Poſtero, & ſequutis aliquot diebus, par intra herilia illa tecta ſilentium, & ſolitudo. Dein egredi conclauia auſi, in atrium, atque inde in hortos intulere pedem: contemplantur arbuſta, poma, flores: & blandiente dulcedine longius prouecti, hortorum etiam ſepta tranſcendunt, atq; in vicinum alium collem paulatim erexere gradum. Ibi, quà arbores, & vmbrae inuitarunt, ſtrauere corpora humi, & quoniam tulerant Breuiaria ſecum, ne periret id tempus, coeperunt pſallere alternis quicquid illud ex eius diei Officio reliquum Eccleſiae legibus debebant, partem oneris amoenitati, & quieti ita deleganteis.

Placuerat horae pretium: & recitatis iucundè precibus, etiam pugillaria depromunt: commentabanturq; ſuo more nonnihil, haud parum laeti, ſi penſum vtrumque diei eius abſque taedio, ſocia etiam voluptate exegiſſent. Interea, capitis, & vitae diſcrimen pijs litteratis hominibus aderat vnde minime quis exiſtimare poſſet. Paſcebant in eo colle armenta pecuarij pueri quatuor numero, pares aetate, pilaeque etiam interea luxu ſe ſe oblectabant. Horum fortè vnus, cùm vidiſſet in vmbra iacentes homines nigros intentos

operi

operi, quod voce ab illis manuque peragi videretur, monſtrat gregalibus ſuis, atque omnes ad ignota peregrina ora contemplanda ſubſiſtunt.

Illico ſtatuerunt: vnos eſſe de illis, qui ex vrbana illa Daemonis domo (nam vulgata fabula erat) ad perungenda, atque execranda arua dimitterentur. Collatis inde capitibus, inter ſe conſultando exſequebantur, quidnam agendum ſibi eſſet. Haud puerilibus animis decreuerunt: irent duo ad commonefaciendos loci homines, conclamandumq; ad arma: duo ad cuſtodienda, & obſeruanda veſtigia permanerent, ſi fortè vidiſſent aufugere laruas, veneficoſque illos. Laruae interim, veneficique illi, quiduis aliud quàm imminentia cogitantes, ſecuris animis, curas, & negotia Muſarum ſub arbore tractabant. Mox ſublatis fortè oculis vident ſyluam inhorreſcere ſclopis, & haſtis, agreſtiumque globo.

Totus namq; in armis aderat ſubiecti pagi populus: & dato per vicina rura ſigno, plures vndique affluebant, in Daemonas, in furias, furiarumue miniſtros: & hoc illud eſſe tempus diuinae, humanaeque vltionis in monſtra Inferna clamitabant. Iam cinxerant indagine Clericos, iam in terga haerebant, & contorquendi

quendi haſtas, ſcloposque diſplodendi vnica illa mora erat, quòd eorum nutum, qui propius acceſſerunt, expectabant illi, qui ordine ſubſequebantur. Et qui proximi ſteterant, voluerant prius ora, vultuſque nigrorum hominum contueri pauliſper, atque etiam interrogare, qui, aut vnde, quidue quaerentes eò veniſſent. Aſſurrexerant etiam interea Clerici, & quidnam illa ſibi vellet armata multitudo taciti mirabantur. Saluti fuit, ex pago eodem, & ex Cardinalis ipſius ruſtico famulatu, ſorte quadam diuinitus repentè ſuperueniens vnus homo, qui cuſtos arcis idem, & villicus, & veluti Praefectus domus apud villam habebatur, obtinueratque munerum caeterorum hoc tempore vacationem, dummodo Clericis hiſce ſedulò, & lautè, comiterque miniſtraret.

Is, ad primum tumultum puerili illo nuntio excitus, anhelus inter anhelos, arrepto venabulo cùm accurriſſet, poſteaquam herilia capita vidit eſſe, quae neci deſtinabantur, inhorruit, exarſit ira, gemuitque, & erubuit, & riſit, & tot ſimul motibus animi, magis quàm verbis indicato popularibus errore: Ite mecum, inquit hinc: & abiere. Is ſaeuo ludicro finis fuit in veneficos vnctores Clericos,

Digitized by Google

eos, qui nulla venefica' vnguenta tractabant: ſed artes eorum pietas, & ſimplicitas, litteraeque, & ſtylus.

DE MAGNO ET INSIGNI VNO VIRO QVEM SVSPICIO EADEM ABSVRDISSIME ATTIGIT

NVNC caſum alium memorabo, qui in his Patriae funeribus, & tragica ſcena triſtiſſimarum Mediolani rerum ridere homines coegit. Tantòque magis ridicula res fuit, quia non de humilibus, obſcuriſque Clericis, ſed de clariſſimo, & magno capite agebatur: nomenque tamen huius etiam ſubtrahi, atque reticeri pertinet ad Viri ſimul, hiſtoriaeque decorum. Quales rarò aliquos multa ſaecula, multaeque Vrbes tulerunt, talis iſte erat quaeue ſingula, gloriam atque admirationem habent, omnia ſimul in eo coniuncta ſpectabantur.

Litterae, tum hae interiores, quae proprium ex humano cultu nomen habent, quibuſue ingenia nutriuntur ſimul, & excoluntur: tum coeleſtes, & diuinae illae, per quas animus humanus attolitur illuc, vbi exquirere myſteria, naturamque Diuinitatis auſit. Philoſophus, Theologus, Orator, Poeta, fulminanti,

Digitized by Google

nanti, tonantique ſimilis dictus, permiſcere, vertere, ac turbare animos, cùm olim ad populum ipſe concionaretur. Quòdq; in ſacra hac toga raro feliciter contingit, diuturna pertractatione, & vſu negotiorum, rerumque maximarum eò peruenerat, vt par ei politicus non facilè reperiretur.

Nouerat arcana, mentem, opeſque Regum, & quicquid, vel meditari, vel efficere eorum vnuſquiſque poſſet. Intimèque familiaris, & miniſter, & legatus vni, qui noſtra aetate callidiſſimus imperitantium habitus eſt, aulicorum more, ſorteque infelici, periculoſiſſime colluctatus Hero, ſuperior denique fuerat, euaſeratque in tutum. Erat claritudo generis ei, dignitas oris, quae hanc ipſam fateretur. Praeterea, come ingenium, gratia, lepos, & his penè contraria laudibus pietas, & religio. Oraculum verè Ciuitatis habebatur, conſilijq; cauſa plurimi ad eum quotidie ibant. Fortè iſte paucis diebus, anteaquam eſſe Mediolani peſtilentia inciperet, peregrinari Romam vſque voluerat, deſiderio, ſicuti ferebatur, reuiſendae Vrbis, & compactas illas Martyrum ſanguine glebas, atque Sanctorum veſtigijs nobilitata loca, ab inſita animo religione exoſculandi: ſed, ſicuti fuit animus huic viro miſ-

tus

Digitized by Google

tus ex pio ſenſu ſimul, & curioſitate ciuili, iuiſſe negotij alicuius cauſa aiebant, quibus curae fuit interpretari profectionis eius cauſas.

Et ſicuti ſemper eſt audax ad fingenda quamuis atrocia rumor, & inſania ciuilium ingeniorum, dixere, iuiſſe ad colloquendum de periculis, & magnitudine belli cuiuſdam in occulto gliſcentis, vt regna quaedam, Prouinciaeque tranſferrentur. Simplicior interpretatio: motum Pontificem ea fama, quae de litteris, ingenioque Viri huius vulgata eſſet, cupiuiſſe colloqui cum eo, atque feciſſe, vt ipſe Romam hoc tempore iret. Quantos in vetere Romana Regia motus animorum, aduenientem illuc ex Hetruria Lucumonem feciſſe perhibent. Imperij illius annales: tanta fere gratia, fauorque noſtrum hunc ibi excepit, prona ſtatim in eum tota Pontificis Domo, pronisq; ſuo more aulicorum caeterorum animis illuc, quò ſtudia, voluntateſque Dominorum inclinare videbantur.

Patriaque haec, haud profectò vmquam egens minimarum, alienarumue laudum, gloriabatur aliquandiu ſui Ciuis decore hoc, & gloria: & libenter ſanè audiebamus, quotieſcumque diceretur: aut miſiſſe munuſcula hoſpiti Principem Sacrorum: aut eum in Va-

ticano

ticano iuſſiſſe prandere: aut circa colles amoenos, & rura nata Muſis vnà iuiſſe aeſtiuatum: aut denique Cardinalium aliquem, & plures vno die Cardinales ad eum vltro veniſſe, ſalutandi, & colloquendi cauſa. Adeò ſcilicet in Vrbe, quae ſua tantum admiratur, placuerant viri huius, vel ingenij dotes, vel artes animi, & quicquid illud, magnae fortunae mole fatigatis, ex conſuetudine minorum, ſolatio, ac leuamento eſſe poteſt. Laetiores quin etiam ſaepe nuntij vulgabantur: haud mirum fore, ſi fieret etiam iſte Principum vnus illic in Vrbe, quae mutare ita repente fortunam hominum poteſt, atque conſueuit. Illud verò longè laetiſſimum, quòd ſpernere excelſo animo talia noſter ferebatur: & conſtans fama erat: repudiaſſe ſolita illa, per quae ſtruitur illic ad ſumma gradus.

Mediolani, in tantis miſerijs, in tanta publica, praeſentique clade, dum finem, interitumque ſuum, aut timeret Ciuitas, aut ad finienda mala optaret, praebebat ita ſermones, ex longinquo peregrinabundus vnus Ciuis, nunquam ſcilicet adeò conſternatis, afflictiſq; animis hominum noſtrorum, vt non & pabula iſta rumuſculorum admittant: numquam verò etiam adeò prohibito commercio

gentium

Digitized by Google

gentium aliarum in Ciuitate, vt non maneret ibi velut forum, theatrumque famae, quò ſcilicet vndique peruenirent, & rurſus vnde reſonarent latè apud gentes alias fabulae, ſermones, rumoreſq; quotidiani. Mox, triſtiſſima fabula, & rumor inſanus, atque atrox famae ludibrium de viro, Ciueque eodem oritur: compertum haberi ſcilicet, remq; teneri manifeſtis inditijs, quòd ille Caput Vngentium eſſet.

Hic namque noui criminis, titulus, & formula reperta erat, haud minus iam hoc tempore familiaris, atque peruulgata, quàm criminum aliorum, quae puniuntur quotidie, & admittuntur. Fuit deinde ſeptem, ſiue octo dierum ſpatium, & rurſus affertur: in latumias, in carcerem inferiorem eum eſſe coniectum, cuſtodiri militari praeſidio: Pontificemq; ipſum, quod ad cuſtodiam eius attineret, nulli, nec homini, nec loco ſatis credentem, iubere quotidie ad ſe referri carceris claues: obſignari clauſtra, ſtationeſque, tum duplicari, tum mutari: ſperari rerum incredibilium certa indicia: atque ea omnia, adeò nihil variante fama nuntiabantur, vt intimi, & coniunctiſſimi quique, quos propinquus ſanguis, aut amicitiae fides abſentis nomini,

ac dignitati patronos dabat, ne hiſcere quidem, aut obrectantibus reſpondere auderent.

Et erant primi ferè nobilium, aut certè proximi primis annexique magnis domibus, qui negotio diuulgato hoc angebantur, & quamuis tenui, ac longinqua conſanguinitate erubeſcebant: coeperantque inficiari, & eiurare communes olim auos, & vincula alia, quibus antea gloriabantur, addentes etiam vltro veritati nonnihil; & exoletae vetuſtatis neceſſitudines, repetendo, ob gloriam, & decora Viri eius. Nec ideo vitauere, quominus, in circulis, atq; ſermonibus inceſſerentur cauillis, & probris, qualia iaci ſolent in eos, quibus eſt calamitas aliqua, dedecuſue domi: & gladios ſtrinxere laceſſiti, colaphiſq; etiam res acta dicebatur. Sed interea crebreſcebat, adduci, & iam, iamque adeſſe captiuum: adduci multo ſatellite cinctum: ſed & equitum alam cuſtodiae eius appoſuiſſe Pontificem, ne elabi, neue eripi reus poſſet: adduci non quaeſtionis, Iudicijue cauſa, quippe manifeſto iam, & certo crimine, ſed ad tormenta ſuppliciumque vltimum: ſcilicet, vt laceratus ipſe viciſſim ſpectaculum praeberet ei Ciuitati, quam veneficio ſuo delere voluiſſet.

Dixere hoc plebis homines, credidere plebeij

beij quoque nobilium : & adeò validus fuit ille rumor , vt ſpatia quoque itinerum , & poſitiones , & momenta venientis nuntiarentur: qua noctis hora , quoue menſis die exemptus arci captiuus, inditus rhedae , eductus extra Vrbem fuiſſet : venire per Aemiliam, ſuperaſſe Apennini iuga : eſſe ad Bononiam : agmen ſubſtitiſſe Mutinae : Parmae expectari : aliaq; de ratione itineris, tamquam Rex Vandalorum ille , qui nuper tumultuari coeperat, in acie captus adduceretur . Diem quoque notabant, quo die ſiſtendus ille Mediolani foret , & diem, genuſque ſupplicij , & compoſita ſic omnia , vt ſi vera eſſent, non magis recipi animis , & credulitate hominum potuerint.

Tunc enimuerò , & conſanguinei , proximique illius , latitare , ſecedereque in auia: & alieni illi nuper in aliena calamitate procaces , verſa in miſericordiam laſciuia , moerere tam honorati Ciuis adeo infelici, triſtiq; caſu , & veluti ſuum , ac patriae dedecus accipiebant labem , quae honeſtiſſimae Domui, ex vnius flagitio , mox poena ſupplicioque pararetur . Nihil interea dedecoris, nihilue flagitij erat. Sed vir , Ciuiſquê ille , dum hoc famae ludibrio in ſua patria conflictaretur abſens, florentiſſima apud Pontificem,

Aulamque

Aulamq; vniuerſam gratia agebat, deliciamq; illic humani generis habebatur ac rediјt poſtea in patriam, Vrbemque hanc, ornatior, & acceptior hoc ipſo, quòd honora, & ampla omnia repudiaſſe ferebatur. In media clade, medioque incendio, & ſicuti verè dici potuit, in ipſo funere Vrbis, penè ridicula haec quotidie accidebant: quae mihi leuiter attigiſſe viſum, quomodo tragoediarum quoque lacrymis, chori, ſaltationeſque nonnullae interponuntur.

Caeterùm his ita expoſitis, anceps, atque difficilis mihi locus oritur exponendi: praeter innoxios iſtos vnctores, & capita honeſta, quae nihil cogitauere mali, & periculum adiere ingens, putemne, veros etiam fuiſſe vnctores, monſtra naturae, propudia generis humani, vitae communis inimicos, quales etiam iſti nimium iniurioſa ſuſpicione deſtinabantur. Neq; eo tantùm difficilis anceps que locus eſt, quia res etiam ipſa dubia adhuc, & incerta, ſed quia, ne illud quidem liberum, ſolutumue mihi relinquitur, quod à ſcriptore maxime exigitur, vt animi ſui ſenſum, de vnaquaque re depromat, atque explicet.

Nam ſi dicere ego velim vnctores fuiſſe nullos: fruſtra coeleſtes iras, & conſilia diuina

trahi.

trahi ad fraudes, arteſue hominum, exclamabunt illico multi, hiſtoriam eſſe impiam, meque ipſum impietatis teneri, iudiciorumq; violatorum. Adeò ſedit contraria opinio animis: pariterque, & credula ſuo more plebes, & ſuperba nobilitas, curſu in eam vadunt, amplexi rumoris hanc auram, quomodo quis, aras, & focos, & ſacra tueretur. Aduerſus hoſce capeſſere pugnam, ingratum mihi nunc inutileque eſt. Proinde, neque affirmando, neque negando, neque in partem hanc inclinando, neque in illam, ſententias tantummodo alienas opinioneſue proponam.

QVID SENSERINT PHILOSOPHI MEDICIQVE CLARISSIMI DE PESTIFERIS HISCE VNGVENTIS CASVSQVE VARII NARRANTVR

QVANTA ſapientia, quantus animus, quantum etiam fuerit Ludouici Septalij nomen, expoſui in priore libro, cùm narrarem eius Viri caſum, & vitae diſcrimen apud ſtolida capita baiulorum nolentium ſcilicet credere de peſte quicquam, atque clamitantium, hunc eſſe, per quem ſereretur in vulgus, & inualeſceret id nomen. Huius Philoſophi

Digitized by Google

loſophi Medicique alumnus idem amicuſque magnus fuit Alexander Tadinus, pari animo, pari indole, pari etiam nobilitate generis, ac ſtudiorum: & vno verbo, vel paria, vel certè ſimillima inter eos omnia fuere, praeter aetatem. Circumſteterat etiam hunc ab eadem inſectatione furor idem: atque euaſerat pari effugio, & pariter aucta gloria ob id periculum. Viuebatque hodie Philoſophus hic penè adhuc in robore aetatis, veluti heres ſapientiae, famaeque Septalij, & Medicorum etiam ipſe fere princeps. Socius igitur hic, & particeps, & aemulator tanti Viri ſtudiorum, atque poſt eius mortem futurus alter quodammodo Septalius, cùm viueret ille, affixus lateri ſenis haerebat: & quantum licebat vtrique per occupationes, ac vitae genus, hoc praeſertim peſtilentiae tempore, multùm inter ſe philoſophabantur de origine mali, ac de veneficio ipſo, quod ſubeſſe iam credebat Ciuitas.

Mortuo poſtea Septalio ſuperſtes inſtitit de toto hoc genere commentari multa, tum ſuo Marte ſeorſim, tum ex colloquijs ſermonibuſque eius: atq; ſuam de ea re ſententiam ſubtiliter, & copioſè explicauit. Cùmque, & ego accepiſſem de huiuſmodi ſcriptis aliquid,

&

Digitized by Google

& audiſſet ille, ſcribere nos quoque, & iam ſub praelo habere de tota peſte narrationem: annuit libenter, vt opinionis, diſputationumq; ſuarum particeps fierem: ac tradidit mihi commentarios, è quibus bona fide referam praecipua eorum, quae Philoſophus Mediciſque clariſſimus, de peſte manu facta, & de tartareo hoc negotio differebat: idque cùm fecero, nihilominus in ancipiti, & dubio relicta nobis erit res: prout ſcilicet profecta planè ab Inferis adhuc, & plena tenebrarum torquebat multiplici ambage animos.

Ordiebatur philoſophantium more Tadinus diſputationem de ea re ſuam ab Syderum etiam Coelique argumentis, haud minus nobilis eius ſupremae regionis inſpector, quàm artifex Medicinae, quae dicta vna eſt ſcientiarum illarum trium natarum ſimul atque adultarum. Aiebat ita, ſcripſeratque etiam: praeceſſiſſe vnguenta Cometem, de quo Sydere ſemper opinio fuit, tamquam noua quaedam & magna, & funeſta portendat. Sydus fuiſſe truci vltra ſolitum etiam facie. Menſe Iunio, quo maxime tempore, vnguentorum officina illa caluiſſe credita eſt extitiſſe crinitam eam Stellam: exarſiſſe ad Septentrionem ſpectatores fuiſſe multos: neque dubitaſſe diuturna

Coeli.

Coeli affectatione peritiſſimos atque praeſagos imminentium homines, quin eius exortu, ea, quae euenere denuntiarentur. Sed & alium eiuſmodi fulgorem emicuiſſe prius anno CIↃ DC XXVIII in cardine dextro ab coitu Saturni, quo non aliud inter Coeli portenta minacius truculentiuſue haberetur.

Haec, & alia ille ſcilicet altitudine ſcientiae, quae ſcandere Coeleſtes Orbes, habitare illic, rimari arcana, deducereq; ad vitam caſuſue mortalium ſempiterna Lumina & affine generi humano facere Coelum audet: imò & fortaſſe poteſt. Nobis, neque animus, neque potentia eadem eſt: ſatiſque habuero depreſſus nempè humi, ſi depreſſa nobiſcum, & communia quaedam narrauero, vnde & ille ſumpſerat momenta in vtramque partem aliqua circa vnguentorum horum fidem. Non autem argumenti tantùm, ſed penè oraculi inſtar ad credenda haec, & praecauenda, potuerunt eſſe, & fuerunt litterae D. N. Regis ad Gubernatorem Prouinciae Spinulam, in quibus ita perſcriptum fuit.

Quatuor homines deprehenſos eſſe Madriti, qui medicamenta attuliſſent ad faciendam in Regia peſtem, eoſque repentè aufugiſſe. Neſciri quonam abijſſent, quoue ferrent eadem

venena:

Digitized by Google

venena: proinde ſibi ſuiſque caueret Gubernator, ac videret, ne in Prouinciam, & Vrbem, cui praeeſſet ipſe, recideret id ſcelus. Hae litterae, quia Maieſtatis ipſius chirographo ſubſignatae fuerunt, grande ſanè momentum inclinandis ad peſſima quaeque credenda animis facere potuerunt: protinuſque ab illo Gubernatore miſſae ad Tribunal, & inde communicatae cum proceribus, vulgatae per Vrbem, adeò impleuere animos, & ſolicitudinis ad circumſpiciendum, & irarum atque indignationis in omnes, qui ſuſpecti aliquo modo fierent, vt de omnibus etiam ſuſpicari licitum ſibi eſſe arbitrarentur.

Haec igitur Regiae admonitionis authoritas, veluti certiſſimum argumentum vnctionum venenatarum haberi potuit: certius inquam illa denuntiatione Syderis, quae Philoſophum perculerat ipſum, à quo notatum vtrumque accepi. Sequitur deinde ſtatim Regias haſce litteras vnius peregrini hominis caſus, qui, primò quidem, tam formidato, tam incerto ſceleri fidem adſtruxerat terroreſque nouos: deinde verò, ad obſcurũ, ſicuti pleraq; redactus, nihil effecit aliud, quàm vt quodam huius negotij fato ambigua veris miſcerentur, ſemperq; poſteriora prioribus offunderent tenebras, &

obſcu-

Digitized by Google

obſcuriora eſſent: ea ſcilicet conditione, vt ſuccederent alia mox, vnde dubia etiam, atq; incerta illa confirmarentur.

In publico diuerſorio trium Regum, quò fere tranſalpina, ſiue tranſmarina peregrinitas diuertere conſueuit, eſtque Germanis, & Gallis id fere in hac Vrbe domicilium, reperitur die quodam, liberali facie, liberalique etiam habitu, & veſtitu Iuuenis quatuor & viginti annorum Hieronymus Bonus nomine, brachatus, & comatus, & flauo crine, multoq; ſanguine & florida carne diffluens in Gallicum haud dubiè morem: ſic nomen & figura indoleſque ad Magiſtratum relata eſt. Sarcinae quoque deſcriptae: necnon, ſi quid ſuper menſam fortè dixerat: & alia per cauponae miniſtros notata, & relata diligenter.

Iecerat inter caetera Iuuenis ille Gallus: peritum ipſum eſſe medicae artis, multaque pharmaca ferre ſecum, & medicamina nota nullis: arculas praeſertim aduerſus peſtem habere mirabiles, & remedia praeſentiſſima, quae paratus eſſet depromere & approbare Ciuitati ſi ad Lazareta adhiberetur. Vrbem Panormitanam quam penè ſuſtuliſſet peſtilentia, & penè ſepeliſſet, non alia magis, quàm ipſius ope velut eſſe reuocatam è funere,

Digitized by Google

nere, & quaſi ſtare hodie remedijs ſuis. Aiebat haec: ſimulque diplomata & priuilegia oſtendebat ab Siciliae Prorege conceſſa ſibi ob id meritum: & denique expoſcebat vltro, ad Magiſtratum vti deduceretur, fieretque ſibi in Lazareta aditus.

Archonatus eo tempore Praeſes, re ſicuti exponebatur, audita, haud immemor litterarum, ab Rege, quae ſcriptae veniſſent, eo maxime mouebatur, quòd, &, Gallus iſte eſſet, & medicamenta loqueretur, rem tunc tantopere ſuſpectam atque inuiſam, & vellet vtiq; admitti ad opus, quaſi maleficij locum quaerens. Comprehendi & adduci, ſiſtique hominem iubet: ſimul comportari peras ſarcinulaſue eius, & quaecumq; alia ferret ſecum. Refibulata, & aperta, euolutaque pera, omnia quidem apparuere, quae magni Vnctoris inſtrumenta videri poſſent: ampullae multiplices, & vaſcula plena pulueris, plena liquorum, & vnguentorum, cum ſua quodque inſcriptione, & indice, obturata, & obſignata diligenter: ſed & innoxia eſſe cuncta, & in medicos ac ſalutares vſus comparata ille affirmabat.

Ipſeq; Tadinus, qui Tribunalis eo tempore Conſeruator aperiendo interfuerat, iudicauit

ita

Digitized by Google

ita & pronunciauit : nec alibi quàm in Lazareto ipſo deponi inſpiciq; iſta tutum exiſtimarant. Interrogatus aduena ad omnia commodè reſpondebat : iudicijſque ſatisfecit, haud tamen inficiatus, quòd Apoſtata & deſertor Ordinis cuiuſdam bona fide eſſet, quòdque ab Geneuae luſtris, ea lupanaria paertaeſus veniret, ac vellet peregrinari pauliſper : hinc ad Pontificis Maximi pedes ire Romam. Dimiſſuſque poſtea eſt, adeò confutatis de ſe ſuſpicionibus, vt innocentia illa ſua peregrinos abſoluiſſe omnes, & liberaſſe infamia videretur.

Caeterùm, vano hoc caſu, & temerè oblato terrore, caſibuſq; & terroribus eiuſmodi alijs, quantopere eleuantur vana ſuſpicionum & opinio veneficij: tantopere firmatur eadem eueatis ex diuerſo compluribus, quae Tadinus idem, non ſolùm ob excellentiam Artis, ſed ob eximiam quoq; prudentiam ad iudicia adhibitus notarat, & retulerat inter argumenta, quae confutari non poſſent, imò de quibus ne ambigere quidem vllus poſſet. Conſtitit, flagitij reos in tormentis à Daemone fuiſſe ſtrangulatos. Conſtitit, aedes eaſdem, quae noctis vnius furto vnctae fuiſſent, iterum ac ſaepius fuiſſe repetitas, nouumque virus prioribus maculis occultè ſuperinductum, vt

Daemo-

Daemonem adfuiſſe operi appareret.

Duodecim vno grege errones comprehenſi, & in vincula ducti, dixere, dictaque ſemel affirmauere ſaepius in tormentis ijſdem: fuiſſe quotidie, qui duceret ipſos in popinam: ibiq; benè paſtos, & ſaturos dimitteret ad vngendi ſuas quemque vices, ſiue ad conquirendam materiam, vnde vnguenta conficerentur, bufones, & ſcorpiones, & alia foeda id genus animalia ſaniemque bubonum. Ac ne dubitari poſſet, & fieri haec, & eſſe Daemonem artificem operis: conſtitit in medio luctu, & penè in media deſperatione Ciuitatis, ſignificaſſe Sancti Officij Patres, & affirmaſſe Praeſidi Archonato, quemadmodum certa dies eſſet praefinita Daemoni, vltra quam diem, nulla poteſtas Inferis, nulla licentia Orco in Populi Mediolanenſis vitam. Haec verba praeſes Sanctiſſimi Tribunalis Inquiſitor, Praeſidi noſtro effatus, litem, quae de vnguentis eſſet, potuit videri diremiſſe authoritate Apoſtolica, quae, nec fallere, nec falli poteſt.

Philoſopho, & Medico, & Tribunalis Conſeruatori Tadino, tamquam elementa haec opinionis, ac ſententiae de tota vnguentorum ratione erant: ſimiliaque his, & efficaciora

quaedam

Digitized by Google

quaedam alia inſuper, vel, quae inde penderent, vel à quibus illa ſuſtinerentur. Non fuit nouum hoc, neque Vrbi tantummodo noſtrae accidit, vt crearetur hominum arte peſtis, quae naturae malum aliàs, & aeris humoriſue corrupti quaedam iniuria, corporumue lues inteſtina, ab halitu vel contactu tranſmiſſa, & accepta inuicem habita eſſet. Etiam Panormi in Sicilia quadriennio fere ante noſtram hanc peſtem miſtus idem inſania mortalium & fraude, furor Daemonum fuit: horribilique ſocietate conſpirauere cum aeterno implacabili hoſte nefarij homines ad venenanda praecordia hominum aliorum, intercipiendamque vſuram ſpiritus huiuſce, &lucis, qua ſpiramus diuino munere, & ſumus.

Ibi, in Vrbe, & nobili, & antiqua, & opulenta, ſex menſium ſpatio periere centum triginta quinque milia mortalium, fraude, ſcelereque, & furore iſto, quo mortales Daemonum etiam ibi nequitiam induerunt. Et fuere Monatti, qui principio peſtilentiae eius, ſinguli ſenis in ſingulos dies conducti aureis nummis, poſteaquam, decreſcente malo timuerant, ne quaeſtus quem facere coepiſſent, ſibi periret, ab commercio fortaſſe ſagarum, quaeſito, & inuento ad Infernos ſpiritus aditu,

petiere

Digitized by Google

petiere inde ſubſidium, & turpi immanique temperamento compoſuere venena, quibus & vis mortifera per ſe, & veneficij nodus, vinculumque ineſſet.

Nobis item in priore peſte, quae Populo huic anno CIↃ IↃ LXXVI acciderat maxima omnium niſi poſterior haec illius quoque famam obtriuiſſet, haud ambigua portenta eadem fuere. Artifexque talium vnus, detecto, & conuicto ſcelere, cùm ei frangeretur laqueo gula, confeſſus rem, ſicuti erat, edidit remedia ſimul, quae ex aduerſo oppoſita, & contraria eiuſmodi venenis habuiſſet, remediumque expertae poſtea virtutis celebre ex illo ſuſpenſo authore nomen adhuc inter antidota habet. Ac praeter recentia, & nota haec, nihilo leuior authoritas paſſim inter veteris memoriae monumenta extat: quoties & veneficae repertae mulieres ob peſtem ita factam punitae fuerunt: & ſapone, & acu, & alijs denique quotidiani vſus inſtrumentis inducta peſte in maximas Vrbium, in claſſes quoque & naues, in Prouincias, & Regna tota, reperti, & puniti venefici dederint exempla, quae ideo non abſterruere alios eiuſdem portenti mortales, quominus eadem auderent.

Semperque erit hoc in terris quamdiù homines.

Digitized by Google

mines erunt, vt noua ſubinde flagitia reperiantur, punianturque ſimul, & punita inualeſcant, atque ſuppreſſa reſurgant, & omnino recurrat, ſicuti rerum caeterarum, ita ſcelerum etiam idem orbis viceſque eaedem. Vnde arguitur efficiturque: quod, & alibi aliàs, & in hac Vrbe noſtris temporibus olim factum ſpectatumq; ſit, potuiſſe etiam fieri, & accidere nuper, vt audaciae mortalium, & artes, naturam Inferoſque prouocarent, ſiue aſſumerent hinc, atq; illinc, & vtrinque tertium quoddam potentiae genus aduerſus ipſorum vitam.

Affirmabat longo volumine differens talia Tadinus, notanſque etiam ſingula perſonis, & locis, temporibuſque diſtinguens, necnon teſtimonia in caput vnum quodq; depromens, atque aſſignans: affirmabat vidiſſe ipſum in via Sancti Raphaelis, vidiſſe quendam equo inſidentem, adſpergentem venenato puluere obuios, ſiue praetereuntes, occulta ſanè, & leniter ac dextere, modò porrecta, modò reducta manu: ſed ita tamen vt oculis ipſe ſuis vidiſſet: cùmq; admonendae vicinitatis cauſa exclamare coepiſſet, incitato calcaribus equo protinus aufugiſſe latronem. Noui, inquit, ego honeſtam vnam domum, in qua, & ami-

citiae

Digitized by Google

citiae cauſa, & occaſione artis, frequens mihi conſuetudo.

Haec tota domus extincta, deſolataque eſt adſpergine pulueris concinnati in duplicem illum exitij modum, vt venena ſimul ineſſent deuotioneſque Inferorum: peſtemq; eam duae nubiles puellae ab Seruitarum Patrum Templo tulere domum, cùm in Templi exitu, luſtralis aquae partem immiſſo in ſacra labra, crateresue digito de more retuliſſent ad frontem, pectuſque ſibi, & humeros Chriſtiano ſic ritu munire voluiſſent. Ab eo contactu virgines notauere puluerulentum arenoſumue quiddam quod vnà cum aquae guttis, fronti, veſtibuſq; & digitis, & in vola manus haeſiſſet. Et mox, cum oculorum animiq; vertigine vacillare puellae: rotari capita illis: aegerrimeque delatae ad ſuos, conflictatae quadraginta horarum ſpatio innoxiam vitam miſerrima morte finierunt abſque vlla peſtilentiae nota, quae compareret. Mater, & proximi miniſtrique eodem inexplicabili letho inuoluti ablatique omnes.

Senator Cacia notus Mediolani fuit, non ob Ordinis modò dignitatem & ſuam: ſed ob caſum denique vltimum, qui propter rei nouitatem, potuit perferre Viri nomen, ad eos

etiam,

Digitized by Google

etiam qui antea ignoraſſent. Habebat in familia Ferletam nomine, ſiue familiaris proprie ille, & ſeruorum vnus, ſiuè ex eorum tantummodo grege fuit, qui compendij vel clientale alicuius cauſa frequentant Patrum domos, deducuntque & reducunt ambitiosè ſimul & callidè quotidie Herum. Is Ferleta matutino acceſſu lautus, elegansque,& venerabundus,& amoeno renidens ore obtulit Senatori florem, quem fortaſſe commendabat eximia ſpecies, odorue praecipuus ab florum grege diſcriminabat. Admouet humanitatis etiam cauſa Senator ſtatim hunc naribus florem ſpecie odorantis: & contaminatis illico vitalibus intra pauculas horas cecidit.

Ad Volpedum in agro Derthonenſi reperti ſeptem, & in iudicium adducti, confeſſique crimen, & damnati actique in rotam lethalium veneficiorum magiſtri erant. Sub id tempus idque ſupplicium, ibi in uicino adnotata circa molas labe, quae peſtifera haec vnguenta referret, excogitatum experimenti cauſa factumque eſt, vt molli pane labes eae premerentur, obijcerenturq; micae gallinis, quae vorato carptim, ſicuti natura pullis eſt, eo cibatu,ſupino roſtro mortuae conciderunt: extaque ſectarum nigerrima comparuere.

Muſca,

muſca, quae fortaſſe ſederat huiuſmodi maculis, cùm in auricula cuiuſdam ſtetiſſet, eſt ille mortuus, abſque vllo alio, vel morbo, vel dolore, niſi quod beſtiolae aculeum morſumue ſenſerat. Magna ſanè indicia, pecudes homines, caſuſque iſti, peſtem hanc non fuiſſe naturae tantummodo, ſed hominum ipſorum opus, & operi efficiundo ſimul adfuiſſe quicquid illud, aut irata natura parauit, ſiue deliquit aduerſus vitam, ſiue delinquere Daemones poſſunt. Sed interius ad regna cauernaſque Inferorum accedit, exijtue inde, quod memorabo.

Antonius Cruceius, & Io. Baptiſta Saraccus, fuere ciues Portae Ticinenſis, incolae regionis eius, quae rectà fert ad Portam, & Cittadela loco nomen eſt. Acceſſere iſti ad Tribunal, & iurati ita expoſuere. Eſſe ibi in vicinia carpentarium hominem amicum ſuum, qui decumberet aeger. Ad eum viſendum ire quotidie ipſos pro familiari conſuetudine commotos etiam praeſenti ſtatu eius, ſi quid fortè vellet. Eum in proximo colloquio locutum eſſe totidem verbis. Intempeſta hac no-
„ cte ſenſi per cubiculum ire nonnullos: clau-
„ ſumque oſtium erat. Cùm ſtupens, attonituſ-
„ que caput erexiſſem, propinquauere lectulo,

& dixere:

„ & dixere : ſurgerem , ſequererque : ſtare in
„ pomoerio Vrbis grandi authoritate virum ,
„ qui vaſa mihi daturus eſſet vnde vicinitatis
„ huius aedes vniuerſae vngerentur.

„ Robur, & vires, & morbi finem, ſi vellem
„ ire, promittebant. Dabant praeſentis pecu-
„ niae vigintiquinque nummos aureos, quos,
„ & depoſuere ſuper menſam, ita, vt ſonitus,
„ tinnituſue mihi audiretur: ſentiebam interea
„ concuti, & intremiſcere lectulum: diripi mihi
„ lodicem, ſubtrahi lintea, & inhorruerat ani-
„ mus meus, neq; hiſcere audebam. Sed quia
„ inſtabant ſaepius atque vrgebant: interrogaui
„ quinam hominum ipſi eſſent. Octauium Sa-
„ xum edidere nomen. Negaui me facturum: neq;
„ vltra quicquam audiui. Vos videte amici quid
„ iſtud rei ſit. Nam mihi neque ſermo iam con-
„ ſtat, neq; animus. Duo illi, Cruceius, & Saraccus
totum ſicut retuli iſtud detulere ad Tribunal.
Adeò, per haec, & alia, neque Tribunali, neq;
Conſeruatori eius Tadino dubia veneficiorum
fides erat.

DE QVODAM REPENTINO PESTIFERO TVMVLTV

AD XI Cal. ſextileis, Quum fere deceſſiſſet
ſuſpicio animis, terrorque lethalium

vnguen-

vnguentorum ille, ſi minus ex tota ſublatus Vrbe, certè intra multorum pectora ſopitus quotidie magis euaneſceret: repente praeter expectationem opinionemque omnium, arma, & ignes, diſcurſuſque per omnes vias armatorum, & hac data occaſione, ſicuti credidit vulgus, ac timuere primores, plena omnia vngentium fuere. Circa horam eius diei XI in Palatio congregati pauci Decurionum ſedebant de negotio fortè aliquo, prout ancipitia, & neceſſaria quotidie multa incidebant, inter ſe conſultantes.

Illuc in Aulae penetralia peruaſerat tumultus: ac ſubitò ab ſedibus ſuis non exciti, ſed conſternati Proceres, ad feneſtras alij proſiliere: quoſdam, & per ſcalarum gradus animi feruor tulit. Vna vox erat: ad arma: & hoſtes in Vrbe ſunt. Is ſubitò clamor ploratu mulierum, & vlulatu mixtus confuderat aures animoſque abſque vllo certae rei ſenſu, quae intelligi potuiſſet. Vt verò melius iam aliquid clariuſq; percipiebatur: rumor hic, & confuſa tamen adhuc fama reſonabat. Gallos eſſe, qui iam ad moenia ſucceſſiſſent diuiſique, & in latebras abditi miſiſſent ad incendendam Vrbem. Haec promiſcua vox Populi tumultuantis erat.

Sed

Sed & è Palatio miſſi qui viſerent, referebant, conſpici flammas: flammaeque verè erant, & ad Portam Tonſam flagrantibus ibi macellariorum tabernis: & ad Corriuium: & in Curia Ducis, congeſta illic, & micante lignorum ſtrue, quae incendia coniurati in id è plebe nonnulli excitarant, vt praedandi furandique locum, turbata ſic & commota Ciuitate, haberent. Accurritur vndique & itur, non ad reſtinguendos ignes ſubſidiaque aquarum ferenda vicinis, vti aſſolet, ſed ad rem ſolita animorum curioſitate fruendam oculis, & momento horae vnius, quicquid ferè mortalium ad eam diem ſuperſtes incolumeque erat: aut cinxerant rogos in coronae modum: aut imperio quaſi alicuius, impetu ſuo ferebantur illuc, & nihil aliud, quàm facti ſpectatores erant, fierique volebant.

Proceres adhuc ignari quidam iſtud rei eſſet, & rati vtique hoſtiles eos eſſe ignes, hoſtemq; adeſſe, & intraſſe Gallum, armant quoſcumq; circa ſe habebant, armanturque ipſi, & aditus Vrbis adeunt: adſiſtuntque cum cateruis globiſque ſuis velut in aciem. Neque dietantum nocteue illa, ſed & diebus aliquot noctibuſque inſecutis, quaſi, aut intraſſent iam, aut poſſent clauſis vtique Portis intrare

Galli,

Galli, aut ipſos profectò hoſtes intra moenia repentè tellus edidiſſet. Nihil aliud, quàm coniuratio latrociniumque paucorum erat.

Caeterùm, dum vadunt ità: dum redeunt: dum inter ſe conglobantur: dum colloquuntur: dum attoniti haerent, conflata denuò quaedam parua peſtis eſt, quae, quoniam, ſine vllis peſtilentiae ſignis argumentiſue conſuetis abſumpſit poſtea exanimauitque multos: haud addubitatum, quin eſſent vnguenta rurſus immiſſa, & corporibus admota per Gallos mercenarioſue Gallorum. Et ea quidem hominum opinio ad vanum facilè poſtea recidit.

Peſtis autem contracta repente hoc & renouata tumultu, poſteaquam exterruerat delibaratq; nouis funeribus aliquandiu Populum, vertit deinde in iumenta: boueſque veluti populus ille alter, & beſtiae ſubſidiae agrorum, aut in opere ſtatim ipſo, aut ad ſtabula caulaſque, non ſecus ac telo repente confixae moriebantur. Ea per triennium ruſticae rei clades fuit, idque damnum: & praeſenti damno maior etiam futuri metus: ecquae futura finis vmquam eſſet irarum coeleſtium, nunc in vitam, nunc in ea queis vita ſuſtentatur.

Sub eos dies relatum eſt ad Tribunal, & retulere grauiſſimi Patres è ſacro ordine, qui-

bus,

bus, neque mos, neque cauſa mentiendi erat: in agris villiſq; ſuis, aedibuſue, quas ad tuenda rura, quaſue ad recreandos è ſtudiorum labore animos haberent, quaſdam repertas eſſe pilas, & quaedam inuolucra glomoſue nonnullos, agglomerata conuoluta contexta omnia ex perunćto ac manante guttis, & venenato filo, quae cùm ſuſtuliſſent contrećtaſſentque agricolae, vel è familia ſiue comitatu minus cauti quidam, confeſtim expiraſſe, & cecidiſſe exanemes: ſpicas item demetentibus in corbem cecidiſſe perunćtas, & vnćtis inde digitis, mortem illico ſecutam.

DE VARIIS PESTILENTIAE CASIBVS INTRA LAZARETVM AC DE PATRE FELICE PRAESIDE LAZARETI

Dvm haec, & his ſimilia miſta triſtibus ludicra, per Vrbem, atque in agris quotidie acciderent, continua intra Lazaretum, ac veluti profunda, & obſtinata mali facies erat. Regimen, & ſummae rerum arbitrium ibi penes vnum fuit, quem memorari, inſeriq; annalibus oportebat, etiamſi, non peſtem, & cladem, ſed patriae tantummodo decora, atque ornamenta ſcriberemus.

Frater

Frater Felix à Mediolano fuit è ſancto Capucinorum Ordine, per omnia aptus muneri, & prouidentia, nutuque diuino, veluti praeparatus, vti ſubſidium hoc in vltimo diſcrimine Reſpublica haberet. Corpus ei laborum tolerans: in medio virium robore aetas: animus ingens, placidus, mitis, ex manſuetudine, ac rigore temperatus: vitae, mortaliumque rerum contemptor, & ſpiritu planè eo, quo vitam etiam ipſam, reſque omnes humanas abdicare potuerat, cùm à ſaeculi delitijs ad ſaccum, & dura illa inſtituta tranſiret.

Litterae quoque Viro, ſiue quibus miſcetur mens humana coelo, ſiue quibus naturae arcana ſpeculamur. Et eloquentia aderat, nihil ſanè ad miſerias, & funera congruens, ſed tamen vſui futurum etiam id coeleſte munus cùm ſecluſa vanitate, pompaque Artis, remaneret ſolidum, & graue tantummodo illud, quod prudentia Chriſtiani Oratoris, ad permouendos, ſiue continendos in offitio animos apte depromit atque diſpenſat.

Hunc appellauere Decuriones, vt dignam ſua, & Ordinis ſanctitate curam ſuſcipere vellet. Ac modeſtè ille de ſe, de oneris, & negotij grauitate magnifice praefatus, ſumpto ad deliberandum ſpatio, ſtatuit adire Cardina-

lem

lem Archiepiſcopum Vrbis ea ſcilicet mente conſiliorque, vt, ſi Vir Dei, Paſtorque tantus annueret: ingrederetur illico ipſe Lazaretum, vocemque: & nutum Archiepiſcopi diuina eſſe mandata interpretaretur: alioqui crederet, nequaquam ſe eſſe huic muneri deſtinatum, neque id officij ab ſe expoſcere Numen. Accidit verò facetum, atque elegans in medio luctu quiddam cùm ad Cardinalem ſuper ea re Capucinus acceſſiſſet.

Nam, quia Cardinalis, audito Fratre haeſerat pauliſper, intuleratq; nonnihil, quo dubitationem animi ſui nonnullam ſignificare videretur: flexo reuerenter poplite Capucinus, veluti dimiſſus abibat. Tunc Cardinalis amoeno vultu: Ita ne verò Pater, inquit, tam facilè, tam ſubito? Dixerat hoc, & ſtatim in amplexum Patris Felicis effuſus, hominem ſine fine deoſculabatur, familiaritate, & teneritudine teſtificans ea, quanti aeſtimaret, reperiſſe virum, qui pari ambitionis vitaeque contemptu, & relinquere Magiſtratum, & pericula adire ità paratus eſſet. Verſus deinde in viri penitus admirationem, nihil omiſit quo poteſtas ei, honoſq; augeretur, atque ad publicum iudicium aggregata ſua quoque authoritate, praeeſſe Lazareto ipſum iuſſit.

Mandato

Digitized by Google

Mandato hoc accepto, ingreditur ad peſtilentem intra ſepta illa Populum peſti ſanè deſtinatus, ſed non moriturus peſte Pater, vt res etiam ea venerationem augeret Viri, qui tot millibus, vitae ſalutiſq; auctor, ipſe opis indiguiſſet, quam alijs ferebat: idemque, poſteaquam tot millia ſepelierat, occumbere vnà fruſtra optauiſſet, tormentoque corporis penè occubuiſſet tamen, ſicuti narrauere. Interea pulchrum ſimul, & miſerabile ſpectaculum erat, quod miſeria temporis, neceſſitaſque exhibebat.

Opertus cilicio Pater, atque in eo paludamento exercens Imperium: interdiù maieſtate nominis, & cuculli, per tenebras etiam haſta ſeu dolone armatus, aſſiduè peruigil, ac fere ieiunus, feſſus ſemper, lacrymas, ſudoremque miſcens, obibat tuguria, porticus, viaſque omnes: hîc vt flagitia ex occulto prohiberet: illic poenarum palam, premiorumue oſtentator: alibi veſtem, & fomenta diuidendo: alibi praebendo moribundis aures, & quos mortalis haec vita deſerebat, his vitae alterius ſolatia, atque inuitamenta proponendo. Quotidianus hic, & ſine quiete vlla perpetuus Patri labor erat: ſolicitudineſque interdum, & tormenta animi maiora vrgebant.

Quin-

Digitized by Google

Quinquagintamillia mortalium fere ſub tentorijs porticibuſque habebat. His alimenta vniuerſis quamquam ex publico praeberentur: tamen exſuperans ſaepe multitudo fallebat curam, & dimenſa, parteſue eludebat, ita vt tanta illa cibariorum & vini copia infra famem ſitimque multorum eſſet. Itaque grauiſſime aliquandiu in ſingula momenta angebatur, donec experimenta docuere, adeſſe Numen, atque aſſuefecere ita, vt cibaria tot millibus opportuna quandocumque deeſſent, in ipſo vltimae neceſſitatis articulo, velut è coelo expectaret.

Narrauit Pater ipſe, narratque adhuc: ſaepiſſime accidiſſe hoc, vt cùm exhauſto poenore omni, & conſumpto, quicquid panis, & vini praeparatum, conuectumque fuiſſet, malorum extremum dira fames Lazareto timeretur, copiae repente omnes in ſepta venirent, nominibus quoque ſuppreſſis hominum, vnde tanta liberalitas: tantum aliquando auri, & argenti eſſe oblatum, vt plures circa ſe pecuniae ſaccos attonitus admiraretur. Diuites homines, & opulentiſſimi Ciuium, ſiue monitu, inſtinctuque diuino, ſiue actum iam de rebus humanis, neque pecuniae vſum vltra quemquam ſibi fore exiſtimantes, vltro excitabantur,

tabantur, vt demereri ita Numen, & coeleſtes iras placare ſtuderent, ac vile iam ſibi metallum allegabant precibus, exonerabantq; illuc: nec ideo miſeriarum finis moduſue fiebat.

Nam, ſtatim vbi neceſſitati alicui ſubuentum erat, alia ſuperueniebat grauior, inſtantiorq; neceſſitas, cui ſubueniri non poſſet. Ipſamq; ſubueniendi alacritatem, dum recreandis corporibus opportuna diuiduntur, dum proſpicitur etiam in poſterum atque conſulitur, triſtiſſimi caſus turbabant, atq; in id quod ſubitò acciderat à praeſenti cura auertebant. Deliquia nempe, morteſue eorum, quibus cibus offerebatur, ſpumaeque ab ore manantes, & deprehenſa in zonis venena, & morte in ipſa facta confeſſio, indiciaq; manifeſta, tamquam vnctores ipſi quoque fuiſſent, & vncti viciſſim.

Sed, & ſubitum aliud è Coelo portentum, ac ni mirificè ſubuentum foret, exitium, & ruina repens, tuguria, quae ſub dio erant, intempeſta nocte, tugurijſque incluſos penè demerſit.

Ad x Cal. ſextileis, nocte, quae diem hunc inſequebatur, tanta aquarum proluuies deiecta eſt, quantam nunquam antea viſam fuiſſe memorabant ſenes: & ipſum ruere coelum viri foeminaeque crediderunt. Conuulſae,

& diſſi-

& diſſipatae ſublicae, fulcra, tegeteſque, ſub quibus infelix turba degebat: permixtique paleis, lectulis, capſiſue mortales per prata fluitabant. Matres, patreſq; non de ſua, ſed de filiorum ſalute ſolliciti: quos dum inquirunt, dumue retinent, dumque vlulatu, & vagitu, vocibuſque confuſis inter tenebras, & vmbras malè agnoſcunt: deſperatio, dolor, inconditi clamores erant ſilentij inſtar, quia fragore coeli obſtrepente nihil aliud exaudiri poterat. Niſi narratio iam inde à principio eſſet iſta, quae clades humanas, & miracula diuina coniungeret: haud credibile cuipiam fieret hoc: hominem potuiſſe vnum obuiam ire violentiae huic, atq; ex tanta illa nocturna eluuione eripere naufragos infantes: conſeruaſſe eis, imò reddidiſſe vitam.

Ad primum procellae ſtrepitum, commotus animo Pater, ratus id quod erat, obtinere mox cuncta aquas, & infirmae praeſertim aetati adeſſe exitium, ac ni propere ſuccurreretur, ſerum, & inutile fore auxilium, excurrit, raptis vnà ſecum hominibus, in quibus ad grauiſſima quaeque plurimum fiduciae ſpeique habebat. Rapidior ipſe vnda, vndas certè contemnens, per ſtragem illam hominum, atque tuguriorum cum ſuo comitatu vadit. Ac ſicuti

piſcator

piſcator eripit, ex naſſa piſciculos, traditque capturae ſocijs, ac miniſtris, illique condunt in ſiſcellam: ita extrahebat ipſe infantes, tradebatque ſatellitibus, qui & ipſi extrahere non ceſſabant, atque ita, per manus, è prato in porticum, ex porticu in cubilia ferebantur: exſaeuijtque procella. Ea per aliquot dies tenuerat intemperies Coeli, ſyderumque, nec largius vmquam effuſi fuiſſe imbres dicebantur.

Cùmq; nocturna tempora diurnis iungeret veluti reſolutum in pluuias Coelum, rapiente inſuper, ac perſcindente omnia vento, penè putrefacti mortales tabidum deinde illum ſpiritum inter infeſta cuncta trahebant ſiue efflabant. Culpa in eo Principum Vrbis, an neceſſitas, improuiduſque caſus fuerit, haud equidem facilè ego dixerim, diſcreuerimue. Namque, vt tuguria plura ſtruxiſſe, tabulas, & munimenta obieciſſe potuerunt, quemadmodum, & patrum memoria factum fuerat: ita fuit is terror, ac violentia morbi, quae adimere conſilium, obſtupefacere mentem poſſet.

Periere incommodo vexationeque tanta etiam illi, quos nequaquam in mortem peſtilentia corripuerat, quoſue conquiſitorum, ac veſpillonum diligentia tabidis integros temerè aggregarat. Sanè proceres noſtri adiecere

curae,

Digitized by Google

curae, cogitationique huic animum, vt alias in remedium ſedes, & Lazareta minora pararent: ſed id lentè fiebat, vt appareret, vim quamdam eſſe occultam, quae ſubſidia illa impediret. Interim, aut intra tuguria conſtipati moriebantur, inficiebantque aegri validos, mortui aegros odore, & contactu: aut in Lazareta ſemifacta delati, ſubſidijs ipſis abſumebantur.

QVOMODO REMITTERE PESTILENTIA COEPERIT ET QVOMODO FINIS MALO HVIC

Contvmax aduerſus omnia remedia humana malum, & coercendis hominum culpis repertum, immiſſumq; diuinitus, non niſi nutu, & ope diuina coerceri, depellique poterat, quae ipſa exhauſtae penè iam, & niſi è Coelo ſubueniretur funditus interiturae Ciuitati in diſcrimine rerum ferè vltimo adfuit. Miraculumque tam praeſens & certum habitum eſt, quàm ea habentur, quae ſenſus ipſi percipiunt, ac perferunt ſuo munere ad animos.

Inter Templa alia, quae priſca religio Vrbis, quaeue recentior aetas, ſecuta mores, & exempla maiorum, Virgini Deiparae ſacrauit,

cele-

Digitized by Google

celeberrima eſt aedes, cui gratia Diuae, & fauor in Vrbem ipſam, nobile cognomentum dedit. Gratiarum aedes ob crebra erga Ciues munera Sanctiſſimae Matris nuncupatur. Excoluere regali munificentia Duces noſtri, cùm id nomen, Imperiumque in Vrbe eſſet. Dominicani Patres columina Religionis, Monaſterium Aedi adiunctum habent, Aedemq; tuentur. Ibi Sancti Officij ſedes, ſupremumq; Tribunal.

Illic ad x Cal. Octobris intempeſtae noctis ſilentio, cùm requieſcerent Patres, aut lucubrarent, ſiue quibus id ſtudium, in preces, & pia meditamenta effuſi, in ſuo quiſq; cubiculo, aut in angulis Templi obſcuris, expectarent antelucanae pſalmodiae horas: confeſtim aera campana Templi eius, pulſu, ac tinnitu ſuopte perſonuerunt. Excitantur, qui ſemiſopiti decumbebant: vigileſque alij ad eius rei nouitatem admirabundi ſtupent, ſiue per conclauia trepidant; atque diſcurrunt. Citò apparuit, moueri tintinabula mirifico tactu, ſonoreſq; illos nemine pulſante cieri diuinitus. Aliorum admiratio, aliorum pauor eminet.

In commune omnes, quid rei eſſet, ambigebant: interimq; ſono campanarum mixtam maiorem humana vocem auditam ferunt.

Haec

Haec dicta : MISEREBOR . POPVLI . MEI . MATER . & ſequuta protinus interpretatio : finem adeſſe peſti. Deiparam id à Filio petijſſe, precibuſque eius ita conceſſum. Id ego retuli, quia teſtimonio Patrum, atq; deinde Ciuitatis vniuerſae fide, exituque ipſo firmatam rem in haec quoque publica monumenta recipi ius faſque erat. Inſomnis quoque turba captiuorum, quae ob aliquas in Religionis cauſa ſuſpiciones, aut culpas, Sancti Officij vinculis in ſeparata Monaſterij parte attinebatur, audierat : terroreſque ſuos ritè interrogati iſti expoſuere, cùm ſonitus voceſque inuſitatae ad trepidas aures ea nocte ſibi accidiſſent. Ac ne dubitari poſſet: ex eo Templo, & Praeſide Templi Diua profectam fuiſſe ſalutem : ſalutifera vis aduerſus publicam luem etiam oleo poſtea fuit, quod ante ſacratiſſimam Diuae ipſius effigiem in penſili lychnucho ardebat.

Eumque liquorem, ſequutis diebus, in praeſentiſſimo, ac mirifico remedio habitum ſummi infimique expetebant, in quos veluti coeleſte munus, guttae aliquae ſtillaeque diuidebantur. Inde, cùm ſeneſceret, ac remitteret quotidie malum, & propitiatum eſſe Numen, non ſpecies tantùm, atque fiducia

mira-

miraculi, ſed iam fructus ipſe, minore in dies mortuorum numero declararet: animi quoq; procerum, magis, magiſque excitati ſunt, vt negligentia procul omnis haberetur, cui rarò vnquam diuina munera obtigerunt: atque quadraginta dies, ceu nouam, vltimamque ſpem indixere Ciuitati, populoque vniuerſo, per quod temporis ſpatium, abditi, atque incluſi manerent. Commercia cum vicinis, euagationes & alia ferendae amplificandaeq; peſti, vetita ſub capitalibus poenis, quas antea ſpretas timeri iam vitarique cogebant monſtrata inuitamenta vitae, & obiecta ſpes ſalutis.

Sub anni deinde finem peſtis magis deſierat, quàm ſecuritas redierat, ſpecieſq; ſicuti reſurgentis, ita trepidae, & afflictae, ac penè deletae Vrbis cernebatur. Pallido, & exangui ore, lurida macie, turbatis oculis, attonitoque vultu ſuperſtites, tamquam ab tumulo prodibant. Colloquia inter ipſos, mutuiq; congreſſus, non ſine pauore adhuc, & quadam inuicem fuga. Non contingere dexteras, non ſociare halitus, & reddita ſalutatione ſtatim auerti, ſeruatae patriae, redditaeque ſalutis fidem haud capientes. Cautiſſimiſque iſtis alij rurſus occurſabant inter publica mala,

priuata

priuata ſecordia, multoq; otio pingues facti, prudentiam intempeſtiuam, metumq; ridentes, eò quòd abſque metu, prouiſuque vllo nihilominus ipſi euaſiſſent.

Simplices aut obſtinati homines, qui credere nolebant, quibuſue perſuaderi non poterat, ineſſe panno, multiſque rebus vim tangenti inimicam, atque exitiabilem: & nimium ſolertes alij, quibus potior erat rapiendi, habendique dulcedo, qui, dum rapiunt, atque ſeponunt quicquid ad manum fortè veniſſet, ac poſtea deinde raptis pertinaciſſime incubant, nec euolui inde poſſunt, alimenta peſti praebuere, magnûmque negotium aduerſus infelices eos Tribunali fuit, & aduerſus ſpolia, quae occultata, defoſſa, abdita tenebant.

Puniebantur iſti à Iudicibus: erant iudicia & mulctae poenaeque & quotidiana edicta in eos: neque ideo poterant, vel peſtilentiae, vel poenarum, vel vtroque ſimul terrore cohiberi, quominus, & emerent, & furarentur, & abſconderent perniciem ipſi ſuam, venderentq; eandem alienis, nullo interim eius mercimonij fructu, atq; emolumento maiore, quàm vt, vel inter mercandum ab ſatellite deprehenſi punirentur, vel, ſi fefellerant vtique ſpeculatores,

tores,

toreſ, inuoluerentur alio ineuitabili ſupplicio quod res ea vendita ſiue empta irrogabat.

Immortui pleriq; erant veſtibus, linteis,
quae abdiderant: & fuere, qui non
familiam modò ſuam, ſed pa-
gos, oppida, munici-
piaque tota, vnde
abierat peſtis
iam,
vnius teruntij quaeſtu re-
digerent in priſtina
mala cladeſ-
que.

Digitized by Google

IOSEPHI RIPAMONTII
DE PESTILENTIA QVAE MEDIOLANI FVIT ANNO MDCXXX
LIBER III.

CARDINALIS & Archiepiſcopi Federici grandem animum, atque in omni vitae parte germanam diuini Patruelis altitudini mentem ſatis expreſſam eſſe arbitror ijs libris, quos de vita eius & Pontificatu compoſui tradidique Primicerio Vicecomiti filio ſororis eius & magnarum Auunculi virtutum penè heredi, pro ſingulari rerum iſtarum notitia & cura recognoſcendos, edendoſque ſi ita videbitur. Admiranda ibi paſtoralia facta, & celebratis antiquorum Epiſcoporum, imò & Imperatorum virtutibus artes pares: penè militaris inter ſacra labor, ſpirituſque tantummodo honeſti appetens: modeſtia, & ſobrietas, & virginale occultum illud, quod numquam facilè

cilè de vllo creditur, tot annorum tenore cuſtoditum approbatumque famae communi: litterae demum & opera ingenij relata ſunt: vtinam verò omnia haec dignitate & elegantia, quae propria Scriptoris illius fuit. Caeterùm, artium virtutumque tantarum, nulla fuit, qua, vel ipſe delectaretur, vel alij obſtupeſcerent magis, quàm irrequieta peruigile cura in ſubiectos, non illa ſanè magnifica tantummodo verbis atq; conſilijs, diſpare manu, qualis eſſe multorum ſolet, ſed illa contemptrice auri, & effuſa in ſumptus omnes, queis publica ſalus, atque etiam vita ſingulorum indigeret.

EXPONVNTVR EA QVAE PROVIDIT INSTITVITQVE CARDINALIS AD PRIMOS DE PESTE RVMORES.

ANNO, qui prius dederat infauſtos de peſtilentia ſuſurros, apertas deinde ſuſpiciones, poſtremò rem ipſam, & exordia imminentis exitij, cùm accepiſſet, ſerpere coepiſſe malum per Dioeceſis extrema, Valles nempe Rhaetis Heluetijſue ſubiectas: perculſus eo nuntio, haud aliter, quàm ſicuti aliquis familiam domumue ſuam & prolem opprimi repentè peſſumdarique

ſumdarique ſenſiſſet: primùm omnium edidit mandata Parochis atque Vicarijs, quid prouidere, circumſpicere, agere deberent, nequi decederent in tali tempore temerati grauesq; culpis, neue fame ac neceſſitate redigerentur in deſperationem, grauiſſimam vltimamq; culparum.

Certùm deinde Sacerdotem elegit prudentia ſibi probatum, innocentiaque vitae, atq; hunc pecunia probè inſtructum miſit in Valles vnicuique agreſtium illorum ex re ac neceſſitate conſulturum, ſicuti largè aequabiliterque fecit: & ex ea dein curatione reducem Cardinalis amplè remuneratus eſt. Haec cura Paſtoris ad Vallium incolas fuerat ſtatim vbi peſtilentia facili ex Germania tranſitu incedere illac coepiſſet antequam nobis vllus eius mali timor. At noſtrae famis tempore, quae prima fuit huic terrae peſtis, vicina pariter Vrbi, & longinqua, & his interiecta rura, campeſtria ſimul & montana curam ſenſere eandem.

Tamquam alterum etiam ipſe Publici Conſilij corpus, alteraq; Ciuitas, & altera Reſp. vel certè publicae liberalitatis aemulator vnus, adhortatorue ſimul, mittebat, diſpenſabatque pagatim hordei frumentique ſaccos, vt eſuri-

rent

rent minus & minus qui ſatiari non poterant omnes. Cùmq; famelica illa turba agreſtium, relictis agris, montibus, vallibuſque fugeret, ſicuti in principio expoſuimus, in Vrbem: aperuit infelicibus iſtis vltro domum, vnde acciperent alimentorum quotidie partem, & pulmento paneque refecta agmina matutinis horis, veluti ſibi oppigneratam ab fame vitae ſpem haberent in eum diem.

Et quoniam hac illecti fama veniebant in Vrbem quotidie plures, languoreque ac debilitate confecti ſternebant corpora per vias, & antequam poſſent alimenta vlla accipere, moriebantur: inſtituit fecitq; Cardinalis verè paternum illud, vti dimitteret per compita Sacerdotes, qui attenuatiſſimis illis exigua in ſpe trahentibus animam, ſuper alterius vitae hortamenta, ſalubres potiunculas hauſtuſque praeberent: ſeducerent eos in vicina quoque tecta, & ibi quiete neceſſaria, ſimul remedijs alloquijſq; recrearent. Excogitauerat & mandauerat iſta Cardinalis, quae ſeruata ſunt, & manſere, donec conquiri vagos Vrbe tota pauperes, cogique intra Lazaretum, & multitudinem illic ali vniuerſam, publico Conſilio expedire magis viſum.

Non tamen ille poſtea deſtitit alere ſicuti inſti-

inſtituerat modis ijſdem, & refouere multos, qui, vel pertaeſi Lazareti diſciplinam, & conſiſtendi leges, ex eo loco abibant, vel relicta ſua quiſque domo ſubinde confugiebant adhuc in Vrbem. Quantum huic eſurientium populo poterant ſufficere Cardinalis opes, pergebat vnà cum Rep. ſuſtinere onus, ac reperere apud ipſum priſtina ſubſidia miſeri, cùm è Lazateto effuſa colluuies iterum impleret foedaretque Vrbem. Iuuat conferre Viri huius Paſtoralem hanc curam cum cura & munificentia ciuili erga Patriae res afflictas, atque erga vltimum penè tempus Vrbis populique tanti. Taliſque comparatio neutri partium ingrata fuerit. Nam, ſicuti Ciuium vnus etiam ille erat: ita gloria communis in ſecula ibit exempli certaminiſque huius.

ORTA PESTILENTIA CARDINALIS MVLTA AGIT

Ad primas peſtilentiae exorientis minas, ſicut prouiderant egerantq; proceres omnia, quae aduerſus immiſſa diuinitus tela prouidere agere poterat humanus timor: ita ſolicitudo Paſtori eadem fuit, neque, vt corpora tantùm exitio eriperentur, ſed multò magis, vt pars altera potior in tuto eſſet. Ac, ne

ſibi

ſibi quidem ſatis ipſe credens, ſatiſue prouidè animaduerſum aduerſus pericula quicquam exiſtimans, habebat quotidie conſilium ſuper praeſenti rerum ſtatu, prudentumque Sacerdotum ſententiam anxiè exquirebat. Vbi exquiſiſſet, alia ex dictis ac ſententia ipſorum, plura prouiſu arbitratuque ſuo exſequebatur.

Conſiliarium verò certiſſimum vnum habebat, in cuius penitus authoritate conquieſceret: nempe Diui Caroli commentarios, Memorialemue libellum, quem ille peſtilentiae ſuae tempore confecit. Inde pleraque deſumendo, multa etiam ad illa addendo conſtituit huius calamitoſiſſimi temporis quaſi regimen & monſtrauit itinera Sacerdotibus ac populo, quae ferrent ad ſalutem: quid obſeruare, quid praecauere deberent, tum ne contraherent contactu halituue tabem, tum ne coeleſtes irae, vnde eſſent omnia, irritarentur.

Ad animas in extremo illo articulo ac diſcrimine expiandas eripiendaſq; poenis, quicquid Apoſtolicae facultatis ipſe habebat, conceſſit indulſitque Sacerdotibus, & nouas alias à Pont. Max. facultates impetrauit: atq; per vniuerſam latè Dioeceſim, huiuſmodi facultatibus voluit inſtructos eſſe Sacerdotes,

ne

ne qua humani animi labes abſque remedio foret, neuè ſpiritum extremum culpa vlla ſequeretur. Sub initia ipſa peſtilentiae mouerat Cardinalis ad iſta animum, tunc ſcilicet, cùm Magiſtratus etiam, Decurioneſq; & proceres Vrbis perculſi infauſto rumore, qui quotidie magis inualeſcebat, ad remedia conquirenda conſilijs ſumptibuſque trepidarent. Vt verò propinquare Vrbi malum, & praeſentior iam res erat, conſilia ſimul ſolicitudineſque Cardinales flagrantius ardeſcere coeperunt. Colloqui cum Decurionibus & conſultare aſſidue cum eis: accerſere Parochos: admouere terrores: oſtentare praemia, quò promptius atque libentius pericula alioqui ineuitabilia adirent. Monaſteriorum quoque praefectos, & capita Ordinum Sacrorum excibat, qui & vltro accedebant ob celebrem de tanto Pontifice famam, operamque ſuam ei ad omnia quae vellet imperare pollicebantur. Laudabat benignè iſtos, & praeter ſempiterna praemia, quae ſperare poſſent, ſe quoque memorem fore oſtendebat pietatis & obſequij ſingulorum, atque effecturum, vt fructum operae qui deberetur ipſis, Ordines vniuerſi Familiaeque Sacrae illae ſentirent.

Affirmabat verò, & quam ſanctè teſtabatur

tur : certum ac deſtinatum eſſe ſibi , non decedere muneris ſui ſede quamdiu peſtilentia in Vrbe eſſet : non Vrbe egredi , non domo , niſi quoties populi ſalus , & publica aliqua neceſſitas euocaret. Conſtititq; promiſſi fides, adeò ſcilicet , vt in pertinaciae penè nomen interpretatione nonnullorum conſtantia tanta exiret. Quippe, cùm familia circa eum penè tota perijſſet, deſolatus, atq; deſtitutus neceſſarijs quoque miniſterijs, abnuit exire, pedemq; efferre recuſauit , irritis amicorum , & principum , medicorumq; precibus , qui ſeceſſum interea aliquem , & rura amoena ſuadebant.

Ad Lazareta tantummodo inſpicienda, ſiue ſupplicatum ibat , ſiue ad feneſtras & oſtia pauperum familiarum domi clauſarum , vti ſubueniret. Nemo qui vellet ipſum adire & alloqui prohibebatur. Nec ſolita caeremoniarum ritumuue ſacrorum atq; concionum etiam omittebat : increpabatq; vocibus planè paternis , nunc è ſuggeſtu, nunc ad compita populum , primis vtique diebus , quòd ſegnes , & tardi , ſiue contumaces eſſent ad intelligenda oracula denuntiationeſque diuinas. Interfuimus nos, cùm ad D. Barnabae Fontem , ducta illuc ſupplicatione concionaretur , inſtaurare tque preces expoſcendae veniae auxilioque

diuino

Digitized by Google

diuino per Apoſtolum, quem huius Eccleſiae fundatorem Epiſcopumque primum, non ſolùm pietas & inueterata fama Vrbis, ſed conſenſus quoque communis credit.

Nondum tunc clauſae per omnes vias, ſicuti poſtea domus erant: nondum ab colloquijs & adſpectu mutuo dirempti ciues: nondum in ſolitudinem verſa Vrbs erat: populuſq; iturus in funera penè vniuerſus ſpirabat adhuc, aderatque Archiepiſcopo ſupplicanti circumfuſus veſtigia illa calcans adoranſque ſimul. Ipſe lurida ſimul & fulgida macie referens Diui Caroli ſpeciem, qualem eum in ſimili Patriae clade ſupplicantem multi ſupererant adhuc qui vidiſſent, lacrymas ab ſingulorum oculis, & ab imo pectore ſuſpiria eliciebat. Facta ibi re diuina, conſcenſo ſuggeſtu, ſpargebat modò limpidam, & ſonoram, modò raucam flebilemq; toto campo vocem, & vatis in modum, ea, quae euenere, praedicebat.

„ Viri Mediolanenſes: Popule infelix: peſti-
„ lentiae praeda futura multitudo. Iam iam te
„ diuinae Iuſtitiae tela appetunt. Ibitiſq; ſub ter-
„ ram: & ſtabunt animae veſtrae ad Dei Tribu-
„ nal. Sed neq; credes tu mihi, donec impleueris
„ mortuorum congerie campos, caroque tua

eſca

, eſca vermibus fiat. Cecinerat haec, quae & ſecuta ſunt. Obſeratis tota deinceps Vrbe domibus, & repleto Lazareto, præfecit primores Cleri viros, qui miniſteria cuncta recognoſcerent, alioſq; minores qui miniſtrarent. Ac, neque his, neque illis credens, nonnullos occultè ſubmittebat, per quos nauiter atque ordine diurna quaeque ſibi exponerentur.

Volebat cognoſcere mortuorum praecipuè numerum, caſuſq; ſubinde alios: & vt quidque nouum, atrox, miſerabile inciderat, vel ibat ipſe ſtatim: vel mittebat alios: & quicquid opis humanae foret, aduerſus ea moliebatur. Segniter in ſuo munere verſatos increpuit ac puniuit aſperitate vultus, quae maximum ei telum erat, quoties mouerat iuſta ira animum. Deſertorem vnum ſui gregis reuocauit in ſtationem, poeniſque & interdictis redire coegit. In commune omnes munifice tractauit ornando beneficijs ipſos, conſanguineoſq; eorum. Sic meruerant Parochi in primis. Nam inter omnia mirabilia vel incredibilia dictu, quae retuli, quaeue relaturus ſum, nihil perinde ſuperauerit fidem, quàm horum alacritas ad pericula contemnenda, mortemque oppetendam, dum Deo, & Patriae, Cardinaliq; inſeruirent. Ac, ſicuti

miſerè

miſerè morientis populi ſpectacula foeda, ita ruentium Sacerdotum in mortem ſpectacula non amplius reditura extiterunt.

Nocturni horis omnibus ad cadauerum & peſtilentiae tecta ibant Animae vnius cauſa, quam vbi myſterijs & Sacramentis ad alterius vitae limina produxiſſent, in eadem domo alios ſubinde expirantes expiare pergebant, expiatiſq; immoriebantur. Fuere, qui relata domum peſte cum familia ſua tota perirent. Fuere, qui ſuperſtites ſuis, non damno, non moerore, praeſentique mortis imagine, de conſtantiae ſuae gradu mouerentur, vellentq; nihilominus in eiuſdem muneris perfunctione finire. Laus haec propria Parochorum fuit. Neque Canonici Sacerdoteſue alij exſortes tanti decoris.

Cùm poſſent abire plerique manſere ſuccedentes in munia etiam ipſi vicemque Parochorum. Patres Dominicani praeſertim, Theatinique, & Franciſcani Minores, quos calopodia, cucullique diſtinguunt, ad extremum vſque, ſocij laboris, imò Martyrij huius fuere: Martyreſque veluti eos Ciuitas tota intuebatur. Auxere hoc merito nobilitatem Ordinum ſuorum: & parentum loco habiti ſunt, ſemperque habendi erunt. Pulchrum

erat

Digitized by Google

erat cernere genera haec hominum immiſta Parochis ad laboris & mortis gloriaeque certamen. Maiorque adhuc in ipſo luctu voluptas, ipſos in tali certamine contemplari Parochos, qui nec vinci ſeſe volebant, & victos vltro fatebantur, eaque Patrum victoria, non ſecus ac triumpho quodam ſuo geſtiebant.

Circumferebant Altaris myſteria per vias cum eo apparatu & luminum honore, quem conditio temporis dabat. Vbi in moribundum aliquem iacentem humi inciderant, ſubſiſtebant, & audita confeſſione offerebant ei Panem Angelorum: protinuſque ille, tali cibo, (ſicuti ſperare debemus) ſubducebatur in Coelum, & exemplo atque inuitamento caeteris erat, vt oppetere ita auerent. Pulſabant oſtia Pattes Parochique: enitebantur ſcalis in feneſtras: & vtra alimentorum parte foret opus, obuia benignitate prompti largiq; aderant. Nam, & ſportulae è Cardinalis domo ſequebantur refertae bellarijs, cupedijs, cibis, qui palatum etiam irritare vel excitare morienti poſſent.

Dumque reficerentur ita corpora animique, hinc diuino, hinc humano cibatu, ſuperueniebat ſaepe, occurſabatque Cardinalis ipſe grande ſolatium, & ijs, qui curabant ita in

vtroque

vtroque homine periclitantes, & ijs, qui periclitabantur, atque curabantur. Si fieret obuius fortè Sacerdoti, qui Chriſti Corpus ſub vmbella portaret in morboſam aliquam funeſtamq; domum, fiebat ſtatim aſſecla myſterij, ferculumque coeleſte deducebat & reducebat in Templum idem, vnde egreſſa pompa erat. Acciditque interea memorabile illud, vt, cùm anus vna ſemel, & nondum planè ſenex alter iterum, neſcio quo ſpiritu procumbentes ante Sacerdotem pyxidemque eius, nondum elutis animi ſordibus impertiri ſibi ſacra popoſciſſent, increparet eos ſubmoueretque Cardinalis hac ipſa voce, quam vaticino illius ore effatam retulere qui audierunt.
„ Quin tu faceſſis hinc cum intempeſtiua &
„ contaminata iſta pietate? quin vteris Sacra-
„ mento Poenitentiae prius, deinde ad myſteria
, haec tremenda accedis?

Abſceſſereque illi, & rem confeſſi, ſicuti erat, flagitium patefecere quod admittere voluiſſent. Prodibat ita ſubinde Cardinalis: & Euchareſtiae Sacramentum celſiſſima res illa inprimis vt ſanctè decorèque adminiſtraretur in tantis rerum hominumque turbis excubabat. Nec alia tam intima cauſa prodeundi fuit.

DE

DE LAZARETO ECCLESIASTICO QVOD CARDINALIS INSTITVIT

INDIGNVM ac deforme viſu pariter & cogitatu erat, homines ſacratos miniſtroſque ſacrorum, inter nuda mulierum etiam cadauera nudos trahi carro eodem ad foſſam, ibiq; nihilo honeſtiore ſepulcro miſceri, & contegi ſimul omnes: quod turpe ſpectaculum, turpemque ritum, neceſſitas & miſeria temporis dederat. Canonicae aedes ſunt, quà proternae inutiles opes Humiliatorum laſciuierant olim: merueratque laſciuia illa cenſuram, & ex cenſura, poſt ſcelus immane, finem excidiumque Ordinis: & ſoboles illic hodie Parochorum alitur atq; eruditur. Hanc elegit Cardinalis Eccleſiaſtico Lazareto ſedem, non tamen vt promiſcuè Sacerdotes Clericiue omnes illuc contacti peſte deportarentur: ſed ij fere, qui per aliquod eiuſmodi miniſterium incidiſſent.

Praefecerat Lazareto huic principio quidem Hieronymum Septalium Medici Septalij fratrem, qui ex Archipresbytero Modoetiae Poenitentiarius Maior Vrbis factus erat eius animi litteraturaeque Vir, quales rarò antea paucos Eccleſia Mediolanenſis viderat, pauciore ſue

cioreſue fortaſſe etiam inpoſterum alios, vlla, vel Eccleſia, vel Ciuitas viſura eſt. Mortuo autem eo, Primicerium Vicecomitem Sororis ſuae filium, de quo in principio libri huius memorari, praefecit. Hi fuere Praeſides Antiſtiteſq; Eccleſiaſtici Lazareti, poſt alterum alter. Et idoneos ipſi alios ex grauiſſimo Ordine Oblatorum aſſumpſere, qui praeſiderent ibi atque excubarent in vtramque curam, vt, & cum dignitate tractarentur atque alerentur decumbentes ibi clauſiq; Sacerdotes, & benè pieq; moriendi ſimul adiumenta omnia haberent. Aliarum rerum copia prouiſa domi parataq; ſuppetebat: alia ſubinde comportabantur mittebanturque illuc è Cardinalis ipſius Domo prout ipſe mandarat.

Medici item & Chirurgi, & miniſtri inferiores, tum conducti certique, tum extra ordinem parati promptique alij, vt praeſto iſti eſſent, prout illorum quiſque deceſſiſſet. Mortuiſque prioribus Oblatis in miniſterio curaque illa & adminiſtratione Lazareti, non deerant ex Ordine eodem, qui ſuccederent alacriter, palmamq; adamarent, tum vt Cardinali ipſi gratificarentur, tum verò, quia in munere cadere illo glorioſum putabant. Porrò, quia tot ſuper alias alijs aſſiduè vrgentibus

impenſis,

Digitized by Google

impenſis, nimium oneris erat, opeſque & fortunae Cardinalis, tum Eccleſiaſticae, tum patriae multiplices quodammodo fatigabantur: admoniti ſunt reliqui per Vrbem Clerici, Canonici, Parochique omnes, vt pecuniarum aliquid, quantum ſcilicet cuiq; commodum eſſet, conferre ne grauarentur in opus id, & adeò pium, & adeò commune omnibus, quandoquidem poſſet accidere cuilibet, vt domo illa, ſubſidijſq; ijſdem indigerent, quae animo ſimul & corpori pararentur. Contulere benignè multi, quos verecundia, quos pietas, quos etiam diuitiae ſtimulabant.

Et diuites intra id Lazaretum pecunioſique nonnulli, cùm viderent in propinquo finem, tradendo cuſtodibus ea, quae non poterant auferre ſecum, quaeue in alterius vitae comparatione ſpreuerant, ſubuenere neceſſitatibus, & auxere piam eam gazam. Fuit in aedibus Canonicae Lazaretum hoc per quattuor menſes. Numerus ibi decumbentium, maior minorue interdum: ſed vt minimum, ſexaginta fuere ſemper, quorum vt quiſque conualuerat, aderat caeteris miniſter, pretiaque diuinitus acceptae ſalutis certatim ita perſoluebant Numini, & Cardinali, & Eccleſiae huic.

DE

Digitized by Google

DE PECVNIA VLTRO DELATA AD CARDINALEM PER DVOS AGRESTES ET PER LOMELLINVM GENVENSEM

AD x Cal. Quinct. ſub eum diem, quo die ſupplicatio cum D. Caroli Reliquijs auguſtiſſima eadem & infauſta per Vrbem habita erat, ſtabat Cardinalis in conclaui, quà Pontificatus inſignia Crucem aſſeruari mos Aulae Metropolitanae eſt. Hora erat diei fere ſecunda: & facta in domeſtico ſacello re diuina Pontifex, nunc ſuo more illic ambulabundus & lenta propter aſſiduam meditationem ſpatia conficiens, nunc applicatus ad parietem, admittenſq; interea eos, qui accedere & alloqui vellent, extrahebat illam matutini temporis horam, idq; negotij pro ſolatio inter ſolicitudines & animi afflictamenta habebat. Nemo qui vellet ingredi prohibebatur: conſtiteramque fortè ego in angulo illic iuxta cubiculi oſtium. Veniunt longò cubiculorum ordine agricolae duo pari fere aetate, pari gradu, veſtitu etiam viliore, quàm ſicuti eſſe aratoribus ſolet: ſed facies vtique honeſtior erat.

Ingrediuntur iure ſuo, & poſitis geribus ante Cardinalem, is qui maior natu videba-
» tur, ita infit. Domine germani fratres ſumus,

cultores

„ cultores agelli, quem pater item agricola no-
„ bis reliquit. Habemus abdita in ſinum & in-
„ ſuta veſtimentis hîc duo millia nummûm au-
„ reorum, quam pecuniae ſummam, agri fruc-
„ tus, & parcimonia noſtra laboreſq; dederunt.
„ Habemus in animo deponere aurum hoc ad
„ Em. Veſtrae pedes, vt habeat ipſa, diſpenſetq;
„ ſicut ei videbitur. Haec dicta: ſtatimq; depromebant. Commouerat noua res Cardinali animum: & profectò ſuſpicatus, vana afferri, nec homines ſatis ſanos eſſe illos, monebat: viderent quid agerent, quidue loquerentur.

Cùmque reſpondiſſet eorum alter: compotes ipſos eſſe mentis, nec errorem ſibi eſſe vllum: accito è familiaribus vno Cardinalis, mandauit vti duceret iſtos ad Archidiaconum, & cum eo colloquerentur. Deducti per ſcalas, & introducti, praefati pauca de ſua conditione & mente, diloricauere illico ſibi à pectore lacernas, & chartacea inuolucra, effudere continentia nummos, quos vbi adnumerauere, poſtulauerunt, vti per ſcribam publicum, ſicuti factum eſſet, res tota teſtato conſignaretur, quemadmodum ſcilicet, pecunia ab ſe tradita Cardinalis arbitrio eſſet, & recepta per Archidiaconum nomine eius, tabelliſque obſignatis abiere.

Retuli

Retuli ſicuti videram hoc, haud ſine alta equidem, & tunc, & poſtea ſemper, & hoc praecipuè momento, contemplatione mentis animique illius, nempe contemnentis aurum & nolentis vmquam polluere manus alienae pecuniae contactu. Sed ne pecuniam quidem ille ſuam adſpicere, adeò non contrectare ſolitus fuit: voluntarijq; largitores hoc ipſo tempore repudiati fuere cùm ſummas incredibiles offerre voluiſſent. Lomellinus fuit ditiſſimus haud dubiè popularium ſuorum, quem vidimus in Vrbe ſolitarium ſere quendam, corpore procerum, colore fuſcum, habitu vix ad priuati modicè locupletis formam. Hic, ſimul pietate ardens, ſimul mole opum impeditus, & pertaeſus fortaſſe in patria ſua nonnihil Mediolani morabatur, planè dignus, qui Ciuis etiam hinc eſſet, quiue habitaret nobiſcum.

Mittebat occulta ſubſidia Monaſterijs, prout magna aliqua nota Viro neceſſitas impetuſue animi eius tuliſſet. Tria milla nummûm aureorum ad Cardinalem, ſemel, iterumq; detuliſſe ferebatur diuidenda ſicut ei placuiſſet. Hactenus grata peregrini hominis liberalitas pietaſque fuerat. Honos etiam à Cardinale habitus ei laudatuſque ipſe prolixè eſt. Vt verò acceſſerat demum, obtuleratque decem

millia

millia, & fortaſſe amplius: tunc Cardinalis, audita ſumma quae dabatur, vultu pariter animoque ſuſpenſus, aliquandiu primò haeſitauit, veluti deliberabundus: ecquid, Apoſtolicum decorumue foret, ab vno priuato homine accipi pecuniae tantum. Dein, explicata liberaliter fronte: Vos verò, inquit, aurum argentumque iſtud deferte potius ad alios, qui magis indigeant. Abijtq; ille obſtupefactus: & ſicuti poſtea compertum eſt, pecuniam dedit hominibus nihil vmquam tale repudiare aſſuetis, qui ſtrenuè accepto tam largo munere, multa in ſacros vſus pretioſa vaſa coemerunt: & addidere columnas, ſtatuaſque & picturas, & aurata lacunaria Templo. Reliquum in domeſticas neceſſitates ceſſit, quae magnae, & multae tunc fortè vrgebant.

MONITA ET CONSILIA PER CARDINALEM EDITA CLERO

EXTAT ſeries longa cautionum & remediorum, quas cautiones & remedia Clero tempore hoc edidit. Neq; alienum fuerit, praecipua quaedam inde tranſtuliſſe huc, vt vnà cum narratione malorum, proponantur in ſpecimen vigilantiae tantae nimirum, ſed ad vtilitatem quoq; alienam, ſi huiuſmodi rerum vſus alicubi

incide rit,

Digitized by Google

inciderit, quod ne fiat, optamus ſanè, & à Deo Opt. Max. precamur. Baptizandis infantibus, qui ab vtero peſtilente editi in ſpem illam dubiam, exiguamque vitae eſſent, quoniam eſſet id omnino Sacramentum, cui conſummando caeremonia deniq; ſolennis, ipſeq; Sacerdos, & authoritas Eccleſiae requireretur, cauerat ita monueratque. Si quem ita
„ natum abs te baptizari continget, ſiue tu Pa-
„ rochus loci, ſiue alius pro Parocho Sacerdos
„ eris, non niſi interpoſito, ſi facultas erit, igni,
„ facies, quò ſanies illa aeris tibi infantique
„ circumfuſa diſſipetur, tempereturue ſaltem.
Abſinthij nonnihil etiam, vel aliquid huiuſmodi herbarum inijci curabis in remedij partem.

„ At in Sacramento Poenitentiae adminiſ-
„ trando, quae poſt luſtrales aquas altera
„ porta ſalutis eſt, facies iſta, & curabis. Si
„ aegrotus erit in eo ſtatu, vt moueri loco poſ-
„ ſit, euocabis in partem aliquam, vbi liberio-
„ re, & aperto Coelo conſiſtatis, tuque & ille
„ expiandus: ibique peragetur res. Si moueri
„ non poterit: ſtabitis vos ad feneſtram, vel in
„ limine oſtij, obſeruato hactenus interuallo,
„ vt arcana confeſſionis extra periculum ſint.
„ At propius accedere ſi neceſſe erit: cauebis,

Digitized by Google

„ ne contingat veſtis tua veſtem, tegumentaq;
„ vlla aegroti, halituſq; tuos cum ipſius anima,
„ & ſpiritu, quamminime conſociabis, & ore
„ quoad eius fieri poterit, in aliam partem ob-
„ uerſo conſiſtes, auditor tu ſcilicet, arbiterque
„ culparum.
„ Cubiculum illud vbi eritis, ſubfumigio in-
„ terim aliquo purgari debebit ad grauitatem
„ odorum & quicquid aliud poterit ineſſe tabi-
„ fici tollendum. Id commodiſſimè fiet accenſa
„ lauru, vel iunipero, bacchuliſq; generis eius,
„ ſiue paleis etiam ad extremum, ſi caetera de-
„ ſint. Iuuerit & tempora frontemque leuiſſe
„ aceto, necnon per pilulae oſſeae vel eburneae
„ foramina admouiſſe odoramenta naribus, id,
„ quod priore quoq; peſtilentia factitatum pro-
„ fuit. Voſque talia factitando, & cuſtodiendo,
„ induſtriae ſaltem & obedientiae meritum vt-
„ cumque habebitis. Caetera deinceps omnia praeſcripſerat Cardinalis, eadem cura, diligentiaque in Sacerdotum ſuorum vitam: veluti haec.

Poſſe Myſterium, quo ſacro ad ſupremum certamen oleo morientes inunguntur, hoc tempore ſanè omitti. Sed ſi quis vellet inſigni pietate Sacerdos hoc etiam munere defungi, ſatis haberet alterum tantummodo oculum

inunxiſſe

Digitized by Google

inunxiſſe aegro: ſuperſederet vnctione lumborum, & crurum, quae minus neceſſaria Sacramento eſſet. Moneret aegrotum: decumbere clauſo ore, corpore cooperto, ne ſpiritu aut vapore peſtem ille inhalaret. Matrimonij ſolennia non indigere contactu: poſſeque Sacerdotem, dum nuptialia illa verba effatur, vltro ſubmouere ſponſos. Rem diuinam, illud eſſe myſterium, quo nuſquam arceri Populus poſſit: ſemperque oportere licere congregari ad ſacra, & conuenire promiſcuos: caeterùm, poſita ad templi valuas ſubductili Ara, poſſe conuenire, & intereſſe rei diuinae Populum, ita, vt neque Sacerdos ipſe contrahat ex conſtipata multitudine morbum: neque multitudo plus morbi referat domum, quàm attulerit illuc. Sed viderit, caueritque Sacerdos, ne ſacrificales apparatus adhibeat, quos mortui Sacerdotis euidens peſtilentia polluerit.

Statim vbi mortuus ille eſſet, omnia inſtrumenta ſacrorum, induſiaque, linteamina, mappas, ipſamque adeò Parochi ſupellectilem purgari vniuerſam, & ſeponi debere, meliuſq; fore etiamſi ante caſum eius vltimum, ad prima indicia viciniae periclitantis, precioſa quaeque, & difficiliora purgatu ſeponerentur illico, & ritè obſignarentur, vt finita deinde

clade

clade diſcerni ſuſpecta ab integris poſſent. Sepulturae quoque caeremonias, & ritus ad haec pericula attemperauit. Quae licet minima retuli tamen, vt exemplar hoc excubantis ad omnia Paſtoris repraeſentaretur illuſtrius, magiſque confirmaretur: & ſcias nihil omitti debuiſſe curae maioris illic, vbi leuia etiam haec & parua dictu ſuſciperentur.

Sed & miſſae per Dioeceſim vniuerſam ad Parochos Vicarioſque litterae magis adhuc ad viuum expreſſam habent imaginem atque ſimulacra omnia Paſtoralium ſenſuum erga Animarum hunc Gregem: verbaque ſingula verè videri magni Pauli voces poſſunt. In-
„ duite viſcera charitatis. Videte Gregem, vi-
„ dete circumuentos vltima neceſſitate filios,
„ quos peperit vobis & aſſignauit Eccleſia Ma-
„ ter. Parati eſtote, ſicut nos quoq; parati ſumus
„ abijcere mortalem hanc vitam potius quàm
„ deſerere familiam hanc, & domum, prolemq;
„ noſtram. Amplectimini ſicuti vitam & ſola-
„ tia, peſtem, dummodo lucrifacere Chriſto
„ Animam vnam poſſitis. Sicuti faces, & lu-
„ mina fulgeant modeſtia, ſobrietas, & caſtimo-
„ nia veſtra, caeteraeq; virtutes. Id Coeleſtis
„ irae placamen erit.

Haec totidem fere verbis, & in eandem ſen-

ſententiam, pleraque alia ſcripta reperi in Pontificalibus ad Parochos epiſtolis: ſimulque adnectebat. Monerent ſaepe Populum: non occultandam eſſe, diſſimulandamue peſtem: & grauiſſimè peccare, ſi qui occultare, ac diſſimulare vellent.

CVRA CARDINALIS IN MONASTERIA VIRGINVM SACRARVM

AD Monaſteria Sacratarum Deo Virginum, quò infirmior ibi ſexus, & vitae conditio velut exſors vitae, ſocietatiſq; communis, eò praeſentior ipſe aderat cum ſubſidijs, ſolatijſque omnibus, & omni prouidentiae ſuae cura: mandauitque omnia, & praeſcripſit, quae ſtatim, quaeue poſtea fieri deberent, vt innoxij illi, pij, ſolitarij, coeloque reſeruati coetus, integra fama, integris animis, nec ſine iuſto quotidiano nutritu conſeruarentur. Prouidit, atque effecit, vt ſubinde coempta, & comportata dierum aliquot cibaria haberent, qua ſcilicet coemptione, & prouiſu cenſuerat, inter caetera, vitari colloquia inutilia cum multis, multorumque adeò introitus in Monaſteria neceſſarios eoſdem & ſemper ancipites.

Caetera,

Caetera, quae inferri, ſiue intromitti per conditorium verſatile ſolerent, abſque inuolucro, pannoue vllo, ſtanneis, vitreis, aeneiſque vaſibus indita eſſe debere praecepit: ipſumque vas, ipſamue fiſcellam, ſiue quid eiuſmodi aliud, nequaquam recipi intra Monaſterium, ſed extracto, & recepto, quicquid illud tuliſſent, reſtitui protinus & extra clauſtra fieri oportere monebat. Sic & vaſa caniſtros, fiſcellas, ferculaue alia id genus è Monaſterio, quae traderentur, aut non debere tradi per id tempus, aut ſi tradita ſemel, & in manus egreſſa forent, non recipi oportere, contrectariue amplius. Scrinia item & capſas & quicquid aliud in cuſtodiam, fidemque Monaſterij Virginumue ſingularum tradere vellent amici conſanguineique, ac benemeriti etiam de tota domo, & de vniuerſo Ordine homines, admitti intra ſepta vetuit.

Numeroque circumſcripto ac definito ſeruientium, circumſcripſit ſimul conſuetas illas ad clathra collocutiones officiaq; muliebrium epiſtolarum, bellariorumque miſſus, & alia eiuſmodi ſemper quidem inania, & fere illicita, tunc verò etiam damnoſa, & lethalia, ac niſi cohiberentur peſtem illatura Monaſterio.

Praeſagit

PRAESAGIT DIVINITVS CARDINALIS FINEM ADESSE PESTI ACCINGITVRQVE AD RENOVANDA STVDIA CLERI ET ARTES

Parochos vrbanos ad LX mortuos eſſe cùm renuntiatum Cardinali eſſet, illacrymatus cladi eſt: & ſuperſtites iam pauci, qui circa eum in ſolitaria illa domo erant, retulere, quemadmodum in ea conſternatione & luctu vidiſſent cum D. Ambroſij effigie colloquentem ea contentione vultus & habitu oris, vt querimonia quaedam intelligeretur miſta precibus ad antiquum illum Pontificem Vrbis, ne Clerum Eccleſiamq; ſuam funditus interire ſineret. Et rurſus, notauere ab eo colloquio digredientem auertentemque ſeſe exhilarata fronte in eum modum, quaſi reſponſa quaedam propitia & amabilia accepiſſet: Finem adeſſe peſti: exoratumque Numen annuere, vt Ambroſiana res ſalua incolumiſque foret.

Laxari deinde quotidie pauliſper Cardinali animus: ſimul & paulatim decreſcere malum. Atque, ineunte Septembri, magis magiſque confirmatus, ipſo natali Deiparae Virginis die, nihil intermiſſo eo ſolenni, cùm de more concionaretur, non dubitauit fauſta & laeta

& ſalubria omnia polliceri ac denunciare Populo : ipſaque deinde ſecuta eſt ſalus. Reddita ſalute Vrbi, nimboque diſſipato, qui cuncta obtenebrarat, emicuit ſimul ille ſtudiorum artiumque vindex animus, quem tempeſtas adeò foeda obductum hactenus alienatumque tenuerat.

Tunc inſtitit renouare Seminaria iuuenum, proponere praemia, conquirere Magiſtros, doctoreſque litterarum, & quicquid aliud ad nutrienda ingenia opportunum foret. Pictores, atque Sculptores eximij, quoniam extincti etiam ipſi incendio, cladeque tanta fere abſtulerant ſecum artis vtriuſq; gloriam, & diſciplinam, quae ſocia, & aemulatrix, ſolatiumque litterarum ſemper fuerat propria Vrbis huius: eas artes vnà cum artibus, ſcientijſq. maioribus inſtaurare, ac reducere in Vrbem vehementiſſimè concupiuit intenditq;. Generis vtriuſque ſcholas in Bibliotheca, Collegioque Ambroſiano renouauit: & illuſtrium artificum opera, quae per vacuas domos deſerta, & neglecta iacebant, iuſto pretio coempta tranſtulit in id Muſaeum. Non alia gratiora ſtudia, & meditamenta Cardinali erant quamdiu poſtea in terris fuit, ſicuti fuſius, atq; copioſius in eius vita expoſuiſſe me arbitror.

Digitized by Google

DICTA ET SENTENTIAE CARDINALIS DE PESTE

Cvm haec omnia, ſicuti vidi, atq; accepi ſcripſiſſem, porròq; pergerem indagare, & colligere vndique plura, quò plenior memoria rerum harum actionumque Cardinalis ad poſteros, in exemplum, diſciplinamque perueniret: nactus ſum ipſius quoq; breuiaria quaedam, in quae ſuo more contulerat, quicquid foecunda illa, & ſemper ad philoſophandum intenta mens, etiam è tantis Patriae calamitatibus elicere ſalutaris & pulcri amoeniq; potuiſſet. Non fraudabo, neque ipſum hac quoque gloriae parte, neque ingenia & vitam, vtilitatis & elegantiae fructu: placetq; transferre in monumenta haec noſtra, pulcherrima & triſtiſſima multa, quae ſpectator exitij Pontifex, de funeſto illo tempore, tum notata reliquit, tum verò etiam in familiari ſermone dicere ac narrare conſueuerat. Quomodo dicta memorabilia Socratis, eiuſque ſapientiae altitudinem ſcriptores alij cuſtodierunt: ita nobis etiam hae commentationes, & dicta Federici de peſte cuſtodientur.

Primùm omnium, ille cladem Vrbis Mediolani hanc antiquis Hieroſolymae cladibus,

quadam

quadam iudicij clementiaeque diuinae ſimilitudine aequabat, repetendo ex Machabaeorum libris memoriam temporis eius, cùm Rex Antiochus irae Numinis miniſter cuncta ruinis illic excidioq; dediſſet. Iras eas fuiſſe miſericordiae, benignitatiſq; coeleſtis: neque diuinitus aliud quaeſitum, quàm vt Populus ille modeſtior fieret: ſic, & Populo Mediolanenſi accidiſſe. Dixerat Cardinalis, ſcripſeratq; hoc, ſimulque adnectebat: intuentem opera ſe ſe pietatemque Ciuitatis, numquam adeò grauia exempla coeleſtium irarum in eam fuiſſe expectaturum. Sed arcana diuina exquirere, ſiue interpretari homini illicitum. Quae ſublimi ore effata vox, & ſolatij ſemper, & teſtimonij loco eſſe Metropoli debebit.

Exſequendo inde caetera Cardinalis idem, ſuam de peſtilentiae origine ſententiam exponebat altitudine ſapientiae, quae, mixta ex litterarum, & rerum omnium vſu ei adfuit. Et diuinitus repentè ita immiſſam, & profectam ab humanis quoque cauſis, & datam ſimul vtrinque tabem potuiſſe eſſe aiebat. Teſteq; & authore vſus Homero eodem, quo grauiſſimi philoſophorum, & ſanctiſſimi Patrum vtuntur, demonſtrabat, vibrantem peſtilentiae tela Phoebum haud temere à Vate fuiſſe inductum.

ductum. Ita, Numinis vim, ad coercendos hoc etiam telo mortales eſſe ab illo declaratam: ſed, & rerum argumentis intelligi volebat: noſtram hanc peſtem opus fuiſſe diuinum. Argumenta ex eo, quòd exercitus ille cohorteſque Germanorum, quae peſtem intulere Vrbi, intactae fere peſte manſiſſent: quodq; Catholicus exercitus in Subalpinis ad Caſalem acciperet hinc quotidie cibaria, peſtilentia graſſante, à noſtris, neque commercio tamen eo pollueretur, haud occulta vi diuina, cui ſic placitum: loca quidem alia, & homines alios hoc purgari peſtilentiae remedio: alibi vero differri remedium id, & mala potius alia reſeruari iiſdem, quos clades iſta leuiſſime attigiſſet. Etiam intra ſepta Lazareti, nocte ea, quae propter eluuionem aquarum ſuprema incluſis eſſe potuerat, non eſſe violentia tempeſtatis abſumptos, quos tamen peſtis abſumpſerit poſtea fere omnes. Ita nempe deſtinatum, vt non ſolùm perirent hi mortales, ſed etiam, vt peſte perirent.

Hanc diuinitus peſti cauſam, atque initia è Coelo haec fuiſſe diſſerebat. Caetera humanitus in hunc modum haud ſanè multum abhorrentia illis, quae, & à nobis perſcripta ſunt. Orta eſt (aiebat) ex fame peſtis: famem,

ſteri-

„ ſterilitas agrorum , ſed & iniuriae militares
„ dedere , violentiaque gentium externarum il-
„ lata terrae huic . Namque Longobardorum
„ genus , delicatum idem , & forte eſt : forti-
„ tudo indomitos ad bella , laboreſque fecit ,
„ quemadmodum hiſtoriae teſtantur . Sed rur-
„ ſus ſuperbia, faſtidioque, & mollitie ingenio-
„ rum, incommoda , quibus etiam contumeliae
„ adiunctae ſint, adſpernantur, peſſimèque ode-
„ runt . Inde malorum acrior ſenſus, deſpera-
„ tioque , & taedium , & facilius recepta per
„ impatientiam tabes : Haec de origine mali
„ ſententia Cardinalis fuit, quatenus immiſſum
„ eſſediuinitus potuit, quatenusue etiam ad cau-
, ſas, & principia humana referri id poſſet.

Principum Regumue externorum artificia & dolos , atque conſpirationes capiendae ita per vaſtationem Vrbis , nullas fuiſſe cenſuit . De venenato ad ſpargendam peſtem vnctu , virulentiſque mixturis , atque veneficijs , fuerintne aliqua , an finxerit verè talia vanitas , timorque hominum , haud definiebat : eiuſq; rei ſententiam in ſuſpenſo reliquit . Huc tamen inclinare viſus eſt , vt famae aſſentiretur circa id quod dictum , creditumque eſt , tamquam perditi, & inſani nonnulli, meditatione, & ſpe rapinarum id vngendi ſcelus excogita-

uiſſent:

niſſent: horumque vecordiam amentiae nonnullarum artium aequiparabat. Quid non ſperare Alchimiſtas, Aſtrologoſue comminiſci? Sic, & vnctores fortaſſe deſpondiſſe ſibi praedam ingentem, mutationemque fortunae, ſi exhauſtae familiae, deletae domus forent. Verùm, incerta haec, & in ſinu nondum exploratae veritatis abdita. Caeterùm, manifeſtum certumque illud: prouidentia, altoq; conſilio Numinis illatam Vrbi peſtem adoleuiſſe mortalium ſcelere, vt mortales ipſi coercerentur, fierentque meliores.

Quòd autem circumacto per tot clades peſtilentiae rempore, plus licentiae pluſque libidinum apud pauperes iuxta & diuites cerneretur, quàm quantum ante peſtem fuerat: rationem peruerſitatis, corruptelaeque huius variam atque multiplicem eſſe potuiſſe: in primiſque illam. Inſoleſcere, efferrique homines poſt peſtilentiae tempora, gaudio immodico, & inepto, tamquam de morte triumpharint, fuerintque ipſi in communi calamitate, ſingulari ſuo fato, & ſorte felices. Velut, qui cibo potuque caruerunt, vbi data poteſtas, explentur, ingurgitanturq; affatim: ſic iſtos, in genus omne voluptatum, quibus ſe putant fraudatos fuiſſe, demergi: rapere

vitia

vitia cuncta auidius, debacchariquе & laſciuire exultim. Haec ſicuti hactenus expoſita ſunt, ſcripta reperi à Cardinale in aduerſarijs, quae raptim ipſe conficiebat.

Caetera ibi erant eadem cura collecta, & notata ſapienter: de artibus proſeminandae peſtis, & origine artium earum: de monſtris: de horribili facie peſtilentiae: de poenitentia Ciuium, & frequentatione myſteriorum: de miniſtris: de remedijs inanibus ad peſtem euitandam vulgo adhibitis: de remedijs quoque ſalutaribus, quae ad refouendam ex tanta clade Ciuitatem, arteſque reſtituendas adhiberi poſſent: & alia huiuſmodi, quae, ex commentarijs nunc repetita ijſdem, tantò plus authoritatis habent, quantò plus dignitatis, & ſanctimoniae Authori fuit: ad quem cuncta ſubinde referebantur, & cuncta ipſe prudentiſſime conſiderabat.

In capite de peſtiferis artibus, ita ſcribit.
„ Mendacio veritas, & falſa veris, facilè, libenter-
„ que miſcentur. Sic & de peſte manufacta, ple-
„ raque dicta ſunt, quae, tum facile credas, tum
„ promptè refutaueris: noſq; ſicuti admittimus
„ nonnulla eorum: ita fidem alijs abrogari poſſe
„ cenſemus. Illud pro certo affirmare non dubi-
„ tem, fuiſſe multos, qui, velut aaſolui ſe ſe ne-

gligentiae

„ gligentiae crimine exiſtimarent, ſi peſtem,
„ quam contactu, vel halitu contraxerant, vngentium dolo impoſitam ſibi fuiſſe diuulgarent.
, Vngendiq; artes, verè an falſò hae ferebantur.
„ Vagari per Vrbem, & circumire nonnullos: chartaſque circumferre venenatas, quae per ſupplicum libellorum ſpeciem oblatae incautis, contaminarent perimerentq; accipientes:
„ Telluri, frugibus, edulijs, nummulis etiam, qui diuiderentur in pauperes, adſperſa ſeu indita haec alimenta peſtis: peſſulos obijceſq; portarum, & vaſa ipſa aquae luſtralis omnia demum, quae contingere manu vnctores poſſent, polluta venenis, tabeque eadem. Altiora perticis follibuſque petita: & tantam hanc fuiſſe rabiem, conſpirationemque vngendi, vt coniuratorum, ſeu emiſſariorum vnus petierit admitti in Monaſterium: atq; admiſſus intulerit ſub larua ſanctimoniae peſtem, gregaleſque miſeros inunxerit ibi ad vnum omnes non prius detecta fraude, quàm, & periere fere cuncti.

„ Haec, & alia, quae multum fuerunt in ore famae, neque credimus, inquit, omnia Cardinalis, neq; temere vulgata fuiſſe cenſemus.
„ Caeterùm, de eo vngentium furore ita ſcribere pergit hiſce fere verbis. Intra Lazaretum

vnctor

„ vnctor vnus publicè confeſſus eſt, initum ſibi
„ cum Daemone foedus: monſtrauitque locum
„ quò arculas, & vaſa referta venenis abdidiſſet,
„ ac deinde ſtatim ab ea confeſſione, & indicio
„ efflauit animam. Is antequam expiraret, ſti-
„ mulante deſperatione, ac rabie, ferrum, in
„ remedia quaeſiuerat: quo ſubtracto, ſiue ne-
„ gato, tentauit, ſi acie nummi fauces incidere
„ ſibi poſſet. Mulier vna confeſſa vltro flagi-
„ tium, filiam edidit participem ſibi & miniſtram.
„ Comprehenſa ſtatim, & cum vaſculis, caete-
„ roque vngendi inſtrumento reperta eſt. Ra-
„ piebatur, quidam eiuſdem flagitij manifeſtus
„ ad ſupplicium, carroque impoſitus, effuſa ad
„ ſpectaculum multitudine candenti per totum
„ iter ferro ſubinde à carnifice, brachia, lacer-
„ toſque nudus perſtringebatur, prout ſupplicij
„ forma dicta, & irrogata erat. Monſtrauit hic
„ è ſpectatoribus vnum, dixitq; ſatellitio: com-
„ prehenderent: reum eſſe culpae eiuſdem: ſeq;
„ hoc ſocio, & miniſtro ſparſiſſe venena, tabe-
„ feciſſe quamplurimos.

Tales, & alij caſus à Cardinale collecti, memoratique ſunt, è quibus pauca haec, ceu ſpecimen, atque exemplum inſaniae artificum illorum relata ſunto: ſed quia quaeſtio haec, vti expoſitum antea eſt, multiplici torſit am-

bage

bage dubitantes, fuerintne venena haec, & aliqua vngendi ars, an vanus abſque re vlla timor, qualia ſaepe in extremis malis deliramenta animos occupare conſueuerunt: pro ſententia, & quaeſtionis fine ponam Cardinalis ipſius quoque de ea re dubitationem repetendo quae in partem vtramque diſſeruerit.

" Aiebat namq; ita. Conſtat: non vnicam,
" neque primam hanc eſſe peſtem, quae frau-
" de, flagitioque mortalium conflata dicatur.
" Nam extra Italiam, & intra, furores eiuſmodi
" non ſemel extitere, liberq; de peſte manufacta
" extat, haud dubium argumentum, aliàs quoq;
" ſaeuiſſe mortales in vitam, ſalutemque commu-
" nem, & tela diuina ſceleratis inuentis quo-
" dammodo eſſe imitatos, ſceluſque proceſſiſſe.
" Neque enim res eiuſmodi eſt, quae fieri
" quidem poſſit, ſed difficultates habeat pluri-
" mas, atque incredibiles, ſicuti de Alchimiſta-
" rum arte fertur, quae metalla ſanè excoquere
" in naturas, coloreſque alienos audet, verùm
" arduo inexplicabilique fere conatu laborat
" circa id ipſum, conſumiturque, & ſeneſcit.
" Altera haec, vbi virulenta tantummodo inue-
" nerit medicamenta, quae nimium etiam faci-
" lia inuentu ſunt, contenta ſcelere ſuo, & in-

ſtrumento

Digitized by Google

„ ſtrumento hoc, ſine magna mole peragit rem,
„ expediteque graſſatur. Accedit ad perdita
„ mortalium ingenia, maieſtatemque naturae
„ paſſim etiam venena exhibentis, natura quoq;
„ & potentia Daemonum ſemper inimica homi-
„ num generi, ſtimulatrix, & miniſtra, imò, &
„ magiſtra flagitio, per quod mortales in mu-
„ tuam perniciem implicantur, praedaq; gratiſſi-
„ ma corporum ſimul, & animarum paratur hoſti.
„ Confirmant iſta famam, quae de vnguentis,
„ & venenis increbuit. At in diuerſum illa ſuc-
„ currunt. Non potuere priuatis ſumptibus
„ haec portenta patrari. Regum, Principumue
„ nullus, opes, authoritatemque commodauit.
„ Ne caput quidem, authorue quiſpiam vncto-
„ rum iſtorum, furiarumque reperitur. Et haud
„ parua coniectura vanitatis eſt, quòd ſua ſpon-
„ te euanuit ſcelus duraturum haud dubie vſq;
„ in extrema, ſi vi aliqua, conſilioque certo ni-
„ teretur. Media inter haec ſententia, me-
„ diumque inter ambages dubiae hiſtoriae iter:
„ homines militares, violentos eoſdem, & la-
„ ſciuiae aſſuetos, partim quidem externos,
„ partim verò è noſtris, poſteaquam conditionem
„ temporum, ſtipendij anguſtias, duritiam labo-
„ ris, famemq; pertaeſi fuere, coepiſſe agitare
„ inter ſe, & moliri, quaenam ſuis malis, cala-
mitatibuſq;

Digitized by Google

„ mitatibuſq; finis foret. Adiuuante Daemone, „ faceſque admouente irritatis ita animis, artem vngendi excogitauiſſe hanc, cuius fortaſſe etiam elementa, & rudimenta artis è „ locis attulerant ijſdem, vnde, & peſtilentia „ ipſa gradum huc feciſſet.

„ Neque nouum hoc, vt calamitatibus, incommodiſque fugiendis, ſcelerati homines, ad „ ſcelera ipſa confugiant: ſed omni ſemper aeuo „ tales aliqui extiterunt, quos, & fortunae, „ animorumque ſimilitudo conſociauit, ſicuti „ praeſertim de Catilinae, coniuratis Romana „ monumenta prodiderunt. Deterrimos autem, „ ſiue teterrimos omnium mortalium hos fuiſſe „ vnctores, vel ex fine eorum, ac genere mortis in articulo extremo apparebat. Nam myſteria, vt plurimum, & inuitamenta ſalutis „ aeternae adſpernati, iuxta laqueum ipſum torui contumaceſque manebant, & poſt multos „ irritos conatus, atque hortamenta adhibita „ nequicquam velut capita addicta Orco ſtrangulabantur.

„ Vnus eorum in ipſo flagitio vngendi deprehenſus, & captus, cùm puniendus illico, „ ſtrangulanduſque duceretur, conſpecto carro, „ quo miſti cadaueribus Monati vehebantur, „ capto impetu, proripuit ſe ſe ducentibus, tranſi-

„ tranſilijtque in mediam illam mortualem pe-
„ ſtilentemque turbam velut tutiſſimo perfugio
„ inter bubones & ſaniem, ſanieque diffluen-
„ tes, quà manum porrigere nemo auſurus eſſet.
„ Petitus vndique telis & ſaxis, multa illic vul-
„ nera accepit, eſtque carro eodem euectus ad foſſam. Hactenus prudentia, ſententijſque Cardinalis, ſed aliquantò ſubtilius more philoſophantis tractata quaeſtio eſt de venenis, & vnguentis ad faciendam, alendam, proſeminandamque peſtem, vt inter aegra ſic aut mortua corpora, vnctores, rapiendi, agendique, & ferendi cuncta locum haberent. Morientium verò caſus, & ſpectacubula abominanda, miſeranda narrauit, poſuitq; haec.

Adoleſcentula nobilis fuit: cui adeò intumuerat lingua intra fauces, obſtruxeratque ſepta dentium, vt per octo dies cibi nihil ſumere poſſet. Secto dein vlcere, indita in os fiſtula, vitales ſuccos parentes inſtillare coeperunt, quibus recreata pauliſper, recrudeſcente aliquanto poſt morbo, perijt. Monachorum vni par linguae tumor, cibum, vitamq; abſtulit, ita, vt per decem dierum ſpatium exſerta duorum digitorum longitudine lingua, in ſummis doloribus, foediore tamen ſpectaculo, quàm tormento moreretur. Mulier intra

Digitized by Google

Lazaretum per quinque dies nuſquam teneri potuit, quin perpetua curſitatione emetiretur omne id ſpatium, iretque viam, & rediret, vi ſcilicet morbi acta in furorem.

Conſcindebat ſibi veſtem nudabatq; corpus, & vincula iniecta rumpebat, qualia ſpectacula peſtilentiae Athenienſium, inſanoſque nuditatis illic etiam amores refert ſcriptor, per quem clades ea nobilitata eſt. Ex eadem Lazareti turba quidam alienato ſtomacho à cibis, octiduo toto planè ieiunus, & ſine voce velut elinguis pro mortuo habebatur. Nono die vadit ad ſtabula Monatorum, arreptoque illic indomito equo nocturnus, ad auroram vſque nuſquam intermiſſo curſu, per prata fatigauit adeo beſtiam, vt dirupta concideret, ipſeque curſor vnà exanimaretur. Fuit, qui corroſo, & ambeſo vtroque crure viuus relinqueretur: Fuit, qui lacerato ſtomacho praecordia horrendo hiatu palpitantia & aperta praeberet.

Deiectus è mentis poteſtate Monachus iuuenis agitante peſtilentia hominem, eiecerat è clauſtris ſe ſe: vagabatur dictitans ipſum eſſe Pontificem: pedum oſcula poſcebat, quae quia dabat nemo: moeſtus abſtinentiam cibi coniunxerat, decreueratque mori. Remedio fuit

fuit obſequij ſimulatio : atque adoratus pro Pontifice à nonnullis in ſpeciem, annuit vt ſibi alimenta porrigerentur, morbumq; & inſaniam depulit. Inſania nihilominus ridenda ſimul, & miſeranda fuit alterius, qui ſtagno demerſus ad fauces vſque pertingente aqua per triduum expers cibi cantitabat, id ſibi tutiſſimum eſſe perfugium aduerſus ſatellites : erepta ſibi furto decem millia nummûm aureorum, quod à Caeſare donum accepiſſet.

Eſtque hoc etiam Athenienſis illius peſtilentiae penè germanum, quòd ibi quoque morituri, puteos, aquaſque ſectabantur, ſicuti Thucidides refert. Iam foedum illud inprimis, dirumque viſu erat, quòd ſaniem, ſanguinemque fundentes naribus, aut ore aegri, vel integri, validique concidebant illicò, & expirabant. Excuſſit capitis dolor nonnullis oculos : & ridentes alij, neſcioſque peſtis ſe ſe dictitando efflabant animam : deiecere ſe ſe praecipites alij, è feneſtris : & fuere, qui concurrerent inter ſe fuſtibus vſq; ad necem : hique conciſi verberibus ſimul, & abſumpti peſte, procubuere loco eodem, vbi concurrerant, atq; dimicarant ita per furorem.

Grauidae abortiuos foetus excludebant. Tempeſtiui editi partus delegabantur alendi

capris,

capris, quae ipſae in maternam hanc vicem paratae per Lazareti prata errabant, praebebantque mammas materno etiam ſenſu. Adnotatumque eſt pecudum earum vnam, adeò adamaſſe infantem, qui ſemel admotus fortè erat vt nullum alium ad vbera admittere vellet. Hunc ipſum amores deliciaſque Capellae, cum experimenti cauſa occultaſſent, quibus ea curioſitas fuit, impatiens deſiderij beſtiola, & balatu, & faſtidio pabuli dolorem teſtabatur, ac reddi ſibi alumnum, quodammodo poſcebat, itaut intelligeretur. Mox prolato infante, motus inconditos edebat, argumenta laetitiae geſtientis.

Et miſeriarum quidem humanarum vltima exempla haec: illud verò clementiae diuinae ſingulare planè munus fuit, quòd in tanta colluuione rerum, tantiſque miſerijs ſceleratiſſimi quidam, qui per viginti annos numquam peccata ritè confeſſi fuerant, ac ſi quando Eccleſiae legibus id myſterium obire coacti fuiſſent, fraude doloque impio polluerant ſacra, ſeque ipſos: hi ipſi intra Lazaretum tacti coeleſti repente ſpiritu contumaciam exuerant, reliquerantque morientes eam de ſe opinionem, quaſi rectà in Coelum iuiſſent. Fauitque nonnullis adeo Coelum, vt in exceſſu,

ceſſu, articuloque vltimo vitae mirifica viſa viderint, ſuperûm nempe ſpecies, ac Deiparae praeſertim faciem, quam, & monſtrauere circumſtantibus: hique de ea re teſtimonia perhibuerunt. Haec dicta Cardinalis erant.

De Corpore Diui Caroli efferendo, ſupplicationeque ea in principio fere peſtilentiae inualeſcentis cùm ageretur, numquam placuerat ei hoc: crediderat que, negotium valde eſſe anceps ob cauſas ſanè alias etiam, & quaedam arcana ſuſpicionum ſuarum circa eam rem: ne ſcilicet, ſtolidiſſimi mortalium & mulierculae ſimplices, externa ſpecie aeſtimare aſſuetae res quoq; diuinas, expectarent depingerentq; ſibi maius praeſentiuſue quiddam eo quod viſurae eſſent, quodque nihil ad merita beatitudinemq; Sanctorum attinet, vt Corpora nimirum etiam illa, quae incluſere coeleſtes animas communi ſorte mortalitatis relinquantur abſumenda tabi, quae ſequitur huius vitae finem.

Sed timuerat praecipuè videratque id quod accidit: ſi vnguenta ſcelerata & vnctores in Vrbe eſſent, opportunam ſceleri fore ſupplicationem, ac poſſe in tanta frequentia & concurſu, quantum ea habitura eſſet, & vngere commodius, & occultari impuras illas inhumanaſq;

manaſque manus. Si non eſſent: certum & ineuitabile vtique fore illud, quod etiam ſine frequentia & concurſu quotidie fieret inter ſingulos. Congregata agmina per vias populumque corporibus & ſpiritu conſociatum & connexos inuicem inter ſe ciues, haerentia viris etiam corpora veſteſque feminarum fore pro vnctoribus & vnguentis, certiuſque adeò malum.

Abnuerat ideo Cardinalis diſſuaſeratque etiam ne depromeretur Diui Caroli Corpus, neue ſupplicatio haberetur illa non omnes modò domos Vrbis, ſed rura ſimul pagoſque adductura in vnum agmen. Sed vbi acrius inſtabant: tunc adiuncta ad Ciuitatis & publici Conſilij authoritatem atque magnificentiam Eccleſiaſtica quoque maieſtate & ſplendore, enixè incubuit, vt aequaret pompa, ſi minus magnitudinem Diui reliquiarumque eius: at certè Cleri Ciuiumque pietatem.

In ſingulas ſupplicationis habendae ſtationes, quae preces & flebilia carmina recitanda eſſent, ad expoſcendam opem, clementiamq; Diuinam, praeſcripſit ipſe, atq; edidit, prout in paruum volumen collata iſta omnia extant. Et quia populi votis, ac publica quadam inter aerumnas gratulatione expoſcebatur, vt

ipſum

Digitized by Google

ipſum Diui Caroli Corpus, non reconderetur ſtatim habita ſupplicatione, ſed adorandum affatim, contemplandumque relinqueretur: ſimul datum hoc deſiderijs, & pietati Ciuitatis, populique totius vti demonſtraui: ſimul compoſita à Cardinale eſt, editaq; diſciplina adorationis eius, vt adſiſterent in ſanctiſſimi Cadaueris conſpectum eo animorum habitu omnes quem verè habitum efficere Paſtor ille diuinus, & formare voluiſſet tunc cum incluſa coeleſtis Anima corpore eodem tenere-tur.

Digitized by Google

IOSEPHI RIPAMONTII
DE PESTILENTIA QVAE MEDIOLANI FVIT ANNO CIϽ DC XXX

LIB. IV.

HACTENVS ego in haec triſtia monumenta contuli coeleſtium irarum vltima exempla: peſtem cauſaſque peſtis ipſo malo grauiores: corrupta in tabem inſtrumenta & gaudia vitae, ſpiritum nempe hunc, halituſque mutuos: verſum in funera populum, ac penè ſepultam frequentiam nomenq; Vrbis. Veneficia quoque, & venena, & venenorum officinas, & potentia vique Daemonum inſtructos ad ea coquenda, & diſpenſanda mortales: ſiue vera ea fama fuit: ſiue iniecta falſa ſuſpicio animis, vt ad caetera mala tormentum etiam id, & acre, & inane accederet. Simul, aduerſus haec ineuitabilia mala, & ingruentem hanc è Coelo neceſſitatem excogitata remedia, & ſicuti credere licet, haud ingratos irato Numini,

mini,

mini, ſalutis, ac veniae impetrandae cauſa conatus eorum, qui Numinis deſtinatione plectebantur, expoſui.

Magni quoque Cardinalis & Archiepiſcopi Federici ſolicitudines & egregia facta, & vnius Viri animum ſpirituſq; mirificos, totius Reip. animis penè pares, ipſamq; Remp. & opibus, & pietate cum Paſtore ſuo quaſi Paſtorem alterum in tanta Populi calamitate coniunctam repraeſentaui ſicuti potui, imò ſicut res tulit. Quae omnia ita inter ſe vel connexa fuerunt, ordine, ac ſucceſſione rerum, vel confuſa propter temporis & rerum earumdem importunitatem, vt per nos etiam tum continuari prout accidêre debuerint, tum differri, ac ſeparari, prout & continuata tractu narrationis, & dilata ſunt atque collocata ſeorſim. Atq; ex tota triennij procella, quae fuit, dum ab occultis manifeſtiſue cauſis peſtilentia conflaretur: dum aſſurgeret incederetque ſenſim: dum ingrueret vi tota, & ſaeuiret, repeti nonnulla alia altius, & congeri vndique velut in cumulum aceruumue quendam commodius mihi nunc ad memoriam conſpectumue rerum expeditiuſque eſt.

Exponamque in primis publici Conſilij Ciuitatiſque Acta, & decreta, prout Secretarius

Eccleſia.

Digitized by Google

Eccleſia, tum innocentia vitae, tum ſcribendi prudentia probatiſſimus Ordini conſignata, & notata omnia reliquit. Ephemerideſque verè iſtae, veluti ars, & diſciplina depellendae peſtis inpoſterum eſſe poterunt. Omnia ibi perſcripta conſilia Procerum, reſponſa, decreta, mandata, litterae: ſummae quoque pecuniarum, & viae pecunijs in tali tempore inueniendis, & curationes, ac difficultates; ac diuiſa miniſteria inter Decuriones ipſos, & pleraque alia, quae tempus id tulit.

Anno CIƆ IƆC XXVIII Ad V Nonas Octobris à Tribunali Sanitatis, ad Tribunal Prouiſionum litterae miſſae ſunt huiuſmodi ſcriptum habentes. Propterea quod peſtilentia, per Galliam, Flandriamque, & Germaniam quotidie magis inualeſceret, iamque apud Bernam, & Luceriam Vrbes, & in Valeſanorum quoque terris, ac nouiſſime ad Poſclauium, & alia Rhaetorum loca finitima Vulturenis ſerpere, graſſarique palam id malum coepiſſet: ob eam rem, communicato etiam cum Vrbis Gubernatore conſilio, ſtatuiſſe Praeſidem publicae valetudinis, non vltra cunctandum eſſe, quin, & Vrbis Portae munirentur ſolito more cancellis, & teſſerae inſtituerentur. Eius rei principium placere fieri ad XV

Cal.

Digitized by Google

Cal. Nou embis. Proinde poſtulare, ac monere vti darentur opportuna mandata, & cuncta in tali diſcrimine prouideri, ac fieri ſolita prouiderentur, & fierent.

Reſponſum à Tribunali Prouiſionum eſt, eius negotij impenſas ad Regium aerarium pertinere, ac ſuper ea re pendere litem. Caeterùm tamen, & Vicarium, & XII Viros cenſere, vti referreretur ad publicum Conſilium: ſtatuerentque LX Decuriones, & decernerent arbitratu ſuo, ſicuti ſemper antea factum, ſeruatumque eſſet.

Relatione facta LX Decuriones huiuſmodi decretum fecere, Quod ſine publici iuris detrimento, ac ſine praeiuditio, fraudeue vlla iam inſtitutae litis atque petitionis fieret: daretur Vicario facultas ſumptuum, impenſarumque faciendarum ad eam formam, quae prioris peſtilentiae tempore ſeruata eſſet.

Anno CIↃ IↃC XXIX ad XII Cal. Februarij ad impetrandam è coelo veniam, & pacem decreuere Decuriones, vti pro ſalute mortuorum ad omnia templa res diuina fieret. Ea quatuormillia Hoſtiarum fuere. Sumptus è publico datus eſt.

Ad III Nonas Maij Vicarius in publico Concilio ita verba fecit, vt diceret: confluentibus

tibus vndique in Vrbem famelicis agricolis, compleri omnia illuuie, & ſqualore: cerni ſtrata humi corpora paſſim, & expirare per compita quotidie nonnullos: peſtemque, etiam ſi non aliunde inferatur, poſſe ex colluuione hac oriri: proinde rem fore dignam ſapientia, & nobilitate, & pietate Decurionum, ſi curam, negotiumque ſuſcepiſſent purgandi hac turba Vrbem, & ſubſidia aliqua decernendi, ne tabeſcerent fame, qui iam eſſent in Vrbe pauperes, neue is numerus concurſu etiam externorum augeretur.

Decuriones, ob eam rem miſericordia ſimul, & periculo commoti mandauere illico, vt tria millia nummûm aureorum depromerentur ex aerario in pauperum alimenta, aſſignarenturque. Simul, ad continendos in agris agricolas, iuſſere certum frumenti numerum ex publicis horreis diſtribui per municipia, & pagos, venundariq; pretio eodem, quo Ciuitas emiſſet.

Nonis Iunij ad prioris pecuniae ſummam, duo millia nummûm aureorum adiecta ſunt: eaque aſſignata in eoſdem vſus, praeter ſummam aliam, quam ſingulae per Vrbem Paroecciae, facta per domos oſtiatim corrogatione contulerunt.

Idibus Decembris Vicarius in Conſilio, retulit:

retulit : ſe cum Excellentiſſimo Gubernatore de praeſenti rerum ſtatu colloquutum : pleraque dicta inuicem. Summam, finemque in eo: quoniam peſtis, fameſque timeretur, debere comparari, cogique in horrea, ſeliginis, millij, panici, oryzaeque vim, quantamcumq; interrogati ſuper ea re praefecti horreorum, emi poſſe reſponderent. Id neceſſariò faciendum eſſe, ne deeſſent alimenta plebi ſi quid triſtius accidiſſet.

Pridie Iduum Decembris conſulti praefecti rei frumentariae de ea emptione ita reſponderunt : poſſe emi ſeliginis tria millia modiorum: millij modios octingentos: mille modios oryzae : pretium in vniuerſum fore, quadraginta quinque, ſiue quinquaginta millia nummûm aureorum. Huius conficiendae pecuniae rationem propoſuere praefecti, additamentum ad ſeliginis millijque vectigal: eamque ſententiam probauere Decuriones.

Ad XVIII Cal. Ianuarij Gubernator alias etiam inueniendae pecuniae vias proponi iuſſit : propoſitumque eſt nouum ad tritici, & olei vectigalia corollarium : nec non illata mentio de capitum, & oſtiorum exactione inſtituenda.

Eo die in Conſilio recitatae ſunt litterae miſsae

miſſae à Praeſide Sanitatis actumque de noua pecunia exquirenda ob publicas neceſſitates, quae multae ſimul inſtabant. Lazareto inprimis, tantaeq; intra ſepta illa incluſae multitudini eſſe ſubueniendum. Pecuniae portionem, quae, facta in ſingulas prouinciae partes deſcriptione, Ciuitati conferenda in commune obtigiſſet, primo quoque tempore eſſe perſoluendam: cunctando, & differendo, rem aggrauari, conditionemque fieri deteriorem. Etiam II. Viros, quorum alter, ad Leucum, alter ad Nouocomum praeſidere iuſſi eſſent, terere ibi tempus inutiliter, eamque legationem inutilem eſſe, ſcribere quotidie, ac denunciare ipſos, niſi purgationes, & quadraginta dierum experimenta accedant, quae ſine magno ſumptu peragi non poſſint. Haec monita Praeſidis fuere.

Poſtulabatque idem ab Ordine vniuerſo Decurionum, vt, quoniam multae, graueſque impenſae extra ordinem faciendae eſſent, poteſtas fieret Tribunali Prouiſionum exſequendi mandata, quae à Tribunali Sanitatis, ob publicam ſalutem ſubinde darentur. Res ad Conſeruatores Patrimonij reiecta eſt, vt, quoniam veterem conſuetudinem, & iura, parteſque Ciuitatis ij optime noſſent, caperent

inde

inde conſilium, officioque ſatisfacerent.

Ad xv Cal. Ianuarij Regius Gubernator, annuit, conceſſitque, vti tributum in capita exigeretur. Qua conceſſione facta, Conſeruatoribus datum negotium eſt, vt de ratione tributi eius ineunda inter ſe conſultarent, moxque referrent. Praefecti horreorum etiam conſultare iuſſi de frumenti coemptione ad eam ſummam, quae iam ſtatuta & praefinita erat.

Ad xi Cal. Ianuarij coemptionis huius inſtituendae cauſa facultas data Praefectis eſt, vt quindecim millia nummûm aureorum foenore ſumerent.

Anno CIↃ IↃC XXX Ianuario ineunte placitum, vt ad Caſalem maiorem afflictum peſtilentia locum, tantum Oryzae, oleique mitteretur, quantum mille nummis aureis emi poſſet.

Ad vij Cal. Aprilis, efflagitante Praeſide Sanitatis nouam pecuniae vim, quam ad prohibenda peſtilentiae contagia neceſſariam eſſe diceret, quia non modica erat ſumma, quae poſtulabatur, relatum denuò eſt ad LX. Decuriones: hique, licet anno ſuperiore Conſeruatoribus facultatem ſuppeditandi cuncta neceſſaria tribuiſſent: tamen ob noui impen-

dij

dij grauitatem, nouum fecere decretum, & iam conceſſa firmauere, denuntiationibus vtendo ſolitis, ne Ciuitatis iura ob eam rem quicquam detrimenti paterentur. Porrò ad haec humana conſilia, diuinae quoque opis implorandae conſilium acceſſit, ac pro Animarum ſalute, quae purgante igne torquerentur, decreta, ſicut anno ſuperiore, quatuor millia hoſtiarum: quae ſacrificia totidem mille libris ſtetere. Dimidium ſummae eius ad Monaſteria miſſum eſt, quà maxime iuncta paupertati pietas, & religio emineret, celebriſque eſſet.

Ad III Nonas Aprilis, erogantur, Praeſide Sanitatis efflagitante, quadringenti aurei nummi diſpenſandi in miſerias, neceſſitateſq; pauperum. Expoſuerat, namque Praeſes, cerni per vias, & diuerticula Vrbis ſpirantia cadauera adhuc: infici tetro odore aërem, ſpiritumque ſuperfuſum: oculos, animoſque intuentium pauore confundi. Eo die agitatum de infelicibus hiſce ad Hoſpitale Stellae, ſiue aliquò aliò deportandis, alendiſque ibi: dictumque eſt: poſſe dimitti extra Vrbem ex eo numero omnes, qui aliunde, quàm ex Ducatu huc ad mendicandum veniſſe reperirentur.

Ad III Idus Aprilis retulit Vicarius ad LX Decu-

Decariones : dictum eſſe ſibi à Magno Cancellario , & Gubernatoris quoque nomine ſignificatum : oportere ſubſidia adhuc maiora parari , vt ſtipes , & eleemoſinae per Vrbem largius aliquantò diuiderentur. Namq; mercatores opera facienda dare ſolitos, quorum mercede plebes alitur , id emolumentum ſubtrahere coepiſſe , magiſque ſubtracturos , quò latius manaret, creſceretque peſtilentiae terror. Ita,periculum eſſe ne ceſſante quaeſtu, per otium , & egeſtatem, ad flagitia plerique verterentur. Praeſidem quoque Senatus , ſuo, & Ordinis nomine monere id ipſum. Haec à Vicario dicta , & expoſita publico Concilio. Protulit etiam, recitauitque litteras ſibi miſſas à Praeſide Sanitatis huic denuntiationi & querimoniae congruentes.

Inerant dicta, & ſententiae graues. Quàm numeroſa multitudo haec : quàm aſſueta commodis etiam inter labores , & vitae voluptatibus : quàm porrò periculoſum, & exitiabile Reip. ſi ſtrenua ſimul haec , & laſciua plebes, à delicijs , & luxu, ad famem deſperationemq; redigeretur . Scripſerat ad Vicarium talia Praeſes , & in epiſtolae fine penè deſperata verba quaedam huiuſmodi poſuerat . Adeſt
» calamitas , exitiumque certiſſimum : nec de

peſtilentia

„ peſtilentia dubitari poteſt, quin praeſens capitaliſque ſit. Periere Monati nuper. Heri
„ Chirurgus. Hodie Lazareti ianitor, & medicus Aplanus incidêre in morbum. Pater
„ Felix etiam grauiſſime laborat. Nos verò inter tanta deprehenſi pericula, & minas, niſi
„ ſubſidia aliqua certa videmus, queis tueri, ac
„ ſuſtentare in tanta calamitate pauperes noſtrae commiſſos fidei poſſimus, vix ſperare
„ audemus in ſuſcepto diutius munere perſeueraturos, facileque abijciemus haſtas. Decuriones hac denuntiatione perculſi decreuere, vt è ſuo numero ſex eligerentur, qui ad Patrimonij Conſeruatores additi ſummam haberent rerum omnium poteſtatem, remque pecuniariam arbitratu ſuo diſpenſarent cum hac exceptione tamen, vt quandocumque ſumma grauior eroganda foret, referrent de ea re ad Conſilium.

Scripſit Gubernator ad LX. Decuriones: pergerent ſtrenuè parare ſubſidia quae tempus poſceret, ne vltima expectarent, quo ſcilicet tempore ita accidere poſſet, vt obſeſſi tamquam, & incluſi nulla tantae Vrbis Populo ſuppeditare alimenta poſſent. Populuſque tantus inter duo extrema mala, peſtem, & famem abſumeretur.

Etiam

Etiam ſine monitis, hortamentiſue iſtis, ſatis curarum, ſatiſque ſolicitudinis erat Tribunali Prouiſionum, & Conſilio publico: ſed nihil amplius fieri potuit, quàm, vt facultates iam datae renouarentur.

Cal. Iunij renouatae ſunt, non cum eo tantùm, vt fideiubere Selecti poſſent, ſed etiam, vt oppignerandi, atq; alienandi quaecunque Ciuitatis vectigalia ius eſſet. Item, ob Gubernatoris, & Senatus, & Magni Cancellarij obteſtationes, ſuper conferenda portione pecuniae, quae purgationum toto Ducatu faciendarum cauſa Ciuitati obtigerat, accepta conditio augendorum frumenti & olei vectigalium, quantum, & quamdiu opus foret. Interea dies aderat, quo die, purgandae vniuerſae Ciuitatis initium, dirimendiq; Ciues, à mutuo contactu, & intra ſua quoſque tecta ſecludendi, fieri oporteret, vt quadraginta dierum probatione, integri, morboſique diſcernerentur.

Ob eam rem, poſtulabat, monebatq; Praeſes Senatus vti è procerum numero bini regionatim eligerentur, qui, vnà cum Senatoribus in id ipſum electis, ad omnia, quae poſſent accidere, excubarent. Erant in ſingulas Vrbis Portas alij quoque nominandi, qui

Laza-

Lazaretis, tugurijſque cum ſumma poteſtate praeſiderent.

Et nihil humanae, diuinaeque opis omittendo Decuriones, ſimul auxere Solectorum numerum, quò facilius conuentus ob res neceſſarias haberi poſſent; ſimul decreuere, vt omnia, quae tantummodo quatuor eorum legitime, ac rite congregati ſtatuiſſent, perinde rata eſſent, ac ſi conueniſſent, aſſiſſentque omnes. Cineralium ieiuniorum religionem Romano ritu inchoandum eſſe cenſuerant: ſed id votum, non ſicuti caetera probauere Paroeciae: ideoque omiſſum eſt.

Praeter teſſeras, & cancellos iam circumdata munimenta portis, & publicae ſecuritati, & praeter militares cuſtodias, ſtationeſque nobilium virorum, quos ſuae Portae praeeſſe debere binos antea decretum erat: architecti quoque circa Vrbis moenia miſſi ſunt ad inſpiciendum, ſi quà fortè, vel humilior murus, vel ruinae aliquae aſcenſum, tranſitumue clandeſtinum praebere poſſent ijs, qui fallere cuſtodias, & per fraudem ingredi vellent. Prout retulere vitia moenium, labeſque factas, nihil dilatum, quin reficerentur cuncta, probèque inſtaurarentur.

Crebrae ſuper his, alijſque rebus litterae

mitte-

mittebantur à Tribunali Sanitatis, nunc, quae Praeſes ille cum eo Conſilio ſtatuiſſet, exponentes: nunc vt à Tribunali Prouiſionum alia ſtatuerentur opportuna petentes. Expoſuerant autem hae litterae inter caetera: cenſuiſſe id Tribunal, commodiores, facilioreſq; fore cuſtodias, ſi Portarum Vrbis, Noua, & Vigentina, clauſae obſtructaeque tenerentur: idque ita fieri iuſſiſſe. Lazareti diſciplinam conſtituiſſe ipſos optimis legibus, & inſtitutis, quae collata in paruum vnum, & ſalutare volumen propediem miſſuri eſſent ad duos è Patrimonij Conſeruatoribus, Hieronymum Legnanum, & Antonium Romam, vt ad eam formam atque praeſcriptum adminiſtranda cuncta, & exſequenda curarent. Pertinere ad quietem, & ſtatum, atque ſalutem afflictae nunc quidem, ſed aliquando incolumis futurae Ciuitatis, vt omnes Paroeciae deſcriberentur.

Id Decuriones vti quamprimum, ſeduloq; fieret, operam dedere, electis tum è ſuo numero, tum è reliqua nobilitate viris idoneis, qui ſuſciperent curam. Ad eos miſſae litterae ſunt, quarum ſumma erat. Quantopere ſemper à Chriſto Saluatore commendati, pauperes eſſent: tam acceptum eidem fore

laborem

Digitized by Google

laborem quicunq; horum cauſa ſuſciperetur. Proinde accingerentur ad deſcriptionem huiuſmodi pro ſua quiſque parte, ordine & rectè, & primo quoque tempore faciendam, quò promptius, Ciuitas, cognita ſingulorum conditione, & ſtatu, ſubuenire neceſſitatibus poſſet. Colloquerentur inter ſe delecti ad hoc munus, & conſilia communicarent.

Dein profecti in rem praeſentem, aſſumptis Parocho & Deſignatore, ſiue Antiano, ſingulas obirent ſuae quique Paroeciae domos, excitiſque habitatoribus in ſuum conſpectum benignè quemque interrogarent, maſculos, foeminaſque, & iuberent referri nomina in album cum aetate, & conditione cuiuſque, & genere vitae, & quae quiſque ſubſidia vitae habeat, quamue factitet artem, & ſi quae alia inſuper cognoſcenda & inquirenda putabunt. Si quid fortè difficultatis id negotium habebit, ſi quid noui inciderit, referant ad ſuae quiſque Portae Praefectos, quibus, & deſcriptionis ipſius codices, tabulaſq;, ſtatim vbi erit peracta tradere debebunt. Haec ſumma litterarum fuit, quarum exemplum accepere ſinguli, & munus iniunctum à Republica obiere.

Peracto in hunc modum cenſu, litterae

aliae

aliae dimittuntur ad eoſdem, qui obierant ad munus, tabulaſque tradiderant. Rogabantur nunc, vt quotieſcumque intelligerent, inter eos, qui incluſi domibus tenerentur, aliquos eſſe, miserè laborantes ob pauperiem, ac deſtitutos vitae alimentis, inſpecto codice, qui nomina, & fortunam omnium contineret, ad piſtrina deſtinata mandarent, indeque panis dimenſa pro cuiuſque egeſtate ſuppeditarentur diuidenda oſtiatim per homines probos, quos ipſi elegiſſent.

Vtenſilia, fulcra, tabulas, menſas, lintea, culcitras, lodices, aliaque id genus, quae aliquo peſtilentiae contactu, ſiue ſuſpicione nonnulla inquinata eſſent, cremari placuit, pretiumq; dominis à Ciuitate perſolui quanti quaeque res aeſtimatae eſſent. Ei aeſtimationi faciendae, qui praeeſſe deberent nominati fuerunt. Mox & alij nominantur, atque eliguntur per quos conquiſitio fieret mendicorum externorum, ſcilicet, vt in duo diuerſa loca coacti, & inſpecti, prout ius, faſque erat ablegarentur, exonerareturque aliena illa multitudine Ciuitas. Ablegandis verò, & à Ciuitate ſegregandis in loca ſeparata multis, qui è Ciuium numero ſubinde manifeſti peſtis, aut ſuſpecti reperiebantur, cum à Prae-

Digitized by Google

à Praeſide, & Tribunali Sanitatis deſtinaretur ſuburbium, cui à Trinitate cognomen eſt, id conſilium Ciuitati minime placebat, Ac Praeſidi reſpondêre Decuriones: ſatius videri, ſi aedificarentur tuguria per agros, ibique morboſi collocarentur, quàm vti pollueretur, fieretque peſtilentiae domicilium pars illa integra adhuc, & intacta malo: ſuper ea re non modo diſſidebat à Tribunali Tribunal: ſed ne inter Decuriones quidem ipſos, aut inter curatores, cuſtodeſque Sanitatis ſatis conſtabat vtra potior ſententia foret.

Dicebatur hinc: regionem eam, & vicina ſuburbia ſcatere aquis, & nequaquam inſalubribus, & aptis ad lauacra, rem adeo neceſſariam Lazareto, ſordibuſque eluendis: eſſeque in vicino prioris peſtilentiae ſepulchra foſſam ingentem. Contra ſtabant, incolumitas iam dicta loci, cui ſic fieret iniuria, vicinitaſque viarum, & frequentium, & ferentium è locis, vel ad loca felicia adhuc, & ſaluberrima, neſciaque peſtis: frequentem inſuper eſſe Vicum tectis, & hortis, & adnexa vinearum vbertate, quae pretium augeret, vt nonniſi magno pretio conduci poſſet ea Lazareto ſedes.

Rurſus,

Rurſus, quod ad tuguria potius extruenda attineret, erat inter ambigendi cauſas, nomen, & fama Ciuitatis, quae tamen in eo miſero rerum ſtatu, commercij nonnullius cauſa, tuenda vtcunque eſſet. Nam ſigna extrema perditarum rerum, & peſtilentiae dominantis eſſe proiectum in mapalia populum. Et poſſe timeri, ne finitimae quoque, & ſubiectae Ciuitates hoc terrore conſternatae reuerentiam exſuerent, tollerentque, & prohiberent commercia cum Metropoli, quo nobis irrogato exilio, plus miſeriarum, maiora damna imminere, aggrauarique manifeſtè annonam. Sed ne palearum quidem eſſe ſatis ad domicilia populo ponenda haec. Et id, quod eſſet materiae ſtraminiſque huius, ſordidum, humidumq; reperiri, ac ſi ſol vrgeat, aeſtuare, & torreri corpora intus, nouamque imminere morborum luem. Si fierent ex tabulis aſſeribuſque tuguria: longum id opus nimis, grauemque fore impenſam, & cuſtodiarum ſimul, miniſtrorumque numerum ita oportere augeri.

Reperiebantur infecti quotidie complures, neque Lazareti Gregoriani capacitas vltra ſufficiebat, admittebatue vllos. Ideo vici Vigentini pars electa eſt, quà inſulam efficit

Vicus.

Digitized by Google

Vicus. Electi, qui cum incolis agerent, vti vacua fieret ea pars. Alij, qui culcitras, lodices, ligna, ſaccos, & mille veſtimenta emenda curarent.

Et huiuſmodi rerum, & alendi populi voraces impenſae cùm obuerſarentur animis, iamque praeſens, & impatiens morae neceſſitas ipſa ſumptuum, & erogandarum illico pecuniarum inſtaret, ad rem antea ſuſceptam, atque tentatam, animum adiecere Decuriones, vt regij auxilij partem expoſcerent; quod non modò tanti Regis clementiae erga fideles adeò ſubiectos, Maieſtatique ipſius conſentaneum, ſed etiam iure debitum eſſe arbitrabantur.

Ad Gubernatorem Spinulam obſidentem eo tempore Caſalem Vrbem, noua legatio miſſa eſt, quae expoſceret Ciuitatis nomine id auxilium: communes miſerias, & iura demum ipſa demonſtraret. Legati Vicecomites duo, Io. Baptiſta Coriolani filius, & Eques Carolus iére: taliaque à publico Concilio Gubernatori dicere iuſſi erant.

Peſtilentiae morbum, qui Vrbem inuaſiſſet, non remittere de vi ſua, ſed creſcere in dies, terribilioremque fieri. Penè etiam ad extrema ventum eſſe. Nec dubitare Ciuitatem, quia

quin ad caeteros ſumptus, erogationemque pecuniarum intolerabilem, alendae propemodum vniuerſae plebis onus accedere debeat, niſi tot millia fidelium Ciuium, tot capita innoxia infantes paruuloſque pueros relinquere abſumenda fami ſimul, & peſti velit. Sed ne dubitare quidem, quin onera, impenſaeque iſtae pertinerent ad faſtigium, Maieſtatemque Regis. Extare exempla, quemadmodum veteres Mediolani Duces peſtilentiae temporibus ſubierint haec onera ſemper, & oppreſſam malo Ciuitatem ita ſubleuarint. Carolumque Caeſarem decreto etiam ſuo declaraſſe id ita eſſe faciendum.

Nec diſcordare legum authoritatem, quae ſemper huiuſmodi impenſas, a Ciuitatis, & Populi miſerijs, ad potentiam, opeſque Principum inclinarint. Mediolani tamen hanc Regiae maieſtatis, & munificentiae vicem conatos eſſe ſuſtinere Decuriones, vt fidelem Populum eidem Maieſtati conſeruarent. Nunc ad vltima ventum eſſe, remque deſperatam agi, ſi vltra ſuſtinere conentur. Aerarium, non ſolùm exhauſtum eſſe Ciuitatis, ſed etiam in ventura tempora oppigneratum, obligatumque teneri. Tributa quae viritim, ſeu oſtiatim imponantur facta eſſe vanum ſine

vllius

Digitized by Google

vllius rei fructu nomen : neque exigi poſſe, propterea quod, qui pendere ea deberent, nudi iam ipſi, inaneſque facti ſunt: atque nobilitatem praecipuè ipſam penè incultis, & deſertis ob militum hoſpitia agris, ſibi inopem, nihil habere quod in commune conferre poſſit.

Proinde ſupplicare ſtatuiſſe Regio Gubernatori, & per eum, Maieſtati Regis, vt tam afflictae, tam fideli Ciuitati ſubſidia aliqua inueniantur. Nominatim autem poſtulare hoc, vt quicquid pecuniae Regio Fiſco pendat Ciuitas, remittatur, donec leuata malis, & pauliſper recreata erit. Hoc certe laxamentum datum fuiſſe Ciuitati etiam anno 1576 tunc cum neque peſtilentia par, neque rerum aliarum anguſtiae tantae eſſent, quantae vrgeant nunc, porròque immineant.

Marchionem Aiamontis, qui Prouinciam eo tempore gubernabat, & ſcripſiſſe de ſtatu Ciuitatis ad Regem, & de leuamento ac remiſſione rogatum annuiſſe: quorum vtrumq; & rogaretur nunc, & verò etiam à poteſtate, & benignitate pari ſperaretur.

Spinula legatos humaniſſime alloquutus; litteras eis ad Ciuitatem, hoc eſt ad Decuriones capita Ciuitatis, dedit ſcriptas in hanc ſenten-

ſententiam. Maximo moerore ſe eſſe affectum, ob cladem, & mala Ciuitatis, quae Vicecomites duo, Carolus, & Ioannes Baptiſta, pari prudentia, & nobilitate Viri ſibi expoſuiſſent. Et augeri moerorem hoc ipſo, quod bello impeditus interim publicis hiſce malis intereſſe non poſſit omni ſua ope ſubleuaturus benemeritam adeò Ciuitatem, ſi adeſſet, praeſenſque eſſet. Attamen, magnopere confidere ſe, & pro certo habere, nobiliſſimos viros, & rerum capita Decuriones, in eo poſitos gradu dignitatis, officio ſuo non defuturos, caeteriſque etiam praebituros exemplum pietatis, quam erga Patriam explicare & exercere debeant.

Hoc illud eſſe tempus profundendi largè, atq; libenter ea, quae temporibus alijs retineri, & augeri ius faſque eſt. Ac licet difficile ſit conferre ſumptum curamque omnem in partem vnam illic vbi pleraque alia ſolicitudinem eandem, impenſaſq; requirunt: poſſe tamen conſiderare ipſos, ac videre, quod neceſſitas iſta pauperum praecipue alendorum ſuſtentandaeque plebis, praeuerti rebus alijs omnibus, anteponique debeat, ne egeſtas, & deſperatio priuata ruinam, exitiumque publicum trahat. Se pro ſua parte nulli rei, actionique

actionique defuturum, quam ad pericula haec auertenda pertinere poſſe exiſtimet. Quicquid à Tribunali Prouiſionum, ſiue à Tribunali Sanitatis in rem fore iudicatum erit, in eo daturum operam, vt intelligant, non deeſſe ſibi ſtudium erga Metropolim, voluntatemq; optimam: & ea quae legati petierint, accuratè conſultaturum, quomodo fieri poſſint.

Longinqua nimium, & lenta ſubſidia fore haec apparebat, hactenuſque verborum tantummodo officia erant. Res autem ipſae dilationem nullo modo patiebantur. Ideo in Concilio magnopere erectis ob difficultatem exequendi animis agitatum, qua ratione, & via, quibuſue pecuniarum aceruis protinus haec omnia expedirentur, quae particulatim agitata aliàs, nunc cuncta ſimul vnà cum morbi incrementis ingruerant. Tribunalque Sanitatis ſuo iure efflagitabat quadraginta millia nummûm aureorum, quo ſubſidio Tribunal id agere agenda, & prouidenda prouidere poſſet.

Alia ſeparatim aureorum millia ſex decreta fuere perſoluendo rerum pretio dominis, quorum domeſtica inſtrumenta cremarentur, ne quid vſpiam infecti ſiue contaminati reliquum fieret.

Ad

Ad xvj Cal. Maias congregati LX Decuriones nominatim facultatem dedere ſelectis iſtis, vti praedes ipſi fierent, atque fideiuberent nomine Ciuitatis apud eos, qui profeſſi erant daturos ſe Ciuitati mutuò vigintiquinq; millia nummûm aureorum, quem pecuniae numerum Praeſes Sanitatis neceſſarium eſſe dixerat, ad purganda per Ducatum vniuerſum, corpora, loca, vtenſilia, domos omnes, quacumque peſtis aliqua ſuſpicio parua fuiſſet.

Actum de mittenda legatione ad Gubernatorem Spinulam, qui Caſalem eo tempore obſidebat ſumma legationis: deploratio miſeriarum, neceſſitatumque Ciuitatis: item deprecatio onerum, atque tributorum, quae onera, & tributa Gubernatores alij in tali tempore condonare ac remittere conſueuerunt. Legati, qui mitterentur, permiſſum eius rei iudicium ijſdem, qui, & pecuniae publicae, diſpenſatores, arbitriq; facti erant ad omnes peſtilentiae impenſas.

Actum eo die de religionibus etiam votiſque nuncupandis, vt quoniam fluxa incerta, vana eſſent omnia, quae conſilijs, & ope humana prouiderentur, certum illud efficaciſſimumq; auxilium, peteretur è Coelo, quod &

ſacculo

Digitized by Google

ſaeculo ſuperiore ſalutem perditis rebus ſub D. Carolo attuliſſet.

Negocium dedere ſelectis, vt conſultarent, referrentque ipſi, quae vota, quaſue Religiones inſtitui nuncupari oporteret. Ex eorum ſententia, & reſponſo decretum in haec verba factum eſt.

Diem Viſitationi Beatiſſimae Virginis ſacrum Populus Mediolanenſis ad triennium proximum inuiolabili lege feſtum, religioſumque habebit. Eius diei peruigilium ſeruabit. Triennio elapſo libera, & ſoluta religio haec vniuſcuiuſque pietati relinquetur, neque vltra tenebitur populus hac votiua lege.

Eo Viſitationis die quotannis in perpetuum ad Deiparae Aedem, quae iuxta Diui Celſi templum eſt dona portabuntur à Tribunali Prouiſionum, procedentque opifices cum inſignibus ſuis ſicuti moris eſt. Solenni ritu res diuina fiet, praebente Tribunali ſumptum intereruntque omnes: ac primo voti huius anno, Decuriones ipſi inuitabuntur à Tribunali ad ſolenne hoc: ſinguli funale portabunt à ſe coemptum, offerentque Virgini liberatrici.

Ad D. Barnabae Fontem dona mittet Tribunal

bunal mille aureorum nummûm aeſtimatione: publicè portabuntur, tradenturque ritè, ac teſtatò loci Praefectis.

Eminentiſſimo Borromaeo Archiepiſcopo Vrbis ſupplicabitur à LX Decurionibus, vti corpus, quod Diui Caroli fuerat, compoſito ad pietatem agmine, ac ſupplicatione ſolemni portari per Vrbem velit. Si annuat: ea ſupplicatio quàm magnificentiſſime adornabitur, eritque pompa conueniens tantae Animae reliquijs. Atque recordata Ciuitas quanto Paſtor ille feruore animi, & quanta in Populum caritate egiſſet, tunc cùm hanc Vrbem in ipſius etiam Pontificatu, peſtilentia depopularetur, tantò praeſentius nunc è Coelo affuturum eſſe Diuum ſperans, ſtatuit, vouitque, deceſſus eius diem, feſtum, & nulli mortali operi faciundo ſacrum ſeruandum eſſe populo huic, eaque in perpetuum, religione ſe ſe obſtrinxerunt.

Haec publicè nuncupata vota pietate, conſilioque Decurionum, tantò plus ſpei, ſolatijque afferebant animis, quantò magis difficultates omnium rerum, & aerumnae, ſimulque pericula inpoſterum & cum futuri metu praeſentia mala inualeſcebant, aggra-

uabantque

uabantque homines, qui cùm pecuniam Ciuitati mutuam ſe daturos oſtendiſſent, mutauerant conſilium, & praecisè negabant.

Praeſes interim idem, Tribunalque Sanitatis poſtulabant à Rep. ingentes pecuniae ſummas, ob duo noua Lazareta, quae diffuſo iam latius, & finem haud inueniente morbo, fabricanda raptim inſtruendaque eſſent omnibus neceſſarijs, vt infecta, vel ſuſpecta iam aliquot millia ciuium egentiſſimorum alerentur ibi, & curarentur praeter aliam multitudinem, quae in Lazareto maximo prior acceperat cladis miſeriaeque ſedem. Nec à Praeſide tantùm ob has aliaſque inſtantes, praeſenteſue neceſſitates, Ordo ſolicitabatur: ſed & Magni Cancellarij, nunc preces, & monita, nunc Regij nutus authoritas accedebat, vt ne tempora omitterentur frumenti, olei, oryzae, ſalis, medicamentorumque coemendorum in quadraginta dies, quo tempore incluſa domibus tot millia alenda & curanda de publico eſſent.

Lectulos quadringentos vt minimum, & reliquam neceſſariam ſupellectilem eſſe parandam in Lazareta duo, quorum inſtruendorum cura Decurionibus Antonio Raynoldo, & Io. Petro Negrolio

Negrolio tradita eſſet. Haec, & alia, quae ſingula ardua forent, acta, & decreta vno die omnia ſimul: ea dies fuit ad x Cal. Iunij.

Ad vi Nonas Iunij, Vicarius, quia cum peſte creſcebat ſimul opinio inſita animis peſtem eſſe manufactam; repertaeque erant maculae, & veſtigia paſſim vnguentorum praeferentia id veneficium: retulit de augendo premio indicij, ſi quis flagitij eius index inueniretur. Decretumque eſt vt ad ducentos aureos nummos, & exſulum duorum impunitatem iudicis arbitrio concedendam, quae iam praemia Gubernator propoſuiſſet, atque edixiſſet, adderentur Ciuitatis nomine quingenti aurei nummi.

Retulit idem: quoniam à Praeſide Sanitatis ſignificatum ſibi eſſet: nullos inueniri medicos, qui vellent ingredi Lazaretum ad inuiſendos ibi, curandoſque aegrotos: Collegiumque Medicorum rogatum à Tribunali per litteras, vt deſtinare aliquos vellet, cunctari adhuc, nec mittere quemquam, ideò non debere differri, quin Ciuitatis quoque nomine ſcriberetur ad id Collegium, vt patriae ſubuenirent, arte ſua, neue negando ſubſidium dehoneſtarent Artem, quae per ſe honeſtiſſima nouos hinc acceptura honores eſſet.

e D

Decreuere Decuriones ſcribendas eſſe literas ad Collegium Medicorum : ſuntque praeſcriptae, & miſſae cum precibus, & obteſtatione graui ſicuti res poſtulabat.

Reſponſum à Collegio eſt : daturos è ſuo corpore, qui ſuccederent ad muros vſque Lazareti, & ſtantes citra foſſam mederentur vtcumque aegris : ingredi ad certam perniciem illa peſtilentiae tecta nolle quemquam. Inita ratio eſt, vt vnus, alterue medentium, publicè conducto, non procul à Lazareti ſeptis, & aſſignato domicilio habitaret : ſtipatores, cuſtodeſque corporis, circum tuguria, & caſas, lectuloſque deducerent : ſtipendium augeretur, quò promptius adiret pericula quiſquis ille ſuſcepiſſet id munus propoſito quaeſtu, Nec domi tantummodo medicos quaeſiuit Ciuitas : ſed etiam dato negotio mercatoribus, qui, per Germaniam, Galliamque negotiabantur, artis eius homines illecebra ſtipis elicere, & conducere tentauerunt.

Annuerat interea Borromaeus Eminentiſſimus, non titulo ſolum hoc, & communi honoris appellatione, ſed etiam ſingulari virtute Cardinalis, & planè paterna caritate Archiepiſcopus Vrbis, vt D. Caroli Corpus ſupplici

agmine

agmine & pompa , quanta maxima poſſet adornari circumferetur, oſtenderenturq; Coelo reliquiae Viri , qui iras olim eoſdem placare praeſentia ſua potuiſſet , quemue labores , & merita illa ſubduxiſſent hinc in Coelum. Ac poſteaquam, annuere ita Cardinalem, renuntiatum Ciuitati eſt: accuratiſſime Decuriones omnia agebant, vt ne quid ad ſupplicationis habendae honorem, celebritatemque deeſſet.

In primis autem elegerunt è ſuo ordine duos , qui cum Archipresbytero Eccleſiae Metropolitanae Alexandro Mazenta conſilia communicarent , rationemque inirent , qua potiſſimum deſcriptione , & ornatu fierent Arca , & vmbella condendo , ac ſuperne tegendo Corpori , dum per vias , & compita item deſcribenda portaretur. Ad eam conſultationem electi Marchio Ioannes Maria Vicecomes , & Balthaſar Barzius fuere.

Apud Eminentiſſimum Borromaeum , Miniſtroſque eius nihil ab vlla parte remiſſum, quod piè , quod decorè , & ad mouendam populi pietatem accommodatè fieri poſſet : paribuſque ſtudijs , hinc ciuilis , hinc Eccleſiaſtica poteſtas , & magnificentia ſacrorum erecta erat ad efferenda in publicum, & adornanda oſſa , exuuiaſque Paſtoris cuius nomine ,

nomine, & fama nihil fortè vmquam in hac Metropoli plauſibilius fuit: & ſupererant, qui ſpirantem ipſum, viuumq; vidiſſent. Litterae Paſtorales à Cardinale Federico ſcriptae fuerunt, & eius iuſſu propoſitae locis omnibus, vt ſciret Populus id, quod de aperiendo ſepulchro, & efferrendo in lucem ſacro Corpore parabatur. Inerat hortatio grauiſſima ad ſingulos, vniuerſoſque, vt quoniam in tanta patriae clade, rebuſque pene deſperatis ventum eſſet ad ſpem hanc vltimam, mouendi ab tumulo oſſa, & Corpus exanime Pontificis, qui conſeruatae olim ab ſe Vrbis deprecator etiam nunc in Coelo ſingularis haberetur: mouerent pariter ipſi animos ad piacula culparum ſuſcipienda, quae gratiſſima coeleſti deprecatori huic ſemper fuiſſe haud ignorarent. Coniungerent ieiunia, Confeſſioneſque ſacras, & myſteria Altaris.

Non interim quies vlla dabatur ab neceſſitatibus, curiſque publicis, creſcente impenſarum magnitudine, quantò magis creſcebat malum, & remedijs adhuc omnibus contumacior peſtilentia, non humana, non diuina ope coërcebatur. Scripſere Decuriones ad Senatum implorantes Ciuitatis nomi-

ne Regiam opem, atque facultatem imponendi tributa, quae imponenda cenſuiſſent. In primis verò petebant, vt ſaluum eſſet Ciuitati ius repetendi, atque exigendi à Regio Fiſco pecunias: quod Senatus aequum fore reſpondit.

Ad xviij Cal. Quinctileis de votis publice nuncupatis Cardinali Archiepiſcopo, Ciuitatis nomine ſupplicatum eſt in hunc modum.

Implorandi auxilij diuini cauſa aduerſus peſtem, quae tantam iam Mediolani ſtragem edidiſſet, nec de ſaeuitia remitteret quicquam inter caetera piacula coeleſtis irae LX. Decuriones optauiſſe, vt diem Viſitationi Sanctiſſimae Virginis ſacrum populus Mediolanenſis, & ſacrum Diuo Carolo diem feſtum, vtrumque, religioſumque ſeruaret, in perpetuum quidem hunc, illum verò conditione ea, vt triennio exacto libera vnicuiq; religio eſſet. In haec exquiſita eſſe populi etiam ipſius ſtudia regionatim, ſiue Collegiatim, atque annuiſſe, conſenſiſſeque omnes. Proinde petere nunc ab ipſo Paſtore populi, & Pontifice Vrbis, ac Praeſide Sacrorum, vt haec nutu authoritateque ſua confirmare velit, iubeatq; Parochos decreta

ſic,

Digitized by Google

ſic, & ſancita, & publicè ſuſcepta vota promulgare, ſicuti, & religiones eiuſmodi alias promulgari ſolenne eſt.

Spinula Gubernator è caſtris ab Caſale patentes huiuſmodi litteras dedit. Quoniam turbato propter peſtilentiam ſtatu Vrbis, alia quotidie, ex alijs negotia orirentur, quae ad Regium Gubernatorem referri, imperioq; eius, & poteſtate decerni oporteret, ipſeque in praeſentia bello occupatus, Regis, & Reip. cauſa abeſſet: ideo in magnum Cancellarium Antonium Ferrerium nomine ius omne Gubernatoris, poteſtatemque transferri, vt hoc abſentiae, & peſtilentiae tempore agenda, & decernenda cuncta agere, & decernere poſſet, eique Decuriones Vrbis, ad omnia praeſto eſſent.

Ad caeteras pecuniae conficiendae artes, quae excogitatae iam & tentatae erant, vrgente neceſſitate noua conſilia quaedam iniere Decuriones, & expoſuere Magno Cancellario, Senatuique. Ea fuere huiuſmodi.

Admonerentur vniuerſi per Vrbem quibus commoda domi res, vel ſi monita parum, hortationeſque proficerent, imperio etiam, & authoritate compellerentur, vt in tantis patriae neceſſitatibus, conferrent in publicum,

cum, quantum quiſque pecuniae, frumenti, vini poſſet, eoque ſubſidio Remp. ad alendos in tali tempore pauperes adiuuarent. Viciſſim ijs ex pecunia publica certi reditus aſſignarentur pro ea ſumma, quam quiſque Ciuitati commodaſſet.

Ediceret Gubernator, ediceret Senatus vt profiteretur vnuſquiſque quantum argenti, quantum frumenti, vinique haberet: ac facta per ſingulos huiuſmodi profeſſione, imperarentur tributa per domos, atque aequabiliter, pro modo, & habitu cuiuſq; exigerentur.

Euocarentur authoritate publica Collegia medicorum, Collegia cauſidicorum, mercatorum verò in primis, atque nummulariorum, & cum eis ageretur, vt Reip. ex qua creuiſſent, hoc maxime tempore commodarent, pauperibuſque pro ſua parte ſubueniendo capeſſerent pietatis ſimul gloriaeque partem.

Darentur Ciuitatis nomine litterae ad Cardinales, alioſque, qui ampla per Prouinciam agrumque Mediolanenſem Sacerdotia obtinerent: hique rogarentur, vt ex magnitudine, opulentiaque ſua vellent ſubuenire cultoribus terrae eiuſdem, vnde emolumenta percepiſſent, porròque percepturi eſſent, ſi non ad ſolitudinem, quae videretur imminere, redigeretur.

geretur. Par obteſtatio adhiberetur Monaſterijs, locisſque pijs, vſurpaturis falsò vocabulum hoc titulumque pietatis inpoſterum, niſi piè nunc erga pauperes largeque agerent.

Supplicaretur demum Eminentiſſimo Borromaeo, vt ad caeteram ſuam ſpectatiſſimam hoc tempore caritatem, atque munificentiam adderet & aliud caritatis officium: Clericosſque ſuos, quorum plerique locupletes, tum in Vrbe, tum extra Vrbem eſſent, ad ea, quibus abundarent, depromenda, & diuidenda hortaretur.

Haec omnia ſicuti cogitauerant expoſuerantque Decuriones, facienda cenſuit Senatus, deditque is Ordo litteras ad publicum Concilium Regis nomine, ſicuti moris eſt, & authoritate perſcriptas, quibus & cogitata prudenter omnia affirmabant Patres, & opem ſuam ad ea obtinenda, atque exſequenda paratam fore oſtendebant.

Haud deinde finis erat huiuſmodi litterarum, nunc Decurionum, & publici Conſilij ad Senatum, nunc Senatus ad Decuriones: & modò ad Gubernatorem vterque Ordo, modò ad Ordinem vtrumque Gubernator ipſe ſcribebat. Saepe in caſtra ad Hiſpanum commeauere proceres: ſaepe inde in Vrbem nunc

man-

mandata, nunc promiſſa aliqua venêre ſuper ijs rebus, quas legati ſubſidium aduerſus publica mala petentes, expoſuerant. Cladeſque peſtilentiae haec, magnitudine, ac varietate conſiliorum & negotiorum, atque difficultatum ſubinde orientium penè bella aequauit. Sed includere huc, tum legationum acta, tum litterarum exempla ſuperſedebo, ne nimis longum fecerim, & genus iam, ac ſumma earum demonſtrata eſt.

Caeterùm, dum tota conſternata Ciuitas in hunc modum exitij ſui contemplatione angeretur, nec minus conquiſitio remediorum animos, quàm corpora morbus exerceret, ſpes repente ſalutis affulſit, ſiue quia ad depellendam peſtem, humana quoque nonnihil ope, conſilijſque humanis profectum erat: ſiue quia clementia diuina, non delere, ſed admonere populum voluerat, effeceratque iam iſtud, & terruerat ſatis, purgaueratque Vrbem. Coepit paulatim remittere morbus: deinde quotidie magis, magiſque ſupprimebatur, & mortuorum numerum, dimidio, quàm pridiè minorem quotidie renuntiabant homines, quibus ea cura mandata erat.

Ita pleraque eorum, quae cogitata, & decreta erant, irrita fuere: ventumque eò eſt, vt

vt Praeſes Sanitatis Archonatus ad Decuriones ſcriberet decedentem ſe Magiſtratu liberam peſte relinquere Vrbem : id diuino munere datum : ſed , & conſilia , munificentiamq; Ciuitatis profuiſſe. Finis in eo : quoniam multis perſoluenda merces eſſet , qui ſtrenuam Reipublicae operam , fidelemque nauaſſent , erogaretur pecunia ſibi ad eam ſummam, vt ſuam, & Reipublicae fidem, in eo liberare poſſet. Mille aureorum nummûm in praeſentia datum eſt : de caetero facta ſpes : Praeſeſque laudatus , quod prouidè omnia , rectèque adminiſtraſſet.

Pro tanto beneficio grata Ciuitas erga Maieſtatem , clementiamque diuinam eſſe volens , conſultare inde coepit , quaenam acceptiſſima dona eſſe Numini poſſent, quidue publicae pietati maxime conſentaneum foret. Cenſuerant Decuriones, inter alia nonnulla, quadraginta dierum ſolenne ieiunium inchoandum eſſe Romano ritu , vt acceſſio illa poenitentiae ſalutaris vicem quaſi donorum ingentium expleret. Id quia populo non placuerat, exquiſitaeque ſententiae vicatim in id congruerant , vt de vetere Ambroſiano inſtituto Quadrageſimae ineundae nihil mutaretur : ad alia itum , quae, nec attingerent

populi

populi ſenſus, nec inſtituta antiqua verterent.

Penſilem lychnucum cum perpetui luminis alimento in Aede D. Mariae Gratiarum locauere ex argento faciendum, atq; ſuſpendendum primo quoque tempore ibi vnciarum ſexcentarum pondere. Item ad Deiparae Aedem, quae iuxta Diui Celſi eſt decreuere ſacrificalem apparatum eſſe mittendum pari ſumptu. Nec non ad ſummam eandem Patrono Vrbis D. Ambroſio, Temploque eius dona, quae maxime opportuna viderentur: cenſuitque Cardinalis, non poſſe melius in praeſentia collocari quicquid illud pecuniae offerendum Templo eſſet, quàm munienda ſimul, & adornanda clatris Ara maxima Templi eius: Idque factum ita eſt. In Diui Sebaſtiani Aedem abſoluendam, atque expoliendam, & pecunia collata praeſens, & decretum, vt ſumma maior daretur. Sexcenti aurei nummi diuiſi in monaſteria, coetuſque pios, prout quibuſque egeſtas, & fama ſanctimoniae maior eſſet.

Caetera, quae ad honorem Deo Opt. Max. habendum, gratiaſque pro tanto beneficio agendas pertinerent, permiſſa Conſeruatoribus, vt conſultarent, viderentq; ipſi, quibus maxime donis, quibuſue caeremonijs adorari

Numinis

Numinis clementiam oporteret, quae Ciuitatem iam ad extrema deductam in ipſo penè exitij articulo conſeruaſſet.

Malignitas & liuor, inuidiaque peſſima venena populorum, Rerumpublicarumque maximarum fuere ſemper, & erunt. Ne miſerrimo quidem hoc peſtilentiae tempore ceſſauere quominus, impeterent carperentque ſummam rem, tamquam omiſiſſent, neglexiſſentue Proceres Vrbis aliquid, quod fieri munificentius, accuratiuſue poſſet. Eius rei iudicium, ac ſententia mihi in ſuſpenſo relicta ſit. Id quod in tabulis, rationibuſque publicis reperi, quod ad ſumptus attinet tantummodo ponam. Quippe ſumma pecuniarum de publico erogatarum ob peſtem, ita perſcripta, atque ad nummum relata eſt aureorum nummûm CCLXVII millia ſupputatione videlicet ea, qua nummus aureus pondo, libraſue ſenas pendit. Neque mendum, fraudemue ſubeſſe rationi ſuſpicari poterit, quiſquis, aut antea cognouerit, aut poſtea conſiderare volet omnia haec.

Lazaretum maximum, Lazareta minora ſpatia camporum, quae tugurijs occupari neceſſe fuit: tuguria, quae ſtructa penè innumerabilia fuerunt. Vtenſilia, conductas pe

Vrbem

Digitized by Google

Vrbem aedes, pharmaca, medicos, alimenta egentium aegrotantiumq; populo per decem continuos menſes: & tamquam in vna domo, prouiſa, apparata, praebita cuncta tot millibus. Atque, vt funeſta haec ratio ſubtilius aliquanto, exactiuſq; repraeſentata ſit, ſimul, vt omnis populi Mediolanenſis aetas haec etiam miſerabilia ſepulcra maiorum ſuorum agnoſcat: Sancti Barnabae Lazaretum Ticinenſi Porta fuit, Gregoriano Lazareto, & forma, & magnitudine pene par.

Decem iugera agri occupabat: habebat in medio extructam ſubitario opere ſacram Aedem. Aquariae machinae, quae largè fontes in publicum euergerent, fuere ibi, quatuor lauacra ſordibus eluendis. Tecta ad agendas excubias, ne qui egrederentur. Tecta Patrum, qui ad curam praecipuè animarum excubabant. Tecta ſeparatim eorum, qui purgati iam, cura tamen adhuc, cuſtodiaque attinebantur. Extra Lazaretum haec, intus vero cubicula CCXVII capitum ibi ad quatuor millia fuere.

Lazaretum Portae Cumanae iuxta Trinitatis Aedem haud diſſimili ſtructura, & deſcriptione apparabatur. Sed ad diem conſummari perficique non potuit. Aliaque

pariter

pariter inchoata Lazareta cum anteceſſiſſet praecipiti ſua celeritate malum, id incommodi attulerant, vt & magna impenſa ſtruerentur, & vſui eſſe non poſſent. Subſidio fuere viculi nonnulli vacui facti ſtatim, inſtructiq; & muniti, vt quaſi Lazareta etiam haec fierent. Eiuſmodi Lazareta, ſepoſitique viculi in hunc vſum, & repente clauſi, fuere quatuor. Porta Orientali vnus contra S. Rochi Crucem. Porta Vigentina alter. Porta Ticinenſi tertius. Porta Cumana quartus. Includebant multas hinc inde domos, & ad muros vſque Vrbis, haec ſepta pertinebant.

Vſus, atque commoditas inde praecipuè petebatur haec, vt qui quadraginta dierum iam prima pericula euaſiſſent, alios quadraginta dies exigerent hîc ad depulſi penitus periculi fidem, indeque purgati penitus, & ſecuri, integrique dimitterentur. E ſordibus ipſis, & media colluuione Lazaretorum extracti quicumque euaſerant ſic, atque ſuperſtites experimento fuerant, lauti, veſtibuſque nouis induti cura & religione patrum, compoſito ad pietatem agmine in nitida haec, & tutiora Lazareta ducebantur. Ad xxvj. millia hominum aliquando fuere, quos in ſpe maiore, ſeu minore, penè deſperatos, ſiue penè inco-

incolumes, quadragenaria mora detinebat: & quindecim millia in Lazaretum maximum prima ſtatim euectione deportata fuerunt.

Piget, pudetque tam infauſti operis ſi mapalia adhuc, & ſepulchra, funeraque, & cadauera mihi argumentum fiant. Mapalia ad P. N. ſexcenta quadraginta quinque fuerunt. Ad P. V. ſeptingenta quindecim. Ad P. R. trecenta, non amplius. Stetere ſingula nummis aureis binis, & impoſita campis fuere, quorum pretium perſolutum dominis eſt: gratiaeq; poſſeſſoribus agrorum inſuper actae, quod Reip. ita commodaſſent. Foſſae maximae cadaueribus accipiendis campos alios occupauere ſeparatim, ac fuere iſtae numero xxiv. praeter minores alias ad Portam vnamquamque foſſas, quas quotidie aperiri, & excauari cogebat pereuntium multitudo.

Mortuorum numerus haud ità exactè iniri potuit, quia in medio peſtilentiae feruore perierant etiam illi, quibus mandatum erat, vt ſummas eiuſmodi referrent. Hiſque alij, & deinceps alij ſuffecti pari violentia omnes auferebantur, donec minima illa curarum, vna cum maioribus alijs neceſſarijſque curis ob deſperationem omiſſa eſt. Coniectura tamen aeſtimatioque communis fuit: centum quadraginta

draginta millia capitum fuiſſe, quae perierunt: reperique ita perſcriptum in tabulis, rationibuſque ijſdem, vnde haec mihi petita ſunt omnia, quae retuli. Sed coniectura alia triſti, miſerandoque indicio numerum auget, addendo his etiam eos, qui in hortis, celliſque vinarijs deſoſſi proximorum manibus clandeſtinum domi tumulum acceperunt.

Ea defunctis corporibus ludibria adijciebantur veſpillonum metu, quod genus, haud minus quam peſtilentia ipſa formidabile erat: ingreſſiq; ſemel iſti domum forte vnam, diripiendo, atque dilapidando cuncta excidium ſecum, luctumque inferebant.

Et ſicuti anceps ea coniectura eſt, dubiuſque numerus ob id peſte mortuorum: ita illud minime dubium: ſi longior peſtilentia fuiſſet, neque Ciuitatis nomen, neque publici Conſilij ſubſidia reliquiaſque antiquarum opum vltra duraturas, ſuffecturaſue populo diminuto quamuis, & minima ex parte ſuperſtiti, ac de eo rerum ſtatu Decuriones ad Gubernatorem Prouinciae Spinulam, inter caetera ſcripſere hiſce verbis.

„ Ciuitas Catholicae Maieſtati deuotiſſima,
„ ac fideliſſima omnium quotquot intra tanti
„ Imperij fines continentur, etiam ante peſtem,

ob

„ ob incommoda temporum exhauſta penitus,
„ & aere alieno demerſa iacebat. Nunc Am-
„ broſianum aerarium omne conſumpſit, om-
„ neſque tentauit foenoris, & mutui vias, vt
„ populum alendo, ac ſuſtentando, ſicuti fecit,
„ Deo, & Regi, & Patriae ſeruiret: ſubijtque
„ impenſas, quas Maieſtas ipſa inuictiſſimi
„ Caeſaris Caroli Quinti ad Regium Fiſcum
„ pertinere declarauit.

Sanè faſtidij periculum apud legentes in hac praecupue parte viget ſi pergere velim ſingula exequi, prout quaeque decreuerunt, & inſtituêre Proceres Vrbis, vt exitium illud, internecionemque Patriae prohiberent. Sed mihi religio quaedam fit omittendi quicquam eorum, quae ſapientiſſimi viri in hoc triſtiſſimo tempore, & vltimo pene caſu curanda, & agenda ſuſceperunt. Nam edicta, quae de ſingulis rebus, ac de vnoquoque capite promulgauere fortaſſe diffugient olim, ſiue abſumentur, prout ſcilicet mobilitas eſt, leuitaſque chartis. Monumenta verò haec ſi minus poterunt aeterna eſſe, ſtab le ſanè illud fixumque habebunt, vt conſumpta renouari poſſint. Nec edicta ipſa, ſed ſummam eorum, ſententiamque ponemus. Iuſſere muniri, & cuſtodiri pagos, municipia, villas omnes

Digitized by Google

omnes agri Mediolanenſis, ne promiſcuè aditus pateret, neue exitus daretur. Nominatimque praeſcripſere, quae Oppida, quae loca ditionis, imperijque alieni caueri oporteret, ne aduenae admitterentur inde in Vrbem. Edixere, vt nomina quotidie referrentur, prout quaeque ſuſpecta, ſiue manifeſtè morboſa, & contaminata domus deprehenſa eſſet. Medici, Chirurgique dari, & quibus ad curationem neceſſaria deeſſent decreta omnia è publico. Vetita bombycum ob tetros odores foetura: ſublatum omne ſcrutorum, veſtiumque commercium, quae veſtes, quaeue ſcruta polluta iam vſu alieno: polluere etiam corpora poſſent. Nundinae quoque ſublatae, niſi quod ad Leucum ſub certis legibus vti haberentur, permiſſum, conceſſumque eſt. Reuocauere Patresfamilias in Vrbem, cum paulatim vniuerſi ferè iam in agros exitij metu conceſſiſſent. Nouas aedium locationes, prohibuere fieri, ne migrando, & traijciendo ſupellectilia homines, quibus iam eſſent initia contagij traijcerent ſimul, atque inferrent in aliena tecta morbum. Et quia quotidie creſcebat leuitas, ac pertinacia plebis adſpernantis ſcilicet vti dictum eſt, peſtilentiae famam, atque inſectantis eos, qui aſſe-

aſſererent hanc, & remedia aliqua loquerentur: Egêre cum Principe Gubernatore Vrbis, vt minas & poenas, authoritatemque ſupremam interponeret: iſque ab Carmaniola, vbi propter belli neceſſitates hoc tempore morabatur edicta in eam rem opportuna compoſuit, miſitque in Vrbem.

Et quia contumacem eam ſimul, famelicamque plebem alendi, ac ſuſtentandi onus intolerabile quotidie magis fiebat, nec horrea ſufficiebant ſi panis ex tritico ſicuti inſtitutum fuerat, quotidie diuideretur, inſtituerunt, vt millium, & panicum etiam propria pabula plebis coquerentur in panes, reſtrictiorque ſimul inſtituta dimenſio eſt, prout exhauſto iam fere poenore, parcius, reſtriſtrictiuſque diſpenſari cuncta res cogebat. Supplicauere Regi, vt onera, tributa, vectigalia, quae penderet Regio Fiſco Ciuitas, tantis hiſce Reipublicae neceſſitatibus, oneribuſque quotidianis, & tantae cladi remitterentur, ſicuti etiam priore peſtilentia factum eſſet.

Et mox ad omnes cogendae pecuniae, cogendique frumenti rationes auerſi, edixere: qui frumentum inuehere in Vrbem, quiue Ciuitati pecuniam commodare, foenerarique vellet:

let: huic, & pro frumento pretium, & prô pecunia ſeptunciale foenus, Remp. dare, ac perſoluere paratam fore: ac ſi quis frumenti pretium etiam in reditus annuos cedere ſibi, mutarique vellet: optionem fore liberam, vt duarum conditionum altera venditor vteretur. Si qui inſtitores, propolae, ſalſamentarij, aromatarij, quiue etiam carbones, & ligna venditare conſueſſent, aut non ſedulò inſtructas ſuo quiſque mercimonij genere apothecas habere curaſſent, aut pretia rerum augere vellent: his irrogatae mulctae, tum quingentorum aureorum nummûm, tum ad maiorem quoque ſummam, ſi viſum ita Decurionibus foret.

In pagos municipia, villas, dimiſſae litterae, vt meſſores, agricolae, praediorumue conductores, qui intra x ab Vrbe lapidem agros, praediaue conducta haberent, adſeruarent accuratè paleas in tuguriorum vſum, atque inſuper in demetendis frugibus meminiſſent incidere culmos ad eam longitudinem vt vſui eſſe poſſent. Deſcriptio per viros nobiles in Vrbe facta domorum, familiarumque ſingularum, cum ſua cuiuſque conditione, & cenſu, & artificij genere, numeroque etiam, & aetate incolarum, & quot in quaq; domo perijſſent

periiſſent iam, quotue inde in Lazareta exportati eſſent. Eiuſque faciendae deſcriptionis edita mandata, ne qua in ſubſidijs, eleemoſiniſque diuidendis publica fraus, errorue admitteretur.

Et pauperes admoniti ipſi, vt quoniam remittere iam aliquid peſtilentia coepiſſet, inciperent vnuſquiſque ad priſtina opificia, & artes, erigere, atque adijcere animum: ne ſemper publica ſubſidia expectarent, ſibi otioſi, alijs graues: nam Ciuitatis opes iam fere eſſe conſumptas. Ita deficere Rempubl. nec exſatiari poſſe ſingulos. Scripta ad terrorem, diſciplinamque haec: caeterum tamen aduerſus neceſſitates vltimas, facta priſtinae munificentiae ſpes, quotieſcunque diſſidiae culpa abeſſet. Aduerſus mendicos, atque errones, indigenas, alienigenaſue latae poenae, ſtatuto bidui ſpatio noſtratibus, intra quod, ad Diui Ambroſij Zenodochium ſtitiſſe deberent: externi, niſi intra quartum ab edicto diem faceſſerent hinc procul, atque abirent, triremium, aut virgarum, prout ſexus, ſiue aetas, indicta poena.

Monattorum, & Monattarum acrius cöercita licentia, vt laqueo ſtrangularentur, furciſque penderent, qui eorum, quaeue earum,

aut

Digitized by Google

aut furarentur è domibus, aut defoderent, occultarentue furta, aut defoſſa haec, & occultata non indicarent, deferrentque ad Magiſtratus. Fatigamur nos quoque talia referendo: ſatietaſque ſubit animum meum illa videlicet, aduerſus quam veluti obfirmatus, & inuictus edicta, & decreta ſic delibare, & perſtringere omnia ſtatueram: ac faſtidio nunc rebellante, ſtylus ipſe fatiſcit, penèq; excidit manu. Nouo, & breuiore adhuc genere compendij vtar.

Quot pericula, quot infortunia, quot humanae fraudes, ancipiteſque caſus, quot etiam conſiliorum remediorumque formae in tali tempore, talique malo, tantoque populo, tantis etiam Reipublicae opibus eſſe potuerunt: totidem in tabulario Ciuitatis reperi decreta, edicta, monita, litteras, commentarioſque publicos, publicaſque conſultationes, & liberalitates, & magnos Generalis Concilij prouiſus, tum ad depellendam, diuina ſimul, & humana ope peſtem: tum ad plebem in ea calamitate ſuſtentandam, tum vero etiam ad coërcenda interim hominum ſcelera, licentiamque fraenandam. Atque diligentia Procerum haec totis ſanè menſibus ſpectata eſt, quamdiu Imperium tantummodo

modò mortis, funerumque manebat: ſed aliquantò maior, attentiorue eſſe coepit, vbi ſeneſcere coeperat, ac remittere malum: Edictaque temporis eius, indicio eſſe poſſunt, auctam vnà cum ſpe ſolicitudinem etiam fuiſſe, ne muneri, clementiaeque diuinae deeſſent, quae iam cladi finem daret. Sic fere nobis Acta Ciuitatis edita ſunt ab Secretario Eccleſia, filio Secretarij Iacobi, qui confecerat reliqueratq; Diarium. Nunc & ea referam, quae apud Tribunal Sanitatis decreta & acta fuiſſe reperi, vel coniuncta iſtis, vel mixta & connexa viciſſim.

ACTA TRIBVNALIS SANITATIS.

INter principia rerum, caſuum, calamitatumque tantarum, cùm peſtilentiae nondum in Vrbe ſigna vlla terrorue nondum vllus eius eſſe coepiſſet, cùmque ſecuri Mediolanenſes adhuc & patrio more in delicias voluptateſque ſuas, imò & in ſtudia ſua effuſi, ſicuti dixeram, ſolutique agerent: & fama interim accidiſſet, Caeſarianas legiones, quae ad rem Mantuanam vindicandam aſſerendamque Imperio mitterentur, ſpargere per totum iter contagia, quae Germanicae

gentes

gentes nihil à communibus morbis pro natiua illa ſeculis obfirmata conſuetudine diſtinguunt: iamque duodecim familias ad Lindum noſtro more clauſas ob peſtem diſcretaſque teneri: ob eam famam eoſq; nuntios, Praeſes Arconatus magnopere contenderat, vt ea Ciuitas decreto Tribunalis notaretur damnareturque velut exſors vſuum commerciorumque noſtrorum. Nam quia praeter morboſarum legionum per eos fines hoc tempore iter, eſt Vrbs Lindum ſuſpectae ſemper Germaniae velut emporium, magnopere pertinebat ad ſalutem, atq; ſecuritatem noſtrae Ciuitatis, interdici, edici, promulgarique authoritate publica, nequi homines, quaeue merces inde admitterentur. Sed reſpectu priuatarum rerum, quae, ſicut iam inde antiquus ille ſcripſerat ſemper offecere publicis, & officient, obtineri non potuit hoc. Namque Ciuium noſtrorum praeualidi ac ditiſſimi quidam, ſiue negotiatoribus, ſiue negotijs ipſis affines, interimque pars etiam ipſi Reip. non vltima, obſtiterunt, ſiue ſententijs, & authoritate ſua, ſiue per alios, quorum opera Tribunal vtebatur.

Medici Conſeruatores magnopere ſuaſerant, vti fieret, ſaltem donec deferbuiſſet

aeſtas,

aeſtas, cuius calore nudaretur ſemper retegereturque peſtis, ſi qua alicubi latitaret. Vbi viderunt irrita ſua monita, nec Philoſophiae decretis inter potentiorum emolumenta eſſe locum, egêre ſaltem, & tenuere, vti certus homo mitteretur in ea loca qui perquireret cognoſceretque & perſcriberet in Vrbem omnia de ſtatu rerum: quo paſſu peſtilentia progrederetur, quoſue ſenſim ipſa gradus explicaret, & quae itinera poſſet inuenire in Prouinciae noſtrae fines.

Miſſus in id à Tribunali fuerat Iulius Vimercatus nomine, ſtrenuus, fidus, audax, cuiuslibet periculi contemptor, dummodo, commendationis, & laudis, & ſpei, & praeſentis emolumenti nonnihil etiam ipſe haberet atque reportaret: obijtque cuncta, & colluſtrauit, atque perſcripſit, nullo omiſſo aditu, nullaue peſtilentiae latebra, quò non, & vti curator patriae ac legatus, & publicae ſalutis vti ſpeculator quidam acceſſiſſet. Retulerat iſte cuncta prudenter etiam non modò accuratè: ſed ne decreta ſiue edicta ex eius relatione ac litteris opportuna fierent, praeualuere nobilium, vt dixi, mercatorum artes, quibus conditio temporis dabat, vt veris immiſceri nobilibus poſſent, quiue etiam clari genus,

genus, pleni diuitiarum, animo inſatiabiles, & traijciendi ſemper aliqua neceſſitatibus, at q; conſilijs illigati in longum erant. Horum violenta palam, ſiue per occultum authoritate effectum eſt ne periculoſi illi ex Germania traiectus tollerentur ſtatim, atque inhiberentur, ſicuti oportuerat, ac ſicuti Medici Conſeruatores cenſuere. Teſſerarum quoq; vſum rem à Praeſide Rhaudenſi anno 1628. vtiliſſime, ac ſaluberrime inſtitutam diſturbauere iſti, ac ſuſtulere. Ea fallacia Tribunali obiecta eſt, cùm adhuc Germanicus ille exercitus, vnde timebatur aderatque peſtis in ancipiti eſſet expectatione, & fama, quonam iret. Vt verò deſcendere paulatim, & flectere huc, & captis in Rhetia, poſitis, communitiſque caſtellis, propior iam propiorq; fieri: Edictum à Tribunali eſt, ne qua coemptio fieret veſtium, vtenſilium, vaſorum, rerumue aliarum, quarum praedam eae legiones egerant è pagis, atque municipijs in quibus nota iam ſtrages, & praeda peſtilentiae erat: graueſque exitialibus eiuſmodi rapinis aduentabant, & vt cuique militi aliquid in manibus erat, quaerebat vilitate emptorem. Ita vile edictum fuit, ac mercatu illo mortis, compendioque pernicioſo,

Digitized by Google

cioſo , multi ſeque , & alios, patriamque polluerunt vltro euntes ad ferales illas nundinas cupidine lucri.

Agitatum antea fuerat in Generali Conſilio Ciuitatis , apud Tribunal , apud Senatum, apud Quaeſtores Ordinarios, & inſtantius vehementiuſque hoc tempore actum eſt, vt ſi minus vitari poſſet Germanicarum Legionum hoc iter per Prouinciae loca, moraque damnoſior itinere : at certè nauibus deuectae per Larium acciperentur: vnde periculi minus terris, & minor occaſio praedarum auido, diſſoluto, & barbarum in morem efferato militi futura erat . Sed Comenſes, ſicuti fama fuit donatiuo quodam vitauere id incommodum: homineſque domini, & arbitri negotij eius, ſicuti fama fuit , accepto congiario quatuor millium aureorum nummûm à Procuratore Coloniae viam inuenere qua Lacum magna ex parte exonerarent. Ac ſi nauibus vti ſtatutum fuerat, & faciliore compendio itineris, & minore Prouinciae damno deportarentur , edita , praeſcripta , diſpoſita omnia erant, quae ſi ordine facta ſeruata fuiſſent leuior foret peſtilentia inter ipſos: leuius parciuſque impertiretur alienis: neque foedaſſent atque laceraſſent al-

tera

Digitized by Google

tera rapinarum & licentiae peſte populos quacunque tranſierunt.

Ab Valle Solida per Margutij vndas intrarent, ſicuti fuerat nauigatio deſcripta, Verbanum: Ticinoque Papiam: inde per Padum, quà poſtea placeret ad expeditionis loca deuenirent. Alia nauigationis via proponebatur ita ſcilicet, vt à Belintione ad Magadinum imponerentur in naues: tertia fuit haec, quae obſepta & interclusa pondere argenti eſt, vt ab Vulturena Valle Larium ingreſſae legiones quatuordecim inde millium traiectu Verbanum inirent, tenderentque ad Lauenum: ſiue etiam vt permenſae flumen Abduam tenderent ad Padum: ad Caſtrum nouum, ad Abduae fauces: inde quacunque ducerent Imperatores Duceſue: & praefecti earum.

Ab vtroque Tribunali, ab Senatu, & à Magiſtratibus Vrbis excogitatum ita decretumque fuit. Vt autem ſpreto hoc, & commutato itinere, latrocinijs, incendijs, & omni ſaeuitiae genere, vltra militarem quoque modum omnia peruaſtarunt: & inflammato Colico, direpta Valle ſaxina, Briantaeis Orobijſque ſpoliatis, & toto Abduae gyro, qui dicitur, crudelius infeſtiuſque

depo-

depopulato , quàm ſicuti barbari quilibet hoſtes inuaderent , veſtigia ſimul , & ſemina peſtilentiae, vnà cùm barbarico paſſim hoc inſultu relinquebant : tunc noua quotidie decreta fiebant, & noua ſed parum profutura Tribunalis edicta promulgabantur.

Ad x. Cal. Nouembris anno 1629. cùm indicatum à Protophyſico Septalio denuntiatumq; Tribnnali eſſet : Cluſium pagum Leucenſis agri vltimum , quà confinia Bergomatum ſunt , haud dubie laborare peſtilentia : decemque agreſtium illorum tuguria infecta eſſe : cùmque ſimiles ab Colico , & Bellano nuntij veniſſent , ac ſcripſiſſet ab Leuco his congruentia Medicus quoq; Maruelus : cenſuit Tribunal idoneum hominem ad ea loca eſſe mittendum , qui inſpiceret ſine mora , & referret. Ciſerus quidam miſſus eſt : eiq; mandatum vti Nouocomum ex itinere profectus aſſumeret inde medicum , quò certius cuncta cognoſcere , & referre poſſet. Retulere , nullam in ijs locis eſſe peſtem decepti ſcilicet à medicamentario quodam tonſore, qui artem circum ea loca factitabat.

Affirmauerat namq; ille : mortuos quidem eſſe nonnullos: ſed cauſas repentinae mortis, aut ex vligine locorum , aut ex militaribus iniurijs,

Digitized by Google

iniurijs, quas in Germanorum tranſitu perpeſſi fuiſſent: & humani corporis fortuita multa eſſe quae peſti aſſimilarentur. Paucis poſt diebus, cùm allatum eſſet, pagos etiam alios quotidie infamari peſtilentiae ſuſpicionibus, accidereque mortes ibi ſubitas, & vbi accidiſſent, pauorem ſequi, fugamque caeterorum: intremiſcere vicina, &, qui ſiti longius eſſent, verſari in pari ſolicitudine ac metu: decretum ab Tribunali eſt, vt ſupplicaretur Deo Opt. Max. in cuius ſinu ac poteſtate Maieſtatis eſſet, & malum depellere ſi iam ſerperet, & prohibere, ne oriretur.

Inde Alexandrum Tadinum elegerunt, qui praeter ſapientiae ingenijque laudem, etiam rerum vſu ac dexteritate, & ſocia natalium fide emineret. Hunc appellauere, vt ad caetera ſua merita in Patriam adderet hoc. Iret ſuſcepta libenter peregrinatione inſpiceretq; omnia toto quantum ſpatio Germanornm agmina tetendiſſent, ac ſcriberet ſubinde ad Tribunal, quaenam integra, quae malo contacta loca reperiſſet. Adiunxere ei Vicecomitem Auditorem: & vtrique viaticum ac neceſſaria cuncta decreuere. Ad IV. Cal. Nouembris profecti ex Vrbe, quanta maxima poterant celeritate percurrerunt atque obie-

re

re Larij lacus omnem oram: Saxinamque Vallem: colleſque Briantaeos, & Abduae fluminis Gyrum.

Quarto die poſtquam exierant, ſcripſere ad Tribunal litteraeque eorum recitatae ſunt, triſtia omnia afferentes. Vt Olſiniatum in Briantaeos, appoſitum Abduae flumini pagum atque inde Galbiatum venerint, homines reperiſſe illos velut in peſte manifeſta trepidantes inter ſe, &, aut ſeparatos abdicatoſque à caeteris, aut in ſyluas, in nemora proiectos, ſiue vltro abeuntes, ne corriperentur: interimque plena omnia egeſtatis ibi & ſqualoris: ac ni propere ſubuentum ſit, adeò miſerabiles & deſtitutos eſſe paganos, vt peſtem, ſi non haberent iam, ipſi facere poſſint. Haec priora eſſe loca, quae adierint, vbi ſubſtiterint: paria & de locis pagis municipijs vlterioribus audiri: ac ſubinde ſcripturos, vt quoquò obueniſſent: opus eſſe chirurgis, medicis curatoribuſue caeteris, ne tam infauſta principia exitus peiores darent.

Ad IV. Idus Nouembris audita relatione edixit Tribunal, edictaque dimiſit, ne qui locorum eorum aliter quàm pro peſtilentibus, haberentur, ne qui recipeientur: teſſeraeq; illae inſtitutae primò, deinde omiſſae, grauiore

edicto

edicto ſancitae , quod deinde edictum ob poenas appoſitoſque cuſtodes obedienter & accurate ſeruatum eſt.

Confecto deinde reliquo itinere legati viſis, cognitis, conſtitutiſque omnibus, & quocunque venerant ad peſtilentes trepidoſque in nouo malo, & laborantes variè paganos, prouiſa illic & relicta de publico omnium rerum ope quae neceſſaria foret, rediere in Vrbem, & ingreſſi ad Tribunal, renuntiata legatione, certam & manifeſtam & vicinam iam Vrbi peſtem haud ſine audientium gemitu repraeſentauere. Dictum eis mandatumque eſt: ad Gubernatorem quoq; accederent exponerentque eadem, ſicuti fecere. Rurſuſque Tribunali renuntiauerunt: diſplicuiſſe Gubernatori audita haec, vehementerque eſſe commotum: ſed belli grauiores eſſe curas.

Cùm omnia expoſuiſſent, tradidere Tribunali relationis etiam ſuae litteras: mandatumque eſt, vt in Acta referrentur, eſſentque in tabulario ad perpetuam memoriam monumenta amplexa originem & initia cladis. Continent deſcriptam velut in membrana faciem ſtatumque terrarum, quas adiere legati, caputque legationis ipſe Tadinus non

medico

medico tantùm ſed & hiſtorico quodam munere in ea peregrinatione egregie defunctus, delineauit ardua, plana, valles, ſinuſque varios, & lacuſtres oras, quà terrae alluuntur aquis, quàue ſquallent & rigent: quà flumina, viteſque & horti, ſeu hortorum inſtar ſpatia camporum: quà ſaxa tantummodo & rupes, inſidenteſque rupibus montani maiora pariter, & minora domicilia agreſtium, tuguria, turres, palatia, caſas: quot quaeque loca familijs cenſerentur: quid aperti & opportuni ad peſtem, veluti hoſtem accipiendam: quid etiam muniti & abditi & ſecreti ab contagione proximorum haberent. Atque geographia ſanè peſtis haec illa verò accuratius etiam, quae magis propria delegati muneris fuere: quas miſerias, quae ſtabula paganorum vidiſſet incubantium nempe lectulis paleiſue ijſdem, quae paedore adhuc & illuuie Germanorum calerent: quae demum remedia & fomenta omnibus dediſſet: quas leges atque cautiones aduerſus exitium illic haud dubie naſcens, quos homines ad curandum, quaeue adiumenta reliquiſſet, vt adhuc intacti ſubuenirent ijs qui iam foedati & demerſi tenerentur: vt illis ipſis alia ſubſidia ſuppeterent vbi incidiſſent in calamita-

tem

tem egeſtatemque eandem : vt demum cadauera etiam , quae paſſim immiſta viuis , & afficiebant tetro odore adſpectuque ſemper terribili hos, & ipſa carebant vltima ſub terram quiete , mandarentur humi, & procul ab oculis ablegarentur.

Ex agris, vallibuſque, & syluis haec ad Tribunal delata primordia mali tanto moeſtioribus animis Principum accepta ſuere, quanto magis alienum atq; ſecurum id anni tempus . Nam peſtilentia velut aeſtiua mala auis eſt. Hyeme fere deliteſcit monſtrum, abditurq; frigorum cauernis vt ſuo mox tempore erumpat, atq; attollat vna cum ſole caput . At intra moenia ipſa Vrbis, tempore eodem confeſſa tacite, & minitata quid aeſtas ventura pararet ac ferret, aderat, ſtetitq; intra capita quinque: quos caſus non intellexere Principes : & errorem nihilominus etiam hunc ſuum referri voluere in Acta, vt documento poſteris eſſet.

Tulerat quaſi primitias & prodigia hyberna vrbanae peſtis Locatus ille initio operis memoratus mihi. Fuerat hic in aeſtiuis ad Leucum miles, & cupidine veniendi in Vrbem cum teſſera adulterata intrarat. Venerat collum tergaque onuſtus atque etiam

indutus,

indutus, & aggrauato toto corpore veſtimentis, quae coempta nuper ex media Germanorum peſte ſuperinduxerat ſibi, & ferebat id vorato iam quaeſtu mercimonium in Vrbem.

Mortuus in xenodochio maximo Vrbis, ſicuti dictum eſt, quotquot attigerant hominem ſteterantue circa eum, affecit: & aut periere etiam iſti, aut conflictati febribus acutis igneiſue bubonibus aegre euaſere. Primus igitur hic peſtilentiue caſus inter Tribunalis acta extat: conſignarique ita placuit. Mortuae deinde ſunt, aut mortis ſigna bubones, & carbunculos praetulere mulierculae quaedam ex familia ſiue contubernio hominis, qui Columna vocitabatur cognomento, & in proxima aedium parte habitabat, vnde prodierat miles. Harum cremari veſtimenta, lintea, mundumque muliebrem iuſſit Tribunal. Nam pleraque à milite acceperant. Et quia compertum poſtea fuit: in mortis metu miſiſſe ipſas ad proximam S. Rochi Aedem aliquid veſtis rerumq; aliarum, vt propulſatori peſtis Diuo vota ſiue dona ſuſpenderentur: mandatum ab Tribunali eſt, vti tollerentur inde, & conijcerentur in eundem rogum, ne ſcilicet intempeſtiua illa feminarum pietas noceret contactu tranſderetq;

ad

Digitized by Google

ad Populum è ſacrata ſede illatam hanc ex Germania peſtem.

Ad iv. Nonas Nouembris venere in Aulam ſenex Septalius eiuſque filius Senator nomine, quem pater erudierat atque inſtituerat omnino ſibi futurum nominis & Artis heredem, ſed non diu poſtea ſuperſtes fuit, & Alexander Tadinus, qui connexus vtrique familiaritate & amicitia ſtudijſque ijſdem, & amore erga Patriam, vnam quaſi cum eis domum vnamque ſcholam efficiebat. Venêre confuſo vultu, & expoſuere, Portae Vercellenſis obſcuriſſimam vnam eſſe domum, cui caput Bernardus Bellanus ſcrutarius, & proxeneta quidam. Ad eum diuertiſſe conditione etiam obſcuriore ſatellitem, qui ab Merato municipio quacunque de cauſa profugus, coemptum de Germanico vno milite colobium habuiſſet. Hunc ſtatim correptum eſſe febri: nec durauiſſe vltra biduum. Apparuiſſe in mortui tergo vibices atros; furunculoſque conſimili colore nigricantes. Et mox proxenetam hoſpitem ſimili letho abſumptum eaſdem praetuliſſe morbi peſtilentis notas.

Feminam inde, quae moribundis illis, ob pietatem, ſiue mercede accepta, adeſſe, & miniſtrare non recuſauiſſet, contagij mani-

feſtam

feſtam cecidiſſe inter aliarum manus. Lactentem ex eadem domo infantem inter vbera quidem, ſed peſte haud dubie vulneratum expiraſſe. Catharinam anum, & filiam eius, & filium occubuiſſe omnes ob commune contubernium, ob colloquia, & neceſſarios ſub paupere tecto contactus. Clariſſimi medici treis ingreſſi ſimul quo dictum eſt die talia retulerant: cenſuitq; Tribunal attentius iam atque accuratius eſſe praeparanda prouidendaque omnia aduerſus peſtem, quàm factum antea fuiſſet: ſubibatque iam annus, qui totam Vrbi cladem ferebat.

Huius anni principio, cùm ab duabus ex diuerſo Portis, Orientali nimirum, & Vercellenſi, pari paſſu incedere per Vrbem ac ſerpere peſtilentia coepiſſet: cenſuit Tribunal diſponenda apud Lazaretum eſſe omnia opportunè, quae ad aegros ſubinde accipiendos diuidendoſque per tuguria pertinerent. Et quia loci Valetudinarijque eius diſciplina iam inde à Franciſco Sfortia conſtituta & deſcripta extabat, rogauere Conſeruatores ſuos medicos nempe Tadinum & Septalium Protophyſici Septalij filium, vt, & capita ſingula recognoſcerent, adderentque, & mutarent, ſi quae mutari, demi, addi praeſens con-

conditio temporum ac rerum poſtularet : & caput vnumquodque fuſius clariuſque populari lingua, quae ab infimis etiam humilibuſq; miniſtris intelligi poſſet, explicatum probe haberent apteque ad eos vſus, eamue neceſſitatem, cuius adeſſe tempus apparebat. Id curae Conſeruatoribus fuit : & ea capita, leges, & inſtituta ſingula veteris Lazareti explicauere ſtatim atque retulere in tabellas.

Referebant deinde quotidie medici Conſeruatores ijdem, & apud Tribunal quotidie conquerebantur, nec ſibi fidem, nec authoritatem eſſe decretis ob vaecordes in hoc peſtilentiae negotio, non modò plebis, ſed nobilium quoque multorum animos, qui rem eſſe confictam crederent ferrentque ſermonibus, exſibilarent ſimul atque exploderent, & pro patriae hoſtibus haberent ſententiae alterius authores. Nuper penè lapidatum eſſe Septalium & conuitia dicta factaque grauiſſimo & venerando & innocentiſſimo ſeni.

Tadino inſultaſſe tonſorem vnum, & in eius caput concitare voluiſſe alios, qui superuenerant ibantque via. Medicos profectò minores, vel peregrinos Vrbis, ac proinde ſine amore, ſine ſenſu erga patriam alienam, vel indigenas quidem, ſed maleuolentia corruptos

tos

tos atque aemulatu aduerſus Collegium, quò non reciperentur ipſi adhuc, tumultuari, fremere, infringere quantum poſſint, & euertere decreta Tribunalis, conſilia Conſeruatorum, & hoc velut inane nomen, inanemq; Magiſtratum ſpernere ſimul, & irridere, & inſectari. Socios hiſce fieri collegaſque temeritatis, non tonſores modò viliſſimos, qui ab capillo & barba flecterent ipſi quoque paulatim ad medicam artem, & auderent vulnera curare manu ferramentiſque ijſdem: ſed iuſtos quoq; chirurgos, qui, ſicuti propiores, ita & amiciores arti eſſe deberent.

Hos igitur vno agmine omnes irruere & vadere acriter in peſtilentiae aſſertores & monſtrare plebi, monſtrare nobilitati, veluti carnifices, ſi minus corporum, certè animorum, quippe qui moerorem luctum imaginationemque mortis, & excidij publici inferrent, & peſtem verè hanc ſententijs creare ſuis vellent, atque creaſſent iam penè apud multos. Cenſuit Tribunal, ac fecere Conſeruatores, vt, quoniam argumenta caetera, ludibrio eſſent, ipſaque etiam peſtilentiae fama eluderetur: at argumento certè vno, quod apud ſtolidos iuxta & prudentes efficaciſſimum foret, approbarent rem: increparent

Digitized by Google

rent ſimul confunderentque animos.

Suberat dies, quo die viri feminaeque & plurima in equis ac rhedis ſuo more nobilitas & feriata ab operibus multitudo, populuſq; vniuerſus ad Gregoriana ſepta vadit agminibus ab lucis exortu ad noctem vſque continuatis, ex quo ſcilicet ſepulta illic priore peſtilentia ſuorum oſſa reuiſere ſic & expiare ac propitiare ibi manibus Numen, inſtituêre ſuperſtites cladis, perſeueratque poſteritas haec: & cum luxu etiam velut in pompam ſpectaculumque illuc itur.

Hunc diem elegere Conſeruatores, vt nimium lugubri ſpectaculo tamquam argumento firmiſſimo confutarent quicquid illud, ſiue ab vaecordia inſita, ſiue quodammodo fatale diuinitus ſederat animis. Impoſita in carros cadauera quae dederat eo die peſtis etiam numeroſiora ſolito tranſuehi praeter ora oculoſque tendentium ad ſolenne, ſiue redeuntium inde, iuſſerunt: quaſi fortè portarentur ad foſſas, & excauata inibi ſepulcra, ſic vehes onuſtae ibant.

Tunc dolor, gemitus, & ſublati altè clamores diuinae miſericordiae opem expoſcebant: renunciatumq; Tribunali eſt, ea ſpecie obiecta oculis haud parum profectum eſſe ad

id,

id, vt rei numquam adhuc ſatis creditae nonnulli etiam antea increduli aſſentirentur. Decreuere, opponendas in ſubalpinos eſſe cuſtodias, ne altera etiam ab Suſa & Pinarolo barbaries poſſet huc peſtem tranſmittere, quae tanta iam aderat nobis, vt tranſmitti hinc ad eos poſſet. Cum capitis proſcriptioniſq; minis edixere, ne qua coemptio eſſet veſtium, ſcrutorum, & aliarum eiuſmodi rerum, deterriti videlicet caſibus, & morte eorum, qui ex ſcrutarij Bellani domo talia mercati fuiſſent, habuiſſentue.

In tantis aſſiduè vrgentibus curis, quae ſuper alias aliae quotidie oriebantur, grauiſſima cum dolore & indignatione erat cura de hominibus, qui regionibus, municipijs, portis, in Vrbe, extra Vrbem appoſiti cuſtodes arbitri moderatoreſque rebus caſibuſue quotidianis, immodicè abutebantur eo iure, ac poteſtate, neque Magiſtratum ibi, ſed Imperium tyrannidemque exercebant. Erant homines, qui, vel decoxerant fortè olim, & negotij alicuius publici indigebant: vel ita abundabant diuitijs, vt eas augere immensùm, & hiſce patriae malis creſcere etiam altius ipſi deſtinaſſent: vel demum aſſeclae famulique talium, quaererent ab aliqua re-

rum

rum procuratione ſtipem, producebanturque ad munera, quaſi per heros iſtos ſuos, & diuiſum cum eorum auaritia ſiue cum pauperie ac neceſſitate quaeſtum habebant.

Alius eorum, adſimulata pietate quaſi patriae pater: alius quaſi magnitudine opum, & ingenij feruore validus ad imperia obtinenda continendoſque in officio populares: alij velut operarij miniſtri mandatis per induſtriam & laborem ad exequenda omnia prompti adſumebantur capita exitialia furiarum inſtar & ſimillima peſti, tolerabanturque iſti ob penuriam fugamue meliorum.

Fuit è ſuperiore illa claſſe decoctorum, ſiue diuitum atque praepotentum, fuit qui ex vacuis iam aliquot dominorum morte aedibus iuberet ad ſe deferri quicquid pretioſi, quicquid etiam in aliquo domeſtico vſu expetitum, aptumue reperiretur: atque è tectis illis, quà, vel abſtuliſſet peſtilentia poſſeſſores, vel terrorem expectationemue ſui feciſſet, congeſtos haberet apud ſe torques annulos, aenea ſtanneaque vaſa, lintea, ſubuculas, haec & alia quaſi conſeruaturus, vti reſtitueret, re vera, vt conſeruaret ſibi retineretque praedam.

Horum importuniſſimos atque rapaciſſimos exau-

exauthorare & remouere à munere, non quidem poterat ſtatim cognito latrocinio Tribunal: ſed dato ſpatio quodam & quaeſita opportunitate obtentuque nonnullo remouebat: & ipſa peſtilentia ſubmouerat puniebatque commode aliquem. Decretum poſtea factum eſt de minuendo in vniuerſum numero iſtorum, quibus delegata munera veluti cum imperio prouinciaeque mandatae peſtilentes erant: & quò pauciores iam iſti erant, eò commodius procedebat res vt in malis, minuſue querelarum deferebatur ad Tribunal.

Medici chirurgique multi cùm mortui eſſent, & vix iam reperirentur in claſſe hac, ſiue in illa qui defungi poſſent aut vellent, ſiue ſecandum curandumue aliquid eſſet manu, ſiue purgationis cauſa praeſcribendum: decreuit Tribunal, & praemijs inuitandos qui in Vrbe reliqui eſſent huius geminae Artis, & ex vrbibus lociſue alijs quantalibet propoſita mercede conducendos.

Decretum de purganda quadraginta diebus Ciuitate, parum commodi, plurimum verò perturbationis atque malorum etiam ad incrementa ſiue alimenta peſtilentiae attulerat. Nam, & integri ſiue conualeſcentes tabidis adhuc & ferentibus intra viſcera morbum

periculosè

periculosè aſſociabantur: & vitato maiore Lazareto, apud minora illa per ſingulas portas excitata, tamquam in ganeam popinaſq; ibant vtriq; pariter, aſſurgentes nempe iam è malo paulatim; & demerſi implicitique alij tabe eadem. Ibi deinde per bacchanalia quaedam & ludos, & per omne laſciuiae genus foedabantur ipſi foedabantque alios, &, aut moriebantur ante experimentorum finem, aut experimenta ipſa in perniciem ſibi verterant. Aduerſus id incommodum nihil remedij Tribunal explicabat, niſi vt diſſolui & euaneſcere decretum ſinerent, ſicuti pleraque alia, & decerni, & negligi contemnique, & qui contempſiſſent, impunitos contemptoſque relinqui neceſſe fuit illic vbi proprie regnum & imperia tantummodò mortis rata validaq; eſſent.

Illuſit deinde Tribunali caſus improuidus, ſiue potius improuida ſpes & ſemper coeca cupiditas ad ea etiam facillime credenda, quae flagrantiſſime expetuntur. Muliercula vna fuit, quae ab Verbani lacus pago profecta in Vrbem ſtimulante materna cura ob filium addictum fortè triremibus, adijt Tribunal, expoſuitque: aduerſus peſtem remedia eſſe ſibi inenarrabilia quaedam, haud diſſi-

mulans,

mulans, quòd, & peritia naturae rerum, & munere diuino, & arcanis denique modis, de quibus nihil vltra effari ſibi fas licitumue eſſet, reperiſſet ea & teneret. Si ſibi filium, ſi filio matrem reſtituerent, ſpemue reſtituendi facerent, ingreſſuram extemplò Lazaretum, atque ibi promiſſa quae afferret, confirmaturam ſtatim eſſe rerum fide.

Ingreſſa & admiſſa illuc, depromebat ſanè pulueris & herbarum aliquid, verbaque etiam nonnulla ſuper aegrotos haec medicamentaria mulier muſſitans atque perplexè pronuntiabat: ſed facilè animaduertêre qui attendebant, comminiſci eam vltro voces obſcuras illas, neque herbis aut pulueri virtutem ineſſe ſalutiferam vllam: damnumque inſuper & perniciem in eo, quòd, vt mouiſſe vtique aliquid & effeciſſe videretur, dederat ea, quae corpus exhaurirent in mortem: expirauerantq; nonnulli inter eius manus. Haec muliebris fallacia impoſita Tribunali grauiſſimo erat.

Egêre deinde apud Senatum, vt quoniam praeter capitalium criminum reos, plurimi etiam ob aes alienum nexi vinctique carcere attinerentur, ibique in ſordibus & ſqualore multitudo ea contabeſceret, atque iam eſſent mortui multi, demerentur vincula ſic vinctis,

laxa-

laxarenturque cuſtodiae, & ſine mora dimitterentur quicunque dimitti poſſent. Senatus cenſuit eligendos ex eo Ordine, qui cognoſcerent controuerſias, liteſue ſingulorum, crimina quoque & cauſas, & arbitratu ſuo ſoluerent retinerentue vinctos. Per treis menſes ob aes alienum prehendi duciue in vincula vetuere quemquam.

In extrema hac & permixta è varijs caſibus parte operis non exigui ſolùm & funeſti, ſed etiam penè ſordidi, certè humilis atq; abiecti, dum humilia pleraque & leuiſſima dictu, quae vix recepiſſe ſiue reſpexiſſe Hiſtoria dignata ſit, admittimus vndique, & prout ad manum venêre, ſiue ſub calami apicem vltro ſucceſſere narramus, ne illud quidem quod in publicae ſalutis cura prouidêre proceres noſtri, abdicaſſe repudicaſſeque debuimus. Opificium & emolumenta ſimul circa ſordes ſpurcitiaſque bombycum, vnde naſcitur hic quo ſuperbit & fulget nobilitas tota ſplendor faſtuſque veſtium, aemulator idem, & ſocius auri, reſpexere non leui cura. Viderant cenſuerantque, ſi vermium haec foetura, & ex foedis adeò animalibus adeò quaeſtuoſa officina & quaſi mercatura naturae prohiberetur, eripi ſua alimenta populo, tum vrbano huic, tum ruſti-

ruſticano alteri, cùm per omnes agros, apud omnia rura tam auidè expectaretur eius mercimonij tempus, & vbi aduenisſet, tantis adlaborantium vtilitatibus exerceretur. Sed infici aera tetro odore ingrato atque odioſo operis etiam, quae coquere, & excernere illa aſſuetae, compendij ſpe inſuper, aut praeſenti mercede minus ſentirent.

Ideo, licet in commune edictum fuiſſet ne hoc peſtilentiae anno ratio vlla ſementis eius haberetur, adhibuere ei edicto modum, atque edixere rurſus, & praeſcripſere, quomodo fieri poſſet, & quae cautiones forent. Ne intra municipia, neue intra pagos ipſos, ſed tantùm ad villas & ſeparata mapalia, tecta, caſaſue fieret, niſi ſi tamen ea mapalia tecta villae caſae iam infames ob aliquem peſtilentiae caſum eſſent. Si quis è municipio vel pago vel etiam ex Vrbe ipſa, colono & operario alicui ſementem vti fit cum dimidia parte fructuum dare vellet, fideiuberet eius nomine prius nihil contra leges & praeſcripta facturum.

Strata lectuliue bombycum & quicquid illud poſtquam ad opus abiere, ſubſedit, in agrum, in aperta loca, procul à tectis agricolarum ſedibuſque portaretur. Fierent crebri interim ibi ignes, addita lauru, iuniperoque, & alijs

Digitized by Google

& alijs eiuſmodi fruticibus herbiſue odoratis; quae nuſquam deſunt. Sed & caudices ſarmentaque vitium ad id fore vſui. Tum verò, ne qui intra cubicula eadem vbi eſſent alerenturque bombyces, haberent ſibi cubilia, cauerentque, ne inter odores eos perniciosè ſopirentur: leuiſſima ſanè & minima haec apud quotidianos vulgareſque politicos: ſed neque leuia neque parua iuditio atque aeſtimatione aliorum, qui meminerint ab Grecorum ſapientiſſimo ſcriptum ita fuiſſe olim. In verbo etiam vno, ſiue in motu corporis opportuno aliquo tantùm, ſiue in nutu, in ſignificatione ſola oculorum, vim ineſſe maiorem, ad ſapientiae animique magnitudinem indicandam, quàm in multis magnis egregijſque factis.

Ac ſicuti ſapientiſſimus item alter è noſtris, qui Romanorum facta condidit, dixerat, per illa minima, quae interdum ipſe narraret, creuiſſe id Imperium: ita per haec minima, quae ſic excogitauere Proceres noſtri, & inſtituêre, ſtetit poſt opem miſericordiamque diuinam, ne tota periret peſte Ciuitas: ne ager hic vniuerſus, & vniuerſa per agros rura conflagrarent malo eodem.

Erratum & in alijs rebus, ſed in eo praecipuè eſt, quòd duas Portas Vrbis, Orientalem

atque

atque Ticinenſem, ab communi commercio ſeparare ac dirimere cùm debuiſſent principio proceres, neglexere id ingenti damno ſicuti dictum à nonnullis creditumque fuit. Si clauſiſſent, damnaſſent, & damnatam in peſtilentiae metu portam vtramque cuſtodiri iuſſiſſent, ſperari potuerat, infrenato ita obſtructoque in Vrbis interiora aditu, haeſuram fuiſſe in limine peſtem, & velut reiecto à portis hoſte omnia deinde in tuto. Id dictu, quàm re facilius fuit. Haud ambiguum certè hoc: ſicut ab Orientali, Locatum militem, ita ab Vercellenſi porta fuiſſe cum hoſpite ſuo ſcrutarios, qui primi ſemina peſtis intulere in Vrbem.

Eius, vel non intellectae, vel omiſſae rei tota culpa collata eſt in vnum, cuius in publico conſilio ſententia non in eo negotio tantùm damnoſa fuit. Etiam ille lauacra ſuſtulerat, quae appoſita fluentibus extra Lazaretum vndis, eluebant ſimul auferebantque ſordes, & perpetuae ſcaturiginis opportunitate fruebantur: contenderatque & tenuerat, vt alia lauacra inſtituerentur appoſita ſtagno, quà ſcilicet reſides & putrefactae aquae, tum corruptae ſuapte natura, tum ab illa immunditiarum eluuie corruptiores, continerent verè exhalarentque peſtem. Reperi in aduerſarijs codi-

cibuſque

cibuſque rationum, quatuor millibus aureorum nummûm ſtetiſſe Reip. id opus. Ita violentus ignaruſque homo naturae rerum, tanta illa mercede impendioque publico nihil emerat aliud, quàm vt augeret, ac proferret, nutriretque morbum.

Non ſumus profectò homines nos, qui temerè interpretari diuina iudicia velimus, ac temerè in irarum iudicijque noſtri partem euocare ſupremum impenetrabile inenarrabile coeleſte illud, ſi quid fortè diſpliceat nobis, ac ſi fortè offenſi aliqua mortalium leuitate vitioque & culpa fuerimus.

Caeterùm tamen, notabile hoc admirabileque euenit, vt, & probus improbuſue ille nobilis, qui procuratione Reip. ſuam gerebat, quiue gerere volebat vtramque, nec poterat, aut ſciebat, & huic addicta cohors Commiſſarij, miniſtri, curatoreſue nonnulli, qui deliquerant admiſerant peccauerantque multa, caderent grege vno & perirent. Primulduſque, & Conſanolerius, & Pontinus apparitor, qui, empto, dein vendito peſtilenti linteo cauſam initiumque praebuerat, vt ſeptem millia mortalium perirent, & alij nominum culparumque ſimilium homines, cum ſua quiſque familia funditus abſumpti die vno

omnes

omnes praebuere diuinae Iuſtitiae exemplum.

Non explicare eſt, quale virus, & quanta atrocitas fuerit peſtilentiae huius: cùmque, ſi nihil aliud, certè vacua penè facta Vrbs atque tot memorati caſus argumento eſſe poſſint: confunditur adhuc mihi animus admiratione & terrore ob vnius ſacrae familiae interitum morteſq; repentinas omnium quotquot in ea familia erant: neq; id ab contactu ſiue congreſſu vllo, ne ab execrabilibus quidem illis vnguentis, ac venenis: ſed tantummodo ab re tam leui, & vana, quàm ipſe eſt fumus. In via Marina celebri propter amoenitatem ſuam, nec minus ob amoenum ingenium nobilis & lauti viuidique ſenis, qui aptiſſimum id ſpatium iuxta pomoerium Vrbis ad equorum curricula ambulationeſque caeteras inuenit monſtrauitq; principibus, & accepta authoritate purgauit, auxit, aequauitque ad lineam, vnde & ex conditore cognomentum manet. Ibi, dum veſtimenta, plumae, culcitrae, ſcrutaque, & alia peſtilentiae ſupellex crematetur horis nocturnis, tunc, cùm veriſimile eſſet dormire omnes, penetrauit nidor in vicina tecta Monaſterij, atque inde per feneſtrarum rimas ad ipſa Patrum cubilia peruenit.

Poſtero

Poſtero die mortui complures eorum : caeteros lentae mortis tormenta vexauere per biduum. Inde par omnium exitus : neq; ſuperfuere ex eo numero, niſi quos pars aedium interior aliqua ab nidore & fumo remotos clauſoſq; tenuiſſet.

Inter omnia, quae annus hic, & populi Mediolanenſis commutatio haec tulit, nihil reperi adhuc, quod perinde mouerit animum meum, quoue legentium etiam animos perinde moueri poſſe putem, quàm populi eiuſdem pietas ſemper quidem inclyta & nota adeò propria terrae huius, vt veluti nata hîc & in terras quoque alias diuiſa hinc atque proſeminata videri poſſit, ſed adeò ſtimulata & aucta miſerijs, vt ad gentes item omnes & nobile & vtile exemplum futura ſit.

Praeter ſuſcepta publicè ieiunia, & vota, & ſacra, aliaue omnia, queis propitiari poteſt Numen, ac praeter decretas ab Generali Conſilio largitiones Chriſti Saluatoris nomine ad loca pia, datamque ſtipem egenis, vt propitiarent haec pietatis opera Saluatorem: praeter haec, quae religio & munificentia natiua Ciuitatis inuenerat feceratque, factus etiam vnuſquiſq; ſibi erat author & magiſter atque ſtimulator piorum munificorumque

ſenſuum

ſenſuum erga res diuinas, & erga omnia, queis moueri creditur Numen, vt miſerias culpaſque mortalium clementer ac benigne reſpiciat.

Ibant ad templa calcantes nudo pede ſolum infelix, os humeroſque tecti ſacco, caedentes terga loris vt manaret vberrime cruor, & illud doloris ac poenitentiae geſtamen verteret in purpuram. Ibant luce palam hoc habitu multi: ſed & nocturno tempore plures. Ibant ignoti ſolitarijque: ſed & facto agmine inter ſe tantummodo noti lacrymas & preces & flagella illa conſociabant, addentes, ſibi verbera quiſque haud ſine certamine quodam, quod inter tenebras ipſi tantummodo ſentirent: ictuſque repetitos ita tamen creſcentemque ſonitum velut accenſis inter eos aemulatione animis, etiam notauere nonnulli, qui ſpeculati nocturna agmina haec, inſiſtere veſtigijs, & ſequi, & adſiſtere cupiuerunt.

Feminae etiam, quò tenerior in calamitate acriorque ad honeſta pariter & inhoneſta omnia ſexus ille eſt, flagellationes & inceſſus eiuſmodi ſuos obibant, ac veluti placamina haec offerebant Deo, & Virgini Deiparae, & Diuis, qui proximi intimique in ſempiterna illa

illa Aula habentur. Haec in publico: plura & maiora domi intra ſuos quique parietes, & efficaciora opinor ad impetrandam è Coelo pacem excogitabant tentabantque, & Maieſtati infinitae, tamquam obſequia vltima animi pietatiſq; humanae admouere conabantur. Pecunias, quarum amor etiam in deſperatione rerum atq; in exitij metu exuitur vltimus; non quidem vti viles ſibique contemptas adhuc, ſed vti cariſſima & pretioſiſſima pignorum ſuorum offerebant, non ſanè indigenti talium Deo, ſed libenter, vti credere fas eſt, acceptanti voluntatem & animos, quaſi indigeret.

Mulier olim auara, ſenexque tenaciſſimus auri: foenerator ſaeuus aliàs, & impudens, & magni draconis inſtar theſauris incubans: multi nobiles etiam, non illicito quaeſtu, ſed legitima ſucceſſione accumulatas opes ceu decora & ſubſidia domorum antiquarum amplexi: omnis paulò pecunioſior artifex, propola, proxeneta, locuplexue mercator, clericuſue longa ſenecta, vel opulento ſacerdotio diues: hi ſimul omnes: alij poſtea: quidam, vt illico nota res fuerit: aliqui, non niſi cognita poſt mortem exempla edidere, vnde intelligi potuit, proprium in morte bonum

hominis

hominis eſſe magnanimitatem hanc, quae abdicata omni alia ſpe, & cura, ſeque & ſua cuncta Deo permittit, imò potius reddit. Vt quiſque horum timuerat videratque exitum vitae propinquantem: vt quiſque euadere ſuperſteſque eſſe cupiuerat: vt quique etiam abire procul à conſpectu malorum, & in vitae alterius oras migrare tandem ibique requieſcere auebant: hi omnes pro habitu & conditione ſuae fortunae ſinguli pecunias tradidere pro ſua & aliena ſalute conſumendas.

Tradidere, alius Sacerdoti, cui & peccata confeſſus fuerat: alius amico: alius etiam inimico ſi deerat amicus: non nemo Reip. legauit: legauere Monaſterijs, Templis, ſodalitijſue: deprompſere ſacculos: tranſcripſere nomina: patefecere arcas. Etiam occultata in cauernis inaedificata parietibus monſtrauere. Et fuere tamen, quorum ſacculi, zonae, ollaeque reſertae ſuperſtites fierent huic liberalitati dominorum, legarenturque nullis, & inter rudera deinde turpioribus latebris fortè reperirentur, incerto cuiuſnam ea pecunia fuiſſet. Reperi in Actis carmina praecationum, quas aut religioſiſſimi quique ſibi compoſuerant aduerſus peſtem: aut Ciuitas ipſa publicè ſuſceperat, quaſi

Digitized by Google

quaſi parum religionum, parumue precum iam eſſet in Vrbe, qua nulla alia foecundior, neque diligentior rituum & precationum iam inde antiquitus habetur.

„ D. Nicolae decus, & gloria Tolentina-
„ tum: Diue, quem paupertate, & virginitate
„ inſignem ſibi elegit Deus: cultor, & cuſtos
„ obedientiae Diue, cuius miracula Ordinem
„ Heremitarum illuſtrant. Cultor & cuſtos
„ Obedientiae Diue, ob cuius miracula & ſi-
„ gna Ordo Heremitarum claret, famaque eius
„ volitat per ora virûm. At tu tuis meritis à
„ nobis depelle peſtem. Id pium carmen tamquam apud alias gentes etiam expertae virtutis canere didicerant pueri mulieresſque noſtrae.

Multaque eiuſmodi, vel deſcripta, vel impreſſa per manus tradebantur, atque paſſim è foribus aedium hae tabellae pendebant. Vnum inſigne carmen fuit D. Mariae Virgini Deiparaeque Sanctiſſimae compoſitum, quo liberatam peſte Vrbem Coimbricam fama erat, tranſmiſſumque ad nos publica pietas religioſiſſime acceperat. Referamque & apponam etiam ego religioſe id carmen in eadem verba ſicuti fuit.

„ Stella coeli extirpauit, quae lactauit Dominum

„ minum noſtrum, mortem peſtis, quam planta-
„ uit primus parens hominum. Ipſa Stella
„ nunc dignetur ſydera compeſcere, quorum
„ bella plebem caedunt dirae mortis vulnere.
„ O pijſſima Stella Maris à peſte ſuccurre no-
„ bis. Audi nos Domina. Nam filius tuus te honorans nihil negat. Salua nos Ieſus. Haec & alia multa diuinitus auertendae peſti cum humanis quoque remedijs inuenta, & adhibita fuere: & vis auxilij diuini ſuprema deſtinatione latebat in occulto tamquam negaretur, ac tantò poſtea clementior in tempore efficaciorque futura erat.

Haud profectò ij ſumus nos, neque verò eſſe debemus, qui Patriam Patriaeue Rectores vlla vnquam ſiniſtra fama oneratos eſſe velimus. Potius id periculum eſt, ne quid etiam ſuperuacui fauoris noſtris ineſſe litteris quidam putent.

Caeterùm, ſi relinquitur etiam mihi ius libertatis, quo iure propria laus huius veridicae Artis conſtat, haud dubitauerim in id redire, quod notatum iam alibi reprehenſumque eſt. Non intellecta, non credita ſtatim peſtis haec: non prouiſa & extructa tuguria ſtatim: non miſſa protinus in Lazareta multitudo, vt quemque ſigna arguiſſent dam-

damnaſſentue: ſed intra tecta cohibiti clauſique ſcilicet illic vbi ſupra ſcalas , & intra impluuium , & ſubter laquearia eadem , ad quadraginta capita interdum, & alicubi plures, vſibus, & ſordibus, & halitu, & quotidiano inuicem foetore contaminarentur: hae cauſae fuere,cur ne preces quidem ipſae ſtatim efficaces fuerint apud potentiam illam infinitam vnde malo finis parabatur.

Etiam congruens impuneque mihi fuerit deploraſſe calamitatem aliam, quae non ſine luctu adhuc, imò nec ſine pudore publico veluti quaedam in naturam iniuria Ciuitatis audiri legiue poſſit. Fuere aliquot huius peſtilentiae menſes, cùm non modò periret haec ſatura vitae iam & debita vtique morti multitudo, ſed futurus alter ille populus, ſoboles, & ſpes, & ſubſidia Reip. recens, editi infantes ſi perierat peſte mater, extinguerentur caſu eodem.

Nam , aut recuſabant praebere vbera mercenariae nutrices deterritae nempe metu : aut , ſi defunctae officio erant : vel nouam peſtem exugeret ab vbere infans : vel imbueret ipſe nutricem. Ita, praeter tot millia ciuium, periere in ipſo limine vitae etiam qui nondum guſtarant ſenſerantue vitam.

Digitized by Google

vitam. Et indignior foediorque conditio fuit millium aliorum, quae concepta ſimul & ſepulta vtero corpora inchoata puerperae mortuae iuxta ſpem partus abſtulere ſecum. Ac licet non ſentirent iſti mortem: ſenſit tamen poſtea Reſp. damnum, ſubtracto itam ſupplemento, quod veluti paratum iam opportunè prodibat. Proceres, quòd non & huic infortunio remedia opportuna paraſſent, excuſabant praeter ipſius infortunij vim, ſumptus etiam aliarum rerum immanes, atq; difficultatem inueniendarum in tali tempore, puerperarum, integri, nec vitiati lactis, quae ne ſumptibus quidem parari vllis poſſent.

EX TOTO FAMIS ET PESTILENTIAE TEMPORE REPETVNTVR ADHVC NOVA QVAEDAM

QVOD in magni ſui Operis parte praefatur Romanae Hiſtoriae princeps, nobis etiam vſuvenit, vt creſcere ſentiamus pagellas exigui voluminis, quod prima quaeque perficiendo minui debuerat: ac velut ab proximis litori vadis ingreſſi pedibus aquas, quicquid proceſſimus, in maiorem quaſi altitudinem inuehimur. Nec facilè finis exituſue vllus, ſi pergere velim, atque ex illo trium annorum turbine

turbine colligere, & conferre huc in cumulum aceruumue quendam omnes nouos terribiles hominum caſus: omnia infortunia Vrbis: dominantium curas: noua edicta munificentiaeque nouae publicos conatus: remedia, ſiue conquiſita, & adhibita multifariam, ſiue praeſentia & oblata: neque intellecta coecatis mentibus ab maiore potentia, quae peſtem hanc populo immittebat, immiſſamq; depellere poſtea volebat arbitratu ſuo. Sed attingam atque delibabo ea tantùm, quae vel ad exemplum in poſterum, vel ad liberalem etiam in re adeò triſti oblectationem, praecipua mihi viſa erunt.

Iam primùm igitur in hoc exactae tam ingratae narrationis fine velut noui operis exordio notatum poſitumque ſit hoc: praeter coeleſtia illa ſigna monituſque ſyderum haud quidem vmquam obſeruata nobis, ſed peritis formidata ſemper, duplice ſque cometas, alterum anno 1628. alterum anno ipſo peſtilenti, horrifica vtrumque ſpecie viſos, praedictiones etiam in eos annos extitiſſe fatidicas, antiquas, & famis, & peſtis, ſicuti, & mala iſta euenere. Nec pudor fuerit ipſa poſuiſſe carmina foedata licet ineptorum omnium voce, cùm in circulis conuenticuliſque omnibus canant homines hoc. Mors, & fames vigebit

vbique

vbique. Et illud. Mortales parat morbos: miranda videntur. Ac vidimus, quomodo conſtiterit Vati fides, & congruerit vtraq; clades recideritque in ſuum annum. Verùm nihil commune nobis cum hiſce vaticinijs, & profeſſi ſumus iam, & profiteri adhuc iuuat. Vaticinium verò longè certiſſimum, & longè veriſſimum aliud, vnde mala illa non magis praenuntiata, & monſtrata, quàm nata fuere, numeris modiſque diuerſis includitur, quos, & ponemus, vt in perpetuum memoria extet.

Numerus legionum, quae cum ducibus ſuis ex Germania venêre in Prouinciam, ac de quibus opinio fuit apud noſtros iuxta & alienos, tamquam vaſtitatem & famem, peſtemq; intuliſſent, ille fuit ſcilicet. Equites VII. millia quadringenti quinquaginta ſex, Pedites XXVIII. millia. Summa omnium XXXV. millia CCCC.LVI.

Quacumq; iter haberent hae legiones, deſcripta de more manipulatim hoſpitia militi erant per rura circumiecta itineri, pagoſue propinquos. Sed ſi Gallorum hoſtiumue quorumlibet exercitus ille eſſet: non potuit, aut licentia militum, aut fuga paganorum eſſe maior. Veluti ſi loca illa per quae habebant iter, diripienda accepiſſent: ita, vrere, ſpoliare, praedas agere bouum, & iumentorum,

rerumue

Digitized by Google

rerumue omnium, quae abdita in tectis ſiue defoſſa ſub terram eſſent. Vbi materia furori non ſuppeteret haec, inijciebantur vincula dominis aedium, captiuique trahebantur, vano etiam in montium cacumina effugio ſi fortè ditiorem agreſtem vel accola inuidus, vel fama monſtrauiſſet.

Sequebatur namque illuc inexcatus praeda miles hoſpitemque ſuum in latebra aliqua repertum mulctabant verberibus; donec iret ſecum & abdita, defoſſa illa proderet vltro ipſe retegeretque, & extraheret daretque barbaris manipulis in manum. Neque duces obuiam ibant, ſiue quia particeps etiam ipſi praedarum: ſiue quia opum, & fortunae magnitudine nonnulli, & obſtupefacti atque alienati ſuis quiſque curis, & mole cogitationum, quas ab domo attulerant, clauſis auribus vti leuia haec & minora adſpernabantur.

Cùmque praegreſſis turmis, cohortibus, tribunis, qui exempla ediderant haec, alia ſubinde agmina ſequerentur, efferata hoc ipſo, quòd abſtulerant iam omnia euerterantq; priores, nec fere quicquam reliquerant quo deliniri ac mitigari poſſet auiditas ſiue egeſtas irata noui militis, ereptae ſibi praedae dolorem in ſpoliatos vtique effundere iſti vole-

bant.

bant. Inde per continuos aliquot dies vltra quàm tolerare ibi vitam poſſent in ſummis iugis, aut in cauo aliquo vallium receſſu, familiae totae habitabant, & poſtquam traducto demum per fines exercitu, in ſua quiſq; tecta redire audebant, aut ablata cuncta quae potuere auferri, aut fracta, diruta, cremata, diſſipata, effuſa caetera inuenerunt. Hae per illud tempus toleratae iniuriae damnaque illata agreſtibus, non ſolùm corpora ſqualore & illuuie & debilitate, ſed etiam deſperatione & moerore animos affecerant: peſtemque profectò ſi non attuliſſent hae Germanicae legiones, inducere ita & efficere potuerunt. Id notaſſe oportuit vt noſtri intelligant Principes, quantopere ſemper in eorum exercituum aduentu excubandum ſit.

In Lazareti legibus atque praeſcriptis & conſtituta ibi diſciplina, praeter ea quae legibus inſtitutiſque eis principio expoſita fuerunt, fuerat etiam hoc ſaluberrime & aptiſſime ad regenda ibi tot mala excogitatum atque ſtatutum: vt è proceribus bini per interualla eligerentur, qui inſpicerent ibi tuguria parteſq; ſingulas, & tum pauperum neceſſitates, tum praefectorum in ſuo cuiuſque munere diligentiam fidemque cognoſcerent, atque, tum prouiderent ipſi authoritate ſua, tum ad

Tribunal

Tribunal Sanitatis ordinemue Decurionum cuncta referrent.

Medici Conſeruatores alternis quotidie circumirent eadem peſtilentiae tuguria & referrent. Sacerdotes eſſent alerenturque ibi, non ſolùm, qui myſterijs & ſacramentis expiandarum purgandarumq; animarum curam & munus in illa tecta paſtorale ſuſtinerent: ſed etiam, qui hortamentis & ſolatijs amabiliter ac paterne vnumquemque confirmarent. Circitores eſſent Curatoresue certi mercede conducti ad id vt diuiſis inter ſe vicibus adirent quotidie Lazaretum, pericula ſpecularentur, caſuſq; omnes, & mortes, & quicquid poena vel animaduerſione remedioq; dignum offendiſſent, ac referrent cuncta in praeparatum ad id codicem, & cum eo codice adirent ſubinde Tribunal.

Cloacas, latrinas, & latrinarum inſtar ſtabula tectaque pauperum & alia eiuſmodi foeda loca per Vrbem inſpicienda, purganda, tergenda haberent, ne teter odor ille accederet etiam ad malum, malique alimentum eſſet. Muneris eorumdem hominum eſſet, vt quoſque, aut intra Lazaretum, aut in Vrbe mortuos ſubinde inueniſſent, non modò adnotaſſe nomina in codice, ſed & cremanda tradere veſtimenta eorum, & quicquid circa

mortui

mortui corpus in vſu aliquo fuiſſet : cubiculum etiam tuguriumue eius accenſo illic igni odoramentiſq; ſuperiniectis purgandum curarent. Magis minuſue ſuſpectos, & à ſuſpectis, eos, qui manifeſte infecti eſſent, cogerent viuere ſeparatim, neque claſſium harum homines inter ſe miſceri paterentur. Cuſtos eſſet vnus, penes quem cuſtodia, & cura rerum, quae, aut publicae Lazareti, aut propriae ſingulorum forent : idemque omnia inſuper propria muneris huius obiret ſicuti praeſcripta editaque eſſent.

Longa inde capitum ſeries, & longus ordo, tum praefectorum in partes ſingulas, tum legum in praefecturas, & munera ipſa, queis contineretur, ſtaretque regimen illius languidae multitudinis congregatae in familiam vnam : ſubitque ſatietas iam cùm transferre huc, & deſcribere ſingula cogitauiſſem. Sicuti Vrbem duae obſcuriſſimae domus, nominaque etiam obſcura duorum hominum labefecerant temerauerantque totam : ita non infimi nominis municipia Modoetiam, & Seronum, alioſq; municipali dignatione pagos, parua ſcintilla corripuit ac penè deleuit : cuius etiam paruae rei magnum exemplum duobus caſibus notaſſe haud inutile fuerit ad noſcendos per omnia quaſi mores mali huius,

quod ſemper, vnde minime quis crederet, exit, & vbi per vnum vile caput inceſſit, vi fertur ignea, & aequat ſumma imis, neque cohibetur vlla hominum ope donec cuncta peruaſerit. Rurſuſque ſcintilla eadem, vi alia occulta, in vno conſiſtere capite amat, quod vbi ſtrauerit abieceritque, contenta funere illo, non progreditur vlterius.

Emerat anus vna de Germano milite hybernam veſtem ſuffultam nempe pellibus, ſpurcum, & anceps militaris alicuius feminae geſtamen, etiam ſi peſtilentia abeſſet. Huius indumenti emptrix femina cum Seronum alicunde veniſſet, & mortua ſtatim ipſa eſt, & totum illud haud ignobile municipium reliquit ab foetore contactuque ſuo repletum peſte eadem.

At apud Caſſanum in Abduae ripa quidam, dum emptum de Germanico item milite ſulphurei pulueris ſacculum ſolueret atque aperiret, integer ſanè atque incolumis in pago ad eam diem integro, atq; incolumi, capitis repente doloribus extortus ad inſaniam, fluctuatus aliquandiu & agitatus impulſuſque huc illuc, non totius horae ſpatio durauit, finiuitque tormenta ſimul & vitam. Et fuit quidem poſt aliquot deinde menſes circum ea loca peſtis: ſed caſus ille vnicus atque

ſingularis,

ſingularis, ſicuti terruerat tamquam ingruente per id caput publico exitio incolas: ita mixtam gaudio admirationem hominibus eis tulit, quòd nihil praeterea mali tunc acci diſſet, atque è multis qui ſacculum eundem attigerant, fuerantq; & cum venditore milite, & cum emptore hoc altero in colloquijs, in caupona, in naui, ne vnus quidem tentatiuncula ſignoue aliquo ſuſpicionem metumue praebuerat contagij, quod intra omnium viſcera iam ſuo more & abditum & peruagatum eſſe credidiſſent.

Contraria his fortuna ad Modoetiam fuit cùm mulier ibi quoque vna thecam & in ea muliebrium ferramentorum aliquid ab Germanicae cohortis centurione accepiſſet. Namque acum inde capiti admouerat ad diſcriminandum fortè capillum, ſiue ob quid eiuſmodi aliud, & exanimata illico eſt. Mortuae circa eam duae, treiſue conſanguineae, ſiue vicinae, & gregales, necnon viri conſanguineiue earum: & nihil vltra tunc damni fuit in municipio ſiue oppido, quod & capere ſtatim ſpectacula omnia peſtilentiae potuerat, & poſtea cepit atq; exhibuit ad Vrbis ipſius penè modum.

Digitized by Google

IOSEPHI RIPAMONTII
DE PESTILENTIA QVAE MEDIOLANI FVIT ANNO CIƆ DC XXX
LIBER V.

PONAM atque exhibebo in hoc funerum funeſtarumque rerum fine, ſpectaculum quoddam, ludumue comparationis, inter hanc peſtem, & alias, quae magnis Vrbibus olim, imò, & noſtrae huic acciderunt. Comparari namque iſta & conferri inter ſe decet: ſimul, vt intelligatur id quod initio dixeram: peſtem hanc fuiſſe grauiſſimam omnium, cui nempe ſolidum, ac totum conueniret tam horribilis mali nomen; ſimul, vt in ipſa talium malorum diuerſitate ſimilitudo conſpiciatur adeò germana, & congruens omnibus notis, vt apparere poſſit, & quandocumque peſtis oriatur, veſtigijs ferè ſemper inſiſtere ijſdem: & vbi orta fuerit, graſſari ſimilibus quoque modis, inſaniaſque mortalium eaſdem praebere. Scriptoribus quoque nobi-

nobiliſſimis renouari gloriae ſuae partem hac data occaſione haud indecorum fuerit.

Inceſſerat peſtilentia olim Athenarum Vrbem: eaque fuit tanta clades, vt ſcriptorem quoque nobilitarit. Nam, neque narrator erit rerum vmquam alius, qualem Roma Graeciae ſemper inuidebit, ac ciues expulere ſui Thucididem: neque inter monumenta Thucididis, elegantius ſubtiliuſue quicquam ea deſcriptione morbi habetur. Conſtatque ſubtilitas & elegantia illa, non tam ingenio Scriptoris, quàm atroci rerum facie, quae ipſa legentium animos, turbat ſimul, & delectat, haud aliter quàm ſicuti turpiſſimus in tabula anguis, quò foediore eſt adſpectu, hoc placet magis, atque arridet: oculique noua ſemper ſpectacula ſibi exquirentes, in eam deformitatem intenduntur, atque defiguntur.

Ita, res ſimul, & narrator, & tanto ſcriptori, tantaeque cladi interiectae Athenae, per lycaea, porticuſque philoſophantium, poſt tot ſaecula hodie celebrantur: ac nomen Vrbis illius, haud minus memoria cladis, quàm fama ſcientiarum & artium viuit. Par ex clade fama & gratia ſequitur Liuium, & Syracuſas, ex quo, obſeſſam Vrbem, & robora duorum exercituum ab diſcrimine conflic-

tuque

tuque armorum ad miſeriam lentae tabis redacta Patauinus ille repraeſentauit. Etiam inter Homeri carmina, pauculi verſus, qneis ille cecinit immiſſa militaribus copijs tela haec, aceruoſque mortuorum, & canibus, alitibuſque pabulo relictam gentem, quae tota in armis erat, ſunt legentibus hodie terror, miraculumque, & voluptas.

At linguae, ſaeculique deterioris Scriptor nulli horum comparandus, ſed qui, aut è veris fabuloſa confinxit, aut vera narrare fabulas docuit, quoue etiam artifice ac magiſtro popularis Italica lingua, lepores, elegantiaſq; ſuas ferè aſſumſipt, is Patriae ſuae peſtilentiam, atq; exciſum Vrbis Florentiae ſtatum, & res ita penè deletas deſcribendo per artem, quam ludicrus facetuſque narrator ab Hiſtoriae principibus acceperat, mouet ingenij ſui admirationem ſimul, & miſericordiam tantae cladis: ſemperque Bocacij Peſtem polita ingenia relegere volent: rigor etiam, atque ſeueritas ipſa id rerum humanarum exemplum inſatiabiliter ſpectabit. Saeua, & miſeranda, turpiaq; & indigna exempla, quae per Vrbem, patriamq; noſtram hanc, in vitam, & corpora hominum peſtilentia edidit, paria prioribus illis, aut etiam maiora

iora fuerunt: &, niſi quod ingenio minore, memorata ſunt, grandius hodie foediuſque ſpectaculum, renouata litteris erunt.

Caeterùm, quia ſatis lacrymarum adhuc, ſatiſque miſeriarum, & flebilium querelarum ſatis vrbi eſt, pergam ego quicquid iſtud triſte, ac lugubre narraui, temperare lepore quodam, & amoenitate, comparando, quae ſcriptores illi, velut compoſita in ſcenae oſtentationem retulere, cum ijs, quae vidit aetas noſtra, & paſſa eſt. Ita ludus quidam ſimilitudinis inducetur, qui varietate caſuum, & collatione, atque alterno inter vetera, & recentia, inter aliena, & noſtra mala, excurſu, recreabit animos. Et quia poſt excidium, velut ab ſtirpe floridior Ciuitas noſtra reſurgit, atque reſumunt etiam priſtina oblectamenta Ciues, nobis quoque faciendum eſt, vt amara haec memoria excidij, comparationis dulcedine leniatur, & cladibus alienis temperata miteſcat.

COMPARATVR PESTILENTIA NOSTRAE VRBIS CVM ANTIQVISSIMA PESTE ATHENIENSIVM.

Si comico inter tragica verbo vti licitum eſt, non ego lacti lac, non ouum ouo magis

gis germanum, magiſquè ſimile eſſe arbitror, quàm haec Mediolanenſis peſtilentia germana penè facie noſtris temporibus retulit Athenienſem illam, quae à Thucidide deſcripta eſt. Adeò, & initia prima ambituſque morbi, & inceſſus, & cauſae ipſae, vnde tabes vtraque fluxiſſe credita eſt, inter ſe congruerunt. Mali quoque genus, & mos quidam, veſtigiaque & coniecturae incedentis, & vbi inceſſerat, corripueratque cuncta, terrores, & ruinae, ſtrageſque, & ſuſpicionum quoque portenta, & conditio temporum, calamitatumque aliarum concurſus, nihil diſcrepauere à Graeca illa: ſiue tulit ſimillima iſta caſus, ſiue rebus humanis ineſt orbis, & viciſſitudo quaedam, vt vices eaedem per ſaeculorum interualla recurrant.

Peſtilentia, quae Athenas inclytam illam tanta caſuum varietate Vrbem, ad finem olim penè adduxit, minitata prius ex longinquo fuerat Vrbi: dein ab Lemno, lociſque alijs, propius, propiuſque accedens, inſtiterat moenibus, irruperatque demum, & cuncta corripuerat, ſcilicet, vt ſolicitudines, & curae morientium pariter, atque ſuperſtitum aggrauarentur hoc ipſo, quòd datis ita ad praecauendum coniecturis, obtorpuiſſent. Sic

&

& noſtra clades inceſſit. Diceret aliquis, conſpiraſſe monſtra, vt in diuerſa Mundi parte ad duarum clariſſimarum Vrbium excidium, aditu viaque eadem graſſarentur.

Adeò noſtra peſtis etiam veluti Athenienſem illam ſedulò aemulata, longinquos primò perua ſtauit, alienoſque tractus, dein adiacentia Prouinciae finibus, Prouinciam deinde ipſam, poſtremò Vrbem tanto impetu, vt nihil praeter nomen, & tecta Vrbis relictura videretur. Et itinera peſti quidem haec, antiquitus in Athenarum Vrbem, nuperrime in Metropolim hanc fuere adeò conſimili diuerſitate, vt veſtigia eadem in vtraque parte impreſſa monſtrari poſſint. Sed reliqua etiam ſimillima fuere. Athenienſium multitudinem refert Thucidides, vagante per ſingula capita morbo, & abſumente quotquot attigerat, deſperata omni humana ope, vertiſſe primò ad Deos vota: deinde, poſtquam hi quoque fruſtra inuocabantur, vnicum in deſperatione, & morte ſubſidium habentes, omiſſis remedijs, omiſſaque etiam imploratione Diuûm, penitus, ſeque & Remp. permiſiſſe cladi. Ortam autem ex eo fuiſſe deſperationem, quòd, & medici ipſi inprimis abſumerentur vi morbi, & ſaepius inſtaurata vota preceſq;

nihil

nihil proficere viderentur, niſi, vt exaſperaretur quotidie morbus, atque recrudeſceret. Conſternatos patriae ſuae clade animos, omnique diuino ſimul & humano auxilio deſtitutam inter prima peſtilentiae tela Gentem hac imagine repraeſentat narrator antiquus, mouetque cum terrore miſericordiam erga ſic pereuntes. Haud aliter etiam in Ciuitate noſtra, & genus penè medicorum inter prima experimenta interijt: & euidente Numinis ira repudiari aliquandiu preces Ciuitas ipſa vidit, haud minus profectò, quàm ea, quae oculis cernuntur.

Simileq; etiam illud, ac veluti genuinum inter noſtram Athenienſiumque peſtem hoc loco occurrit: quòd pars vtraque, cùm nullum finem ſuae calamitatis videret, non item cauſas, originemque mali explicare poſſet, retulit has ad fraudem humanam, & fieri mortalium arte putauit, quod ira Numinis fiebat. Credidit vniuerſa Athenienſium multitudo, Peloponneſios eſſe, qui delendae Vrbis cauſa puteos veneno inficerent, & cum ea tunc fortè Gente bellum gerebant. Nos item in pari clade, conſilij pariter, remedijque expertes, credidimus, malam aliquam eſſe mentem, malamque manum, quae manibus

nibus, & ope aliena coqueret venena, & ſpargeret eaq; ſuſpicio veluti morbus alter & noua calamitas Vrbi fuit. Etiam vana Sacra Iſidis illi circumtulere, ſicuti nos coeleſte D. Caroli Corpus: & demerſere plerique ſe ſe aquis, & alia incredibilia multa fecerunt, vt ſimilitudo pene ipſa, ſicuti magnitudinem, & claritatem Vrbis, & Populi vtriuſque, ita cetera omnia delegiſſe ſibi & compoſuiſſe quodammodo videri poſſit.

COMPARATVR HAEC PESTILENTIA NOSTRAE VRBIS CVM FLORENTINA PESTE.

Post antiquam illam Athenienſium peſtem, Florentina peſtis recentior illa occurrit, quae ab nobilium fabularum authore Florentino, non fabuloſa, ſed vera hiſtorica res deſcripta extat, refertque noſtram hanc haud aliter, quàm ſi alteram ex altera artifex aliquis ingenioſe expreſſam oſtendere ac venditare in tabula voluiſſet. Non ſanè tradit narrator ille ſummus, atque amoeniſſimus Etruſcorum, ſed tradidere potiores ad fidem alij, compertumq; nos ex annalibus Gentis ita habemus: peſtem eam ingenio paſſuque hoc inceſſiſſe.

Ab

Ab Feſulis, & Prato, & Volaterris, alijſq; minoribus aliquandiu populis minitata Metropoli, expertaque vires illic, expectata inde ſimul, & contempta, & irriſa, & abſq; vlla certa ſede vagata per colles, campoſque voluptuoſos, corripuit demum Vrbem Etruriae caput, fixitque regna ſua illic. Tunc ſcilicet, hinc tyranni impotentis feritate, hinc grauiſſimi cenſoris ritu, euertit omnia ſimul & ordinauit: fluentemque delitijs, & immodico luxu factioſum pariter negotiatoremque populum, etiam coeli muneribus, & amoenitate terrae ſuperbientem efferentemq; ſeſe ſupra caeteros, ad aequa redegit. Acciderit autem nobis hoc etiam, an verò acribus cenſurae initijs, irrito fine, redire coeperint, imò redierint iam omnia in priſtinum ſtatum, relictum mihi ſit in ſinu veritatis, & famae, quae certius, ac melius etiam ex longinquo nos intuetur quàm ipſi nos.

Caetera colorem vnum trahunt, vt deſcriptio noſtrae peſtis altera futura ſit, ſi in ſimilitudinis vel potius vnitatis huius experimentum ea perſtrinxero quae Florentiae acciderunt cùm populus etiam ille populari hoc traiectitio morbo defloraretur, abſumeretur,

retur, excinderetur imò totus. Non alia ibi principum aduerſus exorientem aduentantemue peſtem vigilantia ſomni fatalis inſtar: clauſaeque portae, & vetiti introitus in Vrbem, & cuſtodita ritè omnia haud alio effectu, quàm ſi aperta, remiſſa, neglecta cuncta fuiſſent: ac negligentiae tamen etiam ibi ſatis ad id vt non ſine hominum quoque culpa clades intraret, quae miſſa diuinitus aderat.

Supplicationes & vota, & quicquid humanus timor, humana pietas, ab humanis remedijs auerſa penitus in coelum, tentare illic & expoſcere audet, irrita ibi quoque haec, & negata ſiue dilata clementia Coeli in id tempus, quo pandi miſericordiae diuinae portas, roreſque ſalutiferos ſuper Ciuitatem pariter illam effundi debere impenetrabilis arcani lege fixum immotumque ſtabat. Signa etiam illa, & peſtiferae labes, quae peſtem ferebant ſimul; & adeſſe nuntiabant, vultu inceſſere eodem, ac varietate etiam ipſa praetulere iſtud inter peſtem vtramque ſimile atq; indiſcretum.

Nam, alijs pyri, alijs oui magnitudine, alijs inguine laeuo, vel dextero exoriebantur illi toties inter noſtra funera nominati furunculi, carbunculi, antraceſque, & bubones:

&

& ab ea paulatim ſede partibuſque corporis per membra deinceps omnia extuberare coeperunt. Poſtea, nihil ſane extuberabat, ſed liuebat tantummodo corpus, huic rarioribus maiuſculis, alteri, denſis, paruuluſq; maculis; & moriebantur, quos labes ea foedaſſet intra tertium fere diem, ſine febri complures, aliqui etiam aeſtu caloribuſque agitati tamquam febrirent. Sicut ignem concipit arida admota materies: concipiebat ita peſtem illico, & mortem quiſquis ſanus integerque propius ad corpora illa acceſſiſſet.

Referuntq; narratores peſtilentiae huius: ſi quis ab aegroto tacta contigiſſet, ineuitabile inde exitium, certiſſimamque mortem, abſumptoſque ita complures: & non hominibus modò accidiſſe hoc, vt ab inſito rebus etiam inanimis peſtifero corrupto ſpiritu corrumperentur exanimarenturque ipſi, & alios deinde exanimarent: ſed pecudes ipſas, quarum ſpurcitijs & impuritati nulla conſociatio eſt cum hominum halitu, & vita, ſic eſſe vulneratas, atque infectas. Referunt veluti magna incredibilia portenta haec. At nobis ea facilitas tranſeuntis per veſtium etiam rerumque contagia, morbi, adeò nota res fuit, vt nihil aliud obfuerit magis. Vidimuſque canum,

&

& felum , & aliorum eiuſmodi animalium ſtrata cadauera paſſim, haud dubie, quia proiecta , & iacentia humi nonnulla attigerant, traxerant, verſauerantque roſtro.

In tantis ludibrijs, tantiſq; ruinis, & in tam deplorabili ſtatu vitae mortalium, tria hominū genera Florentiae notata fuiſſe perhibent. Vnum genus erat ſobrium, hilare, moderatum, quale nullae philoſophorum leges, nulla ſeuerior tetrica diſciplina, ne ſaluis quidem rebus, & incolumi Ciuitatis ſtatu damnaret. Hi curas edaces, & moeſta cogitationum excutiendo penitus, abdicandoque & fugitando, ſed & voluptates haud minus vitando inhoneſtas, modico, ſed exquiſito cibo potuque vtebantur, & facto grege in contubernium aliquod ſalubre congregati, quò nec ſtrepitus, nec fama funerum accidere poſſet, fidibus, & cantu, colloquijs honeſtis ſegne ibi otium oblectabant egregiè munitos aduerſus peſtem ita ſeſe exiſtimantes.

Alij contra, remedio aſſumpſerant omne luxuriae, laſciuiaeque & petulantiae genus. Vagabantur hi bacchabundi ac diſſoluti per vias, & ingreſſi tecta etiam aliena, quae vacua fecerat dominorum, mors regnabant ad breue tempus ibi tamquam in ſuo, ac

repertis

repertis illic in propatulo omnibus, quae clauſa aliàs & obſignata ſiue cuſtodita habentur, fruebantur liberè his abſque vlla cogitatione quod reliquiae mortuorum iſtac eſſent. Vt cuiuſq; domus ſatiati delitijs erant, tum auferentes inde quicquid fortè placuerat, tum relinquentes ibi mortuos è ſua caterua nonnullos, ad alia ſubinde, atque alia domicilia deſertarum opum ibant, & his quoque proculcatis, & effuſis potius, quàm abſumptis, aut ſupra dolia, thoros, arcas eaſdem occumbebant, aut egeſto quicquid pretioſi erat, parauerant diuitias, queis itinera ipſa locupletarent, extincti videlicet atque collapſi antequam peruenirent illuc vbi abſcondere talia deſtinarant. Et fuere qui portarent abſconderentque feliciter: ac ditatas ita Florentiae domos eſſe nonnullas conſtitit ex calamitate ea, & ſolitudine ac ſpoliatione aliarum.

Porrò, & hiſce deſperatis atque rapacibus, & ſobrijs, modeſtis, delicatiſque illis, interiecti alij fuere, qui, nec parçe ac reſtrictè, & timidè, ſicuti priores, nec ſicuti claſſis altera, latronum furentiumue diſcurſu, ſed eleganti & circumſpecta ſecuritate, per ſuburbanos hortos, per deuia camporum, & fere circum

moenia

moenia Vrbis ambulabundi ludibundi captarent laxamenta quidem illa animis, ſed & corpus opipare lauteque nutrirent & aduerſus auras peſtilentes, muniti floſculis, & omni ſuauium odoramentorum genere nares, cerebri praecordiorumque vias, communem eius anni ſortem aut euitare ita ſtuderent, aut vitari poſſe credendo differrent ſaltem, & iucundè interea, tranquillè ac remiſsè in metu, & fuga & morte caeterorum, agerent vitam. Simillimique alij iſtis, procul ab Vrbe fugitantes, rura villaſque petebant, quaſi futuri illic extra peſtilentiae & mortis aleam. Nec ideò fefellere: deprehenſique ſunt etiam ibi nonnulli eorum. Sic Florentina ingenia fugerant, ſpreuerant, & voluerant eludere peſtem: illuſeratue peſtilentia ipſis.

Fuere non aliter etiam in Mediolanenſi peſtilentia furores & laſciuiae latronum & latrocinijs opportunae vacuae domus, & ex diuerſo, modeſti, cauti, ad curam ſuae ſalutis attenti, lautiſſimi homines, exituſque talium etiam Florentini populi mortibus pares.

COMPARATVR PESTILENTIA ANNI HVIVS CVM EA QVAE FVERAT ANNO CIϽ IϽ lxxvi

SED lubet abire ab externis ac potius quaerere domi ſimilitudinem hanc, & peſtilentiae mores ſemper eoſdem: neque comparatio tantùm haec, ſed noua narratio Patriae caſuum erit. Et nulla ſanè bella, nullaeue fuere legiones, quae vexauerint illà Patrum aetate tranſitu vel mora Prouiuciam, ſeminaque peſtis per iniurias ſordeſque & contagia militis externi iecerint, & reliquerint ſparſa per terras quacumque inceſſerant, vt inde perueniret dira ſeges in Vrbem, ſicuti in hac noſtra aetate, noſtroque penè excidio accidiſſe demonſtraui.

Namque, debellato per Carolum Caeſarem Rege Franciſco, Galliaque per captiuitatem & vltima exempla Regis illius, aut proſtrata & abiecta penitus, aut excitata & irritata nequicquam, ſimul amplectente modis omnibus ac volente quietem Rege filio victoris Caeſaris, atq; transfuſo diuinitus in id caput ſpiritu pacis, & ſapientiae, quantam maximam alicui dominantium, & alicui mortalium vmquam contigiſſe pronuntiauere ſapientes,

non

non ſolùm pacata per Italiam, & tranquilla cuncta habebantur : ſed etiam Reges fere conticuerant externi, nec temerè aliquandiu arma vlla mouebant. Ne fames quidem anteceſſerat peſſima illa furiarum trium, quae nunc tumultuari populum coegit, atq; penè deflorauit obſequij gloriam plebi iturae ad arma, ſi qua alia plebes magis proprium id ſibi decus contendere vellet. Sed initia peſtilentiae prioris illius inde extitere, vnde non facilè quis crederet, & vnde facilè tamen exoriri potuerunt : fuitq; diuerſa ſimul, & ſimillima origo mali nobis patribuſq; in hunc modum.

Vrbs Tridentum, & Vrbs Mantua, necnon finitimae Venetorum Vrbes, Venetiaeq; ipſae inquinatae malo hoc erant : &, dum populi genteſq; illae finitimae terris Vrbibuſue noſtris terrae vtique peſtilentes eſſent, abirentq; quotidie magis in ſolitudinem atq; vaſtitatem: erat interea Mediolani Iubilaeum Apoſtolica ſecularis anni celebritas, Apoſtolicumq; munus à Pontifice Gregorio XIII. conceſſum Metropoli huic, ad eam formam, qua paulò ante Vrbi Romae ſolito annorum ambitu redierat diu expectatum id grande ſalutare myſterium. Ad Iubilaeum hoc, quo reconciliatur Numini

genus

Digitized by Google

genus humanum, & coeleſti indulgentia purgata culpis, ac renouata mortalitas ad gaudia numquam interiturae vitae inſtauratur, dum confluerent vndique agmina: minime mirum fuit, ſi, ex ijs, quas dixi terris intulere aliqui peſtem.

Melinianum atque Paruzerum, hic ignobilis in Verbani lacus ora pagus, illud frequens decimo ab Vrbe lapide municipium, fuere peſte in illa veluti Cluſium nunc, & Bellanum, Modoetiaque, & Seronum, & alia miſta obſcuris nobilia loca, quas morbi portas aditusſque primos appellare poſſis, quoniam, hinc, atque illinc principia mali extitere, fixitque circum ea loca pedem peſtilentia gemina Vrbis, & hoc, & illo tempore maiores minoresue luctus allatura Metropoli, & inſignem vtraque relictura ſui memoriam ad poſteros genteſque omnes.

Ac ſicuti Locatus & Bellanus, & alia vilium capitum nomina, quae poſui, obſcuritatem in omne tempus nobilitauere ſuam hoc ipſo, quòd infame ſibi fecere nomen, infameque tectum, vnde prima cnm bubonibus, & alijs peſtilentiae ſignis cadauera prodierunt: ita mapalia Cumina prope vicum Olitorum, & eo in vico Olitrix anus meruere

triſtis

triſtis memoriae partem apud nos hac tam turpi nota veneficioque, quòd eorum nomina leguntur prima inter primos, qui hanc funeſtauere patribus Vrbem : perſcriptaq; extant in temporis eius annalibus, quomodo homines quoque noſtros, qui primi traxere, dein proſeminauere morbum, & perſcripſimus nos, & abominati ſumus. Et hactenus quidem pari plane gradu peſtis vtraq; proceſſiſſe viſa eſt, originemque etiam eandem habuiſſe, quatenus ab terris vtraque alienis, ac ſi minus ab milite prior etiam illa, certè ab peregrinis illata fuerat.

Illud verò circa eadem rerum initia differt, quòd nulla contumacia maiorum aduerſus praeſentis morbi fidem, nulla inſania plebis irridentis explodentiſque malum, nulla remediorum dilatio notata traditaue eſt, quae praecipua noſtri temporis damna cauſaeque damni, neque dubia fuere, neque in tradenda rerum harum memoria diſſimulari potuerunt. Sed ſtatim exterriti, ſtatim erecti attentique in prioris peſtilentiae principio omnes, & qui gubernabant, & qui ad gubernacula ſedentibus obtemperare atque ad exequenda imperia nutuſq; obſeruandos adeſſe debebant in tempeſtate illa naufragioque imminente.

Non

Digitized by Google

Non reperi tunc motum fuiſſe petulantia populum, medicoſue penè lapidatos, iniectaſue cunctationes etiam à procerum miniſtrorumue nonnullis; parique modeſtia, & pauore, & ſtrenuitate imperatum obeditumque eſt: ita tamen, vt non effugerent ideò, ſed minuerent ſibi cladem, quam noſtra aetas, & proles haec, hi domorum earumdem heredes, non credendo & contemnendo promptius latiuſque acceperunt. Verùm, in hoc aliquanto diſpare habitu animorum & rerum temporiſque & Reip. ipſius, atque in hac diuerſitate penè fatali, incidit adeò ſimile quiddam, adeòque in ipſa ſimilitudine mirificum, vt quaſi res plane diuina, & compoſita diuinitus accipi poſſit ab ijs etiam, ſi qui ſorte potius & caſu pleraque rerum humanarum congruere ita inter ſe, & euenire interpretantur.

Quippe Tribunal Sanitatis, quod inter hoſce Libithinae faſces, inter Regna mortis haec, in tyrannide peſtis, veluti compar atque oppoſitum tam impotenti dominatui Regnum, ſapientia maiorum inſtituit, ac delegatam huic vim maieſtatemque ſuam voluere Reges interea dum ſcilicet ipſa etiam paueret trepidaretq; Maieſtas: id inquam Mediolani Tribuual

buual

bunal anno illo CIↃ IↃ lxxvi. obtinebat Senator Hieronymus Montius Senatoris Princiualis pater, Auus eius Montij, quem noſtrae peſtis tempore, & fuiſſe Praeſidem, & in eo magiſtratu deceſſiſſe memoraui, ſequente Virum mortemque eius haud ambigua fama Ciuitatis vniuerſae, quaſi non deceſſiſſet magis, quàm vltrò ipſe pro Patria ſeſe deuouiſſet. Tam promptus in pericula animus, tanta Iuueni generoſitas, & contemptio vitae, dum propoſitum ſibi ante oculos haberet Patris ſui Patrem, dumque vellet hunc imitari ſimul, & ſe quoque relinquere poſteris imitandum. Is igitur noſtri Praeſidis Auus anno illo CIↃ IↃ lxxvi. Praeſes Sanitatis cùm fortè eſſet, ſtatim vbi peſtilentiae fama verberauerat aures, & excitatus ipſe ſtrenuè eſt ardore, & caritate, ac nobilitate inſita quidem generi ac ſtirpi, ſed & propria ipſius: & tribunalia illico magiſtratuſque caeteros excitauit, qui, nec ſtimulis tamen, nec adhortatione ſicut accepi, indiguerunt.

Omnia decreta, inſtituta, facta protinus eadem munificentia ſumptibuſque & animis iiſdem, quibus & decreuere fecereque poſteriores, niſi quòd incredulitas horum, atque ex incredulitate dilatio quaedam perniciosa fuit.

Digitized by Google

fuit. Miſſi datique cuſtodes ad pontes traiectuſque fluminum: & praeter cuſtodias clauſtraque portarum Vrbis, moenia etiam, tum educta altius, quà praebere poſſet aſcenſum humilitas, tum obſtructa & inſtaurata quà foret aperti & ruinoſi nonnihil, qua tranſcendere ſiue tranſilire homines poſſent.

Conſcripti milites in ſingulas regiones Vrbis, centuriaeque factae, quae excubias inuicem circum moenia agerent. Electi ex nobilitate qui circumirent in equis aſſidue Vrbem obirentque cuſtodias & omnia recognoſcerent: alij, qui ad tertium quartumue miliare, longiuſque etiam quotidie excurrerent: alij, qui vlteriora, & longinqua per agros obirent viſerentque, deſcripti fuere cum ſatellitibus & milite quique ſuo tamquam in hoſtem. Ipſeque Montius, licet grandi iam natu, & animo quàm corpore validior, vel contacta iam, vel tantummodo ſuſpecta rura adibat, cingentibus latera nobilibus alijs propter Viri nomen, & integritatis, ac ſapientiae famam, quae de Senatore eo erat, occupaueratque animos.

De teſſeris, & cauponis, & pagis, lociſque omnibus diligentiſſime cautum: ne qua fraus fieret: neue adulterinae pro veris, ac legitimis

mis teſſerae exhiberentur : ne qui reciperentur in publica diuerſoria peregrini : ne qui etiam in pagos , aliaue loca admitterentur , ſed munito cancellis aditu , qui acceſſiſſent arcerentur , ac moſtraretur eis aliud per deuia iter , quo vadentes itinere ad deuia item diuerſoria cauponaſque diuerterent, vbi hoſpitalia quidem eis omnia iure gentium , ſed abſque commercio , & communicatione vlla praeberentur. Geruli , baiulique , & ferendis oneribus, operibuſque faciendis victitans multitudo ad quaeſtum è montibus vallibuſq; ſuſpectis conuenire ſolita, ne vltra certum numerum increſceret, interdictum.

Deſerti , vagiq; & deſtituti per vias pueri puellaeque, & pari mendicitate viri feminaeque, conquiſiti collectique omnes, & coniecti extra Vrbem in antiqua domicilia, quibus ex Victoria nobile cognomentum manet ob fuſos ibi caeſoſq; hoſtes, & albicantia diu oſſibus arua , ſicuti conſpiciuntur adhuc. Ibi ſordidae, inconditae , ſqualidae centuriae mendicorum D. Caroli ſumptibus alebantur, inſtituebanturque ſimul , non aliter quàm ſicuti vidimus nos Stellae Xenodochium in Vrbe completum multitudine eadem . Lazaretum quoque Gregorianum , & Lazareta minora peſtis

peſtis eadem impleuit.

Quae iuuat conferre ſic omnia, vt intelligatur conſtetque per omnia illud, nihil inter peſtem vtramq; fuiſſe diuerſum, praeter magis minuſue creditam principio hanc, & praeter maiorem etiam minoremue in exitu numerum eorum, qui periere quia non crediderunt. Et, cùm recentior claſſis, non niſi poſteaquam in conſpectu funera erant, aſſentiri voluerit, capereque malorum ſuorum fidem: antiquior altera rumores ipſos pro denuntiatione certiſſima habuerat caueratque ſtatim quantum aduerſus deſtinata ſuprema cauere ac prouidere mortales poſſunt.

Ad boletos vſque & poma acerba, vuaſq; immaturas haec cura deſcendit: atque edixerunt ne venalia iſta in Vrbe haberentur: edixere, ne coriarij factitarent artem alerenturue bombyces qualia tetri odoris inquinamenta viderant etiam ſuſtulerantque noſtro tempore proceres nepotes filijue eorum. Cloacas, foſſas, nilos, receptacula purgamentorum Vrbis, quae nunc ſubterraneo meatu aquarum eluunt euerrunt ambiuntque totam, aut antiquitus inchoata abſoluerunt, aut, vbi non erant, facere inſtituerunt. Pecuniaria res in ijſdem tunc fuerat anguſtijs ijſ-

dem quæ

demque difficultatibus, in quas, & noſtra aetas noſtraque peſtis incidit: ampliuſque etiam tunc credo eſſe laboratum.

Nam & exhauſerant aerarium, aereque inſuper alieno Rempub. onerarant ducenta millia nummûm aureorum donata Regi ob Flandriae bella in ſuos illos & Catholicae Religionis hoſtes, atque perduelles: neque ſolita vectigalium, queis publica res innititur, toleratque onera neceſſaria, exigebantur. Remedio fuerat malum aliud, foenora, & verſurae & hoc, quod noua ſemper incommoda parit aeris alieni ſubſidium, quo implicantur, inuoluunturque vinculis inexplicabilibus dum volunt ſeſe expedire non homines modò ſinguli, ſed populi etiam Reſpublicaeq; ditiſſimae miſerius atque inexplicabilius, & damno maiore, niſi quòd aduerſus publica damna viritim quiſque conſtans, & liber ſolutuſq; agitur ſitque malum ita ſempiternum, & fere ſine ſenſu, quia non ducuntur in vincula Ciuitates.

Id, quod, & denuntiatum ab hac Ciuitate Conſilioque Generali ſemper libere eſt, & clementer, facileque auditum, denuntiauere tunc quoque Decuriones, & profeſſi fuere litteris tabelliſque omnibus, quoties in extricanda, ſiue in eroganda grandi ob hoſce

ſumptus

ſumptus aliqua ſumma gemuerant. Pertinere ad Maieſtatem Regis huiuſmodi onera, & impenſas. Ita ſcriptas eſſe leges: extare Caeſarum exempla: ſubijſſe Sfortiam: annuiſſe Carolum V. & anno CIↃ IↃ XXIX. decretum de ea re feciſſe: aliaque ſimilia iſtis, dicta, & accepta cum reſponſo illo ſcilicet. Maieſtatem quoque Regis aere alieno penè eſſe demerſam: quod reſponſum negotiatori fortaſſe cuilibet graue pudendumue foret: apud dominum fere Orbis, & auriferi mundi poſſeſſorem ab ſolis vtraque domo ordientem finientemq; Regna, non item dedecori iſtud.

Eaedem igitur Reip. denuntiationes eademque reſponſa Regiorum ſuper negotio hoc fuerant prius, quae noſtro hoc anno ſaepius repetita eſſe retuli. Vtroque tempore reperti ſunt, qui Reipub. commodarent, peterentque, & haberent aliquandiu ſuſtentatae Patriae gloriam, quae poſtea, lucro foeneratorum intellecto, minor fuit. Repererant maiores, & imitata eſt ſequutaq; Ciuitas illud etiam, vt alendae plebi quoddam aliud aerarium inſtituerent, facta ex pijs locis collatione pecuniarum, ſine ſtrepitu, ſine foenore, ſine etiam recuſatione cuiuſquam, quoniam id Reip. quaſi patrimonium eſſet.

Ad propitiandum Numen auertendaſque coeleſtes iras, non facilè dixerim, vtra magis intenta, magiſue larga, & ſupplicationibus, & votis fuerit aetas, cùm neque religioſius ampliuſue quicquam facere veteres illi potuiſſent: & poſteri, quaſi certamen, non exemplum modò pietatis inde ſumpſiſſe videantur: ac plane certauere cum eis. Nuncupauerant illi ſua vota: ſupplicationes ad templa per continuos aliquot dies habuerant: deſtinauerant aedificanda alia templa propulſatoribus peſtilentiae Diuis: poſuerant aediculas: ieiunia, feſtoſque dies inſtituerant: & recordati, quemadmodum anno CIↃ IↃ XXIX. cùm incidiſſet idem atrociore etiam violentia Vrbi malum, impoſitae fuerant columnis ad compita cruces, quae, ſimul acerbiſſimae Chriſti necis recordatione ſolarentur atque confirmarent indigna & perpeſſu aſpera multa patientes: ſimul, ſpem & pignora ſalutis praeberent: haec ipſa, quae iam exoleſcebant trophaea renouauerunt, & populum ad victricia illa mortis, & Sathanae ſigna ſemper intuenda excitauere.

Haec, & alia maiores in ſua peſte placamina coeleſtium irarum, & ſubſidia rebus excogitarant, quaeſierantque. Quodque

que longè gratioſiſſimum, & non gratia modò, ſed etiam potentia quadam & ſuo iure validiſſime efficax viderant fore placamen, deduxerant ab ſumma teſtudine Templi Clauum, qui confixo olim Saluatore fuerat etiam ipſe pars humanae ſalutis: neq; potior alia in terris ſalus: atq; coeleſte pignus id, & imbutum diuino cruore ferrum, veluti deprecatorem vnicum produxere, cui venia negari non poſſet. Circumtuleratq; Cardinalis Archiepiſcopuſq; Carolus, inſequente populo per Vrbis vias, incomparabili temporis eius praerogatiua, cùm futurus Diuûm vnus, & deſtinatus choris iam ille ſempiternis pulſaret precibus & inceſſu ſuo coelum, & in parte ſupplicationis eſſet cui preces fundere ſequens aetas debebat. Id ſupplicationi maiorum ſingulare adiumentum obtigerat, & ſumma commendatio apud affine iam Pontifici coelum. At nos in ſpe vltima mouimus protulimuſque, Reliquias Pontificis eiuſdem, nec dum tamen matura veniae dies erat: & quomodo approbatum id cognitumq; fuerit, ipſa creſcentis deinde morbi fide, caeteraque ad impetratam vſque ſalutem expoſuimus: nec repeti vltra compararíue iſta attinet.

Exactae comparationis loco erit, ſi perrexero

Digitized by Google

xero exequi ac recenſere quae fecerant in ſua peſte patres auique Procerum horum: quae pertulit ac vidit ille hodierni populi parens ſatorque populus: quae interim egit diuinus eius aeui Pontifex haud vltima rerum meritorumque tantorum, vnde beata ſempiterna vita ei in conſpectu beatiſſimo infinitae Maieſtatis: vnde radiatum quoque caput apud mortales, & decretus eius nomini, ac memoriae honos, quem obtingere poſſe mortali, miſericordiae diuinae opus eſt tam rarum, quàm rara capita electa & nata atq; adulta & profectò confirmata in id.

Ab ea ſupplicatione maiorum, quae ſuperauerat haud dubiè noſtram, & ab ea pompa, in qua duae maximae res apparuere Vrbi: nempe adactus per neruos venaſque Saluatoris ille Clauus, & Clauum attollens lacerata, & confixa doloribus ijſdem diua dextera Pontificis: ab circumlato ita per Vrbem pignore, quo non produci, ſiue circumferri maius aliud potuit: coepit graueſcere malum illud alterum aequale peſti, ſiue cauſa fere peſtis: & fames, quae noſtram, tum antegreſſa, tum comitata peſtem, priori peſti hactenus ex parte pepercerat, orta violentior eſt, & infeſtiſſime circumſtetit hanc.

Non

Non ſuppetebat iam annona ex agro, qui tam late circumiectus Vrbi, lateque per ſpatia immenſa excurrens deſiderabat cultores iam fere ſuos, qui, aut mortui erant, aut abditi tugurijs, in mapalia relegati, perculſi attonitique pauore, aut deſeruerant opus, aut ſegniter pigreque faciebant. Excogitatum à Conſilio Generali eſt, annuitque temporis eius Gubernator, & regia mandata in id dedit, vt ex Prouinciae vrbibus, ab Laude Pompeia nominatim, & Alexandria, & Nouaria Ticinoq; quoniam eae ſunt maxime frumentariae Vrbes, frumenti copia coemeretur, atque comportaretur. Non ſanè negabant de frumento quicquam: ſed increſcente, ac diffundendente ſeſe quotidie latius morbo, omne cum Metropoli commercium horrebant: atque ideo non facile ſuper ea re inter Metropolim Coloniaſque conueniebat.

Et Papienſes praecipue detrectare auſi mouerant ſui faſtidium, haud ſecus, quàm ſicuti apud Romanos olim grauiter notatae Coloniae fuerunt, quae militares delectus Imperio negarant. Sumpta tamen ex Laumellino agro praeſertim copia frumenti eſt, ratioque inita, poſitionibus itineribuſque deſcriptis, vt apud Villam Craſtam in praeparata ad id

horrea

horrea iuxta nauigabilis foſſae ripas ea copia deueheretur, atque tranſdita in nouos ſaccos imponeretur in naues, portareturque ita ſine vlla terrarum earum fraude ac detrimento in Vrbem. Id, quò diligentius attentiuſque fieret, & dederat Ciuitas, & Coloniae ipſae mittebant è ſuorum numero, qui ad loca illa ſederent, quà conuehi frumentum, exonerarique, & imponi deberet.

His etiam permiſſum imperium, & facta potestas cogendi frumentarios omnes conductoreſque agrorum ad id, vt iuſto pretio venderent Reipub. quicquid tritici, hordei, oryzae, ſeliginis, in horreis haberent: neque vt venumdarent ſolùm, ſed etiam, vt Mediolanum in horrea publica conuectum probeque curatum exhiberent. Alia Binaſcum annona ex agro Ticinenſi, alia ex Laudenſi ad Gaheram, quod loco nomen, portabatur. Fuere in ijs locis inſtituta emporia: ibantq; ex Vrbe illuc quibus empto opus eſſet, ne cogerentur, qui ea portabant venaliaque habebant, terras intrare peſtilentes. Praefuere, parte in vna Scacabarotij, Guidus, & Iulius: in altera, Marcus Fannianus praefectus annonae.

Cùmque pauperibus alendis curarentur

iſta, & fierent, ſine quibus fere non durat vita, ſalſamentorum etiam, oleique, & ganeae, & rerum aliarum, quae potius ſunt irritamenta palati, quàm alimenta vitae, necnon lignariae carbonariaeque rei, & carnium & altilium, caſeique, ſuſcepta publice cura eſt; tamquam priora illa ſuppeterent, quibus iſta accedunt: taliaque è Placentino agro praeſertim accerſenda mandauere Ambroſius Archintus, Guidus Cuſanus, & Caeſar Petraſancta. Adeò, nullius ne minimae quidem rei cura ſpernebatur in maximarum ſolicitudinum concurſu, ac tumultu: quam Romani Senatus prouidentiam, dum ſumma imperij in diſcrimine eſſet, admiratus ſcriptor vnicus ille populi principis terrarum, illa ipſa, quae poſui verba poſuerat.

Caeterùm, cùm, & minima haec, & maxima alia vrgentia, & horis omnibus ingruentia ſimul, onus iam intolerabile feciſſent, repetebatur adhuc à Proceribus illa nobis pariter actio ſaepius repetita nequicquam: ad Regium Fiſcum pertinere impenſas. Reſpondebantur ſolita illa quidem de aere alieno Regis etiam, ac de mole Imperij, cui minium eſſet quicquid auri naſceretur in venis, ſiue per flumina inclyta ſubſideret, quicquid

aut

aut mitteret Indus, aut tot Regnorum tributa conferrent. Sed, & fatigatis aſſidua efflagitatione Regijs inuenta ſubtilitas eſt, quae iure etiam atque interpretatione legum id negaret quod res ipſa negabat. Manauit à Gubernatore ſiue à Conſilio Secreto, ſiue ſimul vtrum reſponſum in haec verba.

Quod de peſtilentiae impenſis conquereretur efflagitaretque Ciuitas, & ad Maieſtatem Regis ſpectare onus contenderent egregij Viri Decuriones: de ea re ſic videri: petitionem eſſe diuidendam, quatenus, & ſtipendia miniſtrorum, & reliqua ſumptuum ea petitione coniungerentur. Stipes eas, operarumq; mercedes, onus eſſe Maieſtatis: alendi populi non item: & pauperes vtique ſuſtentandos eſſe Ciuitati, ex cuius corpore corpora omnino illa eſſent. Sic, & declaraſſe, ſanxiſſeque ipſos, quandoquidem, in ea fame, quae ſeptennio antea fuerit, ſubierit vltro Ciuitas id onus, atq; ſeptuaginta millia nummûm aureorum erogata de publico pauperibus alendis fuiſſe reperiantur.

Rurſus ad ea Ciuitatis nomine Decuriones: quod piè, liberaliterque Ciuitas aliquando feciſſet, non debere id pro praeiudicio accipi, nec fraudi eſſe oportere merita & obſequia

in

in Regem . Inductos enim eſſe pietate, & fide erga ipſum, Maieſtatemque tantam, ne tot millia in eius Imperio perire fame ſinerent in Vrbe ſcilicet, quam ea Maieſtas praecipua indulgentia, & benignitate tueretur, caramque haberet. Cùm, & Decuriones aequa poſtularent, nec Regius Fiſcus oneri ſubeundo eſſet: quod medium inter neceſſitatem atque munificentiam erat, fecerunt.

Quaterna millia nummûm aureorum in ſingulos annos ex vectigali ſalario exigenda Ciuitati aſſignauerunt, quae ad quatuor millia ex vini metretis ſumma adijceretur, nec paruum in praeſentia leuamen, nec eiuſmodi tamen, quale res ad extremum adducta requirebat. De reliquo ſpes à Gubernatore facta erat, poſſe ab Rege impetrari, ſi laxamenti aliquid ab magnis neceſſarijſq; ſumptibus nacta Maieſtas foret. Sumpſere Proceres inde animum: Bripiumque Sfortiam accomodatum aulae moribus, &, nobilitate ingenita; ſimul gratia apud Regem perferendis publici Conſilij precibus idoneum in Regiam deſtinauere. Perſcripta ei mandata legationis negotijque totius: alia relicta ipſius arbitrio, prout inclinationem animorum vidiſſet mentemque Regis.

In

In primis autem agere hoc, & exponere debebat: Decretum Caeſaris, clarè, & diſertè ſine exceptione vlla eſſe perſcriptum, vt paternae voluntatis etiam reuerentia heres filius Imperij gloriaeque eius moueretur ad ſtatum adeo aflictae Ciuitatis clementer benigneq; reſpiciendum. Et legatio quidem eum exitum poſtea ſuum habuit, quem inter temporis eius negotia annales noſtri continent Peſtilentia verò nihil dum ſanè remittebat, vt maxima omnium, quae vmquam accidêre cladium eiuſmodi videri poſſet, niſi longè maior illa noſtra fuiſſet, in qua narranda feci ego fortaſſe more aetatum hominumque omnium, qui ſua mala ſemper ſuaque bella efferre ſupra caſus alienos, & augere amant, & vt quidque nouiſſime accidit, hoc illud fuiſſe maxime terribile omnium maximeque atrox praedicant.

Fecerat hoc etiam tempore magnitudo peſtis anguſtum & impar multitudini Lazaretum: atque capacitas illa tanta domicilij, quae deſcripta eſt, ſufficeret in tali malo fortaſſe cuilibet Vrbium aliarum. Metropoli populoque huic, tunc, ſicut, & noſtra aetate accidit, ſolita ſemper etiam erga beneficia liberalitateſque dominantium obtrectatione

 penè

penè increpita eſt, ſiue auaritia liberalitatis ſiue improuidentia ſapientiae veterum Ducum, qui intra eos tantummodo fines opus id regale deſcripſiſſent poſuiſſentque. Debuiſſe latius ampliuſque metari caſtra illa mortis, ſpatiumque capere illud, vnde pars nulla verſae tantae Ciuitatis in mortem tabemue & pericula mortis excluderetur.

Factum eſt in eis Lazareti anguſtijs, & in ea periclitantium morientiumque multitudine id, quod & noſtra poſtularat monſtraueratq; neceſſitas: credoque ego exemplum inde ſumptum etiam fuiſſe Lazareta extra Vrbem alia aedificandi, qualia nuper ſtetere: edixerantq; & impetrarant, vt ex vicinis Vrbi locis intra viceſimum miliare, ligna, tabulae, paleae ad ea aedificanda comportarentur, operaeq; etiam conuenirent. Ducena in ſingulas portas tuguria poſita fuere, quarum & formam, ſicuti in eius peſtilentiae monumentis deſcripta extat ſubijcere ac repetere haud alienum fuerit, vt non modò priuatim inter Vrbis acta conſeruetur: ſed publicè inſpici poſſit alienis etiam, ſi fortè ſcripta vmquam haec egreſſa hinc, & delata aliquò erunt.

Situs eligebatur quam minime depreſſus, & quantum fieri poſſet erectus, atque accliuis.

Ordines

Ordines claſſeſue tuguriorum porrigebantur in longum, aequalibus, vbi loci pateretur natura lineis. Diſtabant itinera denûm inter ſe cubitorum interuallo: interuallumque inter tuguria ipſa cubitorum ſenûm fuit. Erant omnia aditu limineque obuerſo ac ſpectante in eandem partem: ſpiraculum ſupra limen tenue habebant, tegmenque oſtiolo praetentum ad id, vt aegrotus vnuſquiſque cadente etiam inbre ſtare ſub dio, frui liberioribus auris, vitare taedia carceris illius poſſet.

Erant è paruulis trabibus contexta pauimenta ipſa quoque edita à terra, & alta pauliſper, ne noceret humor, additis in circuitu cauis quibuſdam, per quae caua pluuiae aquae euergerentur in foſſam: & erat vnicuique Lazareto circumducta foſſa, tum, ne qui temere per diem aut licentia tenebrarum, ingrederentur, inſultarentque clauſis, tum, ne temere etiam ipſi inde exire poſſent: inq; foſſam eandem aquae decurrebant aliae, quae in varios Lazareti vſus ab proximo quoque alueo ductae, & corriuatae circumcirca erant. Extra cancellos, & ſepta cuiuſque Lazareti tuguria ſtruebantur militi accipiendo, qui ſtationem ad limina agebat.

Alia ibidem tecta coquendis cibis taber-

naeque

naeque medicamentariae, & omne quaſi inſtrumentum populi vnius, omneque numeroſiſſimae familiae miniſterium in eo aditu erat. Altè erecta Crux oſtendebat ei languentium populo Saluatorem affixum: ac ſicut in maiore Lazareto, ita ad minora etiam illa, praecipua cura diuinarum rerum fuit. Dabatur quotidie ſignum, ad quod procumberent in genua ſinguli, Crucemque intuentes, illa Chriſti tormenta meditarentur. Res quotidie diuina fiebat, aedificatis, & poſitis eo ſitu ſacellis vt ab ſui quiſque limine tecti, ſi minus auditor, ſpectator certe tanti myſterij eſſe poſſet.

Ad effugia prohibenda incluſorum, imperium, & cura nobilibus viris erat. His centeni milites attributi ſingulis cum ſcriba publico miniſtriſque alijs: duceſq; ipſi appellati. Summa impenſarum in haſce cuſtodias ad librarum quadraginta ſex millium aſcendit, ac relata ita eſt. Aedes vnicuique Lazareto propinquas cuſtodiarum huiuſmodi cauſa, lignaque & culcitras & quaecunque alia in tabernacula militum ducumque ipſorum vſui forent, qui praeparanda coemendaque haberent electi fuere.

Ad cibaria item paranda, & exhibenda

Laza-

Lazaretis, ſuos vnaquaeque Porta nobiles habuit, per quos ea maxima omnium res diligentiſſime adminiſtraretur. Non autem temere in Lazareta, nec facilè pauperes omnes promiſcueque admittebantur. Sed vt quemq; educendum ex Vrbe deportandumque illuc circitor, cuius ea cura, retulerat, inſpiciebant cognoſcebantque electi in ſingulas Paroecias ad id. Si cauſam neceſſitatemue probabant, admittebatur, atque referebantur in codicem omnia haec: nomen cognomentumque ipſius: conditio & ſtatus, & cui vxor liberique eſſent, numerus quoque eorum, & quo die, ex qua Paroecia & domo receptus, eductus, admiſſuſque eſſet.

Ad Lazareti porrò limen iſte deductus, ſiue deportatus, poſito quem attulerat veſtitu lauabat, & noua aliqua coopertus tunica mittebatur in tugurium. Bini, terniue in ſingulis tugurijs erant: gradúſque facti etiam, vt, ſiue manifeſte infectus, ſiue tantummodo ſuſpectus quiſq; eſſet, in ſua ſeparatim claſſe ordineque collocarentur. Habebant claſſes ordineſque iſti miniſtros quoque ſeparatos, vetito inter eos commercio congreſſuque omni, ne pars melior ab deteriore corrumperetur.

Medi-

Medicorum penuria laborabatur, latitantibus, ſiue diſſimulantibus artem, qui vitae dulcedinem ante quaeſtum habebant. Ac licet ſalaria vltra ſolitum etiam effuſa proponerentur, non tamen è tenebris, ſiue è Villis extrahi potuere nonnulli, qui abdiderant ſe ſe, mercedemque mortis abominabantur. In ea neceſſitate artis, cuius etiam nomen, ſolatium & medicina aegrotantibus eſt, cum vndique conquirerentur qui titulum ſaltem authoritatemque medentium inferre in Lazareta poſſent, ac vellent, reperti ſunt apud Ticinum Galli homines, qui dicerent, ac profiterentur ſe ſe medicos, nec mento fronteque, & corporis habitu diſcrepabant. Depromebant etiam aphoriſmatum aliquid, & producti forte à caupone ad aegrotos illic in vicinia nonnullos, praeſcripſerant dederantq; pharmaca, quibus epotis conualuerant non morituri tunc vtique illi.

Aiebant ire ſe Venetias ad Vrbem illam peſte liberandam, & ibant. Quatuor hoſce, ſiue quinque medicos, nihilo peritiores, potioreſue muliere montana illa, quae noſtris temporibus, ſicut memoraui, Lazareto illuſit, conduxerat luculenta conditione miſſus eius negotij cauſa Lonatus, adduxeratque ſecum

cum in Vrbem. Pactum erat ſtipendij in ſingulos menſes, quantum ne legitimi quidem, & iuſti medici poſcere auderent.

Mille ſexcenti aurei nummi fuere, cuius pecuniae pars maior, data illico repraeſentataque eſt. Ducuntur in Lazareta iſti: & deprehenſa paulo poſt neſcio quomodo temeritate, atq; inſcitia, coniecti in carcerem, caeſi virgis, & pecunijs exuti, quas acceperant, mox, ne oneri inſuper eſſent, dimiſſi abierunt diminuto etiam grege verberonum: nam duos eorum peſtilentia ipſa puniuit, mortuique in vinculis ſunt. Actum deinde cum Collegio medicorum vti quoquomodo ſubuenirent, & eius authoritate Collegij prouiſum neceſſitati eſt, ac prodiere inde, qui munere ſuo fungerentur. Aſſignata quinquagenum aureorum nummûm mercede ſingulis è publico in ſingulos menſes.

Lanfranco Boniperto Nouarienſi ob viri famam, & egregium in ea arte nomen menſtrui centeni perſoluebantur. Pharmaca, potiunculaeque, & quicquid aliud curando, ac refouendo corpori repertum eſt, è S. Coronae medicinis, quae regali munificentia fundatoris ſtant pauperibus apertae petebatur. Vbi loci eius copiae non ſufficerent, proce-

rum, ac Reip. ſumptu, impendioque prompto ſatisfiebat. Et ſubſidium ad omnia maximum erat diuina tunc inter mortales mente ſpirituq; diuino Coeleſtem in terris agens vitam Cardinalis Archiepiſcopuſque Carolus, cui non res alia opinor, aliaue pars vitae magis, aut patefecit in huius aerumnoſae vitae termino Coelum, aut Coeleſtes honores poſtea decreuit, quàm facta temporis huius: veluti delitium accepta peſtis caritatè & amore erga populum: effuſae opes: venditae terrae: nudata domus vti ſubueniret: & maiora adhuc ob ſalutem alteram inuenta per eum, & per totum illud peſtilentiae tempus exhibita Ciuitati: quae quoniam editis de eius vita, & Pontificatu libris à me ſatis explicata eſſe arbitror, inuertere nunc, & repetere ſuperſedebo. Dimenſa panis, & vini ad tuguria, quae dabantur, fuere ad hunc modum.

Triticei panis in ſingula capita vnciae viginti, vini ſynceri non diluti vnciae viginti octo, orizae aliquantum, & ſi quid mutauiſſet praeterea medicus, ſiue delicatius leniuſue praeſcripſiſſet, imperauiſſetque iure ſuo aegrotis dabatur. Tradebantur à diſpenſatoribus haec, accipiebantque incluſi horribili

propter

propter contagia cautione: eratque ſimillima res, ac ſi alteri quidem ad ferrarum cubilia acceſſiſſent: alteri verò velut ferae planè quaedam abditae introrſus occultaeq; manerent. Stantes procul ab limine, qui attulerant ea, deponebant humi, dein abibant: incluſus, non niſi digreſſo latore prodibat tollebatque.

Niſi corpora ſingula haec efficerent vniuerſum Reip. corpus: & niſi tanti eſſet, Metropolim conſeruare tantam: niſi etiam in quiſquilijs ipſis ſordibuſque plebis vita principum etiam ageretur: miraretur quis, vnde tanta diligentia, tot repertae artes erga plebeiorum horum vitam: Librarum centum quinque millia inſumpſit Ciuitas, vt haec abdita tugurijs per Lazareta multitudo, ſalubrius, ac melius quàm apud ſuos quique lares alerentur: diligentiaque maior fuit circa quadragenarios illos ſeceſſus explorandis in ſecuritatem corporibus aduerſus inſidias & ſecreta peſtis.

Apud Claſſes ordineſque tuguriorum in id deſtinatos, ſi quis mortuus inter experimenta ipſa eſſet: nemo eorum, qui intra ſepta eadem manſiſſent, inde mouebatur, reſtituebaturue in Vrbem antequam exiſſet quadrageſimus ab eius obitu dies. Vbi ea dies exierat,

rat, tunc mouendus reſtituenduſque ille, in alia nitida ſepta traducebatur, quae aditus duos habebant. Altero aditu ingrediebatur is, atque ingreſſus, detrahebat ſibi veſtimenta, quibus indutus erat, detractaque proijciebat foras, & ad lauacra ibi parata lautus, purgatuſque nouam aſſumebat veſtem, quae ab altero aditu illata traditaque ei erat: & portâ mox ipſe eadem egrediebatur ſi quidem nulla contagij ſigna comparuiſſent. Sic nudabantur, lauabantur explorabanturque corpora virorum. At feminae propter pudorem in manu obſtetricum erant. Per eas inſpectae, tentatae, probataeque dimittebantur: quae, & parientium intra Lazareta nixus adiuuabant.

Dimiſſi deinde iſti & reſtituti in Vrbem, atque in priſtina tecta deducti, non aliter exeundi inde vagandiq; ius habebant, quàm ſi viginti dierum ſpatio ſolitarij illic etiam incluſique manſiſſent. Ad tuguria qui mortui pecuniarum aliquid reliquerant in veſtimentis, tradiderant, patefecerantue alicubi abditum: eae pecuniae, vel proximis ipſorum ab electo in id Decurione reſtituebantur: vel ſi non erant affines, aut propinqui, publici iuris fiebant. Par ſeueritas, & fides diligen-

tiaque

tiaque procerum in pecunia, quam aliqui tamquam morituri depoſuerant, euaſerantque tamen. Recipiebant enim omnia ad teruntium ſicuti depoſuiſſent.

Vltimae morientium voluntates ne vanae irritaeque eſſent, decreuit Senatus licitum fore cuſtodibus miniſtriſque Lazareti quibuſlibet, ſcribere, & obſignare teſtamenta, idque perinde ratum fore, ac ſi ſolito Scribarum Notariorumue ſtrepitu ac tumultu perſcripta authoritas tabulaeque obſignatae eſſent. Ac ne qua per inſcitiam fraus admitteretur peior etiam damnoſiorque captiunculis & fraudibus artis, additum decreto eſt: non aliter rata fore teſtamenta eiuſmodi, quàm ſi cognouiſſet ea approbauiſſetque Senatus.

Lactentes infantes, & recens ab vbere ſubducti, maiuſculique alij, ſed pares adhuc infantiae debilitatique lactentium, & mortuis matribus, alteroque etiam parente deſtituti multi, grex infelix, & non aetatis imbecillitate ſolùm, ſed etiam fortunae conditione miſerandus, aut moriebantur in lectulis ijſdem calentibus adhuc vltimo ſpiritu parentum: aut ſorte infeliciore ſuperſtites, trahentes aegre rudem atque inexpertam vitae animam, per humum euoluebantur, nullo tollente, nul-

lo

lo etiam in proprijs ſuis malis, & vrgentibus ſuper praeſentia mala periculis quoque maioribus aduertente malum dedecuſque temporis iſtud.

Aduertit ſuſtulitque Reſp. Domuſq; parata capaciſſima eſt, in qua, tamquam ſub matris vbere, materno ſenſu alerentur producerenturque ad vitae ſpem iſti nati tantummodo in id, vt mori inter vitae rudimenta deberent; Nutrices, altrices, obſtetrices etiam, & aliae miniſtrae iſtis, omneq; tenerum, id delicatum, & molle matrum genus, quod nato vixdum, mox faſcijs cunabuliſque conſtricto, atque inter mala ſimul & praeſagia malorum vagienti animali, in ſuam quaſi vicem mater omnium natura parauit: multae inquam velut Reip. filijs, publico ſumptu & procerum cura conductae matres fuere in ea miſerabilium nuper, mox felicium infantum domo. Domuſque haec, & tuguria, quae alia ſuper alia ſtruenda fuere, dum creſcit aſſidue aegrotantium numerus, dum etiam palearum copia materieſque vilior alia faciendo operi deeſt, quinquaginta M. libris Reipub. ſteterunt.

Ad x. Cal. Nouembris LX. Decuriones pro populi ſalute nuncupauere vota Diuo Sebaſtiano

tiano Martyri, vt ciuis ille Vrbis huius, per vulnera illa ſua, & receptas in viſcera pro Chriſti fide ſagittas auerteret peſtem hinc Deumque propitiaret. Votaque fuere concepta in hunc modum.

» D. Sebaſtiane Martyr, quem terra haec
» Coelo edidit: quo Ciue, & alumno ſuo gloria-
» tur Vrbs Mediolanum, vt gratia meritiſque
» tuis apud Deum impetrare velis huic cladi
» finem, quae patriam tuam infeſta appetit: at
» nos vouemus Templum nomini tuo, quod
» poſuere maiores noſtri, intra quatuor hoſce
» annos, qui proxime venturi erunt, amplius
» magnificentiuſque aedificaturos. Anniuerſa-
» ria feſta die, quae mox nomini tuo aderit,
» factam è cryſtallo pixidem Templo dabimus,
» vt Reliquiae Corporis venerandi, quae ibi
» ſunt, pie atque honorifice recondantur. Idq;
» vas ea die Decuriones nos, cum Populo, &
» Clero portabimus rite confeſſi peccata &
» ſumpto Euchariſtiae Sacramento, quò gratius
» donum acceptiuſque ſit. Haec nuncupauere

vota, quae vt eſſent rata Ciuitati, ſcirentque omnes, quibus ei Diuo promiſſis obligarentur, euocatis vicatim hominibus, qui Paroeciae quiſque ſuae nomen authoritatemque ferrent, rem patefecere, ſicuti publice ſu-

ſcepta

ſcepta decretaque eſſet. Aſſenſereque Syndici, & ſcribendo affuere.

De forma, & modo inſtaurationis, aedificationiſque Templi permiſſum Alphonſo Gallarato, & Ioanni Arcimboldo, Baptiſtae Vicecomiti, vt deſcriberent ipſi formam ſtatuerentq; & curarent. Accenſi erant animi tum religione erga Martyrem Ciuem Vrbis, tum ſpe veniae ſalutiſque impetrandae per eum: ac vota inſuper alia addidere, quae neſcio, an maneant omnia nunc, & cum fide perſoluantur, an verò exoleuerint, ſicuti factum eſt, fietque ſemper, vt ſentiant etiam Diui fraudes haſce hominum, magnoque & antiquo humani generis crimine coniungantur haec: vota fallaciaeque in Sanctos.

Vouerunt annuente etiam, ac ſuadente Hiſpano Gubernatore Decuriones, & Mediolanenſium ſuorum nomine promiſerunt: Sodalitium fore inſtituendum Martyri huic, in quod nomina darent primi omnium, Marchio ipſe Gubernator, vxor, liberique eius, Decuriones deinde, & Senatus, Magiſtratuſque Vrbis, & reliqua ordine nobilitas, vt cuiq; gradus, aut locus. Inſtituta, & onera Sodalitij, Conſortijq; huius, non oneris, aut legis, ſed tantummodo voluntatis fore dixerunt:

nec

nec praeſcripta vlla & certa, ſed vt quiſque ſuſcipere vltrò aliquid & facere pie voluiſſet, veluti haec. Diuidere in pauperes eleemoſinae nonnihil: & quibus amplior eſſet fortuna, conferre copioſius etiam largiuſque pecunias, vnde ſubueniretur pudicitiae periclitanti, ſi qua inter nobiles praeſertim huiuſmodi puellarum diſcrimina eſſent. Sequi, ac deducere funalibus accenſis agmen, cùm ipſo Martyris peruigilio portarentur in Templum maximum Reliquiae eius: funaliaque deinde ea relinquere in pios vſus, atque in vſum praecipue hunc, vt collocandis in matrimonio puellis pecunia etiam inde efficeretur. Vouêre inſuper, feſtam & nulli faciendo operi ſacram in perpetuum populo Mediolanenſi fore diem, quae dicata Martyris nomini ac memoriae quotannis recurrit. Ituros eo die cum Archiepiſcopo Vrbis Cleroque Metropolitano ad Templum illud oblaturoſque dona, pompa, & ritu eodem, quo ad Diui Ambroſij Baſilicam cum ſingularum artium vexillis, vexilloque auguſtiſſimo Pontificis antiqui itur annua die, quae proxima feſto Paſchatis eſt. Votum deniq; fuit, vti res diuina nomine ſumptuque Ciuitatis quotidie fieret in D. Sebaſtiani Templo: eligeretur

eligeretur in id à Ciuitate Sacerdos: eique Sacerdoti onus iniungeretur ſuppeditandi ſumptum ad ſacra ſolennia ſacienda in eum diem, quo die nuncupata haec vota eſſent.

Cardinali Archiepiſcopo ſupplicatum, vt author ipſe fieret, quatenus ſine authoritate etiam Eccleſiaſtica non poſſent peragi haec, indeque penderent. Interea, nec humanis remedijs, nec diuina adhuc ope leuabatur malum: vectigaliaque Reip. & magnae Ciuium liberalitates, atque imperata etiam tributa quotidianis peſtilentiae ſumptibus exſuperabantur. Reperio fuiſſe tempeſtate illa, qui crebris repetitiſque largitionibus conferrent in publicum ſummas, quas cogi potuiſſe vix fides, niſi relatae in codices perſcriptaeque extarent. Nomina tunc opulentiae principalis in Vrbe fuere, Iacobus, & Franciſcus, quibus Abdua cognomentum. Hi, ſiue traditas à maioribus, ſiue accumulatas induſtria ſua opes nobilitauere ſubeundo in publici oneris partem, largiendoque Ciuitati pecunias, ſiue commodando citra quaeſtum iniuriamque foenebrem, quae vilis, & odioſa mercatura nonnullorum aliorum fuit.

Non ſufficiebant iſta tamen: actumque de vectigalibus Reip. vendendis, vt ſumma triginta

ginta millium aureorum nummûm efficeretur. Deerant emptores: ac neceſſe fuit per Gubernatorem homines ad id compelli pecunioſos, vt pecuniam in eo emptionis genere collocarent. Senatus, iuſtitium eſſe iuſſit, dimiſitque captiuos, qui ob aes alienum nexi attinerentur: & poſita trabea Patres velut interim obliti maieſtatis in veſtitu breuiore incedebant.

Agitatum inde, & in Senatu, & inter Proceres de remedio, quod vnicum idem atque difficillimum, praecipuumque & vltimum inter peſtilentiae extrema ſemper habitum fuit, vt ſcilicet Ciuitas vniuerſa, tamquam vnus homo, atque tot adhuc millia promiſcuae multitudinis, quaſi corpus vnum, abdita, ſecluſa, diſcreta tenerentur in quadrageſimum vſque diem, qui terminus experimentorum aduerſus contagia haberetur. Fueratque dilata res ob ſumptuum & impendij magnitudinem, anguſtiaſque rerum, quas tanta intra parietes relegata, & obſeſſa multitudo ſuo iure poſtulatura eſſet ab ijſdem, qui relegaſſent, tenerentq; obſeſſos: & tumltus profectò aliquis timeri poterat ſi tot mala ſimul populum egiſſent in praeceps: ſquallor, & ſolitudo ſub tecta: fames, egeſtas, & ne laboris quidem artiumq;

&

& operum emolumenta vlla: metus contemptuſque mortis, & in conſpectu mors, & deſperatio vitae, & Reip. quoque morientis imago quaedam, vt ſtimulus ad omnia audenda, ipſa impunitas foret.

Pridie Cal. Nouembris edictum eſt: claudi domos, includi oportere omnes: abſtinendum eſſe commercio, & contactu, & euagatione luceque communi, & promiſcuis vitae vſibus, ſi recipere vitam & lucem, & priſtina commercia Ciuitas haec vellet. Id aduerſus contagia remedium eſſe excogitatum: placereq; ita Gubernatori Vrbis, & Conſilio Secreto, Senatuique, & Tribunali Sanitatis, ac Tribunali Prouiſionum, & LX. Decurionibus: quae regia, & paterna nomina Vrbis ſuſceperint hanc pro ſalute publica curam.

Quadraginta dierum hanc fore moleſtiam, exiliumque neceſſarium, & ſalubre ſimul. Ne quis interea pedem ab ſui limine tecti efferret. Si qui ſecus faxint, poenae proponebantur, proſcriptiones, & mulctae, & quicquid interminari maieſtas, ac potentia dominantium ſolet. Neceſſaria interim omnia curaturam eſſe Remp. edictumque id ſecuta res ipſa eſt. Quo imperatum erat die manere domi coeperunt pauperes diuiteſque:

& ta-

Digitized by Google

& tabernae clauduntur omnes praeterquam quibus annonae mercimonium ineſſet. Extant in actis nobilium eorum nomina qui in ſingulas regiones Vrbis praefuere muneri curaeq; huic, ne pauperibus annona deeſſet, quorum familiae regionatim deſcriptae erant.

Miſericordia nomen eſt ſodalitio Procerum qui ſub eo nomine vectigalia ampla diſpenſant ad ſummam annuam viginti quatuor aureorum millium, niſi quod hae clades, & turbae temporum multum de ea quoque ſumma pauperumque patrimonio diminuerunt.

In eius Sodalitij Aulam quotidie congregabantur electi, atque inter ſe conſultabant, vt inexplicabilium difficultatum nouos ſubinde nodos, qui ex alijs alij obijciebantur, expedire poſſent. Adiuncti eis fuere bini alij in ſingulas portas, pluresue etiam, vt in quaque parte cuique plurimum negotij incidiſſet. Ad ſingularum aedium limina deponebatur quicquid vel Reſp. dabat, vel ex agri fructibus ad quoſque portabatur, ſiue in Vrbe emebatur ex tabernis. Clauſae portae Vrbis: neque vllis aditus praeterquam eis qui annonae inferendae cauſa acceſſiſſent. Hique ſtatim vbi ad loca deſtinata tuliſſent

quicquid

Digitized by Google

quicquid illud, ſiue priuatim ad aliquos, ſiue publicè venale aduehebant, egrediebantur datis redditiſque chirographis: neque intra moenia poterat eorum pernoctare quiſquam.

Diſcurrentium, euntium, ad neceſſaria quaeque coemenda, & diuidenda cohortes electae, deſcriptaeque erant: hominesſque eos data ab nobilibus nota diſtinguebat, ne impune aliqui tamquam è cohortibus miniſterioque illo vagarentur. Inſtitores, & propolae ad capita exituſque viarum, & in medio curſu paſſim erant, vt poma vinumque & genus omne ciborum accerſere ex proximo quilibet poſſet: remiſſaque ſolita vectigalium fuere venditoribus vt emptori accederet id quod Reip. emolumenti peribat.

Tabernae, & cellae apothecaeque maiores, vnde haec ipſa mittebantur dabanturque venum, non niſi ab hora tertia ad ſolis occaſum aperiri iuſſae: ita vt cancellis obiectis nonniſi perfuſos ſiue demerſos aceto nummos acciperent, purgareturq; ſic liquoris acrimonia metallum. Quid in quaque domo fieret accideretue: quae bona, quae infauſta ſigna notarentur: quiue repente mortui eſſent: quiue ex inſperato conualuiſſent: haec omnia cognoſcere, ac referre, cura nobilium

aliorum

Digitized by Google

aliorum fuit, qui in ſingulas paroecias electi bini nouerant clauſas illas domos, dominoſue ſiue inquilinos & ſtatum earum haud ſecus quàm familiam quique ſuam: nominaque, & habebant relata in codices ſuos, & quotidie recognoſcebant.

Circumducebant medicos hi ſecum: &, vt de quibuſque ſenſerant pronuntiauerantue medici, retinebant intra parietes eoſdem, ſiue ad tuguria mittebant. Erat & arbitrij prudentiae eorum, cognita cauſa, poteſtatem facere exeundi, quibus ea neceſſitas incidiſſet. Et ſicuti cognoſcere, prouidere, referre iſti debebant: ita fuere alij principes fere nobilitatis, qui in vigilias etiam atque in acta horum inquirebant, habebantque, poteſtatem ijdem ad necem vſque animaduertendi in miniſtros viliores iuxtà, & in incluſos, ne illi, ſuo more, per furta & rapinas curationem exercerent, neue iſti exirent domo pernitioſeque vagarentur. Nobiles alios in ſuo quemque munere monitis & authoritate continebant. Par diſciplina etiam à Cardinale Archiepiſcopo adhibita eſt, & manſere Clerici ſub tecto quiſque ſuo legibus ijſdem. Eius prudentia ſanctitateque Cardinalis inſtitutum quoque fuit, vt ad euitanda

tanda otij mala, quae velut aegrum corpus alia ex alijs ſubinde gigneret deſes intra parietes vita, feminis viriſque ſeptenae per horarum ſpatia precandi vices ſeptenaque ſigna obſeruarentur. Eaque precationum diſciplina quotidianuſque ritus, & expectatum ſubinde ſignum ad id proderat, vt, & animi ſemper aliquid piè cogitando, atque agendo occuparentur, & propitiari interea poſſet Numen.

Ad ſatellitia cuſtodiaſque caeteras, quae peſtilentiae cauſa iam in Vrbe erant, additus circitor Vrbis, qui ſeparatus, ac proprius horum quadraginta dierum eſſet. Circumibat iſte cum ſua cohorte viſebatque domos ipſa obſeruans veſtigia ſi quis abſque ſingrapha exiſſet. Tenebat manu virgam ſupplicij praeſentis minas in delinquentes atque deprehenſos. Sed & furcae ſtetere fixae per vias. Volueratque Gubernator Germanorum quoq; cohortes in ſingulas portas dare cuſtodiae cauſa: ſed excuſauere Decuriones imparem ſumptui Remp. & onera alia, quae ſuſtineri non poſſent.

Abijtque mox ille cum familia ſua Viglenanum eductis ſecum è Conſilio Secreto primoribus aliquot, qui conſilium ei intimum

ad omnia erant. Regimen, & ſumma rerum Imperijque in Vrbe permiſſa Raynoldo Praeſidi Senatus, & Gabrio Serbelloni eſt, quibus non alij potiores ea tempeſtate habebantur. Ille peritia legum, & facto ad leges animo, hic militari laude, & vterq; dignitate vitae praecellebant: magnumque Serbelloni nomen, & inclyta facta temporum eorum annalibus perſcripta extant. His inſtitutis, atq; tali rerum forma quadraginta dies decretorium explorandae peſti tempus inchoantur, & exactum ad finem vſque ſpatium eſt conſtantia & ordine maiore, quàm ſicuti noſtris temporibus eadem ſuſcepta, deinde conturbata, & omiſſa res fuit.

Initium agendae rei more maiorum ſumpſere ab ſuperûm cultu: Caſtillioneuſq; Senator, cui regio Portae Vercellenſis, facta inter patres diuiſione regionum Vrbis, tuenda, & curanda obtigerat, author fuerat, vt in Diui Franciſci templum conuenirent ad Sacram dapem: conferrent in comune pecunias, vnde pauperibus benignè fieret, atque vouerent, quotannis id ipſum eſſe facturos, cuiuſmodi votum fuiſſet etiam anno 1624. in tali funere pene Ciuitatis Reipublicaeque totius.

Coepta igitur in hunc modum, dein procedente

dente diaeta, corpora quidem hominum, velut animalia venenata caueis incluſa tenebantur ne conſociarent inter ſe, neue tranſmitterent virus: & vbi in domeſtico exilio, atque in carcere hoc populi exulantis apud ſuos lares, ſigna aliqua morbi extiterant: ſupellectilia generum omnium, & quicquid domeſtici inſtrumenti tangitur ab corpore humano, tangitue corpus, quicquidue etiam adſpectu halituque ipſo contaminatum eſſe poſſet, purgabatur expiabaturque: & purgandi expiandique fuit ars, quam Mediolani verè natam hoc tempore ſeu inuentam gloria infelix Vrbis eſt: conſignabiturque litteris etiam hiſce infelicibus ars ea, non ſanè vt caeterae inuideant Vrbes, ſed vt transferre inde aliquid poſſint ad ſuos vſus & gratiam habere Metropoli, ſi tempora inciderint haec queis etiam inuidia mortalium finitur.

Notabatur ſtatim funeſta illa facta domus eiuſmodi ſigno vti dignoſcerentur, vitarenturque peſtiferae aedes ſicuti peſtis ipſa. Extracto per Monatos cadauere, deductiſque extra Vrbem ad tuguria aegrotis ſi qui erant, eijciebantur in viam, ſiue in impluuium capſae, & ſcrinia, totaq; ſupellex eorum. Non niſi teſtatò, non niſi monitis atq;

accitis

accitis quorum ea cognitio, aperiebatur, tollebatur, mouebaturue inde quicquam. Pecuniae quod repertum erat, deferebatur ad Franciſcum Homatum publici tunc aerarij cuſtodem, depoſitaque apud eum haec pecunia manebat in id tempus, quo reſtituenda foret. Viliſſima quaeq; cremabantur: caetera Monati exſcripta, & exſignata accipiebant, atq; ad lauacra portabant, conuoluta, & colligata ſeparatim, vt ſuo quaeque ritu purgarentur. Ingreſſique aedes alij Monati nitidi ſcilicet purique cum ſtoracis & thuris piciſque copia adolebant inhoſpita tecta parieteſque foedatos: lixiuioque ſimul & calce cuncta proluebant, quaſi diſijceretur, elueretur ita, rumpereturue peſtis. Eiuſque mixturae ratio ſeruabatur haec, vt librae ſingulae thuris, & ſingulae picis conijcerentur in flammas: & medicatus vtrinque vapor per tecta diffundebatur. In ijs, quae purganda portabantur ad aquas, inſcriptum erat, cuius quaeque eſſent: ſchedulaeque praeferentes nomina per Monatos eoſdem ſingulis adſutae faſcibus monſtrabant dominos, quibus reſtituenda ſua cuique ſupellex & mercimonij genus omne erat.

Domus purgatae fuerunt octo M. nongentae

gentae

Digitized by Google

gentae quinquaginta tres : familiae IV. M. ſexaginta ſex & praeter impendia per domos facta priuatim ab ijs, quorum intererat manere & conſeruari & pura eſſe haec, inſumpſit Reſp. in ſubfumigia purgationeſque iſtas librarum centum viginti M. Serici infecti rudimenta quae ſaliuant nentque bombyces donec intra opus ipſi ſuum incluſi quieuere, haec turpis & foetida officina vermium datura ſplendorem, & lucra corporibus officinisque vrbanis, impoſita cratibus, facto, & ſubiecto è carbonibus igni, addita in ignem mixtura temperabatur vapore fumoque illo ne teter inſitus odor nidorue noceret.

At facti iam ſerici fila, veſteſque generis eius in ahena conijciebantur feruentia medicaminum eorumdem acore: & illic, vbi feruebant fiebantque iſta, probè circumcluſus, & ſeptus vndique locus erat, ne emptus ille pretio fumus, & ſocius fumi calor, abſque effectu, fructuue vllo vaneſceret atque diffugeret in auras. Sic & auri argentique fila purgabantur. Goſſipium veſteſque goſſipinae, lanaeque omnes, niſi ſi iam imbutae oleo eſſent, feruido, dein gelido liquore demerſae, repetitis vicibus, cogebantur ſaniem relinquere ibi, quàm antea ebibiſſent.

Lini

Lini canabiſque infecti manipuli faſceſue demittebantur in profluentes aquas atque per triduum in viuo amne relinquebantur. Textilia omnia fumo odorato adoleri ſatis viſum. Pellium, aliae tradebantur igni, quae nempe viliores erant: aliae conijciebantur in calcarias cupas: aliae, quarum pretium & damnum, ideoque cura maior, concalefacto ſuffimentis ligneo vaſe, ſupra id circumagebantur in verſatili machina ne periret ſua mollities & gratia pilo, ſaluaeq; poſt aerumnas etiam delitiae manerent, neue quid noui periculi ſub delitijs mollitieque illa occultaretur. Codices, aduerſaria libri, & bibliothecae ipſae, quodque chartarum in apothecis, in tabernis, apud notarios, apud leguleios, apud medicos erat: coria quoque & plumae, & tomenta, culcitrae, lectulique omnes, & tabulae pictae & metalla, & quicquid aliud in aliquo vitae vſu, ſiue in aliqua ſtudiorum aut delitiarum parte mortalibus eſt, purgata omnia, deterſa, excuſſa ſalutaribus iam auris ac ſerenitate Coeli, liquoribus, odoramentis crebris, reperta ſcilicet arte, ne dum purgantur iſta perderentur, atque interea dum ſaluti conſulitur, etiam vitae cultus maneret.

Digitized by Google

In lauacra aedificanda, emendaſque fabricae eius cauſa arèas, aedes, ſituſque circumiectos, inſumpſit Reſp. librarum viginti quatuor M. Granfolietus, & Spinula Genuenſes talibus animis eſſe debuerunt, quales ex eadem patria animos, ceu miraculum tulit huc etiam aetate noſtra Lomellinus largitor ille pecuniarum adeò effuſus vt modeſtia accipientium laboraret: imò, vt ne poſſent quidem accipere niſi immodeſti. Et donauere iſti quoque Reip. noſtrae pecunias: & empta ex Laudenſi agro cibaria vendidere pretio pauperibus noſtris eodem, quo emerant ipſi inuexerantq; in Vrbem: & quaeſtus inſtitorum importunos, imò & ſuos ad Ciuitatis alienae vtilitatem ita tranſtulerunt. Et aemulatae peregrinum id decus ſingulae Paroeciae Vrbis, turpeque exiſtimantes, ſi vincerentur liberalitate externa, & non potius vincerent ipſi hanc, ſuos quaeque pauperes ſumpſere alendos, atque publicum onus in ſeſe auerterunt.

Quadraginta dies experimenta peſtis, ordine hoc atque hiſce ciuium externorumque liberalitatibus agebantur: & nondum eius ſpatij dimidium exactum erat cùm ſentire coeperat Ciuitas remedij vim, & praeſens

inde

inde leuamen : atque vnà cum eo quadragenario ciuium ſceſſu procedebat ſpes inchoata ſalutis, morbuſque ſeneſcebat: notabili temporis ac peſtis vtriuſque differentia, cùm in noſtra numquam ſuccedere peſte potuerit hoc, vt ad extremum vſque ſpatij eius, vel obſequium, & patientia plebis, vel Reſp. ipſa duraret.

At apud maiores, non perſeueratum modò in incoepto fuerat, ſed etiam, cùm ad ipſum periculi terminum & quadrageſimum illum fere diem, latitando ſcilicet, & carendo luce communi perueniſſent, orſi rurſus à primo die, quadraginta exegere alios, quò acrius exploraretur, introſpicereturque malum inſidioſum fallaxque ſemper, & capitaliſſimi hoſtis more modoque, non induciarum modò fidem, ſed pacis quoque pacta contemnens. Sic & Gubernator ipſe mandarat cùm ad Vigleuanum hoc tempore ſederet, ſcripſiſſentque Decuriones ad eum ſalubria fieri cuncta, & abire peſtem.

Noua Reip. vectigalium facta venditio eſt ad ſummam librarum ccc. M. coactique priuati, ſicuti prius emere vectigalia eiuſmodi, conditione ſcilicet ea, vt quandocumque vellet populus poſſet pecuniam reſti-

reſtituere emptoribus, atque in perpetuum recipere, quae praeſens neceſſitas alienari vendique coegiſſet. Certauere municipia pagique proximi cum longinquis munificentia & caritate erga Metropolim ad veterum coloniarum penè inſtar, quae pateras aureas misêre Romam, vt afflictis Imperij rebus tenuitate ſua ſubuenirent.

Ab Caſale maiore mille vaſa vini venerunt vnà cum eius Reip. legato, qui donum id Reip. noſtrae offerebat ornabatque verbis etiam in hunc modum. Scire Caſalenſes, metropolim ſuam dominamque Mediolanum, in eo laborare, vt ſuppeditaret alimenta tot pauperum millibus, quos peſtilentia domi clauſos, & abductos ab opere quemque ſuo teneret. Proinde miſiſſe ex agri ſui fructibus in Vrbem id veluti tributum, & miſſuros alia deinceps quae ibi naſcerentur, quaeue efficere & conferre ipſi poſſent. Orare vt hoſce vini cados acciperent libenter, neq; ex re ipſa, ſed ex offerentium animis, ac voluntate aeſtimarent munus, quomodo Senatus etiam populique Romani maieſtatem erga Coloniarum obſequia motam fuiſſe veteris memoriae monumenta teſtarentur.

Decu-

Decuriones, accepto munere laudauere nobilis municipij comitatem, & fidem alijs quoque Reip. temporibus egregiè cognitam atque teſtatam, & honori poſtea Caſalenſibus ea res apud Senatum etiam fuit. Collegiumque Iudicum, quod ſeminarium quaſi Senatorum eſt, iſque nobilitatis, & prudentiae flos Mediolani habetur, in diſponendo munere, quod multi petebant, Caſalenſem hominem antetulit ob id meritum eamque praerogatiuam quia ex municipio ille eſſet.

Haud multò poſt, municipio ab eodem, leue ſanè dictu, ſed ob aegra pauperum corpora gratum Principibus etiam, & amabile donum venêre mille pulli gallinacei, quos ita ſicuti erant caueis incluſos ad tuguria portandos illico diuidendoſque mandauere. Commune loci eius fecerat comiter munificeque hoc erga laborantem afflictamque Metropolim, & grata perinde ac debuerat munificentia fuit.

Augebant apud Decuriones recentis meriti gratiam antiqua decora Oppidi, & iam inde ab veterum Romanorum temporibus continuata nobilitas magnarum quoq; Vrbium honoribus par. Conſiderata Othoniano bello caſtra

maiora

maiora fuiſſe haec. Id maioris famae principium, celebreque apud Romanos etiam nomen: poſtea ſemper claruiſſe litteris & armis omnique honeſtarum artium cultu. Subibatque memoria inprimis: hoc illud eſſe oppidum, vnde Ciuis inclytus Ioanninus Baldeſius nomine, quaſi trigeminorum illorum vnus, in quorum dexteras permiſſa olim ſumma Romani Imperij fuit, congreſſus ſingulari certamine cum Henrico Henrici Caeſaris filio Cremonam obſidente diremerit bellum, cui bello Mediolanenſes pro Coloniae libertate adfuerunt: & percuſſo in mortem hoſte victor, impoſuerit tributo finem, quod Imperio Cremonenſes annuum pendebant: vnde & ſtatua liberatori poſita eſt, quam anniuerſaria die ciues eius Vrbis iniecto rubri coloris paludamento recolunt celebrantque.

Aderat iam finis peſti cladique maiorum. Et pietas curaq; apud illos eadem fuit, qua cura, & pietate noſtra inſatiabiliter aetas in calamitatis fine perſeuerauit, & venerari Numen ob ſalutem acceptam, & ad clementiam diuinam adiungere ſuos quoque conatus. Et vota, quae nuncupata fuerant, ſicuti perſoluimus nos, ita perſoluerunt illi prius. Et quoniam inciderat S. Sebaſtiani dies in

ipſum ferè terminum quadraginta dierum ; qui ſemel exacti inchoatique rurſus praecipitabant ad ſuum iam in ſpe optima finem: ipſo peruigilio diei eius, ſolenni ſupplicatione tulère ad Martyris Aram ac poſuere ibi pyxidem cum ſacro oſſe cui votum id opus abſolutumque erat.

Interfuit ſupplicationi Gubernator Prouinciae Aiamontius, non alia magis cauſa profectus ab Vigleuano ad Vrbem, quàm vt ſolenne id obiret. Interfuere Senatores Decurioneſque XII. fecitque D. Carolus ad eandem Aram: atque ex eius manu Sacramentum Euchariſtiae ſumpſere quotquot aderant: ſed cauerant prouiderantque illi, quod noſtri temporis proceres, aut non viderunt aut neglexere cùm vidiſſent. Quippe vetuere congregari in templa populum: exire domo plures: fieri agmina per vias: aliaſq; alijs prodeundi horas, alios dies, alia demum non ſupplicandi modò, ſed rerum quoque agendarum tempora praeſtituerunt, quae nobis non obſeruata temporum deſcriptiò, confuſaeque vices; & promiſcua inter ſupplicationes multitudo, corporaque corporibus aggregata dedere peſtis etiam ex religioſo pioque diſcurſu ſementem. Eos, qui metu ſeceſſe-

ſeceſſerant in villas, fugerantque in agros, vetuerunt redire in Vrbem, cùm miteſcente peſte redirent quotidie aliqui eorum, accederentque ad portas vnde irriti excluſique dimittebantur.

At noſtra aetate profugi iſti nobilium vltrò etiam reuocati ſunt, propoſitaque inſuper edicta in contumaces. Caetera in ſalutis limine par diligentia nobis illiſque fuit: & in ſpe noua noui quoque ad ſalutem conatus, vt benignitati diuinae induſtria etiam hominum ceu miniſtra adeſſet. Laborare peſtilentia Cenomanos, Vrbemque Brixiam demerſam teneri malo eodem, ex quo Metropolis haec iam penè emerſiſſet cùm allatum eſſet in Vrbem, vetuere quicquam commercij eſſe cum hominibus Vrbis gentiſq; eius: & non modò edicta in id, ſed cuſtodias quoque oppoſuere. Id ipſum in Ticinenſes paulò poſtea factum ob eandem de Vrbis illius peſte famam. Perculerantq; iſta vehementius Gubernatori Hiſpano animum, ne clades iam depulſa rediret. Nam & Praeſes Montius anno iam exacto ſuo, abierat Magiſtratu, ſucceſſeratque Brugora nouus ad huius vigiliae munera Senator. Cautum edicto Regio, vetitumque ſeuerè eſt, ne qui admitterentur etiam ſi teſ-

ſeris

Digitized by Google

ſeris inſtructi venirent. Permiſſa Gabrieli Cerbellono poteſtas admittendi quos ipſe vellet: nec niſi prolato chirographo eius poterat ingredi quiſquam. Templa quoque aſſignata nominatim fere iuxta pomerium Vrbis quae pietatis ſimul & animi gratia adirent, alia viri, alia feminae. Sic Medici ipſi cenſuerant, dandum eſſe laxamenti aliquid, vt ex carcere diuturno reſpirarent: neque tamen permixti iunctique ad loca omnia temerè vagarentur.

Velut è caueis emiſſae aues contineri non poterant, pueri feminaeque praeſertim: rumpebatque leges laſciuia ſexus atque aetatis indocilis legum. Ideò clauſtris cuſtodijſque nouis opus fuit: & cohibitae rurſus intra domos feminae nonnullae puerique earum. Non laſciuia modò, ſed petulantia maior in Gregoriano Lazareto durabat: atque coniecto illuc in vicina arua quicquid infelicium in tugurijs Lazaretiſque alijs fuerat, nec non inſtituta iuxta Diui Dionyſij aedem hoſpitali domo curandis mollius, alendiſque multis, qui ex malo conualeſcebant iam atque reficiebantur: permixtoque aegris impuro praeſertim, & ſpurco Monatorum genere: ibi veluti ſcelerum flagitiorumque omnium ſe-

ges

ges extiterat, quae, ſicut aegra diutino morbo corpora morbos ſubinde nouos ſibi gignunt, ita ex conſuetudine & conuictu hominum illorum nata erant, & tuguria ſiue cubilia verè ſcelerum illa diceres. In ipſo peſtilentiae fine inter exordia publicae ſalutis vomica adhuc foeda haec Vrbi erat: quali ſcilicet labe corrumpi, & deturpari Lazareta vidimus etiam nos infandaque multa fieri illic, & nihil omitti eorum, quae turpiter aſſidue inter mortales fiunt.

Magiſter, & Rector, cenſorue, & Iudex cum ſumma poteſtate inuentus datuſque eſt vnde minimè quis crederet: & vnde tamen aetas etiam noſtra inuenit habuitq; Frater Paulus à Brixia fuit è Capucinorum ordine, ad alia ſimilis Fratri Felici: ad alia, per ſeueritatem aſperoſque mores, & quandam ex Patria ferocem indolem etiam aptior muneri. Hunc Diuus Carolus Lazareto temporis eius praefecerat: & durauere ad noſtram aetatem, qui narrarent Fratris Pauli ſatellites, carnificeſque, & patibula equuleoſue, armatumque ipſum, & vultu pariter ac iudicijs decretiſue minacem ſemper, ac trucem: quale ſpectaculum, qualemue Franciſcani hominis in Magiſtratu cucullloq; perſonam neceſſitas &

conditio

Digitized by Google

conditio temporis dabat. Et cenſor quidem ille caſtigauerat repreſſeratque libidines, & furta, & vitia caetera illa erumpentia aſſidue ex miſeriarum egeſtatiſque cauernis: intra cauernas verò eaſdem ſpectaculum interim aliud haud minus admirabile erat laſciua illa, proterua, nuda multitudo accipiens ſubinde tunicas, & lodices è Pontificis domo quae mittebantur.

Namque D. Carolus, quemadmodum in eius vita expoſui, periſtromata, & aulaea, & genus omne ſtragulae veſtis omneſque fortunae principalis apparatus iam inde ab Auunculi Pontificatu temporeque illo Romanae dominationis aulicorum diligentia accumulatos, atque conſeruatos, aut vendiderat, vt tegumenta aliqua miſerrimis hiſce pararentur: aut conſcindi repente diuidique in eoſdem iuſſerat. Mirareturq; & rideret aliquis cernens illic nitentem Aulae cultu plebem, purpuraque & ſerico, & omni alio pretioſo textu contectos: quibus ea raptim facta ſegmenta obtigerant. Fuere, & ciuium, mercatorumue ditiſſimi, qui millenas in haec Lazareta lodices mitterent. Reſp. in ſqualorem hunc nuditatemque plebis inſumpſit lib. VIII M. cùm neque tota peſtis, neque tota

ſalus,

Digitized by Google

ſalus, ſed quiddam vtrinq; tertium, & proximum ſaluti, & procliue ad perniciem teneret animos alterna ſpe, alterno metu, ſimulque pudore priſtinae dignitatis, ac munificentiae cui par iam non eſſet tot ſumptibus exhauſta Ciuitas. Sub anni finem, non ſolùm purgata malo Ciuitas, ſed etiam purgati ſuſpicionibus animi ciuium conſiſtere demum in ſpe ſolida, & certo aliquo vitae ſtatu coeperant: ac de liberanda iam Vrbe agebatur, tentante rem eam, & vrgente Senatore Mazenta Praeſide, qui Praeſidi Brugorae ſucceſſerat, eratq; totus in eo, vt intra praefecturae ſuae annum tuguria demum omnia conuellerentur, ac ne veſtigia quidem vlla funebrium earum domorum extarent.

Expectata eſt ipſa D. Sebaſtiani dies: eoq; die, per edicta, per praecones, inter feſtos quoque reboatus, & laeto ſonore bombardarum, atque omni publica gratulatione promulgatum eſt: Vrbem Mediolanum clementia nutuque diuino, Beatiſſimae Virginis ope, deprecatione ſuperûm, ac deprecante praeſertim Martyre, Ciueque Sebaſtiano eſſe peſtilentia liberatam, redditamque ſibi, redditam commercio Vrbium aliarum. Licitum fore iam omnibus egredi domo, redire domos, frui

libertate

libertate priſtina, & iure coeli luisſue communis. Sic authoritas publica promulgarat, & ſolenni eo antiqui Ciuis die velut natali Vrbis triumphatum exultatumque eſt. Nox inſecuta dies alter fuit, ob luminum accenſorum toto Vrbis ſinu, ambituque ſolem. Ex pergulis, ac feneſtris culminibuſque tectorum, per fora, per vias copioſe haec lateq; micabant: & nocturnus planè Sol is videri potuit. Narrauere ſuperſtites: ne clamoſiorem quidam vmquam illa D. Sebaſtiani nocte fuiſſe diem vllum, cùm & palata tota per vias quantacumque ſuperfuerat multitudo cieret laetis vocibus adoraretque Diuum: & tympanorum ſtrepitu, clangore tubarum cuncta reſonarent.

Acta Mediolani haec anno CIↃ IↃ LXXVI. immortali illo, inclytoque in omnem memoriam titulo, quòd D. Carolus tunc Populo Paſtor erat. Iſque Populum in ea clade ſuſtentauit coeleſti ſuo ſpiritu, laboribus & pietate Cleri, quem ipſe inſtituerat, Ordinumque caeterorum, ac praeſertim ardore Patrum è magna Societate Ieſu, qui tunc Ordo futurus poſtea tantum Eccleſiae lumen, & tantus ad omnes late gentes honeſtatis ac litterarum ſapientiaeque magiſter, aderat fere

adhuc

adhuc tyro, & coeleſtia apud Pontificem hunc rudimenta ponebat.

PRAESIDVM NOSTRORVM NOMINA REPETVNTVR: MINISTRI CAETERI QVAM MVLTI FVERINT INDICATVR.

INTER duas haſce clades, priorem nempe poſterioremq; peſtilentiam, notata iſta ſunt, vel adeò ſimilia inter ſe, vt rès penè vna videri poſſet: vel adeò diuerſa, vt ne comparari quidem conferriq; potuerint. Nunc illud ſuper omnia maxime notabile occurrit, quod ne aliter quidem accidere poterat, quàm ſicuti euenit, non caſu ſorteue aliqua, ſed conſtanti ac perpetua ſucceſſione domorum Illuſtrium Vrbis, ab quo perenni fonte, magiſtratibus honoribuſque capeſſendis, iam inde à principio rerum, idonea capita exiſtunt. Foretque ſanè etiam in luctu iucundum hoc, inſpicere atque contemplari inter prioris peſtilentiae curationes & munera filios nepoteſue nobilium, praeferentes auorum patrumue nomina, qui munera prius illa geſſerunt, ſi nomina ſingulorum recenſere poſſemus.

Tenuit regimen & in medio peſtilentiae feruore publicae ſalutis habenas, atque in eo funebri

funebri Imperio mortuus eſt è Patrum numero ſicut retuli M. Antonius Montius Senatoris filius & Senatore Praeſideq; item Auo, Cardinalis Archiepiſcopiq; frater, qui tanta per terrarum orbem hodie fama regebat Populum Eccleſiamq; hanc. Vix dum Senatoria aetate factus erat ab Rege Senator ob ſapientiam notaſq; virtutes, ſed & propter merita maiorum. Mortuus eſt in flore aetatis, & non modò populari fauore, ſed etiam apud primores, finita inuidia defletus. Augebat dolorem, quòd exigua liberûm relicta ſtirpe deceſſiſſet. Gratia quoque & dignitas oris, & elegantia ingenij partem huius publici moeroris trahebant. Incuſauere lugentes id quod in hoc iuuene ſempiternum ad laudem & maxime glorioſum fuit. Namque generoſitate inſita velut calamitati iratus obtulerat ſeſe periculis mortemque quaeſiſſe videbatur.

Praefuerat è Patribus item ante hunc reſeraratque primos peſtilentiae menſes Archonatus, natu maior, nondum tamen ingreſſus ille ſenectam, pari erga miſerias Vrbis animo, pariter etiam ipſe proſpiciens, nec ſanè formidans imminentem ſibi exitum, aliquando vitabundus, & rurſus intrepide vadens praeſenſque ad omnia, quae munus illud terribile

ribile

ribile ferret. Extinctoque Montio ſuperſtes, precibus & obteſtatione Senatus extra ordinem obibat vigiliam iterum eandem, quia non potior alius, neque par ei vllus habebatur: & euadere non potuit. Mortuuſque reliquit Patriae deſiderium ſui, quantum ſuo quiſque malo & pauore ſopiti ciues ſentire potuerunt: ſed ſenſere maius acriuſque tormentum ex ciuis & Senatoris huius interitu poſteaquam è periculis damniſque ſuis emerſi ad circumſpicienda etiam publica damna erexere animos.

Nota Viri nobilitas familiaeque nomen, quod augere & illuſtrare ipſe potuerat, ſi non ei contigiſſet, vt tam illuſtri loco naſceretur. Tanta morum & vitae dignitas ei; tanta peritia legum, comitaſque & manſuetudo & beneficentia erga omnes. Per gradus fere ſingulos, quibus ad ſumma peruenitur, dato in minoribus magiſtratibus experimento, factus erat ex rerum capitalium praefectura Senator: ibique peſtis rabida florem hunc alterum Patriae decuſſit.

Praeſides, qui ſucceſſere alij, ad aemulanda priorum decora, nomenque, & ingens, & Ciuitati gratum, ſanè accendebantur. Sed nequaquam materies, & occaſio inlareſcendi

eadem

eadem deinde erat. Quippe inciderant in peſtilentiae fere finem: & fere vna eis cum peruerſitate, ac nequitia Monatorum, ſiue cum ſordibus & auaritia ſimilium hiſce pauperum colluctatio erat, ne iſti occultando ſcruta, & flammis eripiendo ſtragula, ſcruta, ſubuculas, lintea, lodices, quaeue alia ob contagium cremari oportuerat, alerent reducerentue peſtem. Ac Praeſidi Vicecomiti in primis ea infelicium auaritia, negotij multum dedit: vt coercendis puniendiſue iſtis, & reprimendo impudentiſſimo mercaturae genere, quod in nouam Reipub. perniciem penè haud ſine diuinae clementiae contemptu palam, ſiue per occultum à pluribus exercebatur, occuparetur illud ſublime ingenium.

Erat Senator Praeſeſque hic ex veterum Principum Vrbis genere, ac ſtirpe: ſpirituſque proinde gerebat ad omnia ſumma erectos atque intentos, quos in hoc humili negotio magnifice, ac ſplendide explicauit, atq; autoritate ſui nominis, & horrore poenarum prohibuit redituram ab viliſſimarum rerum contactu traiectuque peſtem. Antiſtes hic alioquin iuris ciuilis, & aeui noſtri Scaeuola Paulusue habebatur, ſiue quilibet alius eorum, quorum reſponſa, & reſcripta bonis olim

latinae

Digitized by Google

latinae linguae temporibus condidere leges.

Non alia inter ſapientes fama Praeſidi à Baſilicapetri qui repullulanti poſtea in media ſecuritate circa Larium malo radices fibraſque recidit, & accolas, ne contraherent mercimonia vndaeque illae peſtem fraenauit. Seueritas & rigor aderat viro, roburque, vel animi, vel corporis tunc ad omnia indomitum: vnde, & non immeritò, litterati homines in ſermonibus hunc aſſimilauere ei, quem antiquitas ferrea inteſtina habentem Graeco eius rei vocabulo nuncupauit. Manſuefecit in Praetura Cremonenſes. Accuſatus apud Regium Cenſorem abſolutuſque à Rege eſt non ſine eorum nota, qui accuſarant.

Ad pia opera penè prodigus auri templa extruxit: quotidiana ſacra inſtituit aſſignauitque cenſus annuos vnde fierent. Aliquot millia nummûm aureorum inſumpſit templo, quod poſuit apud cognominem familiae ſuae pagum: cognomenque id familia ab Apoſtolicis vſque temporibus ex eo praefert, quòd ad condendam Apoſtolorum Principi Petro Baſilicam areae ſpatium Pontifici Vrbis Caio conceſſere maiores. Hos animos atque robora Praeſidum, & ſubſidia profectò

haec

haec illo peſtilentiae tempore habuit Vrbs. Caetera Decurionum & Procerum nomina, quos Decuriones ipſi Proceresque adhibuere ſi referre velim, nominum, ac titulorum profecto volumen efficiam, nec ideò vniuerſa cumplectar: opuſque fatebor adiri non modò inexplicabile ingens, ſed odiorum etiam, & inuidiae plenum, ob eos, qui praetermiſſi erunt.

Sic & vates Homerus, cùm diffideret poſſe recenſeri copias, copiarumque duces, qui ad bellum venêre illud, inuocauit noto carmine muſas ſuas vt recenſerent ipſae, numeroſque inirent. At mihi optandum eſſet, vt ingenium, & facundia maior, non modò numerum iſtorum, ſed vim etiam, ſpiritumq; & egregia facta, certaminaq; pietatis inter ipſos, & obitas denique mortes referret. Manſere in Vrbe cadaueribus immixti: obiere rura regioneſq; funeſtas non ſecus ac domum quiſque ſuam: obiere ſepulchra: obiere legationes: in caſtra iuerunt, publiciſque neceſſitatibus viritim etiam inſumpſere opes.

Nec ſine laude gloriaque ſua reliqui Ciuium, negotiatores diuiteſque plebeij, & minor haec obſcuriorue nobilitas, quae maiorum gentium illos ſaepe nobiles ſuperare

diuitijs,

diuitijs, aequare virtutibus ac vitijs aſſueta; in hac praeſertim Vrbe ſemper vtrinque par illis, hoc tempore dedere egregium ſui ſpecimen. Nominaque etiam horum, & neceſſe nunc eſt omitti propter multitudinem, ſicuti dixerat quidam olim, Aegaei Maris Inſulas, referendi taedio in numerum aeſtimationemque permitti: & meruerant ipſi tamen vti noſcitarentur. Fuere ad Lazareta diſpenſatores iidem & quaſi principes: Nutriere corpora ſimul, & illa mortis domicilia gubernauere principum ritu: & mandata omnia procerum exequendo, ſubſidia rerum afflictarum verè fuere, non prudentia ſolum & induſtria, ſed pecunia, quod tunc rerum haud dubie caput erat.

DE SENATV ET PRAESIDE SENATVS, QVI HOC PESTILENTIAE TEMPORE FVIT

In hoc autem magiſtratuum & ciuium certamine, & quaſi ambitione ad Patriam velut ex funere eripiendam: & in hoc negotiatorum etiam certamine ad munera iniuncta obeunda ſtrenue ac fideliter: in Imperio hoc, & in Rep. peſtis & mortis, alte imminebat omnibus praeeratque ſumma poteſtas

&

& vigilantia Ordinis, cui nominis ſui magnitudinem atque faſtigium ipſa Regis Maieſtas credidit atque delegauit. Potentiſſimumque Regem hunc Ordinem nuncupari inſtitutum eſt egregio temperamento ad continenda, & quaſi placanda ſtudia humanae ambitionis ordinumque caeterorum, ne qui cum Regio Senatu certare dignitate loci vellent. Sicut excubiae publicae ſalutis, aerariumque Populo morienti ſimul, & eſurienti fuerat illud toties iam in hac tota narratione memoratum Generalis Conſilij Tribunal: ita ſubſidium, & Ara aduerſus veneficia terroreſque veneficiorum fuere Patres[1]. Apud eos iudicia, & poenae exercebantur tanta moderatione, ſimul, & ſeueritate, vt, ſi verè fuit illud in Vrbe flagitium, non potuerit is ordo clementius agere quàm ſicuti egit vna puniendo morte reos & non canibus feriſue obiectando lanianda corpora eorum: ſin autem ſuſpiciones, & indicia tantummodò flagitij extitere de quibuſdam, non potuerit eiuſdem Ordinis prouidentia eſſe maior quàm fuit ipſa etiam puniendo ſcelerum initia, quae ſuſpiciones haſce praebuere monſtrificas, & inhumanas.

1. Queſtioni de veneficijs & vnguentis è Pa-

3. tribus

tribus praefuere Picenardus, & Arias: ille olim in Ticinenſi Gymnaſio primus interpres, ſed & apud Gymnaſia caetera, fama & nominis celebritate primus: poſtea Senator: inde Magiſtratus Ordinarij Praeſes: denique creatus in Supremò rerum Italicarum Conſilio Regens, excuſata ſenecta, Patriae & quieti relictus benignitate Regis. Arias erat in florida adhuc aetate ſtudijs, & indole comparatus magno ſeni huic: nobiſque etiam ad ſcribenda bella temporum horum omnia ſuppeditabat, vt haec hiſtorica res, & notitia conſiliorum, & narratione caſuum, & iudicij quoque noſtri de maximis rebus explicatione ditior auctiorque fieret. Perſeuerauere vterq; in ſuo munere, non ſtrage populi, non caſibus deterriti ſuorum cùm vnctae familiae fuiſſent ab ijſdem in quorum veneficia domini inquirebant.

Fuit hoc peſtilentiae tempore Princeps Senatus Io. Baptiſta Trottus Senatoris Camilli filius, Aluyſij nepos, qui Franciſco Sfortiae adeò probatus intimuſque fuerat, vt ad diſponenda conſilia Principatus, ordinandumque Reip. ſtatum, non alio magis vteretur. Ita de eo Viro inciſũ eſt in lapide, quem Praeſes ipſe, Auo, & Patri, numquam omiſſa maiorum ſuorum

rum recordatione ponere ſtatuerat in Baſilica D. Marci, cùm familiare ſacellum inſtauraret ibi atque ornaret. Ab tali ſtirpe editus hic Praeſes Senatus erat. Atque tot publicè priuatimq; vinculis obligatus, & memor hinc auiti paternique nominis, hinc onerum, quae ſuae fidei ab Rege impoſita eſſent, magnopere anxius nunc ſollicituſq; agebat, non ſolùm, ne periret Maieſtati Ciuitas, ſed etiam vt eius conſeruatae decus eximium vnà cum Ordine ſuo, laudemque opimam ipſe haberet. Inter tantas exitij minas, in media internecione fere Populi, cùm & Magiſtratuum quotidie caſus audirentur, & Patrum numerus, nonnullorum morte diminutus eſſet, omnique paulatim ipſe domeſtico famulatu priuaretur, vix vmquam ex Vrbe diſceſſit. Ac ſicuti perſeuerauit in ſua ſtatione ſemper: ita hortabatur aſſiduè Patres vti perſeuerare ac manere vellent. Aiebat, eſſe Ordinem, qui non modò vicem & curas, ſed nomen quoque Regis in hac Vrbe ſuſtineret: eſſe Vrbem, vnde ſecuritas & tutela penderet Vrbium Prouinciarumque aliarum: in quam Caeſarum quoque Maieſtas, & Imperij magnitudo ſemper intenta eſſet, vt & ſubſidia huc opportuna mittat, & ſubſidijs non minoribus

hinc

hinc ipſa iuuari poſſit aduerſus ſuos & Catholicae Religionis hoſtes. Aliaque, tum in Senatu, tum in quotidianis conuentibus quos domi habebat, diſſerebat in eum modum apud Patres, corpore ſublimis, vultu decorus, & raro, vel temperantiae, vel naturae ipſius munere, nihil imminuta propter ſenectam dignitate oris. Vidimus Secretarij Carnerij litteras ad eum, in quibus petebat & mandabat ille nomine Regis, vt perſcriberet totam ſuam de origine peſtis, ac de illa vnguentorum ſuſpicione ſententiam: ita viſum placitumque Maieſtati cognoſcere quid de ea re ipſe ſentiret.

DE FAMA DEPVLSAE PESTIS PER D. CAROLVM AC DE REGIA ARCA DATA CORPORI EIVS ET DE NOVA SVPPLICATIONE HABITA PER VRBEM

CAETERVM, inter tanta merita Ciuium atq; Magiſtratuum erga Metropolim afflictam, tantoſq; labores, inter tot diuina ſimul & humana remedia quaeſita malo huic, tot nuncupata vota, tot modis efflagitatam, & ſperatam è Coelo opem, ſpes vnica Populo ſemper fuit tantus ille Diuûm Carolus, & Ciuis, & pa-

ter,

ter, gloriaque & lumen Patriae ſempiternum. Credidere ſuperſtites, ac velut ab communi tumulo rediuiui ciues, funditus interituram fuiſſe Parriam hanc, niſi Paſtor ille ſua apud Deum Deiparamque gratia auertiſſet exitium. Credidere, totum in preces eo deprecante Coelum auerſum obtinuiſſe ſalutem Vrbi, nec aliter ſtare potuiſſe. Manauitque fama haec etiam apud gentes populoſque alienos, & cultus inde Diuo auctus eſt. Animum etiam erexere Reges erga Coeleſtium beneficiorum euidenti dextera diſpenſatricem illam animam. Ac Rex ipſe Regum obuerſus antea ſemper in magnum id nomen, motus hoc tempore eſt, vt arcam è cryſtallo, quam condendo eius Corpori fieri mandarat, approperari iuberet, quae dudum inchoata moles per triginta fere annos lente ad eam diem, nec niſi per interualla procedebat.

Anno ſexto demum poſt depulſam peſtem, Vrbemq; liberatam conſummatum eſt opus: & ſtetit Arca, non artis modò, ſed naturae quoque miraculum, imago verè Solis, & digna, quae ſolem illum alterum circumferret, oſtentaretq; gentibus, quae ad ſpectaculum confluxere. Dum ipſi nos alioſque cruciamus

mus memorando bella caſuſq; funeſtos, ſanguinaria Regum diſſidia, coniuratos in Catholica damna Principes, & foederatorum inſultu conturbatam repentè Prouinciam Eccleſiamque hanc: Dum narramus redditos hoſti luctus, & fugam, & haec ſepulcra Gallorum: Dumque Hiſtoricum hoc Opus nunc ſtrenuè, nunc lentè procedit, magnopere ego recreatus ſum videns inter D. Caroli ſolennia nuper laeta iucunda incredibilia multa, qualia nec viderat vlla prius aetas, nec talia fortaſſe vmquam in poſterum ſpectacula mortalibus erunt. Vidimus in Templum illata dona Catholicae Maieſtatis nullis parabilia Regum opibus, niſi oſtendiſſet Numen abditas alias natura opes, vnde dona parari haec poſſent. Excita ſunt ab ſedibus ſuis municipia pagique omnes, & facta Vrbs eo die domicilium Prouinciae penè totius Vrbiumque finitimarum. Inceſſit miſtus Clero Sacriſque, & Inſubriae ſupplicanti Gubernator, Imperator exercituum horum poſito tantiſper bello armiſque abiectis: & obuerſa in ipſum ſtetere, tot millium agmina, tamquam manſuefacto ad haec ſolennia Hiſpano Marte ſiue bellico inſtinctu, qui apud gentes natioueſque alias nihil curat aliud praeter arma

ſua

ſua & caedes. Vidimus concitos ab Orco Daemonas, Orcumque ipſum ob tales Eccleſiae triumphos, deſperatione ac rabie commotum palamque intremiſcentem. Et ſpectatus interim atq; auditus in celebrandis Apoſtolico Spiritu Diuini Pontificis laudibus Pontifex Orator non ſucceſſor modò tertius iam hic ipſius, ſed plane ſimulacrum, atq; effigies. Haec mihi digna viſa ſunt, quae monumentis noſtris includerentur: atque ſubijciam

HISTORIAE NOSTRAE FRAGMEN.

IN QVO

DIVI CAROLI CELEBRITAS

ARCA DONVM CATHOLICI REGIS

POMPA DVCTA PER VRBEM.

ANNO M DC XXXVIII.

Digitized by Google

I NTER conſilia magnarum rerum expeditioneſue paruas exacto ſic fere autumno Gubernator Vrbis ſtatuerat redire ad Vrbem, vt, quoniam omnia Regis & Imperij negotia feliciter ex animi ſententia geſta eſſent, Superis etiam haberetur honos, atq; Catholicae Maieſtatis nomine, caeremonia quadam & actione grauiſsima ipſe defungeretur. Suberat namque dies, quo die D. Caroli memoriam Eccleſia Mediolanenſis anniuerſaria gratulatione concelebrat, effuſis Populi ſtudijs, & finitimorum vndiq; concurſu, iam inde ab eo tempore, quo Pontifex Paulus, efflagitante praeſertim Catholico Rege conſecrauerat, addideratque Sanctorum numero id verè Coeleſte nomen.

Et

Digitized by Google

Et augebat hoc anno celebritatem, atque religionem, ac ſolita gaudia diei eius ingens Regale donum Arca, veterum Aegypti Regum aequiparanda monumentis, intra quam conditae Diuini Pontificis exſuuiae, auro, & argento, & cryſtallo lucidiſsima rerum naturae parte circumcluſae, indicta ad id ſupplicatione, per Vrbem exquiſitiſsima pompa efferendae erant, atque Populo oſtendendae praeſidium ſolatiumque ſimul. Indixeratque ſolenne id Cardinalis Archiepiſcopuſque Montius, inter caetera piacula coeleſtium irarum, quae per belli tempus hoc omne ſuſcepit, nunc etiam erecto ad eam ſpem animo: poſſe D. Caroli meritis, & pietate Populi ſupplicantis exorari Numen, vt pacata conſilia Regibus daret:

paxque

Digitized by Google

paxque demum ita conueniret, de qua concilianda humanis quoque conſilijs tunc magna contentione agebatur. Hunc obire diem, atq; intereſſe ſupplicationi Principem oportebat; ſanè ob Regis ſuper ea re mandatum, ſed etiam, quia votis & expectatione publica, & veluti ore omnium ipſe expoſcebatur. Stimulabat quoque pietas ingenita animum, quae nota Viri laus fuit, necnon gloria regij Operis, cuius abſoluendi ſtimulator etiam ipſe fuiſſet. Sub Velaſchio primùm coeptum fuerat de facienda Arca cogitari: iſque primus, & commendauerat Regi Reliquias haſce Pontificis: & mouerat tantae Maieſtati curam, vt fieri Arcam erogarique pecunias iuberet, prout ſcilicet aliquot millia erogata ſtatim, & ſup-

peditata

peditata fuerunt. Longa deinde obliuio regij mandati apud Gubernatores alios etiam in pace fuit, & res veluti deſerta iacebat. Guzmanus demum inter bella victoriaſque ſuas, & inter ancipites Prouinciae caſus, quaeſiuit hoc etiam Coeleſte praeſidium, vt Tutelari Mediolanenſium Diuo perſolueretur inchoatus honos, & Corpus, quod eius magnae Animae fuiſſet, ſplendidiſſime collocaretur. Abſolutumque ita opus multùm aucta dignitate & fama eius, ideo quia Cardinalis ipſe Pontifex Vrbis flagrantiſsime amplexus Sancti deceſſoris gloriam, non modò excitauerat autoritate ſua regios, vt mandata Regis in eo approperando opere exſequerentur: ſed monuerat erudieratq; ipſe artifices, qua forma & deſcriptione

expoliri

Digitized by Google

expoliri deberet Arca, nempe magnitudine & elegantia ingenij, & aſſectatione antiquitatis, talium quoq; peritus: vereque aeſtimantibus, ab ingenio Cardinalis haec Regia Arca cultior ornatiorque prodijt. Elegantia & magnitudo eius tanta eminet, vt manauerit fama haec inter peritos : nullas argenti, vel auri ſummas potuiſſe dare tale quiddam, niſi fauor quoque Numinis, tum erga Diui ipſius honores, tum erga munificentiam pietatemque Regis velut in parte Artis fuiſſet, nempe commotis artificum ingenijs, vt in conditorio hoc faciundo, ſe ſe ipſi artemque ſuperarent. Et Solis verè ſimulacrum Arca videri potuit haec, quali ſcilicet verbo Graeca elegantia olim vice voluminum in re ſimili vſa eſt : neque reperio

nunc

Digitized by Google

nunc ego aptius ſimpliciuſue aliud?
Segmenta cryſtalli, vnde fieret;
inuſitatae magnitudinis, ac lucis,
lucidiora cryſtallo, ſorte quadam
diuinitus reperta olim fuere. Narraturque caſus ad miraculi penè inſtar, non ſicuti mos eſt, vt operibus eiuſmodi portentoſis ac raris miracula nonnulla adijciantur, ſed ſicuti caſus & negotia caetera quae euenere referuntur in annales. Obtinente Velaſchio Prouinciam Vrbemq; hanc, artifices duo, quorum ille arte, ad opera quae in Regiam mitteret, facienda vtebatur, ſomniauere nocte vterque eadem: qua in rupe, quibuſue cauernis glebae praegrandes laterent ad id futurae vſui, vt opus fieret inter Catholici Regis theſauros, & inter Eccleſiae monumenta habiturum gloriam famamq;

Digitized by Google

mamque ingentem. Nomina artificum, Franciſcus Cingardus, & Angelus Benzonus fuere, atque perſcripta ſic in D. Caroli memorabilium Volumine extant. Re per ipſos ad Gubernatorem delata, iuſſu eius profecti iſti ad Glicigam in Valeſianos (id monti nomen, cuius oblata ſpecies per quietem vtrique fuerat) indicio paſtoris, qui circa rupes eas armenta paſcebat, repperere cryſtalli moles haſce ampliſsimae magnitudinis, quarum claritati & fulgori ſimile nihil vmquam vllae officinae vidiſſent. Additurq; miraculo admirabile inſuper illud; dum glebae moleſque iſtae ſecarentur, atque expolirentur, neq; vitij neque incommodi quicquam extitiſſe; cùm ex eadem vena deſtinatae ac reſeruatae in profanos vſus

aliae

Digitized by Google

aliae, contumaces, operique diffi-
ciles, tum ſcaterent vitijs omnibus,
ſcabro, ferrugine, nubibuſque ma-
culoſis, & vomicis, centroue, &
rubigine, & capillamento: tum ve-
rò etiam in machinas impoſitae
frangerentur atq; diſsilirent. Deſ-
criptionem formamque Operis ar-
tifices in membranis exhibere non
ceſſant lineari pictura, quae totum
parteſque deſignat: talemque ipſe
oſtendam. Sed & oſtendiſſe prius
haec noſtra nunc ſuſcepta cura de-
buerat: qualis viſa mihi fuerit Ar-
ca, & quemadmodum viderim mo-
ueri caeteris oculos animumq; non
modò propter materiae pretium &
opificij pulchritudinem ſtatim vbi
ex tenebris officinarum ea prodie-
rat, ſtabatque vacua adhuc: ſed
multò magis ob myſteria, & ſacros
quoſdam

quoſdam ab diuinitate horrores, poſteaquam acceperat iam intra ſe Reliquias, & dilectum illud Coelo caput tegebat oſtendebatque ſimul. Nam planè, velut ab globo, ſiue ab fonte lucis exoriebatur copioſiſsimus vndique fulgor, qui ſtatim vbi coeperat aciem vtramque perſtringere, permulceret ſimul, atq; ſolaretur, confunderetq; rurſus, vt abſtinere nonnulli, & parcere oculis cogerentur. Tanta radiatio cryſtalli erat naturae gemmantis, tantoque lumine intermicabant ſtatuae bracteaeq; & cruſtae argenti effictae in facies humanas, & vermiculatae ad effigies rerum, ita connexis rebus, vt, & claritati auſteritas data eſſet: & repercuſſu claritates oculorum excitarentur: & variaretur vnitas apte ad id ne ſatiaret Arca

ad-

Digitized by Google

adſpectum, ſed impleret, facilitate translucida ſcintillans illuminanſq; circa ſe aera repercuſſum: atque haec omnia temperamento, quod ſoli artifices intelligere poſſent. Subibantq; animi receſſus, & lumina frontis haec omnia ſimul. Admiratio proxima terrori, & mixta ſtupore, vndenam adeò admirabile nouumq; illud. Veneratio hinc erga nouitatis quoque maieſtatem. Mox deſiderium pariter, & verecundia contemplandi: & inter hoſce tam varios diuerſoſque motus ſocia voluptas: & in voluptate cupîdo maior: attonitique manſere omnes: & poſteaquam abire cogebantur, ſiue, poſteaquam Arca ſubtrahebatur ipſa, defixas in ea pupillas mentemq; reliquerunt. Et auertebantur interea animi ad magnitu-

Digitized by Google

gnitudinem donatoris Regis eodem momento contemplandam. Vndiq; Rex Philippus & Domus Auſtriaca, nomenque Hiſpanum ſublatis altè vocibus reſonabant. Viuere Regem hunc prolemque eius: florere Imperium: viuere ac florere Gentem ipſam miſti noſtratibus alienigenae precabantur, Ac didicerant etiam feminae comparatione vti, & infra Maieſtatem hanc Reges ponere externos. Et dignitas iſta quidem, atque magnitudo Operis eliceret ita plauſus, atq; reuocaret ad ſpectacula ſaepius eadem vſurpanda, alienos etiam politicoſue homines, ſi qui praeſertim veterum Romanorum poſt tot ſecula reuiuiſcere, & adeſſe poſſent, quibus videlicet ſtudium & cura viſendi, non extenderetur vltra contemplatio-

nem

Digitized by Google

nem artis & naturae rerum , ſiue ,
non vltra tertium illud , quod admirabile vtrinque exiſtit , quoties ſuum nempe certamen, ars, & natura exhibuerunt. Caeterùm, proprium in hoc ſpectaculo quiddam erat noſtrae pietatis, quod ſuſpenſa alte teneret pectora & mentes, ſenſumque hunc interpretem mentis: eaq; voluptatis, & gaudij pars non niſi poſſet ad nos peruenire, quibus aeterna vita, & gloria ſanctarum animarum ſanctè vereq; intelligitur. Namque per totam Arcam, ſuperficiemque eius, ſimulacra Angelorum expreſſa argento diſpoſita cernebantur in tales diſcriminata facies & figuras, quales formae geſtientium eſſe debent in beatiſsima illa vita, aeuoq; ſempiterno, illic, vbi aligeri ſpiritus puerili ſpecie ſeculis adulti

innu-

Digitized by Google

innumerabilibus implent ornantque Aulam, plauduntque Deo, & Sanctis; & viciſsim ipſi iucunditate complentur. Haec per totum Arcae ambitum in vultus humanos aſsimilata diuina ſoboles circa pretioſiſsima incluſa oſſa artuſq; ſacros gratulabunda ſtabat, gloriamque repraeſentabat illius Animae tantam, vt puderet penè triumphi, quem manus & ſtudia mortalium eo die adornaſſent, atque celebrarent, humiliter anguſtijs, & obſcuritate ſua. Effictus mortali materia ſempiternus ille chorus ſurdo figurarum diſcrimine tulerat Paradiſi ſecum effigiem inuexeratq; Paradiſo animos, & ab rerum humanarum cogitatione alienarat, & docuerat ſimul venerari Sanctos ſanctius, atque auguſtius, quàm ſicuti apud homines colun-

Digitized by Google

coluntur. Ea admonitio diſcipli-naque ineſſe videbatur penè animato, circa Arcae ornatum, & miniſteria argento. Blanditur illic Diuo Carolo Coelum deliciaeq; nomini, ac memoriae eius illic fiunt. Apparet amabile certamen Angelorum, ſiue conſenſus, & conſpiratio quaedam, vt ſuo quiſque obſequij munere fungatur, inſeruiatq; Pontifici, qui ab ſede Templi huius migrauit in proximas Numini ſedes exuta mortalitate, & cuius ipſa mortalitas intus ibi collocata iacet praeferens adhuc voluntaria afflictamenta laboreſque exhauſtos. Sedent alij in faſtigio Operis praeconiumque Diuo agunt: inſtant attento pueriliter ore tubas, cientq; ad glorioſa haec ſpectacula genus humanum. Cithara fidibuſque canunt alij blan-

Digitized by Google

diſsimo adſpectu penè cum voce. Hic admiratur. Ille exultat. Stat aliquis ſecum ipſe meditabundus. Quiſpiam habitu facieq; venerantis, ob haec miracula ſuſpicit adoratque Numinis Maieſtatem. Tenent eodem habitu Pontificatus inſignia plures apparatumque ſacrificalem quo fulſerat inter Eccleſiae Principes Cardinalis tantus ille olim: intelliguntùrque ſimulacra penè ipſa ſentire magnitudinem eius. Conſtat Arca ordine duplici deſinente in rhombi figuram: vnde, & rhomboidem appellauere. Primus inferior ordo diſtinguitur in angulos anteſue duodecim, maiores minoreſque. Longitudo ordinis huius cubitorum eſt quatuor. Vnum cum dimidio in latum patet. Baſis coronidem habet cum mutulis, & co-

ronis,

ronis, & ſcamillis: ipſam conflata ex argento duodecim animalia ſuſtinebunt: totuſque contextus intra extra ex metallo eodem. Angulus vnuſquiſque cum argentea caryatide eſt: qualia ſcilicet ſuggrundijs, ac tectis ornamenta veteres ſubdere repererunt: caryatideſque ita duodecim in eo inferiore ordine numerantur: & puerilia angelica ſimulacra ferentia Pontificales vti dictum eſt in modum trophaeorum apparatus ibi applicata ad plinthos ſedent. Anguli iſti, ſiue antae coronidem vtramque regunt, & eam, quae ſubiecta excurrit: & eam quae deſuper ab cymatio iniungitur. Singuli ſingulas, ex argento ſtatuas erigunt habitu facieque Virtutum, ita ſicuti vnamquamque earum pingere, ac figurare antiquitas inſtituerat:

Digitized by Google

rat : ſuntquē ita duodecim ibi per totum circuitum gyrumque Virtutes. Cryſtallini contextus interiecti antis ſunt, & in vnoquoque contextu ſegmenta cryſtalli tredecim: quorum vnum amplitudine ſupra caetera cingitur includiturque ab minoribus illis octangula figura elaboratum, & cuncta late colluſtrans. Sic duodecim ampliſsima ſegmenta in primo hoc ordine conſtruunt Arcam vnà cum minuſcula ſua cohorte circumcluſa cuncta argento. Nec tamen maximis illis par amplitudo omnibus: & duo minima grandiſſimorum ad Arcae caput vtrumque poſita ſunt. Argentum, quo deuincta & conſerta ſegmenta tenentur, auro obductum eſt. Segmentaque omnia iſta ſimul centum quinquagintaſex numerum explent. Alter

ordo

Digitized by Google

ordo, quo operitur conſumaturque Arca penè germanus huic inferiori ordini eſt; tum diſpoſitione Caryatidum, tum Coronidis adſpectu. Sed variatur, & abſceſſu laterum ſiue curuatura, qua faſtigiatur in rhombum; & diſſimilitudine etiam iſta, quòd ouatis pars ea ſegmentis feneſtrata eſt. Ac ſicuti figurae Angelorum inferius ſedent: ita & ſedent hîc, & ſtant, illae ſcilicet quae ſtemmata regia ferunt. Namque vt inter haec etiam myſteria conſeruaretur debitus honos maieſtati nominique Domus, quae praecipuum in terris Eccleſiae munimentum eſt, quaeue dona haec dedit: inuentum ab Eccleſia grato animovicisſim, vt in deſcribenda Arca ponerentur ſtemmata Domus eiuſdem: ſtemmaque Auſtriacum ex auro in

ſumma arca praeferunt diſcreti per interualla Angeli, quos ipſos cingunt interlocantque duo veluti modulantes heroicum carmen. Stemma Demarchi Leganenſium in Arca infima tenent Alites alij, quod monumento ad poſteros ſit, hunc fuiſſe Prouinciae Gubernatorem, ſub quo abſolutum id regium opus. Par honos, & gratia reddebatur Eminentiſs. Montio Pontifici Vrbis, propterea quod apud Demarchum ille egerat; vt Arca abſolueretur. Sed abnuit ipſe: monuitque: ponerent potius in lamina titulum; quo Archiepiſcopo ſedente, quo anno aedificata Arca dedicataq; eſſet. Caeterùm Cariatides hîc quoq; duodecim in maiores minoreſque diſtinguuntur: & reliqua ad eandem formam, niſi quòd, breuiora hîc

omnia

omnia ſunt, & ſimulacra videlicet, & Caryatides ipſae, prout pars etiam ipſa breuior humiliorque. Coronidem quaterna argentea vaſa veſtita folijs ornant. Segmenta cryſtalli partis huius ſeptuaginta ſeptem in membranis notata, atque exſignata reperi. LX. millibus aureorum nummûm Arca ſtetit: eaque in regios codices relata ſumma eſt: minime ſilenda, vel ſubtrahenda laude etiam vnius, inter Vrbis & Eccleſiae primores clariſsimi Viri, per quem ſub Pontifice Montio, & Gubernatore Guzmano, pecunia omnis tractata & adminiſtrata eſt, fabricaque etiam curata Operis, vt rectè, atque ordine ad diem ſine errore mendoue vllo approperaretur. Primicerius Vicecomes fuit Cardinalis Federici Sororis filius.

Ei

Ei ſuper generis claritudinem iudi-cijque elegantiam, commendatione hac electo, quòd Domui Borromaeorum annexus ita eſſet, curam hanc, Eccleſiaſtica ſimul, & Regia poteſtas, & Princeps vterque delegarant. Guzmanus, vt celebritati, ſicuti dictum eſt, intereſſet, & Regis nomine Arcam Pontifici Metropolitano ritè offerret, atque aſsignaret, ab Alexandria Derthonam: inde Ticinum proficiſcitur: ab Ticino Mediolanum venit ad IV. Nonas Nouembris, ſub ipſam nempe D. Caroli diem, diſpoſitis ita conſilijs, vt peracta celebritate rediret abſque mora vlla ad exercitum.

Venit quieta cum modeſtia, quae ipſa cauſam aduentus facilè teſtaretur, iuncto nigris mulis ſeiuge curru: caeterùm cultu fere priuato,

ita

Digitized by Google

ita ſcilicet vt erecta gaudio plebes quacunque ille praeterueheretur, Prouinciae liberatores, terrorem flagellumq; Gallorum Hiſpanos ingeminarent. Et voces quidem eae auditae ſunt: ſed interiore ſenſu gratulationeque animorum plaudebatur magis. Hora erat diei fere vndecima, tenebraeque iam appetebant, cùm inter hoſce plauſus Princeps ingrederetur Vrbem. Quieuit in Palatio pauliſper, egitque nonnulla, & vacauit de more alloquijs. Mox Templum maximum ingreditur inſpecturus atque aſsignaturus Eccleſiaſticae poteſtati Diuoque Carolo regalem cryſtallinam Arcam, quae iam illata Sacrario ad id ſtabat. Aderat Cardinalis Archiepiſcopus, Canonicique primores circa eum

velati

Digitized by Google

velati inſignibus ſuis : & ſtatim ad famam actionis caeremoniaeq; eius, implebatur multitudine Templum: ac prohiberi turbam oportuit, quae inter tenebras haud aliter quàm medio diei laeta ſimul, & curioſa ſuo more accurrerat. Volebant omnes ſanè videre Arcam: ſed Cardinalis Archiepiſcopus haud minus oculis appetebatur, cùm eſſent in tanto ciuium peregrinorumque concurſu, qui numquam eum vidiſſent. Pauci ſunt admiſsi dum traditionis caeremonia perageretur. Referam verba ipſa Regiae donationis ad Eminentisſimum Cardinalem Archiepiſcopumque Montium effata opportunè in eam rem à Gubernatore Guzmano, ſicuti fuit ei Viro decôra grauiter profluens eloquentia, quae Principem deceret. Catholica Maieſtas

Digitized by Google

„ ieſtas D. N. Regis Philippi IV. in-
„ ter praeſidia rerum ſuarum, maxi-
„ mi ſemper hoc aeſtimauit, quòd D.
„ Carolus Borromaeus natus in Im-
„ perio ſuo eſſet. Praecipua religione
„ ſemper nomen memoriamque eius
„ Maieſtas eadem venerata eſt, enixe-
„ que egit, vt à ſubiectis ſuis perinde
„ coleretur: ac praemia pietati viciſ-
„ ſim è coelo fuère, quae grato animo
„ aſsidue recolit Rex, & perpetua re-
„ cordatione conſeruat. Credit enim
„ effici patrocinio praeſertim Diui
„ eius, & precibus apud Deum, vt
„ Catholicum hoc Imperium, & Auſ-
„ triaca Domus florens incolumiſque
„ maneat, fuſis, ſiue compreſsis tot
„ vndique hoſtibus, & verſo in ipſos
„ bello, quod in perniciem Domus
„ Imperijque huius conflarant. Haec
„ tanta coeleſtia beneficia, non ſanè

remu-

Digitized by Google

„ remunerari, ſed colere volens Ma-
„ ieſtas Domini mei Regis, Arcam
„ hanc aſſeruando Corpori Sancti Pon-
„ tificis, cuius apud Deum, Deipa-
„ ramq; precibus impetrata eſſe cen-
„ ſet, fieri iuſsit, & mihi ſeruo ſuo
„ infimo, ac fideliſsimo mandauit;
„ vt ſicuti facta aedificataque hodie
„ habetur, in eum vſum traderem
„ huic Metropolitanae Aedi, atque
„ aſsignarem; ſicuti trado nunc, atq;
„ aſsigno. Petoque ab Emin. Veſtra,
„ vt ipſius Diui Caroli nomine, do-
„ num hoc, re quidem ipſa tenue,
„ animo autem, & pietate donantis
„ longè maximum accipere libenter,
„ & conſeruare velit. Accipiat hoc
„ Regiae deuotionis, & grati animi
„ monumentum, cuius claritudine ac
„ luce Reliquiae magni Cardinalis ful-
„ gebunt, ſicuti puriſsima illa Anima

Patriam

Digitized by Google

„ Patriam Eccleſiamque hanc optimis
„ moribus & egregia diſciplina verè
„ fulgentem reliquit. Accipiat in-
„ quam, ea viciſsim beneuolentia, &
„ caritate, vt inter preces, & ſacri-
„ ficia Templi huius meminerit com-
„ mendare Deo Opt. Max. ſalutem
„ incolumitatemque Regis, & Impe-
„ rij huius, vnde honos, & obſequia
„ haec erga Diuum. Sed me quoque
„ ſub patrocinium, & Diui Caroli
„ clientelam hanc, caritate, ac bene-
„ uolentia eadem recipere dignetur,
„ qui regiae pietatis in opere facien-
„ do fui praecipuus, atque promptiſ-
„ ſimus miniſter: quemue iam Diuus
„ ipſe recepit ſingulari ſuo fauore er-
„ ga victricia haec arma. Non enim
„ aliter ab neceſſaria defenſione Pro-
„ uinciae proferri potuiſſent in hoſ-
„ tium quoque fines: muneriſque

eius,

Digitized by Google

eius, atq; deprecationis apud Deum fuiſſe fatemur, quòd prolata ita ſunt, & exitus adhuc hos habuere felices. Accipiat Eminentia Veſtra regale donum, cui ſimile aliud Maieſtas eadem, eiuſdem Imperij opibus, & pietate parandum fore ſperat Em. Veſtrae Reliquijs quandocunq; per veſtigia iſta Diui Caroli peruenerit ad huius mortalis vitae finem. Dixerat totidem fere verba Guzmanus, quae plena quidem ipſa per ſe fuere pietatis, ac reuerentiſsimi ſenſus erga Diuum Carolum, ſed pietate ſimul ac dignitate pronuntiantis augebantur. Et Archiepiſcopo Cardinali praeſertim, non admiratori ſolùm, ſed etiam imitatori eximio Diui Caroli virtutum, vitaeq; totius, altè mouerant haec Principis dicta animum. Is, vt erat

quaſi

Digitized by Google

quaſi praeſentia Diui ipſius ſimul, & regiae pietatis conſideratione defixus, talia quaedam reſpondit. Facere Catholicam Maieſtatem id quod Regi Regum, & Chriſtiani Orbis Monarchae potentisſimo cōueniens decorumque eſſet, quodue à parentibus ſuis, Auoq; & Atauo, & longa Caeſarum ſtirpe hereditarium accepiſſet, vt praeſidia ſalutis, & Imperij ſui duceret cultum & religionem erga Dei Sanctos. Nec ſibi nouum hoc, ſed coram diuque ſpectatum cùm Sedis Apoſtolicae Nuntius Aula in illa ipſe moraretur. Diuum Carolum, inter caeteras virtutes, & immortalia facta, quae ipſum aſsignauere Coelo, illud etiam ad extremum vſque tenuiſſe, vt Imperio Domuique faueret, cui ſecuritas, & tutela Catholicae Religionis

„ ligionis innititur. Ideo, honores
„ tantos ab regia munificentia meritò
„ ſemper ei habitos fuiſſe, porròque
hodie haberi. Arcam, quae tantarum humanarum opum arbitro, modicum munus ac leue videretur, ſibi Cleroque ſuo rem videri pretioſiſsimam. Cordique futurum, non ſolùm, vt pro magnitudine ſua theſaurus ille cuſtodiretur, ſed etiam vti conderetur Eccleſiae monumentis, & litterarum ope monſtraretur, ſpectaculoque, & miraculo, & exemplo eſſet, quacunque litterae, & Reges, & opera magnanimitatis degunt. Dixerant inuicem talia Principes: atq; teſtificando, & ſcribendo, quae dicerentur, ſiue agerentur, adfuere Caymus, & Platonus illuſtria nomina Secretariorum, ille Eccleſiaſticam, hic Regiam auctoritatem

Digitized by Google

toritatem inter publica acta ferentes. Sic nox, & actio illa tranſierat. Eadem nocte collocatur Cardinalis Archiepiſcopi penè manibus in Arca ipſum Diui Caroli corpus cum infula, caeteroque Pontificali ornatu, & habitu ſacrificantis. Cogitatum primò fuerat, vt facies fabricato aptè ad id aureo vultu tegeretur. Poſtea ſimplicius rectiuſque viſum, apertam nudamque relinqui, qualem ſcilicet eam, dies, ac ſolitae in Sanctorum etiam corpora iniuriae reliquam fecere. Corruperat labefeceratque genam alteram, non tam vetuſtas, quàm decidua perennis gutta per viginti annos ab vligine ſepulcri, cùm nondum apertum id inſpectumque eſſet. Genae alteri pepercerat magis iniuria eadem, nec tamen integra manebat. Dentes, &

mor-

Digitized by Google

mortuale ſpectaculum oris, rictuſque, & hiatus ille, qui carne abſumpta manet, neſcio quid priſtinae ſimilitudinis retinebat, quod ſeniorum animos paternae illius imaginis recordatione permoueret, quodue etiam ad effigies illius, & ſimulacra quae extant, congrueret, nec niſi flebiliter, & tenerè adſpiceretur. Celebritas & pompa, qua venerabile pignus, & haec relicta terris coeleſtis animae receptacula in publicum elata ſunt, vt poſt LIV. hunc ab eius deceſſu annum iterum populo monſtrarentur, partemque ſpiritus, & aurae purioris hae ſanctae Reliquiae, inceſſu, & adſpectu ſuo afferrent Vrbi, quam ſpirans olim praeſenſq; ille conſtituiſſet, atq; ſeruaſſet, ab alijs perſcripta extat. Extulerant è Sacrario Arcam, condito iam in eam corpore,

Digitized by Google

pore, clauſamq. ita, & ritè praeparatam in Ara maxima venerabundi ſimul, & delibuti gementeſque gaudio collocarant. Templi ornatus erat, qui ſupremas illas aeternas ſedes domiciliumque Beatorum, ſplendore, & hilaritate feſta, maieſtate ſimul, ac decoro, quantum terreſtria coelum imitari poſſunt, referret. Moleſque auguſtiſsima haec, qua nihil in terris altius, & ſuperûm Choris vicinum ac ſimile magis eſſe creditur, ceu populus alter, & altera ſacra Diuina Ciuitas ad Beati Pontificis adſpectum gaudia concepta teſtabatur. Omnia, quae veterum ingenijs, quaeue nouis artibus, & Cleri huius erudita ad ſacros apparatus magnificentia, ſumptibuſque effuſiſsimis, vmquam in vlla publica gratulatione, excogitari, fieri, induci,

attolli,

Digitized by Google

attolli, deſcribi quoque, & pingi potuere, facta, & ſtructa deſcriptaque, & inducta erant. Ipſe D. Caroli theſaurus ſupra veterem tumulum è regione Arae maximae eminebat laceſſens videlicet ille, euocans, inducenſq; claritudine ſplendoribuſq; ſuis Templo veluti Coelum, laceſſens quoque, & prouocans aemulatione diuitiarum theſauros gazaſque regias: imò has ipſas ſtructa annulorum gemmarumque mole complectens. Nam pleraque donorum illorum miſerunt ac dedere Reges: & ſeruati è periculis, aut re bene geſta, ſiue vt gerere poſſent, in poſterum vota, ſiue iam acceptorum beneficiorum haſce mercedes ſacrauere Diuo. Ipſi quin etiam per ſtatuas, & argentea ſimulacra efficti Principes, efficta ora parteſue reliquae cernebantur

Digitized by Google

in totidem imagines, quot morborum formis conflictatur humanum corpus. Res diuina facta eſt ab Eminentiſs. Cardinale, & Archiepiſcopo Montio. Is de laudibus & mirabiliter acta vita Paſtoris Pontificiſque Sanctiſsimi perorauit, ſicuti Cardinalis quoque Federicus olim eadem anniuerſaria die perorarat, rara temporum laude, vt Cardinalium Epiſcoporumq; ſummi, fuerint ijdem ſummi Oratorum. Nec mirifica ſolùm ob eloquentiam, ſed ob Regiae munificentiae laudationem, iucunda multitudini Principibuſq; fuit oratio, cum obuerſo in Coelum auguſto ſacro ore Pontifex hic orator Diuum Carolum ita alloqueretur. COELESTE CAPVT: DECVS ET CORONA PONTIFICVM: PONTIFEX OLIM

ET

Digitized by Google

ET CIVIS PASTORQVE NOSTER

ET PATER PATRIAE HVIVS.

EN VT RELIQVIIS NOMINIQVE

VESTRO BLANDITVR MISTVS

MVNIFICENTIAE REGVM DIVINVS

QVOQVE FAVOR. EN VT HISPANVS

HODIE MONARCHA DAT ARCAM

QVAM NVLLAE HVMANAE OPES

DARE POTVERVNT. VELVT

AEDIFICATA HAEC IN COELO EST:

ISTINC E COELO MONSTRATA

FVERE PIETATI REGIS MIRACVLA

CRYSTALLI VT CONDITORIVM

FIERET DIGNVM LARGITORE

MONARCHA DIGNVM PVRITATE

CORPORIS QVAE SPLENDORES

HOSCE VICIT.

Digitized by Google

Sacrificio peracto, ſublata, & efferri coepta eſt Arca. Portauere Epiſcopi quatuor in ſpeciem ſuccollantes. Alij, qui pondus ipſum vtique ferrent, circumiecto velamine tegebantur. Cardinalis Archiepiſcopus licet imbecillo propter recentem aegritudinem corpore aderat ipſe quoque ſuccollans. Senatores vmbellam per aliquantulum ſpatij attollebant. Mox alij ſucceſſere, prout quique ſuum id ius ſuamque praerogatiuam eſſe contenderunt. Gubernator ſuo loco procedens accenſum funale tenebat. Iniuria diei triumphique huius fuerit, retuliſſe conſuetos magnos Vrbis apparatus, obumbrata itinera panno, parieteſq; pretioſo periſtromate picturatos, & diuitum domorum expoſitas ad certamen opes, quacunq;

Digitized by Google

pompa inceſsiſſ, caeteraue demum; quae etiam aliàs ſpectata fuere, vel ſpectari potuerunt. Proprium decus diei huius fuit ſtrepitus, & confuſio per Vrbem, & multitudo, quam non poterat capere Vrbs. Deſerta interim fuere Oppida Vrbeſq; finitimae, & capi eo die potuerunt, ſi prouidum, atque intentum occaſioni hoſtem interea habuiſſent. Ab Venetijs insuper, ex Piceno, ex Ligurum, Heluetiorum, Rhaetorumq; finibus venere multi, ſcilicet antecapto diligenter tempore, vt ad diem celebritati occurrerent. Nec ſinguli tantùm ex domibus familijſue ſingulis; ſed domus familiaeque totae gregatim, & ferentes feminae paruulos liberos, liberiue vltro ſequuti parentes, vel clanculum profugi à parentibus arripuere

huc

huc iter. Etiam feſſa aetate nobiles obſcuriue plerique, vel quibus cruda viridiſque ſenectus, morboſi, lymphati, capti luminibus, manci, debileſue, & luxati, infelicia trahentes corpora, venire, irrepere, & adeſſe voluerunt. Aliudque ſimul infelicium genus aderat, augebatq; multitudinem hanc volentium à D. Carolo expoſcere opem. Namque compertum ego ita habui: homines maritos, quibus infauſta, vel ſuſpecta ſui matrimonij conditio, matronaſque viciſsim, quibus effrenis in adulteras alias libido maritorum vitam animumque inquietaret, veniſſe cum ea fiducia & ſalutari ſimplicitate, vt purgato per Diuum Carolum vi occulta, & expiato, ſiue emendato geniali thoro, famaque reſtituta, ex deſperatis, &

con-

contemptis laeti honeſtiq; redirent domum: eandemque ſimplicitatem, ſiue fiduciam etiam inter noſtros ſcio fuiſſe nonnullis. Scio fuiſſe, qui, re perdita domeſtica afflicti, circumuenti periculis, ſperauerint hinc auxilium, impetrauerintq; vel certe dixerint ſe ſe impetraſſe, non minus profectò, quàm quibus in calamitate aliqua corporis palam, & manifeſtè ſubuentum. Ac ſicuti circa corporum morbos, & incommoda haec, admirabilia quaedam eueniſſe dicuntur: ita grauioribus alijs animi, & fortunae domorumq; morbis aiunt triduo hoc in D. Caroli gratiam propitium fuiſſe Numen: multoſque ſtatim ſenſiſſe melius ire ſibi negotia, tollique labes, & ſanari animos, prout precati eſſent, attuliſſentque vota in id.

Digitized by Google

LX. millia peregrinorum hoc tempore in cauponis diuerſorijſq; fuerunt: iſque numerus relatus in publicum eſt. Adijce nunc, quantum praeterea numerum veriſimile ſit, ad amicos, propinquoſque diuertiſſe, cùm nulla non domus, ſumma, ſiue infima, ſiue mediocris, plena hoſpitum fuerit, quos deinde in tecta alia, & domos pauperrimas, ſiue deſertas priores illae exonerabant xenia ciboſque mittendo, vt laxarentur ita anguſtiae, quas ſua vnicuique multitudo fecerat. Et conductas aedes, ante quam venirent habuere, quibus ea facultas. Etiam in Monaſteria, & collegia frequenter itum. Interimq; tamen turba penè maior fuit eorum, qui ſub dio pernoctauere. In tanto numero colluuieque mortalium, qui ſtrepi-

ſtrepitus, ac tumultus, & quae turbae per Vrbem, atque in Templo maximo praeſertim eſſe potuerint, depingere ſibi animo, & imaginari facilè quilibet poteſt. Rixae, clamores, & alicubi ſaxa, gladijque: ac vulnerati, ſiue eliſi aliqui in mortem. Perpetuus in templo fragor, & rugitus verè torrentis, qui auctus nocturno imbri, proluuiem aquarum immenſam per ſaxa è montibus deuoluit. Sed praeualebant ſtridores, & latratus tonitruaque phanaticarum, tantaque tormenta infelicibus illis ad D. Caroli praeſentiam, vt deſierint eo die credere aliqui, fallacias eſſe muliebres, vereque rabie illa & furore tartareo, ſi vmquam aliàs cognitum ſit, obſidere corpora humana ſpiritus infernos, illabi praecordijs ſenſibuſq;

mor-

Digitized by Google

mortalium, & regnare torquerique illic in ſuam obſeſſorumque poenam. Satis conſtitit, ſolutas, & liberatas eo die nonnullas, quibus aeterna inexplicabilia vincula inieciſſe Sathanam appareret. Neque omiſerim alios pietatis quoque furores, quibus inſtincti viri feminaeque in fuſtes in ſariſſas vltro incurrere ſpectati ſunt. Nam cùm ſtaret pro cancellis cohors praetoria Germanorum, inſtructa telis ad turbam de more ſubmouendam, hique tela, & ſariſſas in terrorem aſsidue huc illucque vibrarent: cùmque ſatellitum alia cohors his immixti, non quaterent modò fuſtes baculoſque ſuos, ſed etiam abſque diſcrimine intentarent, ac ſaeuior ea comminatione truculentiorque fere eſſet vultus eorum importunitaſq; vocis: aduer-

aduerſum ire tamen , atque irrum-
pere nihilominus , & verberari vl-
tro , verberareque audebant : eaque
veluti pugna fuit per totum tempus ,
quo ſtetit Arca in conſpectu : ac di-
ſceſſere plures ora faciemq; cruenti :
& viciſsim pulſatus ad necem ab
iuuene ſatelles fuſte eodem , quo
pedem huius ille compreſsiſſet. In
diſponendo ordine ſupplicationis ,
gradus , & diſcrimina dignitatum
ſeruari non potuere . Inter duos
ſummos Ordines Ciuitatis , cùm
vterque Ordo propinquiorem ſan-
cto Corpori locum capere ipſi , atq;
habere ſtuderent , orta contentio :
& contentioni Princeps amabiliter
iratus : atque , vt in tali certamine ;
reddita pax , & reconciliata gratia
ſtatim : neque dignitatis haec am-
bitioniſue humanae , ſed pietatis

videri

Digitized by Google

videri certamina potuerunt. Diuumque ipſum delectatum fuiſſe arbitror, intuentem è Coelo iurgia circa ſe haec, atque in populorum tumultu, proceres etiam inquietatos. Ea ſola ſpecies deerat miſeentis Coeli cum genere humano gaudia gratulationemque ſuam, ſiue turbati huius paruuli Orbis magnitudine gratulationis, & triumphi. Peracta ſupplicatione, repoſitaque ſupra Aram maximam Arca, iam ſerum fere diei appetebat. Cardinalis Archiepiſcopuſque Montius epulum dedit eadem diſciplina & forma, qua Diuus Carolus etiam, Cardinaliſque Federicus poſt ſolennia fere aliqua dare conſueuerunt. Fuere in eo conuiuio Epiſcopi quattuor: Altempſijque fratres, qui D. Carolum ab materna origine proxima

Digitized by Google

xima affinitate attingebant. Etiam apud Leganenſem in Regia pari modeſtia militare prandium, fuit procerum amicorumque nonnullis, qui poſtero die ad exercitum vnà cum ipſo redituri erant. Dilata profectio eſt ab die Veneris in diem Sabbatum, qui dies fuit ad VIII. Idus Nouembris. Eo die ab Mediolano Ticinum : inde Alexandriam itur &c.

Digitized by Google

Menda, quae irrepſere, tum ſolita illa & nota operarum, tum importuniora quaedam, veluti *praeſtruchéretur*, & *mutuò*; & alia id genus: itemque per obliuionem repetita nonnulla, nec niſi in editionis fine animaduerſa Scriptori, benignè accipient legentes clementerque aeſtimabunt.

MEDIOLANI

Apud Malateſtas, Regios ac Ducales Typographos.

Digitized by Google

ty Google